YU ISSN 0555-1137

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

11

1975

Бројна № 1620

Чланови редакције: др ПАВЛЕ ИВИЋ, редовни професор

др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, редовни професор

др ЈОВАН КАШИЋ, доцент

др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, доцент

Одговорни уредник: др ПАВЛЕ ИВИЋ

Секретар редакције: др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу ова књига ослобођена је плаћања посебног покрајинског пореза на промет производа и услуга у промету.

Штампа:

Издавачка установа „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.

1975. год.

Светозар Стијовић

ГРАФИЈСКЕ, ПРАВОПИСНЕ И ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ *ИСТОРИЈЕ О ЦРНОЈ ГОРИ* ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА

Рађено под руководством
проф. др Александра Младеновића

УВОД

Задатак овога рада биће да се подробније изложе графијске, правописне и фонетске особености *Историје о Црној Гори* чији је аутор митрополит Василије Петровић (? 1709—1766), који је био на челу Црне Горе, заједно са владиком Савом, од 1750—1766. године.[1] Текст је испитиван на основу фототипског издања књиге *ИСТОРІЯ О ЧЕРНОЙ ГОРЫ*.[2] Дело је публиковано 1754. године грађанском ћирилицом.[3] Најпре се мислило да је објављено у Москви. Међутим, новија испитивања показала су да је ова књига, стварно, угледала светлост дана „у Санкт-Петербургу".[4]

О аутору ИЦГ требало би рећи неколико речи пошто би познавање његовог живота и опште културне оријентације могло унеколико осветлити и оно што нас овде интересује: његово образовање и школовање, познавање језика и сл.[5]

---

[1] Рад је настао на основу ексцерпираног материјала чије је сакупљање финансирала Републичка заједница за научни рад Социјалистичке Републике Србије.

[2] Ово издање приредили су Научно друштво НР Црне Горе на Цетињу и Матица српска у Новом Саду 1951. године. Текст о којем је овде реч у даљем излагању означаваће се скраћеницом ИЦГ.

[3] Уп. Др Георгије Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964, 42—43.

[4] Др Георгије Михаиловић, н. д. 42—43.

[5] О Василију Петровићу постоји, иначе, обимна литература. Овде ће бити наведена само најглавнија, релевантна за ову тему: Марко Драговић, *Митрополит црногорски Василије Петровић-Његош или историја Црне Горе од* 1750 *до* 1766. — Цетиње, 1884; Јован Н. Томић, *О Историји Црне Горе Црногорскога Митрополита Василија Петровића.* — Годишњица Николе Чупића, XXIII, Београд, 1904; Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку.* — Сабрана дела Јована Скерлића, књ. IX, Београд (Просвета), 1966; Глигор Станојевић, *Црна Гора у борби за независност.* — Историја народа Југославије II, Београд (Просвета), 1960; Боривоје Маринковић, *Василије Петровић Његош, данас*, Савременик, XXVI, 7, Београд, 1967.

Василије Петровић је врло интересантна и контроверзна личност. Појавио се у једном преломном историјском тренутку у развоју црногорског племенског друштва. То је доба почетака стварања црногорске државе, кидања традиционалних веза са Млетачком Републиком и трајног везивања за словенску и православну Русију.

Аутор ИЦГ родио се око 1709. године на Његушима. Првих тридесет година провео је повучено, не оставивши за собом никаквих података. Претпоставља се да је једно време учио школу у Пећкој патријаршији.[6]

Године 1752. отпутовао је у Русију где је провео скоро две године. Тамо је написао и објавио своју ИЦГ. Већина историчара се слаже да аутор овом књигом није желео да истинито прикаже прошлост Црне Горе и њен актуелни историјски тренутак, већ да руске меродавне кругове заинтересује за судбину своје земље.[7] Због тога није чудо што су у ИЦГ хиперболисани сви догађаји, и они из прошлости и они из тренутка у којем Петровић дела. Међутим, ове чињенице немају неке важности за језичку анализу текста. Много је интересантнији факат да је ИЦГ, без обзира на све њене мане, доживела више издања на неколико језика.[8]

За посао који је овде предузет било би, међутим, интересантније знати шта је у нашој науци досад констатовано о језику овога писца. На жалост, мало је осврта било на ту тему. Свој суд је врло експлицитно дао Скерлић и то је уједно и највише што је до сада речено о овом. По Скерлићу ИЦГ је „писана слабо, више руским но српским језиком, да би је Руси могли што лакше разумети, са чисто практичним циљем и са провидном себичношћу“[9]... Осим Скерлића оцену Петровићевог језика дао је и Боривоје Маринковић који каже: „Василије Петровић Његош написао је Историју о Црној Гори хибридним руско-славеносербским језиком, са очитом тенденцијом да би је, ако им допадне руку, могли разумети и руски и наши читаоци.[10] Очито је да ни Скерлић ни Маринковић не улазе у појединости већ суд дају на основу свог општег утиска.

Као што је у наслову овога рада истакнуто, овде су испитиване графијске, правописне и фонетске особине ИЦГ. У овим истраживањима ишло се већ утврђеним методима који су уобичајени у испитивањима овакве врсте. Посебна пажња обраћена је, наравно, народним особинама, дијалекатским цртама, које су чиниле одлику матерњег је-

---

[6] Касније га срећемо као архимандрита цетињског манастира. Пећки патријарх Атанасије II га је у Београду хиротонисао за владику 1750. године (Боривоје Маринковић, н. д. 656—659; Глигор Станојевић, н. д. 1180—1181).

[7] Уп. Јован Н. Томић, н. д. 54—56, 79, 84; Јован Скерлић, н. д. 214—220.

[8] Посебно треба напоменути да, сем текста који се овде испитује, постоји неколико верзија ИЦГ намењених српском читаоцу. Тако нпр. Јован Суботић је објављује у 68. књизи *Сербскогъ Лѣтописа* за 1845. годину, а Марко Драговић као прилог већ наведеној књизи *Митрополит црногорски Василије Петровић-Његош или историја Црне Горе од* 1750 *до* 1766 (уп. Јован Скерлић, н. д. 216—217).

[9] Јован Скерлић, н. д. 219.

[10] Боривоје Маринковић, н. д. 664.

зика Василија Петровића.[11] На жалост, њих нема много јер је ИЦГ писана за руске читаоце те се аутор овог дела трудио да ову књижицу напише руским језиком. У овом погледу В. Петровић је успео утолико што је свој језик удаљио од српскохрватског, али се не може рећи да је ИЦГ написана ни коректним руским ни коректним рускословенским језиком половине 18. века.

I

ГРАФИЈА

1. У ИЦГ налазимо следећа слова: *а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ѣ*, э, ы, *і*[12], *й*, *я, оу, ю*, ѳ, ѵ, *ъ, ь*.[13]

2. *Самогласник и*

Самогласник *и* В. Петровић обележава знацима: *и, і, ы, I*, ѵ. *Слово и* јавља се најчешће и у свим позицијама: *имя* 13(6), *исходитъ* 13(8), *причину* 12(1), *приговорилъ* 22(29), *пити* 22(21), *жити* 17(25) и сл.

3. *Графија і* долази испред вокала и испред *й:*

а) *і + самогласник*

— *и + а: правинціа* 14(13), 14(16), 14(29), 16(5), 16(21—22), 16(27), 17(3—4), *Венеціаномъ* 40(26), *въ протекцію Венеціанску* 15(21), *Григоріа* 26(29), *Патріарха Арсеніа* 37(23), *Патріархъ* 37(30), 38(9), 40(5), *Рагузіани* 42(10), 42(22), 42(23—24), *Христіани* 35(17—18), *придобіали* 10(11), *въ баталіахъ* 30(22), *море Адріадцкое* 42(1) и сл., — *правинція* 16(11), 16(18), 17(5), 17(11), 17(12—13), 17(13), *Венеціяни* 29(4), 30(10), 30(24), 34(13), 34(22), 34(25), *бояринъ Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *Григорія* 26(23—24), *Георгія* 27(24), 28(17—18), 29(6), *непріятелемъ* 33(5—6), *невѣрствія* 22(24), *награжденія* 12(4), *сіятельству* 3(2), 6(13), 7(5), 7(15), *восиріялъ* 6(5), *обліяли* 22(22), *Сербія* 36(14), *історія* 13(1), 27(28), 43(1), *історіяхъ* 12(9), *фамиліяхъ* 9(13), 12(19), *на губерніяхъ* 37(7), *въ море Адріятское* 14(8) и сл.[14]

---

[11] И сам наслов *ИСТОРІЯ О ЧЕРНОЙ ГОРЫ* показује да није сасвим у духу руског језика. На морфолошком плану огледа се мноштво црта нашега језика, а што није овом приликом обухваћено.

[12] У ИЦГ ово слово има две тачке.

[13] Графије *э* и *оу* долазе у по једном примеру: *эксархъ* 8(9), *Луки Доукадгина* 28(6). — Први број означава страну књиге, а број у загради ред у којем се одговарајући пример налази.

[14] Изузетак од оваквог обележавања *и* пред вокалом чине примери: *отъ худыя фамиліи* (ген. једн.) 10(17), *Черныя горы* (ген. једн.) 13(12), *вѣчнодостославныя памяти* (ген. једн.), 30(20), *святыя церькви* (а. мн.), 41(4). Као што се види, облички ови примери представљају форму генитива једнине и акузатива множине одређене придевске деклинације женскога рода, што одговара старословенском завршетку на *-ы*.

— *и + е: Архіерей* 40(1), 40(6), 40(7), 40(8), 40(9), 40(11), 40(12), 40(13), 40(14), 40(15) и сл., *Соліецкое поле* 15(4), *Арсеніе* 37(10), 38(10), *Георгіе* 28(4), 28(5), 29(21), *житіе* 11(6), *Кривошіе* 16(6), *оружіе* 31(6), 31(10), 33(15), *подворіе* 14(25—26), 15(29—30), *приморіе* 16(2), *отъ Албаніе* 30(17—18), 30(20), *до... Голіе* 17(2—3), *отъ... правинціе* 16(19—20), *отъ фамиліе* 11(14), съ .... *арміею* 34(6), *сраженіемъ* 25(10), *царіе* (ном. мн.) 15(18), 18(16—17) и сл.[15]

— *и + и: исторіи* 9(1), 10(1), 10(20—21), *отъ ... правинціи* 14(24), 16(20—21), *правинціи* 17(15), *къ Россіи* 40(25), *Сербіи* 40(3), *отъ фамиліи* 10(17), 11(3), 18(5), *фамиліихъ* (ген. мн.) 38(5), *на ... баталіи* 27(26—27), 28(4), 29(14), *въ Венеціи* 29(2—3), 29(9), *по заключеніи* 30(23), 32(21—22), *во Истріи* 30(25), *въ Черной Горіи* 30(3—4), *Даніила* 31(13), 34(15), *Даніилу* 34(24), *божіимъ гнѣвомъ* 19(23—24), *прочіимъ* 34(5) и сл.;

— *и + о: Михайлѣ Іларіоновичу* 3(10), *Михайла Іларіоновичь* 5(3), *Діоклитіянъ* 13(14), *Діоклитія* 13(16), *Діоклитіянская земля* 13(18), *Діоклитію* 17(25), *Иларіона Шишоевича* 18(8), *Іоанна Кастріота* 27(14), *Георгія Кастріота* 27(24), — *съ Россіомъ* 32(22);

— *и + у: Ангелію* 28(8), *арміею* 22(29), 23(9), 34(20), 38(14), *Грецію* 18(25—26), *исторію* 12(8), 10(13), *сію исторію* 12(8), *Марію* 27(13), 28(10), *въ протекцію* 15(21), 18(28), 21(3—4), 42(4), *Георгію* 35(20), *къ благочестію* 31(5), *подъ властію* 37(2), 41(12), 42(3), *съ помощію* 30(11), 35(15), *скоростію* 35(1), *Доминіюнъ* 11(22), *Міюшко Плешивчевичь* 32(12), *убію* 23(13) и сл.;

б) *и + й*

— *убійство* 9(8), 19(24), съ ... *убийцею* 20(19—20), *Самодержицѣ Всероссійской* 3(5), *Россійской имперіи* 7(11), *Самодержецъ Всероссійскій* 30—31(30—1), *Россійскаго воинства* 35(4—5), — *Василій Петровичь* 7(10), *Георгій* 9(15), 28(21), 29(11), 29(14), *Григорій* 26(16), *Каражъ Іоаникій Грекъ* 40(20—21), *фамилій* (ген. једн.) 15(17).

Графију *і* испред *й* налазимо, према правилима традиционалног правописа, и у завршецима неких придевских облика:

— ном. једн. *преблагій Богъ* 9(7), *Митрополитъ Черногорскій, Скендерискій и Приморскій* 8(7—8), *Рагузинскій Архимандритъ* 10(12—13), *Великій Государь* 30(28—29), 31(8), *Самодержецъ Всероссійскій* 30—31(30—1), *Архіепископъ Пекскій* 40(3), *Архіерей Босанскій* 40(6), *Архіерей Делматинскій* 41(11), *Султанъ нынѣшній* 40(27);

— акуз. једн. *въ третій день* 27(4), *народъ Сербскій* 40(29), 41(5);

— вок. једн. *Сіятельнѣйшій графъ* 5(1), *великій Государь Княже Лазаре* 22(17).

---

[15] Од овакног обележавања *и* пред вокалом Петровић одступа у следећим формама: ген. једн. *помянутые рѣки* 16(18—19), *до самые рѣки* 16(22), *съ лѣвые стороны* 17(11—12), *вѣчнодостославные памяти* 30(29), ном. мн. *некоторые* 9(10), *каковые* 9(10), *деликатные плоды* 14(21), *тые правинціи* 17(14—15), *помянутые* 17(15), *славные господа* 17(19), *воды изрядные* 18(10—11), *помянутые рѣки* 18(11), *которые* 18(12), 18(14—15), *рыбы разные* 18(13), *живые* 36(2), акуз. мн. *въ горы неприступные* 43(7).

С друге стране, у завршецима неких придевских и заменичких облика, Петровић пише *і* тамо где бисмо по рускословенском и руском правопису очекивали *ы:*

— ном. једн. *невѣрній Волкъ Бранковичь* 22(16), *Стефанъ Сильній* 26(3—4), *славній ... родъ* 27(1—2), *онъ бѣдній* 42(30), *нѣкоторій* 9(14), *которій* 20(9), 21(25—26);

— акуз. једн. *славній родъ* 19(16).

Слово І, које представља мајускулну варијанту *і*, долази на почетку следећих речи: *по Іоанну первому* 20(11—12), *Іоаннъ перви Черноевичь* 20(14), *Іоанна Деспота* 26(21—22), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16), *Іоанна Кастріота* 27(14), *Іоаннъ Черноевичь* 29(27), 30(2), *Арсеніе Іоанновичь* 38(10), *Каражъ Іоаникій Грекъ* 40(20—21), *Каражъ Іоаникіа* 40(27—28), *мѣсяца Іюнія* 27(7).

Исто ово слово, са тачком или без ње, срећемо у тексту штампаном верзалом: *ИСТОРІЯ О ЧЕРНОЙ ГОРЫ* 1(1—3), *СІЯТЕЛЬСТВУ* 3(2), *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *СІЯТЕЛЬНѢЙШІЙ ГРАФЪ* 5(1), *МИХАЙЛѢ ІЛАРІОНОВИЧУ* 3(11), *МИХАЙЛА ІЛАРІОНОВИЧЪ* 5(3), поред *Иларіона Шишоевича* 18(8).

4. *Графија* ѵ долази само у имену Симеон: *Сѵмеонъ Неманя* 11(1), *Сѵмеонъ* 11(10), поред: *Симеонъ Неманя* 13(19), *Симеона Немане* 15(8), 20(13—14), *Симеона Неманю* 17(20—21), 18(2), *Симеонъ* 17(21), 25(27—28), *Симеономъ Неманомъ* 25(26).[16]

5. Посебно ћемо се осврнути на питање знака *ы*, који се у Петровићевом тексту веома често појављује. У великом броју примера Петровић употребљава тај знак у складу са традиционалном правописном праксом:

быти (глаг.): *быти* 37(16), 40(28), 41(13), *былъ* 14(10—11), 15(6), 17(22), 18(28), 20(9), 20(29), 23(6), 30(3), 38(33), *построилъ былъ* 13(15), *былъ женился* 28(5), *прибылъ* 27(4), *была* 18(28), 21(18), 32(28), 34(30), 42(2), *было* 25(26), 35(29), *не бывало* 22(24), *были* 6(11), 20(7), 33(12), 34(10), 34(12), 35(16), 36(2), *что бы напечатано было* 7(5—6), *что бы ... имѣли* 7(7—10), *что бы поминалъ* 41(14), *не могли бы ... являтся* 12(21—23), *какъ бы ... завладѣти* 21(7—8), *еже бы упредити* 21(16), *аще бы ... обороняли* 36(11—12), *бы ... подпали* 36(12—13), *бысть* 20(19), 20(21), 26(22), 27(6), 29(10), 43(3), *пребысть* 27(21—22), *быше* 26(27), *бывшее обхожденіе* 7(2—3), *по прибыти* 35(10), *убытковъ* 30(18), поред изузетака: *въ немъ били поставили* 15(16), *въ лѣто битія* 27(6);

мы : *мы* (зам.) 12(15);

сын- : *сынъ* 15(9), 20(3), 20(10), 25(28), 25(29), 26(1), 26(2), 26(3), 26(11), 26(23), 27(29), 28(20), 29(11), 29(13), 43(4), *сына* 17(27), 19(2), 20(14), 20(17), 25(21), 26(21), 27(12), 27(16), 28(7), 28(17), 28(22), 29(16), *отъ сына* 41(16), *сыну* 24(26), *три сына* 11(8), 29(22), *сыны* (ном. мн.) 26(16);

---

[16] Док је у наведеним примерима знак ѵ носилац слога, дотле у примеру *дому Австрискому* 37(22) има вредност консонанта *в*.

тысящ- : 60 *тысящь* 19(17), 12 *тысящь* 25(1—2), 12 *тысящъ* 25(13), *болѣе* 100 *тысящъ* 33(7—8), *ѧть тысящь* 34(16—17), 80 *тысящь* 38(5), *въ* 60 *тысящахъ* 32(25—26), *тысячу* 42(30);

высок- : *Высокографскому Сіятельству* 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5), 7(14—15), *Высокографскаго Сіятельства* 8(4—5), *къ высокославной Россійской имперіи* 7(10—11), *высокихъ фамиліяхъ* 9(13), *мѣсто ... высокое* 15(27), *у высокой власти* 19(7), *изъ вышереченнихъ исторіяхъ* 12(8—9), *вышепоменутую* 28(8), *вышереченныхъ Вельможъ* 34(2);

вы-: *выговорилъ* 22(23), *выступило* 38(3), *выдали его Туркомъ* 42(26—27), *выходили* 10(8), *вымышлена* 22(26—27), *выи* (2. л. једн. императива) 23(2), *выписанную* 12(10), *выхваляе* 10(2), *выхваляя* 31(4), 37(26), поред *виграли* (< *выиграли*) 20(23);

монастыр- : *монастырь* 14(10), 15(6), *въ ... монастырю* 15(9), *въ ... монастырѣхъ* 12(11);

мысл- : *помышляти* 19(8), *размышляти* 21(6—7), *вымышлена* 22(26—27);

слыш- : *слышати* 21(14—15), *слышу* 22(26), *слышавше* 19(17), *слышавши* 31(1);

-зыва- : *называлась* 13(4), *призываетъ* 22(7), *называютъ* 43(14);

-крыт- : *открыти* 23(8);

-сыла- : *посылаетъ* 21(13);

-быва- : *забываетъ* 34(26—27);

-пыт- : *любопытному Министру* 6(15—16);

Пастыр- : *Пастырь* 5—6(7—1);

нынѣ- : *нынѣ* 36(22), *понынѣ* 12(21), *донынѣ* 38(33), 43(8—9), *Султань нынѣшній* 40(26—27);

ген. једн.: *отъ природы* 36(17), *стороны* 16(26), 17(9), 17(12), *страны* 18(10), *до ... Дрины* 36(28—29), *Феодоры* 11(4), *сестры* 11(4), 26(12), *Черныя горы* 13(12), *отъ Аѳонскіе горы* 18(1), *вкругъ Черной горы* 36(15), *отъ Черной горы* 41(1),

поред изузетака: *нужди* 34(25), *отъ ... сторони* 21(18), 21(19), *изъ Херцеговани* 10(18—19), *отъ рѣки ... Зети* 13(7—8), *тое земли Зети* 13(9), *на мѣсто Зети* 13(17—18), *до ... Зети* 16(22), *противъ Порти Атоманской* 31(10—11), 32(19—20), *Босни* 35(10), 40(4)[17].

ном. мн. ж. р. : *рыбы* 16(24), 18(13), *головы* 34(11), *воды* 16(1), 18(10), *слезы* 22(22), поред: *Воеводи* 19(16), *Пастерви* 16(25);

акуз. мн. ж. р.: *страны* 18(25), *граматы* 31(3), *въ горы* 43(7), *поред голови* 25(21);

акуз. мн. м. р.: Послы 19(21), 21(13), поред: народи 11(16—17);

инстр. мн. м. р.: *всякими плоды* 14(16), 14(27), поред *предъ глази* 25(17).

---

[17] На основу акузатива *въ Босну* 26(25), *чрезъ Босну* 38(2) и инструментала *Босною* 42(6) можемо да закључимо да се ради о облицима од именице Босна а не Босњија.

Док у основи речи после *ц* а испред сугласника налазимо *и: отъ фамиліе Страцимирове* 11(14—15), *сынъ Страцимировъ* 20(10), а испред вокала *і* (о овом последњем в. т. 3), Петровић се код морфолошких завршетака обично колеба:

ном.: *Черногорцы* 15(15), 33(10), 34(21), *измѣнницы* 40(24), *пашежницы* 42(15), поред:

Черногорци 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Херцеговци* 12(2), 33(12—13);

акуз.: *Черногорцы* 16(14—15), *полководцы* 31(15), поред лок. једн.: *при рѣцѣ Марици* 19(19), *у ... Стедениці* 10(23).

У наставцима придевске и заменичке деклинације, поред *ы*, срећемо и *и:*

инстр. једн.: *единымъ именемъ* 13(5), *ядомъ смертнымъ* 15(11), *праведнымъ ... гнѣвомъ* 19(23—24), *Муратомъ вторымъ* 26(14), *слѣпымъ Стефаномъ* 28(9), *съ малымъ числомъ* 35(1), *малымъ числомъ* 36(5—6), *подъ Очаковымъ* 35(3), *многочисленнымъ войскомъ* 35(26—27), *опредѣляемымъ* 37(6), *съ роднымъ ... братомъ* 37(13—14), *съ ... природнымъ Патріархомъ* 40(23), поред:

вторимъ Скендербегомъ 28(26—27), *Кастелновимъ* 30(10—11)[19];

ген. мн.: *таковыхъ* 16(25), *разныхъ орденовъ* 3(9), *честныхъ людей* 12(22), *единыхъ Черногорцовъ* 31(11—12), *отъ которыхъ* 29(30), *святыхъ Царей* 6(9), *святыхъ мощей* 41(7—8), *товарищевъ убитыхъ* 24(14), *до самыхъ стѣнъ* 41(6), поред:

изъ вышереченнихъ исторіяхъ 12(8—9), *отъ которихъ* 12(18—19), 29(26—27), 29(29), 30(1—2), *подданнихъ Турецкихъ* 33(11—12);

акуз. мн.: *вышереченныхъ Вельможъ* 34(2), *славныхъ ... Пашей* 37(19—20), *знатныхъ ... Пашей* 37(19—20);

лок. мн.: *о странныхъ народахъ* 6(14—15), *въ реченныхъ монастырѣхъ* 12(11), *о славныхъ и храбрыхъ дѣлахъ* 31(1—2), *въ ... военныхъ случаяхъ* 36(8—9), *въ прошлыхъ годѣхъ* 37(4—5), *на которыхъ горахъ* 43(8), поред: *въ разнихъ ... случаяхъ* 36(8—9),

дат. *которимъ* 33(14), *лицемѣрнимъ его клятвамъ* 33(24—25);

Графију *ы* испред *й* налазимо и у завршецима неких придевских и заменичких облика:

— ном. једн.: *справедливый Государь* 21—22(30—1), *Петръ первый* 30(30), *смиренный Пастырь* 5—6(7—1), *смиренный Митрополитъ Черногорскій* 8(7), *нареченный ... Сѵмеонъ* 11(9—10), *благовонный воздухъ* 18(10), *Царь сильный Стефанъ* 19(5), *племяньникъ ... рожденный* 26(11—12), *Султанъ Махометъ четвертыи* 43(4—5)[20], *который* 15(7), *Стефанъ второрый* 15(7—8), *святый Савва* 17(30), 18(7);

— акуз. једн.: *огенъ чистительный* 41(16—17);

---

[18] Поред цитираних долази и пример *Черногорціи* (ном. мн.) 16(7).
[19] Реч је о инструменталу именице *Кастел Нови*.
[20] У овом примеру *ј* је написано без дијакритичког знака.

— вок. једн.: *милостивый Государь* 5(2), 23(5).[21]

Знатно су ређи случајеви у којима Петровићево писање *ы* нема подлогу ни у рускословенском ни у руском језику:

ном. мн.: *оны* 33(1), 41(31), поред: *они* 6(11), 26(6), 30(4), 35(17—18), 42(5), 42(9), 42(18);

ген. мн.: *оныхъ* 9(12—13), поред: *онихъ* 30(6), 35(15), 38(16—17);

лок. мн.: *при оныхъ ... побѣдахъ* 36(17)[22];

дат. једн.: *къ ... стороны* 17(2), поред: *къ Бояни* 14(12—13);

лок. једн.: *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), поред: *въ Черной Горіи* 30(3—4), *у лаври Стеденици* 10(23).

Напоменимо овде да у ном. мн. м .р. трпних придева у ИЦГ налазимо углавном *и*, што је у складу са традиционалном ортографском праксом (уп. Ђорђић Старословенски 168—169 и 172—173; Смотрицки Граматика 268—272). Примери: *награждени* 16(27), *прокляти и прогнани* 26(28), *оставлени* 33(12), *побѣждени* 34(8), *сожжени* 36(2), *укрѣплени* 37(1), *окружени* 38(20—21), — *озлобляеми* 40(19), поред:

взяты 34(10), *побиты* 34(8), 35(16), 36(6).

Облик *отрублени* (ном. мн. ж. р.) 34(11—12) забележен је са *и*, иако би се према поменутој правописној пракси очекивало *ы*.

У ном. мн. именица м. р. готово редовно долази *и: народи* 7(9), 12(18), 36(11), 36(27), 36—37(30—1), 37(3), *уѣзди* 16(3), *Французи* 38(23), *Посли* 19(28), *караули* 23(18), *Варвари* 19(20), 21(5), *Десповти* 26(10), *Митрополити* 30(7), *виногради* 14(27—28) и сл. Изузеци:

народы 16(17), *уѣзды* 17(15), *плоды* 14(21), *Офицеры* 12(19) представљају одступање од старословенског, српскословенског и рускословенског правописа (уп. Ђорђић Старословенски 89; Смотрицки Граматика 78—79).

У горњем излагању, као и у т. 3б, било је речи о писању наставака *-ый*, *-ій* у ном. — акуз. — вок. једн. м. рода придевске и заменичке деклинације. Поменути случајеви, као што је познато, представљају традиционалну, српскословенску и рускословенску, ортографску црту. Овде ће бити речи о фонетском, много чешћем, начину обележавања поменутих категорија:

а) ном. једн.: *перви* 20(14), 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *молоди* 20(30), 26(4), 26(16—17), *Сербски* 21(12), 26(22—23), *Турски* 24(11), 26(30), *Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(3), *Черногорски* 37(22), 38(28), *Херцеговачки* 40(7), *Рашки и Новопазарски* 40(8), *Ужицки* 40(9), *Бѣлградски* 40(10), *Косовски* 40(12), *Ищипски* 40(13), *Скопски* 40(15), *Темисварски* 41(24), *Будимски* 41(27) и сл. (укупно на -ки 34

[21] Ради комплетнијег увида у Петровићеву употребу графије *ы* в. нап. 8 и 9.

[22] Док по рускословенским нормама у номинативу ове категорије долази *и*, у генитиву и локативу долази *ѣ*. Треба напоменути да В. Петровић ову заменицу пише и на следећи начин: ном. једн. *они* ... *родъ* 27(1—2), ном. мн. *оніе* 36(23), 36—37 (30—1). Акузатив множине, који по поменутим нормама треба да гласи *оны*, аутор ИЦГ пише на следећи начин: *онихъ* 32(20—21), 37(7), — *оніе* 21(8), 35(20).

примера), *послѣдни* 26(22), *двоюродни* 29(12), *они ... родъ* 27(1—2), *слѣпи* 26(16), 26(17), *Муратъ втори* 26—27(30—1), *котори* 11(20), 14(10), 17(20), 19(7), 19(29), 20(10—11), 22(3), 26(18—19), 28(1) итд. (укупно 24 примера), *Стефанъ пяти* 18(18—19) и сл.

б) ном.—акуз. једн.: ном. *Стефанъ вторый Царь Сербской* 15(7—8), *Патріархъ Сербской* 37(30), 38(9—10), *славной монастырь* 15(6), *сильной Стефанъ* 15(19—20), *Стефанъ шестой* 18(23), *другой зятъ* 21(24), *бояринъ Венеціянской* 29(25), *родной ... братъ* 31(16—17), *которой* 11(2), 20(12) и сл. (укупно 19 примера), акуз. *великой городъ* 13(15), *которой городъ* 13(18—19), *въ лагеръ Турецкой* 33(25—26).

Док примери под а представљају српскохрватски фонетски начин обележавања поменутих категорија, облици под б одлика су руског народног језика. Ако традиционално писање ових наставака означимо са в, онда добијамо следећи однос: а = 73, б = 22 и в = 41. У процентима то износи: а = 54%, б = 16% и в = 30%.

6. *Графија ѣ*

а) Најчешће ово слово налазимо тамо где је место староме вокалу *ѣ*: *бѣднѣ* 40(17), *онъ бѣдный* 42(30), *Бѣлопавличи* 16(27), 17(4), *отъ Бѣлопавличь* 17(4—5), *на бѣлой лошеди* 35(18), *Бѣлое поле* 36(26), *Митрополитъ Бѣлградски* 40(10), *бѣху* 19(20), *бѣше* 23(21), *бѣжа* 37(31), 19(12), *бѣжалъ* 20(3), 38(9), *люди избѣгшіе* 30(20—21), *побѣгоша* 23(18), *бѣжитъ* 25(1), *убѣжа* 41(2), *завладѣли* 9(6), *завладѣвъ* 18(25), *завладѣти* 21(8), *владѣлъ* 29(12), 29(18), *владѣли* 30(4—5), *владѣютъ* 30(6), *извѣстіе* 33(22), 38(31—32), *за вѣру* 25(6), *невѣра* 22(26), *невѣрствія* 22(24), *вѣрность* 23(9), 31(4), 39(3), *вѣрно* 30(22), *вѣрне ... Воеводе* 22(30), *вѣрилъ* 41(15), *не вѣруетъ* 22(1), *невѣрній Волкъ Бранковичь* 22(16), *вѣчнодостославные памяти* 30(29), *видѣть* (инф.) 37(14), *видѣша* 19(20), *провидѣвъ* 19(1), *не видѣхомъ* 16(25—26), *видѣли* 35(18), *гнѣвомъ* 19(23—24), *прегрѣшеніе* 9(4—5), *рѣчь двѣма* 24(4), *двѣсти ... годъ* 25(25), *ДѢЙСТВИТЕЛЬНОМУ ... СОВѢТНИКУ* 3(8), *дѣйствительно* 12(13—14), *дѣлали* 15(5), *здѣлали* 15(15), 30(19), 38(26), *раздѣляетъ* 36(29), *благодѣяніе* 34(26), *свидѣтельство* 37(3—4), *завладѣли* 42(6), 43(11), *дѣлитъ* 17(1), *дѣвицою* 21(1), *со дѣтьми* 30(26), *въ презрѣніи* 10(3—4), *измѣнникъ* 24(30), 25(12), *за измѣну* 10(4), *измѣнити* 21(27), *не имѣютъ* 34(25), *имѣлъ* 31(15), *имѣли* 7(10), *со ... имѣніемъ* 43(6), *исповѣданія* 42(8), 42(14), *исповѣдати* 41(18), *изъ крѣпости* 35(21—22), *крѣпко* 36(11), *укрѣплени* 37(1), *лѣто* 19(13), 25(27), *до лѣта* 29(18), 30(5), *лѣта* 30(5), *въ лѣто* 15(12), 15(20),16(16), 18(19), 27(6) итд., *къ лѣтному востоку* 16(17), 16(21), *седмолѣтнаго сына* 19(2), *въ ... лѣсу* 19(10—11), *съ лѣвые стороны* 17(11—12), *лицемѣрним ... клятвамъ* 33(24—25), *мѣсто* 13(17), 15(27), *мѣста* 16(1), *на мѣсто* 30(6), 30(23—24), *мѣсяца Іюнія* 27(7), *намѣрялся* 43(7), *непремѣнное войску* 36(15—16), *нѣкоторій* 9(14), *нѣкоторіе* 12(1—2), *нѣкоторые* 9(10), *нѣсколько* 14(9), *нѣколико число* 42(7), *обѣщанія* 33(18), *обѣщаніемъ* 37(29), *обѣщался* 21(27), *обрѣтаются* 10(21—22), 12(10—11), 36(28), *обрѣтались* 38(20), *опредѣлила* 32(22—23), *опрѣснокъ* 41(17), *плѣнивше* 34(1), *попѣлнили* 38(15), *попѣлнивъ* 41(4), *побѣдахъ* 36(7), *побѣдить* (инф.) 43(9), *побѣжденъ* 20(29), 21(1), *побѣдительно* 32(20),

подъ подзрѣніемъ 20(15), *завѣсити* 38(12), *повѣсили* 34(2), *претѣщаго* 18(21), *разсѣя* (3. л. једн. аор.) 19(11—12), *рѣка* 13(11), 13(7), 21(20), 36(29), *рѣке* 14(6), 16(26), *рѣки* 16(1), 16(19), 18(11) итд., *разумѣется* 43(9), *рѣчь* 22(23), 24(4), *рѣчи* 21(30), *Григорій слѣпи* 26(16), *Стефанъ слѣпи* 26(17), *ослѣпилъ* 26(30), *свѣту* 23(8), 25(25), *всѣдоше* 23(17), *смѣлость* 6(5—6), *смѣло* 32(18), *отъ сѣвера* 13(9), *къ сѣверу* 14(15), 15(1), 16(3) итд., *слѣдующу рѣчь* 22(23), *до ... стѣнъ* 41(6), *тѣла* 41(17), *утѣсняютъ* 42(21), *усмотрѣли* 12(1), *не усѣлъ* 27(9), *уѣздъ* 14(25), 15(22), 17(10), *уѣзди* 16(3), *уѣзды* 17(15), *два уѣзда* 14(22), *три уѣзда* 15(2), *хотѣли* 38(12), 42(29), *нехотѣщаго* 18(20), *цѣлебніе ... мощи* 26(9), *источники цѣлителніе* 15(28—29), *цвѣтало* 25(25), *человѣка* 35(18), 42(16), *человѣкъ* 33(26), 20(30), 34(10), 34(17), 36(1), *цѣлаго Иллирика* 40(5), *цѣлую ... правинцію* 38(15—16), *знатнѣйшихъ Турокъ* 35(30), *милостивѣйшаго отправленія* 6(3), *покорнѣйше прошу* 8(1), *преодолѣвшее прегрѣшеніе* 9(4—5), *при всепресвѣтлѣйшемъ ... двору* 5(4—7), *СІЯТЕЛЬНѢЙШІЙ ГРАФЪ* 5(1), *усерднѣйшее желаніе* 7(9—10), *въ ... башнѣ* 36(1), *въ главѣ* 43(1), *во Аѳонской горѣ* 10(22), *въ десницѣ* 22(21), *въ размѣнѣ* 25(18), *по истиннѣ* 31(14), *въ Москвѣ* 8(10), 39(11), *по ... побѣдѣ* 32(29), *въ размѣнѣ* 25(18), *при рѣцѣ* 19(19), *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОИ* 3(5), *на ... сторонѣ* 17(12)[23], *о ... воинствѣ* 19(17—18), *въ государствѣ* 12(22), *въ Константинополѣ* 40(21), *на ... листѣ* 43(1—2), *въ лѣтѣ* 15(27), *по Милютинѣ* 26(2), *въ мирѣ* 33(5), *объ ... народѣ* 37(15), *о народѣ* 38(22), *во ... островѣ* 14(9—10), *въ подданствѣ* 40(18), *во ... пьянствѣ* 19(27), *по Стефанѣ* 26(3), *... о Герцогѣхъ* 12(12—13), *въ ... годѣхъ* 34(12—13), 37(4—5), *во Иноцѣхъ* 11(10), *на лошадѣхъ* 23(17), *въ ... монастирѣхъ* 12(11), *о Царѣхъ* 12(12), *себѣ* 7(12), 12(4), 20(5), 21(9), 38(30), 39(5), 42(13), *къ себѣ* 38(26—27), *на себѣ* 42(20), *тебѣ* 23(9), 23(12), *со всѣмъ* 11(18), *со всѣмъ воинствомъ* 24(27—28), *всѣмъ* (д. множ.) 25(21), 34(11), *со всѣми* 25(12), *со всѣхъ сторонъ* 38(20), *тѣхъ* 37(5), *вкратцѣ* 9(2), *вкупѣ* 14(2), 18(21), 22(9), 27(25), *вскорѣ* 21(16), *горѣ* (предлог) 24(17), *добрѣ пришелъ* 23(24—25), *кромѣ* 17(17), 20(8), 31(11), 33(15), 41(7), 41(14), *окромѣ* 40(2), *понынѣ* 12(21), *донынѣ* 38(33), 43(8—9), *нынѣ* 36(22), *Султанъ нынѣшній* 40(26—27), *первѣе* 24(20), 25(22), *послѣ* 9(9), 10(6), 10(11—12), 11(11), 12(13), 26(9), 30(19), 30(27), *послѣдъ* 13(19), 14(1), 15(12), 15(20), *послѣди* 11(9), 15(12), 20(29) итд., *послѣжде* 27(10—11), *послѣдни ... Десповъ* 26(22—23), *послѣдни врази* 42(18—19), *двѣ* 14(2), *не восхотѣ* 20(19) и сл.

б) Графија *ѣ* понекад се среће и тамо где јој етимолошки није место.

Примери *гдѣ* 9(20), 10(14), 11(16), 13(14), 14(20), 14(28), 15(4), 15(23), 15(27), 16(24), 20(22), 30(25), 35(14) и *нигдѣ* 16(25), који представљају облике са секундарним *ѣ* (уп. старословенско *къде*), у овом графијском лику егзистирају и у рускословенском односно руском језику (уп. Акад. Словарь I 536; II 598).

---

[23] Са *ѣ* је написан и датив имена *МИХАЙЛѢ ІЛАРІОНОВИЧУ* 3(11), које аутор ИЦГ, очито, мења по женској промени.

У складу са рускословенским правописом са *ѣ* долазе и следећи облици: *всѣ народы* 17(16), *всѣ ... христіане* 42(11—12), *всѣ взяли* 11(19), *всѣ три краѣ* 20(28), *оттолѣ* 16(12), *здѣсь* 17(15), 36(20), *смотрѣли* 12(16).

Следећи примери са *ѣ*, који не одговарају рускословенским правописним нормама, сведоче о екавском читању поменуте графије: *онѣ ... христіане* 42(11—12), *имѣна* 39(1), *пльменицу* 26(19), *Зетѣ* (ген. једн.) 16(26), *отъ Зетѣ* 28(29), *съ сторонѣ* 22(14), *невѣрѣ* (ген. једн.) 23(11), *изряднѣ конницѣ* 25(2), *отъ Херцеговинѣ* 30(20—21), *персонѣ* (ном. мн.) 12(14), *рѣкѣ* (ном. мн.) 14(2).

Према латинском linea у ИЦГ долази *линѣа* 16(30).

в) Нису ретки ни примери са *е* уместо етимолодшког *ѣ*. Међутим, они се у истом графијском лику срећу и у руском односно рускословенском језику: *бреги* 14(30), *въ тое время* 17(30), 20(9—10), *во ихъ время* 18(17—18), *во время* 30(8), *отъ того времени* 18(4), 42(13), *непремѣнное войску* 36(15—16), *потерялъ* 28(2), *потеряли* 15(13), *растерали* 34(21), *умрети* 42(17), *употребляютъ* 12(6—7), *Цесарь* 11(21), *у Цесаря* 38(29), *Цесарю* 11(17), 38(28), 40(25), *Леополдъ Цесарь* 38(7—8), *Леополда Цесаря* 9(18—19), *къ Римскому Цесарю* 11(15—16), *въ Цесарію* 9(11), *во армію Цесарскую* 38(13—14), *ВЪ ОБЛАСТИ ЦЕСАРСКОЙ* 41(20), *предъ Цари* 12(14), *пребысть* (3. л. једн. аор.) 27(21—22), *предъ глази* 25(17), *предъ собою* 35(19), *прежде* 9(12), 13(4—5), 15(14—15), 15(27), 16(13), 17(21), 18(11), 21(7), 27(3), 36(23), 42(2), *допрежде* 16(17), *по прежнему* 41(10), *владателей прежнихъ* 6(7), *предложить* (инф.) 6(12), *предаюся* 8(1—2), *предали* 33—34(30—1), *за преодолѣвшее прегрѣшеніе* 9(4—5), *преблагій Богъ* 9(7), *преставился* 9(20), *преставися* 27(18—19), 29(24), *въ ... презрѣніи* 10(3—4), *претѣщаго* 18(21), *прекрасною Маріею* 21(2), *непрестанно* 21(29), 22(6), *предречени двою братіевъ* 26(28—29), *пребысть* (3. л. једн. аор.) 27(21—22), *клятвопреступникъ* 28(25), *пре неся* (3. л. једн. аор) 28(29), *предводительствомъ* 30(16—17), 31(13), 32(24), 33(9), *представивши* 40(23), *премного* 40(29), *на престолъ* 43(4).

Поменимо овде и облике: *Никола Светлоча* 32(9), *Бошко Степановичь* 32(9—10), *целую Жупу* 16(16), *въ Зете* 18(4) и *о Словянехъ* 10(13—14), за чије *е* не налазимо потврду ни у рускословенском језику.

г) Сасвим су ретки примери у којима уместо графије *ѣ* налазимо траг јекавског рефлекса јата: *правинціа Влешивачкая* 16(21—22), *Міюшко Плешивчевичь* 32(12), *Блелице* 16(3—4), *Блелопавличь* 32(13), *Даніила Счепчевича* 31(13), *Четко Пилетичь* 32(13—14), *обезумлѣлъ* 19(24—25). У овим примерима дошло је до јекавског јотовања *(пје > пље/вље, бје > бље, тје > ће, ц(в)је>ће, мје > мље)*, што је, као што видимо, у ИЦГ и регистровано. Значајно је напоменути да се у овим случајевима ради углавном о именима из завичаја аутора ИЦГ.

д) и, најзад, примери: *правинція Ріечка* 16(11) и *городъ Ріечка* 16(11) представљају ијекавски рефлекс старога јата, тј. у њима се пише *іе* место *ѣ*.

Изнесени примери употребе графије *ѣ* показују да се она, прво, употребљава најчешће тамо где је место некадашњем вокалу *ѣ* а што

значи да је у питању заступљеност традиционалног писања; друго, у низу примера слово *ѣ* употребљено је место очекиваног слова *е* што се подудара са одговарајућим рефлексом јата у руском језику. Неколико примера, поменутих горе, откривају јекавско-ијекавски изговор народног језика аутора ИЦГ.

7. *Вокално р*

За старо *самогласичко р* у ИЦГ редовно налазимо *-ер*, било да се ради о речима које искључиво припадају руском односно српском језику. Примери: *Бергановъ* 13(12), *безъ ... Бергановъ* 20(23—24), *къ Берганомъ* 38(11—12), *ниже Вертогради* 13(13), *отъ ... верху* 13(9), *отъ верхъ* 16(29), *до верхъ Голіе* 17(2—3), *Гербаль* 14(29), *отъ Гербля* 15(1), *приморіе Гербалское* 16(2), *держалъ* 22(20), *содержитъ* 29(8), *дерзнулъ* 9(16), *Зверстно* 16(5), *Кертоле* 15(3), *Меркоевичь Хасъ* 36(25), *Волкана Князя Мернавчича* 20(16—17), *мертавъ* 23(30), *рыбы пастерви* 16(24—25), *перви* (ном. једн.) 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *перьвое* 18(7), 34(26), *первому* 24(26), *первѣе* (прил.) 24(20), 25(22), *Самодержецъ* 30(30), *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодержцемъ* 20(6), 20(26), 21(12), *Сербія* 36(14), *Сербіи* 40(3), *Сербли* 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(23), 41(9), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3), *на Сербле* 19(30), *Серблемъ* 20(25), *Сербски Десиотъ* 26(22—23), *Сербски Князь* 21(12), *Царіе Сербскіе* 10(16), *Царіе Сербски* 15(18), 18 (16—17), *Царь Сербской* 15(8), *Сербскомъ земломъ* 26(10), *Славеносербскаго Черногорскаго народа* 6(1—2), *смерть* 19(1), *по смерти* 29(17), *ядомъ смертнымъ* 15(11), *смертоноснаго яда* 20(16), *совершенно* 32(28), 37(1), *усерднѣйшее желаніе* 7(9—10), *церькви* 15(18), 41(4), *въ церькви* 42(10), *церькве* 42(16), *церьковъ* 25(6), 29(4), *червленихъ* 42(30—31), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *Черную гору* 17(1), 38(1), *въ Черную гору* 26(17—18), 28(29—30), *на Черную гору* 30(16), 32(23—24), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *о Черной горы* 13(2—3), *Черногорецъ* 11(14), *Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Черногорца* 37(24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16(14—15), 33(10), 34(21), *Черногорци* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черногорціи* 16(7), *Митрополитъ Черногорскій* 8(7), *Официри Черногорскіе* 15(24), *Герцоги Черногорскіе* 15(28), *Іоаннъ перви Черноевичь* 20(14—15), *Іоаннъ Черноевичь* 29(27), 30(2), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16), *Иванъ Черноевичь* 27(30), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Ивана Черноевича* 28(12—13), 28(20—21), *Ивану Черноевичу* 26(18), 26(4—5), *Стефанъ Черноевичь* 27(19—20), *Стефана Черноевича* 27(16), *Георгіе Черноевичь* 28(4—5), 29(21), *Георгія Черноевича* 29(13—14), *Константинъ Черноевичь* 29(24), *Викторъ Черноевичь* 29(30), *Черноевичи* 30(4), 72 *черница* 15(11—12), *Махометъ Четвертый* 43(5) и сл.

Тешко је рећи да ли је аутор ИЦГ у неким од ових примера изговарао вокално *р*.[24] Такав изговор може се претпоставити пре свега у низу наведених речи које представљају искључиво одлику нашег

[24] Уп. нпр. код других наших старих писаца који су вокално *р* означавали са *ер* (Млад. Рајић 30—31; Албин Нов. 12; Кашић Вид. 25—26).

језика, као и у примерима типа *мерѿавъ* 23(30), који су напола србизирани. Доследно присуство *-ер-* на месту старог самогласничког *р* у свим примерима у ИЦГ не дозвољава извођење сигурнијег закључка о изговору са вокалним *р* неких од тих случајева.

У примерима: *кровь* 25(5), *ѻолуосѿровъ* 15(2), *въ... осѿровѣ* 30(25), *во ... осѿровѣ* 14(9—10), *осѿрововъ* 14(9), срећемо групу *-ро-* која је, свакако, искључиво фонетског карактера у складу са изговором ових речи у руском језику. Исти је случај и са примерима где налазимо групу *-ре-*: *Грекъ* 40(21), *Греки* 29(8), 40(31), *у Грековъ* 21(5), *ѻѿъ Грековъ* 40(19), *Грецію* 18(25—26), *Греческаго ѻравославія* 29(3—4), *исѻовѣданія Греческаго* 42(8), *крестили* 38(17).

Сасвим ретко у ИЦГ налазимо *-ар-* место нашег домаћег вокалног *р* и то само у примерима од *Хрваѿ-* : *Харвацкую* (акуз. једн. имен.) 18(26), *Архіерей Харвацки и Карлошедски* 41(30). Овде се ради, свакако, о фонетском писању руског изговора ових примера са *-ар-* (тј. *-ор-*) што иначе аутор ИЦГ то понекад чини (в. т. 23а, 26). Мање је вероватно да се овде ради о обележавању *вокалног р* са *ар*, што је била пракса у нашој старој латиници.

8. *Сугласник ј*

На крају слога и речи сугласник *ј* В. Петровић доследно бележи знаком *й: дѣйсѿвиѿелно* 12(13—14), *съ ... Гойкомъ* 19(15), *войною* 20(27), 20(30), *войну* 21(11), 21(16), *ѻойду* (1. л. једн. през.) 23(12), *ѻройѿи* 24(10), *Михайла Ивановичь* 32(5), *войска* 32(23), 33(8), 34(28), *знаѿнѣйшихъ Турокъ* 35(30), *въ крайнюю нужду* 38(19—20), *Самодержицѣ Всероссійской* 3(5), — *владаѿелей* 6(7), *земли нашей* 6(8), *Царей* 6(9), *Василій Пѿровичь* 8(10), *во Авонской горѣ* 10(22), *у Сербской Паѿріархи* 10(24), *у ... Паѿріархи Пекской* 10(24—25), *великой городъ* 13(15), *оной земли* 13(17), *коѿорый* 15(7), *вѿорый* 15(8), *святый Савва* 17(30), 18(7), *сильной Царь* 18(23—24), *о самой ... власѿи* 19(8—9), *здравсѿвуй* 23(1), *Архіерей Босанскій* 40(6), *Миѿрополиѿъ Черногорскій, Скендерискій и Приморскій* ... 8(7—8) и сл.

9. *Писање ј у међувокалском ѻоложају*

У писању *ј* у интервокалном положају В. Петровић није био доследан: у зависности од вокалске околине аутор ИЦГ понекад је писао а понекад испуштао сугласник *ј*.[25]

а) *и + ј + самогласник*

Примери за овакво писање већ су дати у т. 3, где је разматрана употреба слова *і* пред самогласницима, а овде ће се дати коментар о писању *ј* у одговарајућем интервокалном положају.

-и + ј + а

Док у 89 примера ову групу аутор ИЦГ обележава са *і + я*, где графијски јотовани вокал значи присуство сугласника ј, 43 примера

[25] Уп. сличан поступак код неких писаца XVIII и XIX века: Ј. Рајића, Ст. Ноавковића и М. Видаковића (Млад. Рајић 32—33, Албин Нов. 17—18, Кашић Вид. 21—22).

налазимо написана са *і* + *а*. Важно је напоменути да исте речи В. Петровић некад обележава са *ія* а некад са *іа*: *ѿравинція*, *Венеціяни*, *Григорія*, поред: *ѿравинціа*, *Венеціаномъ*, *Григоріа* (в. т. 3а). Изузетке од оваквог обележавања *и* + *ј* + *а* в. у нап. 8.

-*и* + *ј* +*е*

Ову групу аутор ИЦГ бележи доследно са *іе* (в. т. 3а. Изузетке в. у нап. 9).

-*и* + *ј* + *и*

Групу *и* + *ј* + *и* аутор бележи са *іи*. На пример: дат. једн. *къ имѿеріи* 7(11), ген. једн. *Македоніи* 35(9), *баѿаліи* 35(17), *Делмаѿіи* 40(4), *Болгаріи* 40(4), *имѿеріи* 40(24—25), *Монархіи* 43(1), лок. *ѿри зачаѿіи* 35(16—17), *на баѿаліи* 35(23), *о заключеніи* 33(19), *у миѿрополіи* 10(25), *въ ... ѿрезрѣніи* 10(3—4), *въ ... ѿоношеніи* 10(3—4), *въ Се(р)бліи* 10(23), *въ ... состоѿяніи* 38(32—33), *въ Унгаріи* 29(23) и сл. (в. и неке примере из т. 3).

Следећи примери, који у себи имају групу -*ији*, одштампани су без ове групе, односно са означеним гласовним процесом: -*и* < *ији*: *у Сербской Паѿріархи Пекской* 10(24—25), *Албани* (ген.) 35(9), *во Албани* 35(10).[26]

-*и* + *ј* + *о*: *съ Россіомъ* 32(22).

-*и* + *ј* + *у*

Сви примери ове врсте написани су са *і* + *ю* (в. т. 3а).

б) *Самогласник* + *ј* + *и*

е + *ј* + *и*

За ову групу нашао сам само следеће примере: *Архіереи* (ном. мн.) 41(20), *Архіереи* (инстр. мн.) 40(24), *Архіереи* (акуз. мн.) 40(31).

-*о* + *ј* + *и*

своимъ 12(23), 13(16), 24(19), 31(18), 39(5), *съ своимъ* 40(23), 42(8), *своихъ* 33(11), *обоихъ* 24(12), *мои Воеводе* 22(30), *кои* 25(18), *воинсѿво* 22(4), *воинсѿва* 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *воинсѿвомъ* 19(25), 24(27—28), 24(29), *Воисаву* 27(23), 28(6), *состоиѿъ* (3. л. једн. през.) 41(11—12), *ѿостроилъ* 15(7), *ѿостроили* 15(18).

За групу *а* + *ј* + *и* и *у* + *ј* + *и* нисам нашао примере (о групи *и* + *ј* + *и* в. т. 3а).

Самогласник + *ј* + *самогласник*

А) — *а* + *ј* + *а*

Дуная (ген.) 40(5), *въ ... краяхъ* 7(1—2), *случаяхъ* 36(8—9), *болярка Венеціянская* 29(26), 29(29), 30(1), *другая* 13(11), *ѿравинція Лешанская*

[26] Да се ради о поменутом гласовном процесу сведоче следећи облици: *Сербскую ѿаѿріархію Пекскую* 41(5—6), *на Албанію* 34(13—14), *во Албанію* 35(22—23), *Албанію* 36(30), 43(11).

16(18), *новая* 22(26), *оная* 13(4), 32(21), *прочая* 36(13), *Сербская господа* 20(7—8), 25(16—17), *Сербская армія* 21(19), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *которая* 10(2—3), 13(8), 14(7), 16—17(30—1), 17(7) итд., *ласкаяя* 19(10), *выхваляя* 31(4), 37(26), *возбуждая* 31(5), *включая* 36(8), *нечаянно* 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), *не чаялъ* 21(13), *найаяютъ* 14(18) и сл. Пример *святаго отца Николаа* 42(10—11) представља изузетак у обележавању *а + ј + а:*

— *а + ј + е*

въ Сараево 38(24—25), *простирается* 16(17—18), *коруноваетъ* 19(2), *вручаетъ* 19(3), *не допускае* 19(25), *не знае* 19(26), *посылаетъ* 21(13), *собираетъ* 21(16), 22(4), *отправляется* 22(4), *скучаетъ* 22(6), *призываетъ* 22(7), *убиваетъ* 24(16), *подпирается* 24(19), *возмогаетъ* 24(27), *желаетъ* 25(4), *гнѣваеться* 27(9), *раздѣляетъ* 36(29), *удивляемся* 14(5), *опредѣляемымъ* 37(6), *озлобляеми* 40(19) и сл.;

— *а + ј + у*

къ Дунаю 38(2—3), *почитаю* 7(12), *предаюся* 8(1—2), *не знаю* 9(10), 23(14), *вручаю* 23(9), *обрѣтаются* 10(21—22), 12(10—11), *употребляютъ* 12(6—7), *найаяютъ* 14(18), *ожидаютъ* 22(2), *найадаютъ* 24(7), *убиваютъ* 24(8), *поимаютъ* 24(25), *не позволяютъ* 33(15), *забываютъ* 34(26—27), *даютъ* 36(19), *обрѣтаются* 36(28), *почиваютъ* 41(8), *не позволяютъ* 41(12—13), *не допускаютъ* 42(15), 42(17), *утѣсняютъ* 42(21), *называютъ* 43(14), *обрѣтающися* 5(4), *ожидающи* 6(2).

За групе *а + ј + и* и *а + ј + о* нисам нашао примере.

Б) *е + ј + а*

Андреянополь 21(5), *сея* (ген. једн. пок. зам.) 9(2), *ЕЯ ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА* 3(3—4), 5(5—6), *ея* 13(10), *всея Сербіи* 40(3), *заруки своея* 41(19), *своея лошадей* 35(1), *утрудившеяся* 25(18), — *Архіереа* (акуз. једн.) 18(8), — *благодѣяніе* 34(26), *разсѣя* (3. л. једн. аор.) 19(11—12), *имѣя* (прил. вр. сад.) 28(12). Према лат. linea у ИЦГ налазимо *линѣа* 16(30);

е + ј + е

елеемъ 15(1), 9 *Архіереевъ* 41(31), *бывшее обхожденіе* 7(2—3), *усерднѣйшее желаніе* 7(9—10), *преодолѣвшее прегрѣшеніе* 9(4—5), *хорошее вино* 14(28), *состоящее* 36(3), *церкве нашее* 42(16), — *первѣе* 24(20), 25(22), *болѣе* 33(7), *разумѣется* 43(9), *имѣемъ* 37(4);

— *е + ј + о*

Архіереовъ 40(7);

— *е + ј + у*

между ... Делматіею 42(1—2), *Архіерею* 41(13), *казначею* 24(1—2), *Аморею* 30(9), *съ фамиліею* 20(1), *убійцею* 20(20), *Маріею* 21(2), *арміею* 21(22), 34(6), *конницею* 21(23), *вторицею* 24(20—21), *своею рукою* 19(11), 27(11), *Божіею же помощію* 34(7), — *владѣютъ* 30(6), *имѣютъ* 34(25);

— *е + ј + и*

(в. горе под б)

В) — *о* + *ј* + *а*

Бояна 14(7), *Бояне* 14(6), *къ Бояни* 14(12—13), *бояринъ* 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), *боярина* 42(28), *Боярскихъ фамилий* 15(17), *Боязитъ* 24(26), *Боязита* 25(21), *Боязиту* 24(26), *йокоя* 36(18), *йостоянство* 31(4), *въ ... состояніи* 38(32—33), *состоятъ* 37(3), *стоятъ* 24(22), *состояла* 21(20), *состояли* 36(23—24), *стояли* 19(26), *йояхалъ* 26(17), *убоялись* 37(18), *состоящее* 36(3), *состоящая* 43(9—10);

— *о* + *ј* + *е*

Васоевичь 32(16), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Шишоевича* 18(8), *Воевода* 21(22), 21(25), 22(12), 24(19), 31(20—21), 31(22), 31(26), 32(1), 32(2), 32(3), 32(6), 32(9), 32(12) итд., *Черноевичь* 20(14—15), 27(19—20), 27(30), 28(4—5), 28(10), 28(15), 28(28), 29(21), 29(27) итд., *Станое Мартиновичь* 31(26—27), *Меркоевичь* 36(25), *Стефана троелѣтнаго* 20(17—18), *народи ... военніе* 36(27—28), *военныхъ* 36(8), *воевалъ* 35(28), *воевали* 27(26), *йостроенъ* 14(11), *Сербское государство* 21(7), *Сербское царство* 25(24), *герцогство Черногорское* 27(2—3), *йерьвое Черногорское благодѣяніе* 34(26), *которое* 13(6), 13(16—17), 14(5), 19(18), 20(7), 25(24), 34(22), 36(17), *другое* 34(18), *Бѣлое йоле* 36(26), *моего* 22(27), 23(27), *моему* 3(12), *своего* 25(17), 28(12), 29(17), 30(21) итд., *море Адріятское* 14(8) и сл.;

— *о* + *ј* + *у*

союзниковъ 33(11), *двоюродни ... братъ* 29(12), *двою братіевъ* 26(29), *къ бою* 24(15), *на бою* 27(9), *зимою* 18(17), *рукою* 19(11), 27(11), 32(18—19), *войною* 20(27), 20(30), 33(14), 34(13), *молодою дѣвицою* 21(1), *Зетою* (топоним) 27(11), *съ великою охотою* 32(18), *вооруженною рукою* 32(18—19), *безчестною измѣною* 33(27), *Черною горою* 42(1—2), *Босною* 42(6), *свою* 19(1), 23(8), 26(13), 26(19), 28(16) итд., *кою* 20(3), *мою* 22(29), *съ собою* 22(29), *со мною* 25(5), *Сербскою арміею* 21(21—22), *йрекрасною Маріею* 21(2), *конницею Босанскою* 21(23—24) и сл.;

— *о* + *ј* + *о*

(нисам нашао примере);

о + *ј* + *и*

(примере в. горе под б)

Г) — *у* + *ј* + *е*

сказуетъ 10(15), *не вѣруетъ* 22(1), *куетъ* 22(7), *оклевету* 23(12), *йоказуетъ* 43(2), *гора Острогъ именуемъ* 16(28—29);

— *у* + *ј* + *о*

Князь Волкъ Вуйовичь 32(8);

— *у* + *ј* + *у*

Черную гору 17(1), 26(17), 28(29), 30(16), 32(24), 32(27), 33(8), 33(16) итд., *которую* 16(6), 21(3), 28(19), 29(7), 30(14), *Харвацкую* 18(26), *войску Босанскую* 30(12), *Сербскую землю* 21(11—12), *йравую сторону* 14(13), *йятую* 33(30), *таковую* 12(1), 12(7), *слѣдующу рѣчь*

22(23), *тую причину* 20(26), *сказуютъ* 10(26), 35(16), *помоществуютъ* 30(8), *подкупуютъ* 42(22) и сл.;

За групе *у* + *ј* + *а* и *у* + *ј* + *и* нисам нашао примере.

Д) — *и* + *ј* + *а*, *е*, *и*, *о*, *у*

(в. т. 3а).

10. *Групе ј + вокал на почетку речи* аутор ИЦГ бележи на следеће начине:

а) *ја* — *я* : *я* (зам.) 5(7), 22(28), 23(5), 23(13), 38(31), *являться* 12(23), *ядомъ* 15(11), *яда* 20(16), *яко* 23(21), *якоже* 36(13), 40(19), *явно* 42(28), *ясно* 43(2) и сл.;

б) *је* — *е* : *его* (зам.) 11(21), 20(3), 22(22), 24(16), 24(24), 25(28) итд., *ему* 11(19), 11(23), 11(24), 23(24), 26(20), 36(16), 42(29), ей 13(7), *Ездимиръ* 32(13), *единымъ именемъ* 13(5), *именемъ единымъ* 14(3), *единаго человѣка* 42(24), *едино иго* 42(19), *единъ* (број) 26(15), 30(26), *едва* 22(23) и сл.;

в) *ју* — *ю* : *къ югу* 13(10), 14(4), 15(26), 17(3), *отъ южніе сторони* 21(18), *Юсювъ Пашу* 37(10);

г) Примере за *јо-* нисам нашао у ИЦГ.

11. *Група -ај-*

Група *-ај-* у ИЦГ обележава се морфолошки и фонетски:

а) *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодержецъ Всероссійскій* 30—31(30—1), *отъ ... Россійскаго воинства* 35(4—5), *къ ... Россійской имперіи* 7(11), *за убійство* 9(8), 19(24), *съ ... убійцею* 20(19—20);

б) *Смиренный Митрополитъ Черногорскій, Скендерискій и Приморскій* ... 8(7—8), *Архіерей Славониски* 41(28), *дому Австрискому* 37(22), *убицу* 26(5).

За групу — *ај* долази свега један пример: *выи* (2. л. једн. импер.) 23(2), написан без крајњега *ј*.

12. *Сугласник ћ*

У примерима: *на полю Кемовскомъ* 28(1—2), *Архіепископъ Пекскій* 40(3), *отъ Пекского города* 38(10—11), *Сербскую патріархію Пекскую* 41(5—6), *у Сербской Патріархи Пекской* 10(24—25), *Пащроевики* 14(23), *отъ Пащроевикъ* 14(23), на место српскохрватског гласа *ћ* налазимо графију *к* која у основи представља традиционалан начин означавања поменутог консонанта у српскословенској писмености. Самим тим, у овим примерима узимамо да слово *к* означава сугласник *ћ*.

Међутим, у низу српских презимена и имена, која долазе у ИЦГ, место *ћ* налазимо *ч*, што представља фонетску адаптацију ових речи према руском језику, а не обележавање словом *ч* сугласника *ћ*. Примери:

Волкана Бранковича 23(11), *Волка Бранковича* 27(10), *Воеводе Дрекаловича* 35(27—28), *Ивана Косанчича* 23(1), *Милорадовича* 26(26), *Милоша Обилевича* 21(28—29), 22(27—28), *Даніила Петровича* 34(15—16), *Георгія Черноевича* 29(13—14), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16),

Ивана Черноевича 28(12—13), 28(20—21), *Стефана Черноевича* 27(16) и сл., — *за ... Волканомъ Бранковичемъ* 25(8—9), *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *Даніила Счетчевича* 31(13), *Четко Пилетичь* 32(13—14)[27], — *Богдановичи* 15(25), *Братоножичи* 17(11), *Бѣлоїавличи* 16(27), 17(4), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Летевичи* 15(3), *Петровичи* 15(24—25), *Радоничи* — 5(25), *Текличи* (Ћеклићи) 16(3), *Ченгичи* 34(4), *Черноевичи* 30(4), — *Милошу Обилевичу* 23(21), 25(23), *Ивану Черноевичу* 26(18), 29(4—5), *Волкъ Мичуновичь* 31(23), *Думанъ Паше Чуїрелича* 33(9—10), *Чуїреличь Везирь* 33(17), — *Ездимиръ Бѣлоїавличь* 32(13), *Георгіе Волковичь* 26(12—13), *Волкъ Вуїовичь* 32(8), *Богичь Вучковичь* 11(11—12), *Раде Гвозденовичь* 32(11), *Радоня Дрекаловичь* 32(15), *Иванъ Косанчичь* 22(15), 23(16), *Волкъ Мичуновичь* 31(23), *Милошъ Обилевичь* 21(22—23), 23(22—23), *Озриничь* 16(4), *Василій Петровичь* 8(10) и сл.

У вези са примером *Текличи* (Ћеклићи) 16(3) не можемо бити сигурни да почетно *Т* означава глас *Ћ*. Можда је у свести Петровићевој била присутна асоцијација да име овог племана потиче од Текла (св. Текла) о чему постоје извесни, али не у пуној мери прихватљиви подаци.[28]

13. *Сугласник ђ*

у погледу писања африкате *ђ* налазимо три начина. У облицима *Бергановъ* 13(12), 20(23—24), *къ Берганомъ* 38(11—12), пише се г у складу са српскословенском традицијом. У примеру *Князя Луки Доукадгина* 28(6)[29] налазимо однекуд групу *дг*, док у презимену *Воевода Волкъ Чурашковичь* 32(6—7) и имену *Чонъ Стале Климентъ* 32(17), долази неочекивано *ч*. Иначе, слово *ч* у ИЦГ редовно означава сугласник *ч*:

а) *ча* : *Кучанъ* 35(15), *Морача* 13(11), 14(3), 17(7), *Ровчани* 17(6), *Милошъ Тоїличанинъ* 22(14—15), 23(15—16), *Милоша Тоїличанина* 22—23(30—1) и сл.;

— *че* : *на вечеру* 22(8), *на вечери* 15(11), *Вучета Радоничь* 31(19—20), *Петръ Вучетичь* 31(25), *Станко Ковачевичь* 31(23—24), *Мораче* 17(9) и сл.;

— *чи* : *Иванъ Косанчичь* 22(15), 23(16), *Косанчича* 23(1), 24(13), *Кучи* 17(13), 38(13), *Мернавчича* 20(17), *Морачи* 16(19), *Турчитися* 23(20) и сл.;

— *чо* : нисам нашао примере;

— *чу* : нисам нашао примере;

б) — *ч* — : *Богичь Вучковичь* 11(11—12), *їравинціа Влешивачкая* 16(21—22), *їравинція Ріечка* 16(11), *город Ріечка* 16(11), *войску ... Херцеговачку* 30(12), *Херцеговачкіе ... Паши* 34(3—4);

---

[27] Исти поступак имамо и у топониму *Ловченъ* 15(26).

[28] Уп. др Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*. Етничка прошлост и формирање црногорских племена. Са 7 фотографија и 5 карата у прилогу и 3 скице у тексту. — Српски етнографски зборник, Београд (Српска краљевска академија), 1926, књ. XXXIX, 484—492.

[29] Уп. РЈА II 881: *Dukàđīn*.

— *ч* : *Сѝичь* (село и залив код Бара) 14(22), *Богичь Вучковичь* 11(11—12).

14. *Сугласник ц*

У речима где бисмо могли очекивати африкату *ц*, као на пример: *ѝодъ Очаковымъ* 35(3), *Требунчужного Пашу* 37(8—9), *Бунчужной* 37 (11—12), 37(13), налазимо слово *ч* у ИЦГ (уп. РЈА VIII 786: *odžakov* 'm. varoš Očakov u hersonskoj guberniji u Rusiji'; за бунчук према тур. bundžuk уп. Фасмер Словарь I 242).

15. *Сугласници љ, њ*

Приказујући Петровићеве начине обележавања сугласника *љ* и *њ*, изнећемо истовремено и бележење група *љ* + *самогласник* и *њ* + *самогласник*. На пример:

а) *ља — ња: земля* 13(4), 13(18), 14(14), *отъ Гербля* 15(1), *Ликинія Мучителя* 11(3—4), *отъ ѝоля* 14(5), *на ѝоляхъ* 19(28), *родителя* 18(1—2), *болярка Венеціянская* 29(26), 29(29), 30(1), *живляше* 18(5), *не ѝозволяютъ* 33(15), 41(12—13), *ѝомышляти* 19(8), *управляти* 19(6), *являться* 12(23), *являлися* 9(9—10), *объявляли* 9(12), 10(9), *употребляютъ* 12(7), *отправляется* 22(4), *удивляемся* 12(5), *шляхтичами* 10(9) и сл.;

— *Боснякъ* 9(14), *Бошняки* 38(19), *отъ Босняковъ* 10(7—8), *Босняковъ* 25(2), *Бошняковъ* 35(14), *изъ Бошняковъ* 36(4), *Бошняцкіе ... Паши* 34(3—4), *Князь Лазарь* 20(27), 21(12—13), 21(25), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29) итд., *Князя Лазаря* 10(5), 20(5), 20(24—25), 21(2—3) итд., *къ Князю Лазарю* 22(5), *Княже Лазаре* 22(17), *Князь Волканъ* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6) итд., *Князь Лука Махина* 31(28—29), *Сѵмеонъ Неманя* 11(1), *Симеонъ Неманя* 13(19), *отъ Цетиня* 16(10), *Радоня Дрекаловичь* 32(15), *утѣсняютъ* 42(21) и сл.[30]

б) *љу — њу: люди* 15(9), 30(20), *съ Венеціянскими люди* 42(25), *людей* 12(22), *людемъ* 42(19), *любобытному Министру* 6(15—16), *трудолюбивому ... Министру* 6(14—16), *любилъ* 19(1), *любитъ* (3. л. през.) 25(4), *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *Князь Иванъ Люботиня* 32(7—8), *землю* 11(22), *на Сербскую землю* 21(11—12), *въ землю* 24(17), *у нихъ землю* 42(17—18), *въ Напулю* 27(20), *въ неволю* 36(14), *на ѝолю Косову* 21(17), 22(19), 24(22—23), *на ѝолю Кемовскомъ* 28(1—2), *на ѝолю Цетиню* 28(30), *ѝо заключеніи* 30(23), 32(21—22), *о заключеніи* 33(19), *не включая* 36(7—8), *не оставлю* 36(20) и сл.;

— *Стефана Неманю* 11(9), *Симеона Неманю* 17(20—21), 18(2), *не сѝоминю* 26(5—6), *на ѝолю Цетиню* 28(30), *огню* 33(30), *въ крайнюю нужду* 38(19—20);

в) *ље — ње: Блелице* 16(3—4), *отъ Плевалъ* 10(18), *ѝоле* 14(18), 14(30), *Бѣлое ѝоле* 36(26), *на Кали ѝоле* 19(13—14), *на ѝоле Косово* 15 (13—14), *съ Королемъ Напулитанскимъ* 27(20—21), *неѝріятелемъ* 33(5—6),

[30] Што се тиче примера *Князь Волканъ Мернавчичь* 18(29—30) *и отъ Волкана Князя Мернавчича* 20(16—17), они могу одговарати типу *Mrnavčić* који са *-н-* бележи РЈА (VII 77).

отъ нейріятелей 43(13), *на Сербле* 19(30), *Серблемъ* 20(25), *о Серблехъ* 10(1), *правинціа Влешивачкая* 16(22), *правинція Лешанская* 16(18), *Ездимиръ Блелопавличь* 32(13), *Міюшко Плешивчевичь* 32(12), *вымышлена* 22(26—27), *объявленъ* 35(7), *оставлени* 33(12), *укрѣплени* 33(12) и сл.;

— *до лѣта* 29(18), 30(5), *отъ ... лѣта* 30(5), *въ лѣто* 15(12), 15(20), 16(16), 18(9), 25(26—27), 27(6), 27(17) итд., *въ лѣтѣ* 15(27), 46 *лѣть* 17(24), *къ лѣтному востоку* 16(17), 16(21), *седмолѣтнаго отрока* 19(2), *Стефана троелѣтнаго* 20(17—18), *обезумлѣлъ* 19(24—25), *послѣ* 10(6), 10(11—12), 11(11), 12(13), 30(19), 30(27—28), *послѣдъ* 13(19), 14(1), 15(12), 15(20) итд., *послѣди* 11(9), 15(12), 20(29), 35(28), *послѣжде* 27(10—11), *послѣдни Сербски Деспотъ* 26(22—23), *последни врази* 42 (18—19), *съ лѣвые стороны* 17(11—12), *съ лѣвой сторонѣ* 22(14), *Григорія Слѣпаго* 26(23—24) и сл.;

— *уѣздъ Негожъ* 15(22), *городъ Негожъ* 15(22—23), *отъ Негожъ* (ген. мн.) 15(25—26), 16(2), 16(8) (такође се односи на Његуше), *отъ негожъ* (лич. зам.) 29(22), *отъ Негушъ* 31(14), 31(16), *Симеона Немане* 15(8), 20(13—14), *Требине* 28(16), *у Требине* 42(27), *Трешнево* 16(6), *Цетине* 16(9);

— *на Цетинѣ* 29(10), овамо би ишло и: *гнѣвомъ* 19(23—24), *гнѣвается* 27(9) ако претпоставимо да се ту заиста изговарало *ње*.

г) *ли — ни: земли* 6(8), 12(17), 13(9), 13(17), 33(30), *въ той земли* 17(18—19), *по Сербской земли* 40(31—32), *Сербли* 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(23), 41(9);[31]

— *конницѣ* 25(2), *конниці* 25(13), *конницею* 21(23), *съ нимъ* 16(15), 18(20—21), 31(3), *на нихъ* 24(6), 38(17), *съ ними* 28(8—9), *у нихъ стату* 42(15), *у нихъ землю* 42(17—18), *послѣдни Сербски Деспотъ* 26(22—23), *послѣдни врази* 42(18—19), *владателей прежнихъ* 6(7);

Овамо свакако иду и примери као *Волкъ Радоничь* 31(19), *Вучета Радоничь* 31(19—20), *Радоничи* 15(25);

д) *ло — но: Сербскомъ земломъ* 26(10);

— *Симеономъ Неманомъ* 25(26).

На крају слога и на крају речи *л* и *н* се означавају на следеће начине:

А) *вольность* 43(2), *довольно* 39(2—3), 41(31), *народи вольніе* 17(16), *сіятельству* 3(2), 6(13), 7(5), 7(15), *сіятельства* 8(5), *предводительствомъ* 30(16—17), 31(12), 32(24), 33(9), *побѣдительно* 32(20) и сл.;

— *Андреянополь* 21(5), *владатель* 29(10—11), *Гербаль* 14(29), *въ Константинополь* 41(3), *основатель* 17(22), поред:

— *въ приморіе Гербалское* 16(1—2),

— *отъ Плевалъ* 10(18);

Б) *деньги* 10(11), 40(32), *за деньги* 10(10), 11(12—13), *деньгами* 11(21—22);

[31] Овако се у ствари третира *л* и у примеру *въ Себліи* (погр. место Серб-) 10(23).

— *брань* 17(29), 28(12), *очинь* (прил.) 18(30), 23(21), 25(11), 38(31), 42(28), поред:

— *родъ Немански* 10(16), *у митрополіи Черногорской Цетинской* 10(25—26);[32]

— *огенъ* 41(16), *Шушенъ* (Шушањ — место код Бара) 14(22).[33]

Обележавање сугласника *ль* и *нь* у ИЦГ показује да се они, комбиновани са вокалима, обележавају на следеће начине: *ля, ня, лю, ню, ле/лѣ, не/нѣ, ли, ни, ло, но*; на крају слога ови сугласници се означавају са *-ль-, -л-* и *-нь-, -н-* (в. нап. 27), а на крају речи са *-ль, -ль* и *-нь, -нъ*.

16. *Графија щ*

Графију *щ* владика Василије употребљава у речима нашег и руског порекла. На пример:

аще бы 36(11), 42(16), *бунтовщикъ* 43(5—6), *еще* 22(24), 22(29), 23(30), 29(8), 36(2), *защищается* 43(13), *Архіерей Ищийски* 40(13), *лежащіе народи* 36(27), *Лущица* 15(2—3), *Митрополити ... многащи* 30(7), *мощи* 18(1), 26(9), *мощей* 41(8), *мощно* 18(9), *нощь* 19(30), *обѣщанія* 33(18), *обѣщался* 21(27), *общество* 15(15—16), *правинціа Пащроевики* 14(23), *отъ Пащроевикъ* 14(23), *Воевода Волкъ Пащровичь* 32(1—2), *помощь* 31(6), 34(16), *въ помощь* 30(14), *съ помощію* 30(11), 35(15), *помоществуютъ* 30(8), *помощникъ* 23(6), *товарищевъ* 24(14), *слѣдующу рѣчь* 22(23), *войско состоящее* 36(3), *болѣе* 100 *тысящъ* 33(7—8), 12 *тысящь* 25(1—2), *пять тысящь* 34(16—17), *больше* 80 *тысящь* 38(5), *со* 12 *тысящъ* 25(13), *въ* 60 *тысящахъ* 32(25—26), поред: *тысячу* 42(30), *не хощетъ* 21(15), 25(7), *брата ... нехотѣщаго ... и ... претѣщаго* 18(20—21), *щастіе* 35(11), *щастія* 36(10), *щастливо* 35(2), *щастливъ* 40—41(32—1) и сл.

У речима које припадају нашем језику (*Ищийски, Лущица, Пащроевики* и сл.) може се претпоставити њихов изговор са *-шт-*, мада за то немамо поуздане доказе.

Заменица *што* у ИЦГ редовно се бележи са *что* (а никада са *што*): что 22(6), 22(26), 23(14), 23(20), 24(11), 27(8), што, наравно, одговара руском начину писања овога облика.

17. *Слово ѳ* употребљено је у ИЦГ у примерима: *Ѳрона Сербскаго Эхсархъ* 8(9), *во Аѳонской горѣ* 10(22), *отъ Аѳонскіе горы* 18(1), *во Аѳонскую гору* 19(12—13), *Ѳеодоры* 11(4). У њима се, као што се види, графија *Ѳ* јавља у складу са грчким писањем овога знака у поменутим речима, које је продрло у старословенску, односно нашу стару ћирилицу.

---

[32] У оба ова примера могло се радити о *-н-* а не о *-нь-* јер у језику владике Данила имамо нпр. *Турци требински* (уп. Млад. Данило 32 и нап. 50). Потврду овоме имамо и у Његошевом језику у примерима *лански, цетински* (уп. Млад. Издање 208 нап. 57; уп. и Млад. Рук. 298 нап. 63, Млад. Прво изд. 163 нап. 44, Вуш. Његош 124).

[33] Према латинском *Olcinium* (место где има маслина) у ИЦГ долази Ольцинъ 34(14). Нисмо сигурни да ли се овај облик завршава сугласником *нь* или *н*, пошто наши стари споменици доносе овај топоним са различитим фонетским ликовима (уп. РЈА XIX 497: *Ulciń, Dulciń, Ulćin, Ocin, Ociń*).

II

ПРАВОПИС

18. *Групе сугласника*

А. *Веза префикс + нова реч*

бх: а) *обхожденіе* 7(2—3),
дд: а) *подданнихъ* 10(7), 33(11), *въ подданство* 42(4), *въ подданствѣ* 40(18),
дк: а) *подкупуютъ* 42(22),
дп: а) *подпали* 36(13), *подпираетъся* 24(19), *предпочтилъ* 33(17),
дс: а) *представивши* 40(22),
зп: б) *расписскою* 41(19), *исполнить* 33(1), *воспріялъ* 6(5), *расположеніе* 12(17—18), *расположенія* 6(6—7),
зс: а) *разсудила* 32(29—30),
зт: б) *растерали* 34(21),
зх: б) *не восхотѣ* 20(19), *исхожденіе* 41(15), *исходитъ* 13(18), 16(13), *происходилъ* 11(3), 20(12),
зч: а) *безчаденъ* 29(12), *безчестною измѣною* 33(27),
зш: а) *разширеніе* 28(28),
сд: б) *здѣлали* 15(15), 30(9), 28(26), *здѣлаше* 21(6), *здѣланна* 16(30), *здѣсь* 17(15), 36(20), *здоговора* 27(20), *здоговорился* 21(26),
сч: а) *счисляетъся* 37(15—16), *Даніила Счепчевича* 31(13),
б) *щастіе* 35(11), *щастія* 36(10), *щастливъ* 40—41(32—1), *щастливо* 35(2),
тб: а) *отбили* 34(21), *отдался* 15(20), 21(4), *отдалось* 18(22—23), *отдалися* 42(4),
тт: а) *оттолѣ* 16(12), *оттуду* 16(28), 17(8), 18(23),
тч: а) *отчасти* 12(15),

Б. *Веза основа + суфикс*

бск: а) *царства Сербскаго* 17(22—23), *воинства Сербскаго* 19(16), 20(1—2), *Сербская господа* 20(7—8), *Сербская армія* 21 (19), *Сербскому народу* 22(25), *Сербскую патріархію* 41 (5—6) и сл. (в. т. 7),
бст: а) *погребсти* 42(18),
гств: а) *герцогство* 20(11), 27(2), 36(29—30),
гш: а) *избѣгшіе* 30(21),
дск: а) *Архіерей Арадски* 41(26), *Митрополитъ Бѣлградски* 40(10)[34]
дц: а) *сердце* 23(29), *полководцу* 23(22), *полководцы* 31(15),
дш: а) *нападше* (3. л. једн. аор.) 19(30), *нападши* (глаг. прил. вр. прош.) 33(28), *въ прошедшей брани* 40(20), *въ прошедшемъ ... году* 42(23),

[34] Једном долази *Архіерей Харвацки и Карлошедски* 41(30).

жц: а) *Самодержцемъ* 20(6), 20(26),

зк: б) *ниско* 22(13),

зс: а) *разсѣя* 19(11—12),

зск: а) *боярина Рагузского* 42(28—29),

зш: а) *произшли* 10(17), 18(5—6),

-ијск-: а) *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодержецъ Всероссійскій* 30—31(30—1), *отъ ... Россійскаго воинства* 35(4—5), *къ ... Россійской имперіи* 7(11),

б) *Смиренный Митрополитъ Черногорскій, Скендерискій и Приморскій ...* 8(7—8), *Архіерей Славониски* 41(28),

-ијств-: а) *за убійство* 9(8), 19(24),

сљ: б) *помышляти* 19(8), *размышляти* 21(6—7), *вымышлена* 22(26—27),

сњ: а) *Боснякъ* 9(14), *отъ Босняковъ* 10(7—8), *Босняковъ* 25(2), *утѣсняютъ* 42(21),

б) *Бошняки* 38(19), *Бошняковъ* 35(14), *изъ Бошняковъ* 36(4), *Бошняцкіе ... Паши* 34(3—4),

стн: а) *честныхъ людей* 12(23), *Зверстно* (топоним) 15(5), *безчестною измѣною* 33(27), *сьястнаго припаса* 38(21),

тск: а) *отъ поля Зетскаго* 14(5—6), *отъ Герцоговъ Зетскихъ* 14(11), *Герцоговъ Зетскихъ* 36(24), *Герцоги Зетскіе* 18(6), *Зетскаго ...Герцога* 20(8—9), *Герцога Зетскаго* 22(2), *Герцогъ ... Зетски* 20(19), *герцогство Зетское* 36(29—30), *Митрополитское подворіе* 15(29—30), *Митрополитская резиденція* 16(9—10), *митрополитскую резиденцію* 28—29(30—1), *Митрополитскіе бородь* 16(23—24), *въ море Адріятское* 14(8)[35],

б) *Десподски родъ* 27(2), *Харвацкую* (имен.) 18(26), *Архіерей Харвацки ...* 41(30)[36],

тств: а) *богатство* 42(12), съ ... *богатствомъ* 41(3—4), 42(8—9), *прейятствіе* 38(25—26), *присутствовали* 12(15),

тц: а) *отца* 29(17), *святаго отца Николаа* 42(10—11)[37], *исхожденіе святаго Духа отъ Отца и отъ Сына* 41(15—16),

ћск: а) *Архіепископъ Пекскій* 40(3), *отъ Пекского города* 38(10—11), *Сербскую патріархію Пекскую* 41(5—6), у *Сербской Патріархи Пекской* 10(24—25),

чск: б) *Архіерей Бачки* 41(23), *правинціа Влешивачкая* 16(21—22), *Архіерей Карасебички* 41(25), *Архіерей Костанички* 41(29), *войску ... Херцеговачку* 30(12), *Херцеговачкіе ... Паши* 34(3—4), *Архіерей Херцеговачки* 40(7),

---

[35] У облику *море Адріадцкое* 42(1) долази до кривог етимологизирања.

[36] Топоним *Солієцкое поле* 15(4) одговара нашем Солиоско Поље (в. РЈА XV 909). Овде је изворни наставак -ски замењен суфиксом -цки добијеним у везама -тски или -дски.

[37] У облицима *протчіе народи* 37(2—3), *притчину* 12(7), 20(26), поред *прочая Сербія* 36(13—14), *причину* 12(1), 20(3), 30(15), аутор ИЦГ криво етимологизира (уп. Фасмер III 369; 386).

цск: б) *Бошняцкіе ... Паши* 34(3—4), *подъ властію Венецкою* 41(12), *Митрополитъ Карловецки Сремски* 41(22), *Архіерей Ужицки* 40(9), *изъ Турецкихъ подданнихъ* 10(6—7), *во области Турецкой* 37(16), *въ подданствѣ Турецкомъ* 40(18), *Монархіи Турецкой* 43(1) и сл.;

шск: б) *Архіерей Рашки и Новопазарски* 40(8),

В. *Веза предлога с именском речју*

к б-: а) *къ бою* 24(15), *къ Бояни* 14(12—13) и сл.,

к д-: а) *къ Дунаю* 38(2—3),

к з-: а) *къ западу* 14(19—20), 14(24), 14(29), *къ зимному востоку* 17(10),

к к-: а) *къ Князю Лазарю* 22(4—5),

с б-: *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *съ братомъ* 19(15), 27(30), *съ брашномъ* 38(26),

с д-: а) *съ другіе стороны* 16(26), *съ другой стороны* 17(9),

с ѣ-: а) *съ нимъ* 16(15), 18(20—21), 23(15), *съ ними* 22(8—9),

с с-: а) *съ своимъ богатствомъ* 42(8—9), *съ сильною арміею* 34(6), *съ собою* 22(29), *съ своимъ ... Патріархомъ* 40(23),

от б-: а) *отъ Баоше* 20(28—29), *отъ Бога* 36(10), *отъ Босняковъ* 10(7—8), *отъ Боярскихъ Фамилий* 15(16—17), *отъ Бѣлопавличь* 17(4—5),

от г-: а) *отъ Гербля* 15(1), *отъ Герцоговъ* 14(11), *отъ города* 15(10), *отъ Грековъ* 40(19),

от д-: а) *отъ другіе матере* 18(20),

от ж-: а) *отъ Жупе* 16(16—17),

от з-: а) *отъ Зетѣ* 28(29),

от т-: а) *отъ того времени* 18(4), 42(13), *отъ того ... лѣта* 30(5), *отъ тое правинціе* 16(19—20), *отъ Турокъ* 15(14), 16(7—8), 16(15), 25(19), 26(26—27), 29(15),

от ц-: а) *отъ Цетиня* 16(10),

от ч-: а) *отъ части* 18(26), *отъ Черногорцовъ* 32(27—28), 38(1), 42(20), *отъ Черногорскаго оружія* 34(7—8), *отъ Черніе горы* 41(1),

под к-: а) *подъ караулъ* 9(19),

под п-: а) *подъ подзрѣніемъ* 20(15),

пред с-: а) *предъ собою* 35(19),

пред ц-: а) *предъ Цари* 12(14),

об к-: а) *объ кругъ* 36(26—27),

об с-: а) *объ семъ народѣ* 37(15),

из к-: а) *изъ крѣпости* 35(21—22),

из т-: а) *изъ Турецкихъ подданнихъ* 10(6—7),

из х-: а) *изъ Херцеговани* 10(18—19),

из ч-: а) *изъ чего* 37(14),

без к-: а) *безъ карауловъ* 19(26),

без ч-: а) *безъ Черногорцовъ* 20(23),

чрезъ п-: а) *чрезъ природнаго ... Патріарха* 37(23).

Као што се види из изнесеног материјала, у правопису ИЦГ заступљено је и морфолошко и фонетско писање. Морфолошко писање преовлађује и у вези *префикс + основна реч (бх, дд, дк, дп, дс, зс, зч, зш, тб, тт, тч)* и у вези *основа + суфикс (бск, бст, гств, гш, дск, дц, дш, жц, зс, зск, зш, стн, тств, тц, ћск)*. Само фонетско обележавање у вези *префикс + нова реч* заступљено је у групама *зп, зт, зх* и *сд* а у вези *основа + суфикс* у групама *зк, сљ, цск, чск* и *шск*. И једно и друго писање налазимо у групама: *сч (префикс + нова реч)* и *ијск, ијст, сњ, тск (основа + суфикс)*. У вези двеју речи у потпуности је заступљен морфолошки начин писања у чему се правопис ИЦГ подудара како са рускословенском односно руском, тако и са српскословенском односно данашњом нашом ортографијом.

19. *Знаци ъ, ь*

Знак *ъ* се, по правилу, пише на крају речи иза тврдих сугласника, док се *ь* употребљава иза меких консонаната.

ъ

Пошто долази после свих тврдих сугласника на крају речи, овај знак је много чешћи од знака *ь* у ИЦГ. Примери: *объ кругъ лежащіе народи* 36(26—27), *объ семъ народѣ* 37(15), *Сербовъ* 33(11), *противъ* 35(11), *изоставивъ* 41(7), *въ лѣто* 40(20), *Богъ* 26(7), *кругъ* 36(27), *городъ* 34(14), *народъ* 37(21), *Вельможъ* (ген. мн.) 34(2), *отъ Негожъ* (лич. зам.)29(22), *изъ крѣпости* 35(21—22), *чрезъ Босну* 38(2), *къ Дунаю* 38(2—3), *какъ* 43(13), *Грекъ* 40(21), 70 *человѣкъ* 35—36(30—1), *престолъ* 43(4), *воевалъ* 35(28) *на домъ* 35(27), *съ роднымъ ... братомъ* 37(13—14), *Дринъ* 36(29), *сынъ* 43(4), *со всѣхъ сторонъ* 38(20), *возведенъ* 43(4), *Архіепископъ* 40(3), *дворъ* 29(8), *Императоръ* 30(29—30), *ПЕТРЪ первый* 30(30), *съ ... братомъ* 37(13—14), *отъ ... насъ* 36(21), *братъ* 29(13), *Митрополитъ* 41(22), *убитъ* (трп. прид.) 29(14), *говоритъ* (3. л. једн. през.) 25(3), *не позволяютъ* 41(12—13), *многихъ ... случаяхъ* 36(8—9), *на которыхъ горахъ* 43(8), *Патріархъ* 37(30), *въ конецъ* 35(29), *Самодержецъ* 30(30), *Ораховацъ* 16(4—5), *Черногорецъ* 37(30), *Милошъ Обилевичь* 23(22—23), *Обилевичь Милошъ* 24(2), *Царь Урошъ* 19(12) и сл.[38]

Знак *ъ* доследно налазимо и на крају префикса *об-* и *из-* ако основна реч почиње вокалом: *объявленіе* 7(14), *объявити* 9(17—18), *объявляли* 9(12), 10(9), *объявленъ* 35(7), *изъяснилъ* 12(20), *изъиде* 23(15), 24(3), *изъидоша* 19(13).

У свим осталим случајевима између префикса и основе нема овог знака: *обліяли* 22(22), *предречени* 26(28—29), *раздраженъ* 9(8), *откуду* 6(11), (в. и примере у т. 18А).

Писање *ъ* на крају речи после тврдих сугласника, као и на крају поменутих префикса, у складу је са традиционалним начином писања.

[38] Врло су ретки примери у којима у ИЦГ долази *ъ* према *ь* у староруском и руском језику: *огенъ* 41(16), *въ лагеръ* 33(25). Уп. и облике: *изъ лагера* 24(30), *къ ... лагеру* 23(18), *лагеромъ* 19(18), поред *изъ лагеря* 24(9), *къ лагерю* 24(28).

ь

Знак *ь* на крају речи у ИЦГ долази:

а) у именима, презименима и другим именицама после *ч*: *Богичь Вучковичь* 11(11—12), *Богдановичь* 31(20), *Бранковичь* 24(30), *Косанчичь* 23(16), *Обилевичь* 21(22—23), *Петровичь* 8(10), *Черноевичь* 20(14—15), *Чурашковичь* 32(6—7), *отъ Бѣлопавличь* 17(4—5), *Сиичь* 14(12) и сл.;

б) у именицама женског рода и одређеним кардиналним бројевима: *кровь* 25(5), *церьковь* 25(6), 29(4), *лошедь* 24(3), 24(18), *честь* 7(12), 39(4), *часть* 33(30), *благосклонность* 8(3), *смерть* 19(1), *вѣрность* 23(9), 31(4), 39(3), *ревность* 31(5), *власть* 28(16), *во ... область* 38(6), *вольность* 43(2), 43(12), *смѣлость* 6(5—6), *дочь* 26(13), 27(8), 27(23), 28(6), 28(10), 28(18), 28(21), *на дочь* 27(13), *рѣчь* 22(23), 24(4), *соль* 15(5), *брань* 17(29), 28(12)[39], *пять* 34(16), 34(17), *шесть* 25(11), *дванадесять* 40(17), *двѣсти и тридесять* 25(25),

в) у инфинитиву: *видѣть* 37(14), *воспомянуть* 36(20), *вручить* 7(15—16), *искать* 32(30), *исполнить* 33(1), *отказать* 33(4—5), *побѣдить* 43(9), *предложить* 6(12), *привесть* 38(22), *принять* 7(16), *уйтить* 43(7), *являться* 12(23),

г) у именицама мушког рода: *Государь* 5(2), 22(1), 22(17), 23(5), 23(10—11), 30(28—29), 31(8), *день* 19(22), *въ ... день* 25(14), 25(16), 27(4), *зять* 21(23), 21(24), 26(30), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23) итд. (укупно 34 пута), *монастырь* 14(10), 15(6), *Пастырь* 5—6(7—1), *Царь* 15(8), 18(24), 18(30), 19(5), 19(12), 21(9), 23(24), 24(11), 26(30), *Цесарь* 11(21), 38(8), *Лазарь* 20(27), 21(13), 21(15), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29), 25(3), 26(6), 26(16), *Везирь* 33(17), 35(24), *Сердарь* 31(18), 31(30), *городъ Сиужь* 11(7),

д) на крају заменичког облика повратних глагола: *затворились* 36(1—2), *назывались* 13(4), *поверились* 33(24), *не убоялись* 37(18), *умались* 25(23—24), *отдалось* 18(22—23), *случилось* 37(5) и сл.,

ђ) у облицима глагола *јесам* и *бити*: *есть* (3. л. једн. през.) 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21), 16(23), 16(27), 16(28), 16(29), 34(23), *то есть* 35(8), 43(14—15), — *бысть* (3. л. једн. аор.) 20(19), 20(21), 26(22), 27(6), 29(10), 43(3), *пребысть* (3. л. једн. аор.) 27(21—22),

е) у 2. јд. глагола: *будешь* 23(25),

ж) у примерима: *здѣсь* 17(15), 36(20), *сколь* 37(17), *теперь* 10(21), 11(7), 11(24), 15(29), 22(26)[40],

з) знак *ь* долази и у примерима: *весьма* 29(2), *письменно* 34(22), *со детьми* 30(26), — *крестьяне* 11(24—25), *во ... пьянствѣ* 19(27), *сьстинаго припаса* 38(21), *жалованья* 36(17), — *племяньникъ* 26(11—12),

---

[39] О писању знака *ь* после *л* и *н* на крају слога и речи, односно о начину обележавања сугласника *ль* и *нь* в. и примере у т. 15 А, Б.

[40] У врло ретким примерима долази *ь* уместо знака *ъ*: *бородь* (брод на реци, газ) 16(23—24), *назвать* (трпни придев) 16(12).

церькве 42(16), *церьковь* 25(6), 29(4), *церькви* 15(18), 41(4), *въ церькви* 42(10), *ѥерьвое* (прил.) 18(7), *ѥерьвое ... благодѣяніе* 34(26), *для обманьщиковъ* 12(20—21), поред:

ѥервѣе (прил.) 24(20), 25(22), *Мураѿъ ѥерви* 21(10), *ѥерви* 25(27), 28(20), 35(20), *Боязиѿу ѥервому* 24(26), *ѥервой* 31(16), *ПЕТРЪ ѥервый* 30(30), *обманщикъ* 21(26),

и) у примерима на групу *-щ* налазимо колебање: *нощь* 19(30), *въ ѥомощь* 11(17), 30(14), 60 *ѿысящь* 19(17), 12 *ѿысящь* 25(1—2), *ѥяѿь ѿысящь* 34(16—17), 80 *ѿысящь* 38(5), поред *въ ѥомощъ* 31(6), *ѥомощъ* 34(16), со 12 *ѿысящъ* 25(13), 100 *ѿысящъ* 33(8).

20. *Велика слова*

Велика слова јављају се у ИЦГ:

а) у личним именима и презименима: *Симеонъ Неманя* 13(19), *свяѿый Савва* 18(7), *Сѿефану* 18(22), *Уроша* 19(2), *Мирко* 20(3), *Князя Лазаря* 20(5), *Мураѿъ* 21(14), *Милошъ Обилевичь* 21(22—23), *Милошъ Тоѩличанинъ* 22(14—15), *Иванъ Косанчичь* 22(15), *Радосавъ* 25(29), *Владиславъ* 25(30), *Драгуѿинъ* 26(1), *Ангелію* 26(2), *Максима* 26(21), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), *Марію* 27(13), *Георгія Касѿріоѿа* 27(24), *Иванъ Черноевичь* 27(30) и сл.

Овде треба рећи да атрибуте и надимке владика Василије пише на следећи начин: *Сѿефана вѿораго* 17(27—28), *Мехмеду вѿорому* 28 (24), *Волкъ огнянной* 26(23), *Леоѩолда ѥерваго* 37(25—26), *ПЕТРЪ ѥервый* 30(30), *Мураѿъ ѥерви* 21(10), *Сѿефанъ ѥяѿи* 18(18—19), *сильной Сѿефанъ* 15(19—20), *Царь сильной Сѿефанъ* 19(5), *Сѿефанъ шесѿой сильной Царь* 18(23—24), *Сѿефанъ слѣѿи* 26(17), *свяѿый Савва* 17(30), 18(7), поред: *Великомученика Георгія* 29(6), *Великомученику Георгію* 35(19—20), *Великаго Консѿанѿина* 11(5), *ПЕТРА Великаго* 33(2—3), 33(21);

б) у називима земаља и географских појмова: *оѿъ Азіе* 21(10), *Андреянѩоль* 21(5), *Бояна* 14(7), *Болгарію* 18(25), *въ Босну* 26(27), *Гербаль* 14(29), *Грахово* 16(5), *у Дечани* 10(24), *Дринъ* 36(29), *оѿъ Жуѩе* 16(16—17), *Зеѿа* 13(5—6), *на Косово* 27(5), *Морача* 13(11), *Ораховацъ* 16(4—5), *Рагуза* 42(1), *съ Россіомъ* 32(22), *Сербія* 36(14), *Требине* 28(16), *оѿъ Херцеговине* 11(12) и сл.

Географске појмове састављене од две речи писац ИЦГ бележи на следећи начин: *въ море Адріяѿское* 14(8), *море Адріадцкое* 42(1), *во Авонской горѣ* 10(22), *оѿъ Авонскіе горы* 18(1), *во Авонскую гору* 19 (12—13), *Бѣлое ѩоле* 36(26), *Кали ѩоле* 19(4), *на ѩолю Кемовскомъ* 28(1—2), *на ѩолю Косову* 21(17), 22(19), 24(22—23), *на ѩоле Косово* 15(13—14), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *Черной горы* 36(15), *оѿъ Черніе горы* 41(1), поред: *въ Черной Горіи* 30(3—4), *Кауръ Карадакъ* 43(14), *Шесѿанска Крайна* 14(14—15), уп. и: *Касѿелновому* 30(13), *Касѿелновимъ* 30(10—11);

в) У називима народа и етника: *Албанезовъ* 35(13), *Боснякъ* 9(14), *Бошняки* 38(19), *Венеціяни* 29(4), 30(10), 30(24), 34(13) итд., *Грекъ* 40(21), *Рагузіани* 42(10), *Сербли* 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15)

итд., *Словянехѣ* 10(13—14), *Турки* 9(5), 11(19), 19(13), 19(16), 21(4), 24(5), 24(12)[41] итд., *Херцеговци* 12(2), 33(12—13), *отъ ... Херцеговацъ* 10(7—8), *Черногорцы* 15(15) и сл. Великим словом написан је и облик *Варвари* (односи се на Турке) 19(20), *Турки Варвари* 21(4—5), *Варваровъ* 32(21) и сл., поред: *Турокъ варваровъ* 31(7), 72 *чернца* 15(11—12);

г) у називима племана: *Бѣлопавличи* 16(27), 17(4), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Климентовъ* 17(17), *Кучи* 38(13), *Пиперъ* 32(14), *Ровчани* 17(6) и сл.;

д) у титулама: *Бана* 28(11) *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), *Чупреличь Везирь* 33(17), *Везирь* 35(24), *Вельможи* 33(23), *Воевода Милошъ* 21(22), *Воевода* 21(25), *Герцогъ* 20(18—19), 28(9), 28(27), *Герцога* 20(9), *Государь* 22(1), 22(17), 23(5), *Государю* 22(25), *Графовъ* 9(13—14), *Деспотъ* 26(23), *Князь Лазарь* 20(27), 22(5), *Сердарь* 31(18), *Царя Уроша* 9(9), *Цесарь* 11(21) и сл. Далеко је ређе писање титула малим словом: *бояринъ Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *бояринъ Венеціянской* 29(25), *боярина Рагузского* 42(28—29), *болярка Венеціянская* 29(26), 29(29), 30(1), *шляхтичами* 10(9), поред: *отъ Боярскихъ фамилий* 15(16—17);

ђ) у црквеним звањима: *Архіерей Босанскій* 40(6), *Архіерей Рашки и Новопазарски* 40(8), *Архіепископа Максима* 26(21), *Архистратига Михаила* 15(6—7), *Митрополитъ* 8(7), 40(10), 41(22) итд., *Патріархъ Сербской Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Патріарха* 37(23), 41(10), *Патріархомъ* 40(23) и сл. Уп. и : *подворіе Митрополитское* 15(29—30), *Митрополитскіе бородь* 16(23—24), *резиденціе Патріаршеске* 38(11) и сл.; али с друге стране: *у митрополіи Черногорской Цетинской* 10(25—26), *патріархію Пекскую* 41(5—6) и сл.;

е) у присвојним придевима изведеним од личних имена, титула, назива народа и географских појмова: *въ чести Албанской* 43(10), *Архіерей Арадски* 41(26), *въ приморіе Гербалское* 16(1—2), *Десподски род* 27(2), *Герцоги Зетскіе* 18(6), *въ Косовскомъ лесу* 19(10—11), *Лазаревъ сынъ* 26(11), *родъ Неманьски* 10(16), *Обилевича лошедь* 24(17—18), *отъ Пекского города* 38(10—11), *Римскаго закона* 15(10), *народъ Сербскій* 41(5), *отъ фамиліе Страцимирове* 11(14—15), *армія Турская* 30(15), *во Цесарскую областъ* 38(6), *отъ Черногорскаго оружія* 34(7—8) и сл.;

ж) у изразима бог, Христ, рождество, Пасха, пастир, отац, син и свети дух: *Богъ* 9(7), 23(6), 26(7), *отъ Бога* 36(10), *Христа* 25(4), *отъ Рождества же Христова* 27(6—7), *на Пасху* 42(10), *Пастырь Славеносербскаго Ченогорскаго народа* 5—6(7—2), *исхожденіе святаго Духа отъ Отца*[42] *и отъ Сына* 41(15—16), уп. и у придевима: *Божіимъ попущеніемъ* 9(3—4), *тѣла Христова* 41(17—18), поред: *божіимъ гнѣвомъ* 19 (23—24);

---

[41] Док је глагол *Турчитися* 23(20) написан великим словом, у облику *крестили* 38(17) долази мало почетно слово.

[42] У синтагми *святаго отца Николаа* 42(10—11) облик *отца* је написан малим словом.

з) у речима које означавају припадност одговарајућој вери, као и у придевима изведеним од њих, долази до колебања у употреби великих слова: *Папежники* 17(18), *Уніяту* 41(14), *Христіанъ* 42(7—8), *къ благочестію Христіанскому* 31(5—6), поред: *папежници* 42(5), *христіаномъ* 17(25—26), *христіани* 35(17—18), *христіане* 42(12) *христіанскому Государю* 39(6) итд. Само малим словом писани су облици: *православному Архіерею* 41(13), *православія* 42(19), 29(4).

и) Вредно је поменути неколико појединачних случајева употребе великог слова тамо где га, по правилу, не очекујемо: *рыбы Пастерви* 16(24—25), *мѣсяца Іюнія* 27(7), *Приморская земля* 14(20), *Планина Ловченъ* 15(26). Увек, међутим, са малим словом долазе примери: *гора Острогъ* 16(28), *рѣка Морача* 17(7), *рѣке Мораче* 17(9), *въ Зету рѣку* 17(7—8).

Поменимо на крају и то да аутор ИЦГ, наравно, великим словом пише и почетак сваке реченице, за што не треба наводити посебне примере.

21. *Удвојено писање сугласника и самогласника*

Писање удвојених сугласника у ИЦГ у складу је са руским односно рускословенским правописом. Са два *н* налазимо написане облике придева, трпних придева, именица и непромењивих речи: *благовонный воздухъ* 18(10), *народи ... военніе* 36(27—28), *въ военныхъ случаяхъ* 35(8—9), *Государственному Вице-Канцлеру* 3(6—7), *писменно позваніе* 37(24—25), *Волкъ огнянной* 26(23), *о странныхъ народахъ* 6(14—15) и сл. — *здѣланна* 16(30), *избраннаго* 19(16), *выписанную* 12(10), *рожденный* 26(12), *прозванной* 13(7), *нареченный* 11(9), *вышереченнихъ* 12(9), *вышереченныхъ* 34(2) и сл. — *во благосклонность* 8(2—3), *измѣнникъ* 24(30), 25(12), *на измѣнника* 27(9—10), *измѣнницы* 40(24), *конницѣ* 25(2), *коннице* 25(13), *конницею* 21(23), *съ племянникомъ* 31(17—18) и сл. — *именно* 31(15—16), *имянно* 37(8), *непрестанно* 21(29), 22(6), *нечаянно* 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), *письменно* 34(22), *подлѣнно* 36(12—13), *совершенно* 32(28), 37(1), 42(6).[43]

Пример са удвојеним *ж сожжени были* 36(2) представља руски облик (уп. *Даль Словарь* IV 179).

Удвојени сугласник налазимо и у следећим страним речима: *Иллирика* (лат. *illiricus*) 40(5), *сумму* (лат. *summa*) 36(17), *Анну* 28(18), *Іоаннъ* 27(13), 29(27), 30(2), *Іоанна* 26(21), 27(12), 27(14), *Савва* 17(30), 18(7), 31(18).

У облицима: *по истиннѣ* 31(14) и *Вукксанъ Миличь* неочекивано налазимо удвојен сугласник. Док је први пример аутор ИЦГ, вероватно, написао према придеву *истинный* (уп. Даль Словарь II 60), за други облик тешко је наћи објашњење.

Једини пример са удвојеним самогласником у ИЦГ срећемо у облику *вооруженною рукою* 32(18—19), а исти је написан у складу са руским правописом.

---

[43] Облике са удвојеним сугласницима *д*, *т*, *с* в. у т. 18 А, Б.

III

ФОНЕТИКА

Самогласници

22. *Рефлекси полугласника*

За некадашње полугласнике *ъ* и *ь* у ИЦГ налазимо, у складу са руским и рускословенским језиком, рефлексе *о* и *е*.

1) *О* срећемо:

а) у предлогу-префиксу *во* (—): *во Аѳонской горѣ* 10(22), *во свою пользу* 12(6), *во озеро* 14(4—5), *во ... островѣ* 14(9—10), *во второмъ часу* 25(9), *во городѣ* 26(25), *во отечество* 27(22), *воцарился* 18(19), *вооруженною рукою* 32(18—19), *къ востоку* 16(8—9), 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ ... востоку* 16(17), 16(21), 17(10), *отъ востока* 16(23), *восточнаго православія* 17(16—17) и сл.,

б) у предлогу-префиксу *со*(—): *со всякимъ обѣщаніемъ* 37(29), *со всѣмъ воинствомъ* 24(27—28), *со всѣхъ сторонъ* 38(20), *со всѣмъ* 11(18), *со всѣми* 25(12), *со* 12 *тысящъ* 25(13), *со женами* 30(26), *со имѣніемъ* 43(6), *со множествомъ* 25(19—20), 34(28), *со мною* 25(5), *со Скендербегомъ* 27(25), *собирати* 21(11), *состояла* 21(20), *согради* 29(2), *содержатъ* 29(8), *совершенно* 32(28), *сохранили* 34(17—18), *соизволеніе* 33(1—2), *отъ союзниковъ* 33(10—11) и сл.,

в) у префиксу *воз-*: *воздухъ* 18(10), *отъ воздуха* 30(27), *возбуждая* 31(5), *возвратися* 27(22), *возвратное* 38(14—15), *возмогаетъ* 24(27), *до возраста сына* 27(12) и сл.,

г) у основи речи: *когда* 15(13), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18), *тогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *дочь* 28(6), 28(8), 28(10), 28(21), *тотъ часъ* 24(27) и сл.,

д) у суфиксу: *опрѣснокъ* 41(17).

2. *Е* срећемо:

а) у суфиксу именица: *величества* 3(4), 5(6—7), 31(7), 33(2), *отъ купничества* 10(11), *множество* 24(15), 24(24), *со множествомъ* 25(19—20), 34(28), *мужество* 37(17), *общество* 15(15—16), *отечество* 25(6), 37—38 (31—1), *отечества* 30(21), *отечеству* 6(4), *во отечество* 27(22), *отъ Рождества* 27(6—7) и сл., — *Самодержецъ* 30(30), *Черногорецъ* 11(14), 37(30), *въ конецъ* 35(29), 41(2),

б) у речима: *весьма* 29(2), *день* 19(22), 25(14), 25(16), 27(4), *мечемъ* 23(29), 24(5), *огенъ* 41(16), *честь* 7(12), 39(4), *къ благочестію* 31(5), *безчестною измѣною* 33(27), *шатеръ* 23(23),

в) у суфиксима придева: *безчаденъ* 29(12), *доволенъ* 12(24), 23(26×2).

г) Поред облика *пришелъ* 23(24—25), 35(27) долазе и форме: *пришолъ* 22(3) и *пошолъ* 11(5), у којима видимо фонетско писање руских облика.

3. У ИЦГ срећемо мали број примера са рефлексом *а*.

а) Облици: *Гербаль* 14(29), *приморіе Гербалское* 16(2), *правинціа Влешивачкая* 16(21—22), *Архіерей Херцеговачки* 40(7), *войску Босанскую и Херцеговачку* 30(12), *конницею Босанскою* 21(23—23), *Бана Стефана Босанскога* 28(11), *Архїерей Босанскїй* 40(6), *Херцеговачкіе ... Паши* 34(3—4), *Ораховацъ* 16(4—5), *отъ Плевалъ* 10(18) и *отъ ... Херцеговацъ* 10(7—8) представљају углавном топониме који су у ауторовом језику егзистирали у српскохрватском фонетском лику, а за које В. Петровић није нашао ослонца у руском језику.

С друге стране, међутим, у ИЦГ срећемо и топониме са рефлексом *е* < *ь*: *Шушенъ* (в. т. 15Б), *Митрополитъ Карловецки Сремски* 41(22).

б) За примере: *сабираетъ* 22(4) и *къ васток* 15(4), 17(6), поред *собирати, къ востоку* и сл. (примере в. горе под 1б и 1а), у којима налазимо *а* место очекиваног *о*, вероватније је да представљају изговор тих слогова на руски начин (в. т. 23а) него српскохрватско односно српскословенско писање.

в) Рефлекс *а* налазимо и у усамљеном примеру *татчасъ* (прил). 42(27), поред *тотъ часъ* (в. горе под 1г).

4. На крају излагања о рефлексима полугласа дотаћи ћемо се проблема који су у вези са њима:

а) Поред поменутих примера предлога *со* (в. т. 22б) у ИЦГ су много чешћи случајеви употребе предлога *с*: *съ великою охотою* 32(18), *съ Княземъ Волкашиномъ* 20(21), *съ лѣвой сторонѣ* 22(14), *съ малымъ числомъ* 35(1), *съ народомъ* 7(7), *съ приложеніемъ* 6(8—9), *съ правленіемъ* 19(3), *съ правою сторону* 22(11—12), *съ Россіомъ* 32(22), *съ тимъ* 18(24), *съ фамиліею* 28(1), *съ указомъ* 40(30), *съ Царемъ* 18(3) и сл. (примере за *сб-*, *сд-*, *сн-*, *сс-* в. у т. 18В).

б) Предлог *к* долази у ИЦГ само у форми *къ*, а не и у фонетском лику *ко/ка*: *къ востоку* 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ васток* 15(4), 17(6), *къ нимъ* 31(3), *къ Россіи* 40(25), *къ северу* 14(15), *къ своему отечеству* 6(4), *къ себѣ* 38(26—27), *къ Турскому Царю* 20(4), *къ югу* 13(10) и сл. (примере за *кб-*, *кд-*, *кз-*, *кк-* в. у т. 18В).

в) Од преко 200 примера са рефлексом старог предлога-префикса *в* + *полугласник* рефлекс *у* јавља се свега 18 пута и то само као предлог: *у Венгрію* 11(23), 38(6), *у высокой власти* 19(7), *у Дечани* 10(24), *у Зету* 11(6), 28(1), *у лаври Стедениці* 10(23), *у Митрополіи Черногорской* 10(25), *у Рагузу* 42(9), 42(26), *у Руссію* 12(2), *у Сербской Патріархи Пекской* 10(24—25), *у Требине* 42(27), *у Хиландару* 10(22—23), *у Сербскому народу* 22(24—25), *у нихъ стату* 42(15), *у Серблехъ* 10(3), *у кратко* 38(31).

Остали примери долазе у фонетском лику *в(о)*: *въ Босну* 26(25), *въ великомъ презрѣніи* 10(3—4), *въ городъ* 38(14), *въ дружество* 20(20), *въ Зете* 18(4), *въ землю* 24(17), *въ которомъ* 15(9), *въ лѣтѣ* 15(27), *въ море* 14(8), *въ неволю* 36(13), *въ Прагу* 9(19), *въ размѣнѣ* 25(**18**), *въ свое общество* 15(15—16), *въ той день* 25(16), *въ церькви* 42(10), *въ Черную гору* 26(17—18), *въ шатеръ* 23(23), *въ 1714 году* 33(7), *въ азманатъ* 28(23), *въ области* 41(20), *въ Унгаріи* 29(23), *вкупѣ* 14(2), 18(21), 22(9), 27(25), *не включая* 36(7—8), *вкратцѣ* 9(2), *вкругъ* 36(15), *вниде* (3. једн. аор.) 23(23), *вручить* 7(15—16), *вручилъ* 22(28), *вскорѣ* 21(16), *всталъ* 23(3), *вступить* 20(20—21), *всѣдоше* 23(17), *входитъ* 13(12—13) и сл. (примере префикса-предлога *во* в. горе под 1а).

г) Рефлекс старог префикса *въз-* долази редовно на руски односно рускословенски начин: *взяти* 31(6), 31(10), 34(10), *взятъ* 9(19), *взяли* 11(19), 38(27), 42(13), 42(28), *взе* (3. л. једн. аор.) 28(14), *взяша* 21(5), *взимае* 40(32). Не срећемо ниједан пример са рефлексом *уз-* (примере са *воз-* в. горе под 1в).

23. *Самогласници а, о*

Поред облика поменутих у вези са рефлексом полугласа *ъ* и *ь* (в. т. 22), изнећемо још неке случајеве из ИЦГ који се тичу самогласника *о* и *а*.

Ова два вокала налазимо углавном тамо где им је етимолошки место, за шта не треба посебно наводити примере. Међутим, поменућемо неке интересантне случајеве везане за ове фонеме.

а) У појединим примерима налазимо писање *а* место *о*, што је резултат изговора тих речи, односно одговарајућих слогова, на руски начин. То су случајеви: *правинціа* 14(16), 14(23), 14(29), 16(5), 16(21—22), 16(27), 17(3—4), *правинція* 16(11), 16(18), 17(5), 17(11), 17(12—13), 17(13), *отъ ... правинціи* 14(24), 16(20—21), *отъ ... правинціе* 16(19—20), *правинцію* 16(6—7), 38(16), *тые правинціи* 17(14—15), *Порти Атоманской* 31(11), 32(19—20), поред *Отоманская Порта* 33(6—7), затим *Царю своему Аркану* 19(28—29), *говарилъ* 24(4), поред *говорилъ* 22(16). Примере: *Харвацкую*, *Архіерей Харвацки и карлошедски*, затим *сабираетъ*, *къ васток*у, поред *къ востоку* и сл. в. у т. 7 и 22.

б) У усамљеном примеру *изъ Херцеговани* 10(18—19), поред: *отъ Херцеговине* 11(12), *Херцеговину* 17(1), *Херцеговиномъ* 42(6—7) и сл., неочекивано долази *а* уместо *и*.

в) Према грчком γραμματα, рускословенском и староруском *грамота* (уп. Фасмер I 451; Акад. Словарь I 600) аутор ИЦГ има грамоты (акуз. мн.) 31(3).

г) Турска имена *Bayezid* и *Muhammed* (в. Шкаљић Турцизми 113 и 469) долазе у фонетском лику *Боязитъ* 24(26), *Боязита* 25(21), *Боязиту* 24(26), *Махометъ* 40(27), 43(5), *Махомета* 35(7).

д) Према данашњем *Васојевићи* и *Лазаревић* у ИЦГ срећемо *Восоевичи* 17(11) и *Лазоревичь* 31(30).

ђ) Према лат. *palātium* у ИЦГ долази облик *полате* 15(19), што је у духу и старословенског и староруског језика (Фасмер Словарь

307). У рускословенском језику, међутим, ова именица има лик *палата* (Петк. Речник 147; Акад. Словарь III 324).[44]

е) Према нем. *Offizier* (руски *офицер*) В. Петровић има једном *Официори* 15(24), поред *Офицеры* 12(19).

ж) За грчко μοναστηριου (старословенски *монастырь*) налазимо *монастырь* 15(6), *въ ... монастырю* 15(9).

з) Топоним *Солиоско Поље* долази у ИЦГ у фонетском лику *Соліецкое поле* (в. т. 24 и нап. 31).

и) Име *Симеон* доследно је писано са *о: Сѵмеонъ* 11(1), 11(10), *Симеонъ* 13(19), 17(21), 25(27—28), *Симеона* 15(8), 17(20—21), 18(2), 20(13—14), *Симеономъ* 25(26).

24. *Рефлекс л на крају слога и речи*

На месту старог *л* на крају слога и речи у ИЦГ доследно имамо *л*. На пример:

Митрополитъ Бѣлградски 40(10), *воцарился* 18(19), *женился* 21(3), 27(13), 27(23), 28(5), 28(10), 28(19), 28(21), *звался* 20(14), *здоговорился* 21(26), *обѣщался* 21(27), *отважился* 31(10), *отдался* 15(20), 21(4), *родился* 13(14), 29(20—21), — *полъ* 40(5), *соль* 15(5), *бѣжалъ* 20(3), *бралъ* 11(12), *былъ* 15(6), 17(22), 18(28), 20(9), 20(29) итд., *всталъ* 23(3), *далъ* 26(13), *дерзнулъ* 9(16), *женилъ* 26(19), *изъяснилъ* 12(20), *не имѣлъ* 11(20), *любилъ* 19(1), *наградилъ* 11(21), *назвалъ* 13(15—16), *написалъ* 10(1), *ослѣпилъ* 26(30), *подвигнулъ* 11(17), *пожаловалъ* 11(23), *поставилъ* 18(8), *построилъ былъ* 13(15), *правилъ* 21(21), *происходилъ* 11(3), *разорилъ* 14(1), *родилъ* 11(7), *сказалъ* 23(24), *трусилъ* 21(28), *убилъ* 27(11), *умерлъ* 20(15) и сл.[45]

Од овога правила изузетак представља име *Баоша* (< *Балша*): *Баоша* 20(10), 20(18), 20(24), 20(29), 27(28), 27(11), 27(18), *отъ Баоше* 20(28—29), *Баошу* 20(28), 22(3), 27(3), које се са тим фонетским ликом јавља у нашем језику од 15. века (в. РЈА I 167).

Пример *Соліецкое поле* 15(4) има, интересантно, *-е-* место очекиваног *-л-* (уп. *Солиоско* < *Солилско* — в. РЈА XV 909).

25. *Рефлекси јата*

У одељку о графији видели смо да писање слова *ѣ* у ИЦГ знатно преовлађује и то у случајевима где је гласу *ѣ* по пореклу било место. Таквој употреби слова *ѣ* несумњиво је допринела, пре свега, традиција писања у време када је В. Петровић писао своју ИЦГ. Та је традиција не само рускословенска већ и српскословенска. Самим тим примери са правилно употребљеним словом *ѣ* указивали би како на руски тако и на српскословенски њихов изговор. Екавско читање слова *ѣ* у ИЦГ потврђено је низом примера као што су нпр. ген. једн.: *Зетѣ*, *сторонѣ*, *невѣрѣ*, *конницѣ*, *Херцеговинѣ* (в. т. 6б), затим: *растерали*, *умрети* и сл. (в. т. 6в).

[44] Уп. и РЈА X 589: *polata*, с првим појавама од 14—15. в.

[45] Примери: *нарекъ* 28(27), *не могъ* 22(21), 22(22—23), 28(13), долазе без *-л*, што је у складу са фонетизмом руског језика.

Много су ређи примери који показују присуство (и)јекавског изговора који је у основици матерњег говора В. Петровића: *пра̄винција Ріечка, городъ Ріечка, пра̄винціа Влешивачкая, Міюшко Плешивчевичь, Блелице, Ездимиръ Блелопавличь, Даніила Счепчевича, Чепко Пилетичь, обезумлѣлъ* (в. т. 6д, 6г).

У ИЦГ регистрован је и низ примера са морфолошким икавизмима, што је такође у складу са народним говором аутора ИЦГ: дат. —лок. једн.: *къ Бояни, у лаври* и сл. (в. т. 26).

26. *Самогласници и* и *е*

У низу случајева налазимо *и* у наставку за разне облике место старог јата:

дат.—лок. једн. именица ж. рода на -а: *къ Бояни* 14(12—13), *къ ... стороны* 17(2), *у лаври* 10(23), *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), *въ Черной Горіи* 30(3—4).

инстр. једн. зам.: *тимъ* 16(11), 31(8), *стимъ* 18(19), *съ тимъ* 18(24);

ген.—акуз. мн. зам.: *оныхъ* 9(12), *онихъ* 30(6), 32(20—21), 35(15), 37(7), 38(16);[46]

лок. мн. зам.: *оныхъ* 36(7).

Као што се види, ови примери представљају познате икавизме морфолошког порекла, који су се током развоја српскохрватског језика формирали у низу наших дијалеката, па, наравно, и у говору Његуша.[47] Горњи примери показују присуство у одређеном степену у ИЦГ и народних особина нашег језика.

У примерима: *очинь* (рус. *очень*) 18(30), 23(21), 25(11), 38(31), 42(28) и *лошедь* 24(3), *на ... лошеди* 35(18), *на лошедѣхъ* 23(17), поред *лошадей* 35(1—2) налазимо *-и-* место *-е-*, односно *-е-* место *-а-*, што је, нарочито у првом случају, у складу са одговарајућим руским изговором.

Према данашњем *Ћуприлић* (уп. Шкаљић Турцизми 200) у ИЦГ долази *Паше Чупрелича* 33(9—10), *Чупреличь Везирь* 33(17).[48]

Према савременим књижевним облицима *Далмација* и *далматински* у ИЦГ имамо: *Делматіи* (ген.) 40(4), *Делматіею* 42(2), *Архіерей Делматинскій* 41(11).[49]

27. *Однос између и* и *ы*

Ситуација у погледу писања *ы*, прегледана у одељку о графији, јасно показује да В. Петровић није добро осећао разлику између гласова *и* и *ы*. За њега је *ы* било слово које се пише у одређеним речима, али тачан списак тих речи он није знао, као што се није сналазио ни у другим појединостима где је требало филолошког знања или теме-

---

[46] Једини пример са *ѣ* налазимо у облику *тѣхъ* (ген. мн.) 37(5—6).

[47] В. исто нпр. у језику владике Данила (Млад. Данило 58).

[48] Уп. РЈА II 154: *Ćuprelić* и *Ćuprilić*.

[49] У РЈА II 242 налазимо само *Далмација* и *Далматија*, али, по податку из 18. века, и „*Delma*, f. *Delminium*, negda grad u Dalmaciji po kojem bi se ova zemlja nazvala“ (стр. 336).

љитог познавања руског језика. На тај начин се догодило да је он у много случајева писао *и* у речима где би следовало *ы*, а да је понекад употребљавао *ы* где му није место (о овоме в. т. 5).

28. *Рефлекси некадашњег назала предњег реда*

Место некадашњег назала предњег реда налазимо рефлексе *а(я)* (252 пута) и *е* (76 пута). Рефлекс *а(я)* срећемо најчешће:

а) у основи речи: *время* 20(10), *во время* 30(8), *имя* 12(22), 16(6), 13(17), 29(6), 41(14), 43(12), *при зачатіи* 35(16—17), *зять* 21(23), 21(24), 26(30), *зятя* 22(27), 28(12), *зяте* 23(2), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23), 20(27), 21(12—13) итд. (укупно 62 примера с основом *княз-*), *клятвамъ* 33(24—25), *мѣсяца Іюнія* 27(7), *начала* 17(19), *памяти* 30(29), 33(20), *племяньникъ* 26(11—12), *съ племянникомъ* 31 (17—18), *съ присягою* 41(18—19), *часть* 33(30), *отъ части* 18(26), *щастіе* 35(11), *щастія* 36(10), *щастливъ* 40—41(32—1), *щастливо* 35(2), *взяти* (инф.) 31(6), 31(10), *взяли* 11(19), 38(27), 42(13), *начаше* (3. л. мн. аор.) 21(6), *начаша* (3. л. мн. аор.) 25(9—10), *начашася* (3. л. мн. аор.) 25(15), *воспомянуть* (инф.) 36(20), *упомянулъ* 36(9), *помянутые рѣки* 16(18—19), 18(11), *уѣзды ... помянутые* 17(15), *помянутого года* 29(15), *озеро помянутое* 17(8—9), *принять* 7(16), *воды изрядные* 18(10—11), *святый Савва* 17(30), 18(7), *святаго Симеона Неманю* 18(2), *святіе ... мощи* 26(9), *посвященіе тѣла* 41(17), *Волкъ огнянной* 26(23), *безчаденъ* 29(12), *дванадесять* 40(17), *пять тысящь и пять сотъ* 34(16—17), *двѣсти и тридесять годъ* 25(25), *Стефанъ пяти* 18(18—19), *пятую часть* 33(30), *Махомета пятаго* 35(7), *тысячу* 42(30), *больше* 80 *тысящь* 38(5), *въ* 60 *тысящахъ* 32(25—26), *со* 12 *тысящъ* 25(13), 12 *тысящь* 25(1—2) и сл.,

б) у заменичком облику повратних глагола: *являться* 12(23), *повеселитися* 22(8), *Турчитися* 23(20), *предаюся* (1. л. једн. през.) 8(1—2), *речется* 14(1), *зовется* 14(3), *простирается* 14(5), *родится* 14(28), *подпирается* 24(19), *гнѣвается* 27(9), *удивляемся* 12(5), *видятся* 26(8), *ловется* 16(24), *находятся* 18(13—14), *обрѣтаются* 10(21—22), 36(28), *родятся* 14(20), *воцарился* 18(19), *звался* 20(14), *здоговорился* 21(26), *женился* 21(3), 27(13), 27(23), 28(10), 28(5), 28(19), 28(21), *обѣщался* 21(27), *отважился* 31(10), *родился* 13(14), 29(20—21), *начелося* 25 (26), *сломилося* 24(23—24), *женилися* 38(18), *отдалися* 42(4), *покусилися* 33(5), *поселилися* 11(24), *являлися* 9(9—10), *обрѣтающися* 5(4), *возвратися* 27(22), *ся ... поклони* 23(4), *садися* 24(3), *обратився* 24(14—15), *скончася* 27(1), *начашася* 25(15) и сл.,

в) у наставцима 3. лица множине презента и облика који се граде од њега: *говорятъ* 22(18), *кричатъ* 24(5—6), *находятся* 18(13—14), *носятъ* 42(20), *подлежатъ* 36(23), *приводятъ* 24(25), *развозятъ* 18(25), *родятся* 14(20), *состоятъ* 37(3), *стоятъ* 24(22), *войско, состоящее* 36(3), *лежащіе народи* 36(27) и сл.,

г) у наставцима 3. лица множине аориста: *взяша* 21(5), *видѣша* 19(20), *изъидоша* 19(13), *начаша* 25(9—10), *начашася* 25(15), *побѣгоша* 23(18), *погибоша* 25(16) и сл.,

д) у наставцима прилога времена садашњег: *бежа* 37(31), *муча* 40(31), *видя* 19(7), 24(13—14), 28(27), *включая* 36(8), *выхваляя* 31(4), 37(26), *имѣя* 28(12), *не хотя* 20(24) и сл.

ђ) Врло ретко рефлекс *я* срећемо у наставцима заменица и придева женског рода. Генитив једнине: *ИСТОРІИ СЕЯ* 9(2), *ЕЯ ... ВЕЛИЧЕСТВА* 5(7), *всея Сербіи* 40(3), *отъ худыя фамиліи* 10(17), *Черныя горы* 13(12), акуз. множине: *святыя церькви* 41(4).

Рефлекс *е* налазимо ређе и то у следећим случајевима:

А) у основи речи: *начелося* 25(26), *плѣменицу* 26(19), *дочь вышепоменутую* 28(8), *въ чести Албанской* 43(10),

Б) у наставцима 3. лица множине презента: *ловется* 16(24), *солетъ* 18(15), *сушетъ* 18(15), *садется* 22(9), *садетъ* 24(17),

В) у наставцима трећег лица множине аориста: *здѣлаше* 21(6), *начаше* 21(6), *всѣдоше* 23(17), *сказаше* 23(19), *отрубише* 25(22), *убише* 26(25), *быше* 26(27), *поставише* 41(9),

Г) у наставцима прилога времена садашњег: *объявляе* 11(16), *взимае* 40(32), *давае* 36(16), *поставляе* 40(31).

Рефлекс *е* преовлађује једино у наставцима придева и заменица (уп. горе примере са *я*):

ген. једн. ж. рода: *земли нашей Черногорскіе* 6(8), *тое земли Зети* 13(9), *отъ Катунскіе правинціи* 14(24), 16(20—21), *отъ тое правинціе* 16(19—20), *до самые рѣки Зети* 16(22), *съ другіе стороны* 16(26), *отъ другіе матере* 18(20), *съ лѣвые стороны* 17(11—12), *отъ Аѳонскіе горы* 18(1), *отъ которіе фамиліи* 18(5), *отъ націе Болгарскіе* 18(29), *отъ южніе стороны* 21(18) и сл.,

ном. мн. ж. рода: *многіе исторіи древніе* 10(20—21), *многіе страны* 18(25), *деликатніе рыбы* 16(24), *другіе рѣки* 18(12), *люди ... избѣгшіе* 30(20—21), *воды изрядные* 18(10—11), *помянутые рѣки* 18(11), *прочіе Воеводи* 19(15—16), *меньшіе рѣки* 18(12), *Вельможи Черногорскіе* 33 (23—24), *рыбы разные* 18(13), *святіе ... мощи* 26(9) и сл.,

акуз. мн. ж. и м. рода: *каковіе услуги* 39(1), *многіе исторіи* 9—10 (20—1), *многіе церькви* 15(18), *въ горы неприступные Албанскіе* 43(7—8), *Черногорскіе народи* 11(16—17), *храбріе народи* 21(8) и сл.

29. *Самогласник у*

У вези са појавом *у* место некадашњег самогласног *л* в. т. 30.

Према ранијем (XVII—XVIII век) *Русия* и савременом руском *Россия* (уп. РЈА: *Rosija* и *Rusija*, XIV 172 и 334) у ИЦГ срећемо једном: *у Руссію* 12(2), поред: *къ Россіи* 40(25), *Россійской имперіи* 7(11), *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодержецъ Всероссійскій* 30—31(30—1).

За манастир Студеницу В. Петровић има форму са *-е-*: *у лаври Стеденици* 10(23).

Према тал. *doge* и нашем *дужд* у ИЦГ долази *Дожа Венеціанскаго* 28(21—22).

Према данашњем *Улцињ* аутор ИЦГ има *Ольцинъ* 34(14) — в. нап. 28.

Према лат. *dominium* (енгл. *dominion*) В. Петровић пише Доминіюнъ 11(22).

Напомињемо овде да данашње презиме *Ражнатовић* срећемо у фонетском лику *Ражунатовичь* 32(7).

30. *Рефлекс самогласничког л*

Уместо вокалног *л* у ИЦГ долази руски рефлекс *ол*. На пример: *Болгаріи* 40(4), *Болгарію* 18(25), *отъ націе Болгарскіе* 18(29), *молнія* 24(2), *полководцу* 23(22), *полководцы* 31(15), *исполнить* 33(1), *чашу полну вина* 22(20—21), *промолвити* 22(22).

Код бележења српских имена и презимена аутор ИЦГ није доследан. Док имена и презимена са *ол* (33 примера) представљају адаптацију ових речи према руском језику, облици са *у* (6 примера) означавају српскохрватски начин изговора ових имена и презимена. Примери: *Волкъ Бранковичь* 22(6—7), 22(10), 22(16), 24(30), *Волкъ огнянной* 26(23), *Волкъ Радоничь* 31(19), *Волкъ Мичуновичь* 31(23), *Волкъ Мирковичь* 32(1), *Волкъ ... Пащровичь* 32(1—2), *Волкъ Булановичь* 32(4), *Волкъ Чурашковичь* 32(6—7), *Волкъ Вуйовичь* 32(8), *Волкъ Радовичь* 32(10), *Князя Волка* 19—20(30—1), *Деспота Волка* 26(24), *Волка Бранковича* 27(10), *Князь Волканъ* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14—15), 19(23), *Волканъ Бранковичь* 21(25), *Волкана* 18(3), *Князя Волкана* 20(13), *Волкана Бранковича* 23(11), *отъ Волкана Князя* 20(16), *Князю Волкану* 19(4), *Волкану Князю* 19(21), *съ Княземъ Волканомъ* 20(21), *за Волканомъ* 25(8), *Георгіе Волковичь* 26(12—13), *Князя Волкашина* 26(5), — *Вукота Вукашиновичь* 31(21—22), *Вукосавъ Ивановичь* 31(24), *Вуксанъ Миличь* 31(24—25), *Вучета Радоничь* 31(19—20), *Петръ Вучетичь* 31(25).

Изнесени примери показују да се увек ради о основи *вл̥к*, као и да долази до строге расподеле: *Волкъ*, *Волканъ*, *Волкашинъ* на једној страни, а све остало на другој.

Облик *слезы* 22(22), који у нашем језику има *у* као рефлекс секундарног вокалног *л*, аутор ИЦГ даје на руски начин.

31. *Прасловенске групе or, ol, er, el*

Речи са овим групама у иницијалној позицији не налазимо у ИЦГ. У средини речи групе *or*, *ol*, *er*, *el* понашају се различито. Док уместо *or*, *ol*, *el* срећемо, углавном, руско пуногласје, група *er* заступљена је у фонетском лику *ре*, што је одлика не само нашег него и рускословенског језика. Примери:

а) *Воронцову* 3(12), *съ Королемъ* 27(20—21), *обороняли* 36(12), *городъ* 17(7), 13(19), 15(14), 15(22), 16(24), 17(24), 34(14), *отъ города* 15(10), 38(10—11), *въ городъ* 38(14), *съ ... стороны* 16(26), 17(9), 17(11—12), *отъ ... сторони* 21(18), 21(19), *съ ... сторонѣ* 22(14), *къ ... стороны* 17(2), *сторону* 14(13), 22(12), *на ... сторонѣ* 17(22), *со всѣхъ сторонъ* 38(20)[50],

[50] Уп. и примере *страны* (у значењу земља) 18(10), 18(25), *о странныхъ народахъ* 6(14—15), који у том фонетском лику представљају руску позајмицу из црквенословенског језика (Акад. Словарь IV 486, 488). Без пуногласја долази и облик на страну (у значењу страна) 25(1).

— *Волохинской Радулбегъ* 28(19—20), *голосъ* 19(11), *человѣкъ молоди* 20(30), *молоди Урошъ* 26(4), *Лазарь Молоди* 26(16—17), *молодога Царя* 19(3—4), *молодога Уроша* 19(9), *молодога сына* 20(17), *молодого* 28(26), *молодою дѣвицою* 21(1), *голову* 42(29), *на голову* 27(27), 34(30), *голови* 25(21), *головы* 34(11)[51], — *въ полонъ* 34(10—11), *человѣкъ* 20(30), 33(26), 34(10), 34(17), 36(1), 42(24);

б) *бреги* 14(30), *умрети* 42(17), *предали* 33—34(30—1), *предъ Цари* 12(24), *предъ глази* 25(17), *предъ собою* 35(19).

Напоменимо овде да у примеру *бородъ* (место на реци где се лови риба) 16(24) В. Петровић криво етимологира (уп. Фасмер Словарь I 216).

32. *Једначење и сажимање самогласника*

О једначењу и сажимању група *-ао*, *-ео*, *-уо* у радном придеву не може се говорити пошто у ИЦГ доследно имамо *-л* у поменутој категорији (в. т. 24).

Зависни падежи присвојних заменица *мој*, *свој* долазе редовно, у духу руског језика, у дужем облику: *своего* (ген.—акуз) 28(12), 29(17), 30(21), 31(31), 37(23), 41(9), моему (дат.) 3(12), *своему* (дат.) 6(4),19(29), 22(25), *во своемъ* 29(9).

У наставку *-ији* остаје непромењено: ген. једн.: *исторіи* 9(2), *фамиліи* 10(17), 18(5), *правинціи* 14(24), 16(20—21), *Сербіи* 40(3) и сл., дат.—лок. једн.: *къ Россіи* 40(25), *по ... баталіи* 27(5), *на ... баталіи* 28(4), *въ Венеціи* 29(2—3), 29(9), *во Истріи* 30(25), *въ Унгаріи* 29(23) и сл.

Облици *Албани*, *во Албани*, *у Сербской Патріархи Пекской* једини су примери који представљају сажимање вокала, наравно, после губљења *-j-* (в. т. 9а и нап. 21).

33. *Губљење самогласника*

Од укупно 61 примера инфинитива 49 долази у дужем а 12 у краћем облику:

а) *быти* 37(16), 40(28), 41(13), *взяти* 31(6), 31(10), *говорити* 23(4), *жити* 17(25), 18(18), 18(21), 42(15), *завѣсити* 38(12), *завладѣти* 21(8), *заплатити* 19(22), *знати* 37(21), *измѣнити* 21(17), *исповѣдати* 41(18), *носити* 33(15), *объявити* 9(17—18), *отворити* 24(5), *открыти* 23(8), *отрубити* 42(29), *пити* 22(21), *погубити* 22(19), 25(14), *покорити* 21(9), *послати* 31(3), 32(23), *правити* 19(26), *признати* 20(24), 39(3), *пробовати* 35(11), *пролити* 25(5), *промолвити* 22(22), *размышляти* 21(6—7), *сказати* 18(9), *слышати* 21(14—15), *собирати* 21(11), *стати* 28(14), *убити* 19(9), 23(7—8), 37(18), *услужити* 39(5), *повеселитися* 22(7), *Турчитися* 23(20) и сл.,

[51] Уп. и облике *на гласу былъ* 30(3) и *въ главѣ* (глава, поглавље у књизи) 43(1). Оба примера одлика су и српскохрватског и рускословенског језика (в. Акад. Словарь I 551, 546). Други се, међутим, у поменутом значењу и истом фонетском лику јавља и у руском језику (уп. Даль Словарь I 352).

б) *видѣть* 37(14), *воспомянуть* 36(20), *вручить* 7(15—16), *вступить* 20(20—21), *искать* 32(30), *исполнить* 33(1), *отказать* 33(4—5), *побѣдить* 43(9), *предложить* 6(12), *привесть* 38(22), *принять* 7(16), *являться* 12(23).[52]

Овде долази и дужи облик глаголског прилога садашњег времена *будучи* 33(10).

Поменућемо и остале случајеве губљења самогласника, који истовремено представљају и примере са покретним вокалом. То су непромењиве речи, од којих у двоструком облику, са самогласником и без самогласника на крају, долазе у ИЦГ следећи примери:

паки 16(2), 17(4), 24(14), 24(15), 35(24), 38(9), *пакъ* 16(8)[53], *послѣди* 25(22—23), 35(23), 35(28), *послѣдъ* 26(6), 35(3), 41(8—9), 42(3)[54], *почитаю же* 7(12), *тойже* 16(21), *той же* 17(24), *того же* 30(5), *на ихъ же* 19(14), *тамо же* 28(30), *еще же* 33(12), *онъ же* 34(30), *емужъ* 17(28), *егожъ* 19(9), *въ тожъ лѣто* 19(13), *такожъ* 36(26).

Само у једној форми, без самогласника на крају, имамо облик *некъ идеть* 25(7—8).

34. *Покретни самогласници*

О покретним самогласницима тешко је говорити, јер се ови вокали у нашем језику врло често подударају са регуларним наставцима у руском. Овде ћемо поменути само неке примере заменичко-придевске деклинације:

а) у ген.—акуз. једн. м. и ср. рода редовни су наставци *-аго*, *-ого*, *-его*. Примери: *богатога боярина* 42(28), *Стефана Босанскога* 28(11), *великога моря* 21(21), *главнога Везиря* 24(1), *молодога Царя* 19(3—4), *молодога Уроша* 19(9), *молодога сына* 20(17), поред: *молодого* 28(26) представљају једине изузетке.

б) у дативу једнине мушког и средњег рода редовно долази *-у*. Међутим, то *-у* је део наставка *-ому*, *-ему* који је карактеристика руског језика.

в) у локативу редовно имамо наставак *-омъ*, *-емъ*, што је, свакако, карактеристика и нашег и руског језика. Једине изузетке срећемо у примерима: *по Іоанну первому* 20(11—12), *у Сербскому народу* 22(24—25).

г) облици инструментала: *тимъ именомъ* 16(11—12), *тимъ образомъ* 31(8), *съ тимъ народомъ* 18(24), *стимъ* 18(19), који представљају одлику нашег фонетизма, долазе без покретног *-е*. За покретне самогласнике в. и примере у т. 33.

---

[52] Нису бројени примери: *погребсти* 42(18), *донести* 24(10—11), *итти* 33(25), *пройти* 24(10), као ни облик *уйтить* 43(7).

[53] Уп. РЈА IX 564—568, 573—574: *pak*, *paki*; Фасмер III 188: *паки*, према староруском и старословенском *пакы*; Уп. и рускословенски: *паки* (Акад. Словарь III 392)

[54] Уп. РЈА X 936—937: *poslijed*, *poslijedi*; Фасмер III 339—340: *послѣ*, *послѣди*.

Сугласници

35. *Сугласниик ѣ*

Језик ИЦГ садржи глас *ѣ* у следећим примерима: *на пољу Кемовскомъ, Архіепископъ Пекскій, отъ Пекского города, Сербскую патріархію Пекскую, у Сербской Патріархи Пекской, Пащроевики, отъ Пащроевикъ* (в. т. 12). Као што се види, ови примери означавају географска имена.

Иначе, код презимена и имена према српскохрватском *ѣ* имамо *ч*, што, наравно, представља адаптацију ових речи према руском језику (в. т. 12). На овај начин треба тумачити и сасвим необичну појаву *ч* у облицима *Счепчевича* и *Четко* (в. т. 6г), где се глас *ѣ* јавио јекавским јотовањем.

Што се тиче групе *шт*, она не долази овако написана у ИЦГ. Примере са графијом *щ*, која у већини случајева има вредност као у руском језику, в. у т. 16.

36. *Сугласник ђ*

Српскохрватски сугласник *ђ* забележен је у примерима: *Берганов* (= *Брђана*), *Берганомъ, Луки Доукадгина, Волкъ Чурашковичь Чонъ Стале Клименти*, што је већ констатовано у графији (в. т. 13 и нап. 24).

У осталим случајевима присутна је група *жд*, односно сугласник *ж*:

а) *исхожденіе* 41(15), *награжденіе* 12(4), 30(24), 38(29—30), *обхожденіе* 7(2—3), *награжденіе* 26(27), *насаждено* 14(27), *побѣжденъ* 20(29), 20—21(30—1), 21(1), *провожденъ* 38(2), *рожденъ* 11(1), 30(2), *рожденный* 26(12), *возбуждая* 31(5), *между* 37(5), 42(1), 42(14), *прежде* 9(20), 13(4—5), 15(14—15), 15(27), 17(21) и сл.;

б) *госпожу Ангелію* 26(19—20), *по прежнему* 41(10), *чужіе заслуги* 12(6), *въ чужихъ краяхъ* 7(1—2).

Док примери под а представљају рускословенску односно и руску особину, примери под б типична су одлика руског језика.

37. О евентуалном постојању сугласника *ц* у ИЦГ в. т. 14.

38. *Сугласник х*

Једине примере без сугласника *х* у ИЦГ представљају облици Султанъ *Ибраимъ* 43(3—4) и *предречени двою братіевъ Григоріа и Стефана ослѣпилъ ихъ зятъ* 26(28—30). Међутим, ниједан од ова два примера не значе поуздан доказ о губљењу сугласника *х* у говору аутора ИЦГ. Док за први случај, који представља турско име, не можемо знати каквим је посредством дошао до В. Петровића и да ли га је он чуо са *х*, у другом примеру аутор је изгледа употребио номинатив уместо генитива плурала у служби акузатива у једној конструкцији која је била туђа писцу и којом је он и иначе слабо владао.

У свим осталим случајевима овај глас се чува:

а) *храбрости* 33(18), *храбріе люди* 30(20), *храбріе народи* 21(8), *Христа* 25(4), *христіани* 35(17—18), *христіаномъ* 17(25—26), *отъ хри-*

стіанъ 26(27—28), *христіане* 42(12), *Архіерей Харвацки* 41(30), *Херцеговци* 12(2), 33(13), *отъ Херцеговине* 11(12), *Херцеговину* 17(1), *Херцеговиномъ* 42(6—7), *у Хилендару* 10(22—23), *ходилъ* 20(27), *ходили* 34(13), *хорошую землю* 11(22), *не хощетъ* 21(15), 25(7), *хотѣли* 38(12), 42(29), *отъ худія фамиліи* 10(17) и сл.,

б) *Бихоръ* 38(16), *Грахово* 16(5), *Ораховацъ* 16(4—5), *Михайла* 5(3), *Михаила* 15(7), *Махине* 14(25), *отъ Махинъ* 14(28—29), *Лука Махина* 31(29), *святаго Духа* 41(15), *духовному стаду* 6(4—5), *въ ... страху* 19(20), *бѣху* 19(20), *могаху* 25(13), *убиваху* 25(11), *сохранили* 34(17—18), *Архіерей* 40(8), 40(9), *Патріарха* 37(23), *Патріарху* 38(8), *съ Патріархомъ* 38(4), *обхожденіе* 7(2—3), *выходили* 10(8), *находятся* 18(13—14), *пояхалъ* 26(17), *приходила* 30(15—16), *отъ ... воздуха* 30(25) и сл.,

в) *изъ многихъ вышереченнихъ исторіяхъ Сербскихъ* 12(8—10), *изъ Турецкихъ подданнихъ* 10(6—7), *о странныхъ народахъ* 6(14—15), *въ чужихъ краяхъ* 7(1—2), *въ другихъ государствахъ* 9(11—12), *на нихъ* 24(6), *о Словянехъ* 10(14), *о Серблехъ* 10(1), *отъ верхъ ... Острога* 16(29), *воздухъ* 18(10), *Эксархъ* 8(9), *Патріархъ* 37(30) и сл.

Сугласник *х* у групи *хв-* налазимо у примерима: *выхваляе* 10(2), *выхваляя* 31(4), 37(26), који, свакако, не припадају типу нашег језика.

У погледу присуства сугласника *х* језик аутора ИЦГ подудара се са језиком владике Данила и са данашњим говором Његуша који спада у оне који чувају овај сугласник.[55] Не треба, међутим, занемарити ни чињеницу да је В. Петровић своје дело намењио руском читаоцу, у чијем се језику глас *х* такође чува.

39. *Сугласник ф*

Презимена *Стефановичь* 32(9—10) и *Счейчевича* 31(13) једини су примери замене сугласника *ф* гласом *п*. У свим осталим случајевима јавља се *ф:*

а) *отъ ... фамиліи* 10(17), 18(5), *отъ ... фамилій* 15(17), *съ фамиліею* 20(1), *фамиліяхъ* 9(13), *отъ ... Фамиліяхъ* 12(19), *отъ фамиліи* 11(14), 20(13) и сл.,

б) *Стефанъ* 15(7), 15(19—20), 17(22), 18(18), 18(23), 25(28), 26 (2—3) итд. (укупно 31 пример са основом *Стеф-*), *Графовъ* 9(14), *Высокографскаго Сіятельства* 8(4—5), *Высокографскому Сіятельству* 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5), 7(14—15), *Муфтаръ Пашу* 37(11),

в) *ГРАФЪ* 5(1).

Примере са неизмењеном групом *хв* в. у т. 38.

40. *Сугласник ј*

О сугласнику *ј* у језику ИЦГ није потребно посебно говорити, јер се из прегледа обележавања овога гласа (в. т. 8—11) тај проблем углавном може сагледати. Овде ћемо указати само на неке случајеве.

[55] Уп. Млад. Данило 91—92, Ивић Дијал. 160, као и рад Р. Бошковића: *О природи, развитку и заменицима гласа х у говорима Црне Горе.* — Јужнословенски филолог, Београд, 1931, књ. XI, 180.

У придевима изведеним од именица на *-ија* завршетком *-ијски* чешћи су примери са *-ј-*: *ВСЕРОССІЙСКОЙ*, *Всероссійскій* и сл. (в. т. 11). Уп. и облике: *за убійство* 9(8), 19(24), *съ ... убійцею* 20(19—20), поред *убицу* 26(5). Уп. и облик *выйи* (2. л. једн. импер.) 23(2).

Облике *Архіерей Костанички* 41(29) и *Сулеманъ Паше* 30(17) налазимо без *-ј-*.

О гласу *-ј-* у групи *-иј-* в. примере у т. 9а.

41. Стара група *чр-* долази, готово редовно, у лику *чер-*. Примери:

72 *черница* 15(11—12), *тысячу червленихъ* 42(30—31), *Черногорецъ* 11(14), 37(30), *Черногорца* 37(23—24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16 (14—15), 33(10), 34(21), *Черногорци* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *на Черную гору* 30(16), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *Повелителемъ Черногорскимъ* 9(17), *у митрополіи Черногорской* 10(25), *Герцоги Черногорскіе* 15(4—5), 15(28), *Стефанъ Черноевичь* 27(19—20), *Иванъ Черноевичь* 27(30), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Георгіе Черноевичь* 28(4—5), 29(1), *Іоаннъ Черноевичь* 29(27) и сл.

Изузетак је топоним *Цермница* 14(16), *отъ Цермнице* 14(19), где се *ц-* јавља у духу нашег језика.

Предлог *чрезъ* долази само тако: *чрезъ заслуги народа Черногорскаго* 12(2—3), *чрезъ разнія обѣщанія* 33(18), *чрезъ Босну* 38(2).

42. *Једначење сугласника*

Једначење сугласника по звучности огледа се у правопису ИЦГ, мада недоследно и различито у разним случајевима (в. т. 18).

Једначење по месту образовања такође се огледа у правопису ИЦГ, што показују примери у т. 18.

Облик *правинціа Влешивачкая* (в. т. 6г) представља усамљен пример дијалекатске асимилације по месту творбе (*пљ* > *вљ*).

Група *-мљ-* доследно се чува: *земля* 13(18), 14(20), *землю* 11(22), 21(12), 42(18), *въ землю* 24(17), *въ ... земли* 17(18—19), *по ... земли* 40 (30—31).[56]

Позната промена група сугласника *сн*, *зн*, *сл*, *зл*, у *шн*, *жн*, *шл*, *жл*, која спада у једну врсту асимилације сугласника по месту образовања (Пеш. Стар. 111) и која је присутна у низу данашњих зетских говора (Мил. Црмн. 350—351; Пеш. Стар. 111—112; Петр. Риј. 63; Стев. Ист. 39—40) изостала је у ИЦГ:

а) *сн: земля плодоносна* 24(14), *Босни* 35(10), *опрѣснокъ* 41(17), *квасное* 41(18);

б) *зн: разныхъ орденовъ* 3(9), *разнія обѣщанія* 33(18), *признати* 20(24), *знакъ* 23(30), *знаки* 24(22), *знати* 37(21) и сл.

[56] Уп. исто у језику владике Данила (Млад. Данило 97). Међутим, ове групе остају непромењене и у руском језику, те не значе поуздан податак за дијалекат аутора ИЦГ.

в) *сл: слышавше* 19(17), *слышу* 22(26), *православія* 42(19), *число* 35(13), 40(1), *съ ... числомъ* 35(1), *числомъ* 36(6), *славу* 25(6), *славныхъ ... Пашей* 37(19—20);

г) *зл: зло* 22(18).[57]

Наведени примери под а, б, в и г у складу су и са фонетизмом руског односно рускословенског језика.

Група *-вн-* доследно је очувана у ИЦГ, док код владике Данила долази и један пример измењен једначењем по начину творбе у *-мн-* (уп. Млад. Данило 96—97): *духовному стаду* 6(4—5), *славній родъ* 10(16), *славній ... родъ* 27(1—2), *славной монастырь* 15(6), *славнаго Князя Лазаря* 23(28), *православному Архіерею* 41(13), *главнога Везиря* 24(1), *главному полководцу* 23(22), *главніе Офицоры* 12(19), *недавно* 37(5), *явное* 37(3), *исправно* 6(11), *противно* 43(14) и сл.[58] Наравно, група *-вн-* одлика је и руског књижевног језика.

43. *Разједначавање сугласника*

Група *мн-* на почетку речи остаје редовно непромењена у примеру *мног- (множ-): многое число* 20(2), *со многимъ имѣніемъ* 43(6), *многую войну* 21 (10—11), *многащи* 18(17), 30(7), *многіе исторіи* 10(20—21), *многіе церькви* 15(18), *многіе страны* 18(25), *многихъ* 34(1), 36(8), *многократно* 30(15), *множество* 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), *со множествомъ* 25(19—20), 34(28).[59] Уп. овде и облик *премного* 40(29).

У средини речи група *-мн-* такође остаје непромењена у језику ИЦГ: *къ зимному востоку* 17(10), *Цермница* 14(16), *отъ Цермнице* 14(19).[60]

Исто тако, изостаје дисимилација и у имену *Григорій* 26(16), *Григорія* 26(23—24), *Григоріа* 26(29).

44. *Јотовање*

Свега неколико примера региструју јекавско јотовање у ИЦГ: *Блелице, Ездимиръ Блелопавличь*, поред *отъ Бѣлопавличь* 17(4—5), *правинціа Бѣлопавличи* 16(27), 17(3—4), *Міюшко Плешивчевичь, правинціа Влешивачкая, Даніила Счепчевича, Четко Пилетичь, обезумлѣлъ* (в. т. 6г).

У случајевима који припадају новом јотовању не огледа се присуство ове измене. На пример: *ПРЕДИСЛОВІЕ* 9(1), *православія* 29(4), 42(19), *отправленія* 6(3), *бежаніемъ* 35(2), *прегрѣшеніе* 9(4—5), *со ... обѣщаніемъ* 37(29), *на копія* 24(18), *щастіе* 35(11), *до ... устія* 14(6) и сл. — *подъ властію* 36(24), 37(2), 41(12), 42(3), *съ помощію* 30(11),

---

[57] У језику владике Данила ове групе, такође, остају непромењене (уп. Млад. Данило 95—96).

[58] Уп. *сламно* (славно) у источној Црној Гори (Стев. Ист. 58).

[59] У овом погледу језик ИЦГ потпуно се подудара са језиком владике Данила (уп. Млад. Данило 97), као и са књижевним руским језиком, а одступа од стања у данашњим зетским говорима где налазимо редовно *мл-<мн-* (уп. Мил. Црмн. 348, Пеш. Стар. 121, Стев. Ист. 18).

[60] Исто срећемо и у језику владике Данила (уп. Млад. Данило 97—98). Међутим, док у Црмници срећемо *-вн-<-мн-*: *тавница, Црвница* (Мил. Црмн. 348, 349), у средњокатунским и љешанским говорима ова промена изостаје (Пеш. Стар. 121).

храбростію 43(12), *скоростію* 35(1), *христіаномъ* 17(25—26), *отъ христіанъ* 26(27—28), *къ благочестію Христіанскому* 31(5—6), *народомъ христіанскимъ* 31(9), — *въ третій день* 27(4), *третіе* 24(21).

У ИЦГ такође нема ни случајева тзв. специјалног јотовања: *пойде* 19(14), 21(11), 27(20), *пойду* 23(12) *пройти* 24(10).

Напоменимо овде и то да множина од именице *Србин* доследно има стару форму *Сербли* 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(22), 41(9), *Серблемъ* 20(25), *на Сербле* 19(30), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3).[61]

45. *Метатеза сугласника*

Према старој заменичкој форми *къто* (руски кто) у ИЦГ имамо *кто* 6(10), 25(4), 25(7).[62]

У групи *вс-* није дошло до метатезе, а то је у складу и са старим стањем и са руским језиком: *всякъ* 12(23), 39(3), *со всякимъ* 37(29), *всегда* 8(2), *всѣ* 11(19), 20(28), 42(11), *вся* 19(29), *всю* 23(9), 25(14), 30(12), *вси* 17(16), 26(7), 30(26), 35(16) и сл.

46. *Сугласничке групе*

Једини пример са упрошћеном сугласничком групом на почетку речи представља облик *Четко Пилетичь* (в. т. 6г).

Остале сугласничке групе у иницијалној позицији остају непромењене:

вл-: *владеютъ* 30(6), *владѣлъ* 27(12), 28(12), 29(18), *владели* 30(4—5), *владали* 26(10), *владатель* 29(10—11), *властъ* 28(16), *отъ власти* 28(14), *подъ властію* 36(24), 37(2), 41(12), 43(3) и сл.;

гд-: *гдѣ* 9(20), 10(14), 11(6), 13(14), 14(28), 15(23), 15(27) итд.;

здр- *здравствуй* 23(1);

свј- *святый Савва* 18(7), *святаго Симеона Неманю* 18(2), *святаго Духа* 41(15), *святаго отца* 42(10—11), *святіе ... мощи* 26(9), *святыхъ Царей* 6(9) и сл.;

стр- *страны* 18(10), 18(25), *на страну* 25(1), *о странныхъ народахъ* 6(14—15), *страху* 19(20), *отъ фамиліе Страцимирове* 11(14—15), *сынъ Страцимировъ* 20(10).

47. У средини речи консонантске групе у ИЦГ пружају следећу слику:

-бск-: *царства Сербскаго* (в. т. 18Б);

-бст-: *погребсти* (в. т. 18Б);

-вд-: *оправда* 26(8);

-вл-: *завладѣвши* 27(17), *завладѣли* 30(10);

-вљ-: *живляше* 18(5), *Конавле* 28(15—16), *объявленъ* 35(7), *управляти* 19(6) и сл.;

---

[61] Поред облика *Срб* и *Србин* РЈА бележи и следеће ликове: *Srblin*, *Serblin*, *Srbljin*, *Srblji* (XVI 191—193).

[62] У писмима владике Данила ова заменица редовно долази у фонетском лику *тко* (Млад. Данило, 103).

-*вск*-: *Архіерей Косовски* 40(12), *въ Косовскомъ лѣсу* 19(10—11), *Архіерей Нишевски* 40(11), *на полю Кемовскомъ* 28(1—2);

-*вств*-: *здравствуй* 23(1);

-*встр*-: *дому Австрискому* 37(22);

-*вч*-: *Волканъ Мернавчичь* 18(29—30), *отъ Волкана ... Мернавчича* 20(16—17), *Міюшко Плешивчевичь* 32(12);

-*гд*-: *когда* 15(12), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *тогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18);

-*гн*-: *подвигнулъ* 11(17);

-*дн*-: *видно* 17(26), *очевидно* 12(15—16), *свободно* 37(17—18), *праведно* 26(7), *праведнаго ... Царя* 9(8—9), *праведнымъ ... гнѣвомъ* 19(23—24) и сл.;

-*дск*-: *Архіерей Арадски* (в. т. 18Б);

-*дц*-: *сердце* (в. т. 18Б);

-*здр*-: *нездраваго воздуха* 30(27);

-*лн*-: *довольно* 39(2—3), 41(31), *вольность* 41(16—17) и сл.;

-*лств*-: *предводительствомъ* 30(16—17), 31(12), *свидѣтельство* 7(1), 37 (3—4), *Сіятельства* 8(5), *Сіятельству* 6(13), 7(5), 7(15) и сл.;

-*нд*-: *Митрополитъ ... Скендерискій* 8(7—8), *у Хиландару* 10(22—23);

-*ндр*-: *Андреянополь* 21(5), *Архимандритъ* 10(13);

-*нск*-: *народе Албански* 37(27), *въ чести Албанской* 43(10), *Порти Атоманской* 31(11), 32(19—20), *Отоманская Порта* 32(29), 33(6—7), *Бана ... Босанскога* 28(11), *войску Босанскую* 21(23—24), *бояринъ Венеціянски* 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *отъ Катунскіе правинціи* 14(24), 16(20—21), *Архіерей Призренски* 40(16), *съ указомъ Султанскимъ* 40(30) и сл.;

-*нств*-: *воинство* 22(4), *воинства* 18(22), 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *въ подданство* 42(4), *постоянство* 31(4) и сл.;

-*пск*-: *Архіерей Ищипски* 40(13), *Архіерей Скопски* 40(15);

-*рск*-: *отъ Боярскихъ фамилій* 15(17), *Архіерей ... Новопазарски* 40(8), *на Пиперскую правинцію* 35(14), *Турски Царь* 24(11), *во Цесарскую область* 38(6), *народъ Черногорски* 37(21—22), 38(28), *Митрополитъ Черногорскій* 8(7) и сл.;

-*рств*-: *государство* 21(7—8), *невѣрствія* 22(24), *царство* 25(24), *царства* 17(22—23), 19(3), 28(28), *на царство* 17(27) и сл.;

-*сл*-: *заслуги* 12(3), 12(6), *пасли* 19(28), *пославше* 19(21), *Посли* 19(28), *Послы* 20(21), *услуги* 38(27—28), 38(29), 39(1), *услужити* 39(5), *услужилъ* 37(22) и сл.;

-*ств*-: *Величества* 31(7), 33(2), *множество* 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), *монашества* 17(21—22), *мужество* 37(17), *отечество* 37—38(31—1), *отъ Рождества* 27(6—7) и сл.;

-*стљ*-: *щастливо* 35(2), *щастливъ* 40—41(32—1);

-*стн*-: уп. редовно писање -стн-: т. 18Б;

-*стр*-: *Архистратига* 15(6), *Истрію* 18(27), *Кастрати* 17(13—14), *Министру* 6(16), *во ... островѣ* 14(10), *Острогъ* 16(28), *Острога* 16(29), *отъ Острога* 17(3), 17(2), *построенъ* 14(11), *построилъ* 15(7), *построили* 15(18), *сестры* 11(4), *устрашилъ* 35(20—21) и сл.;

-*тв*-: *клятвамъ* 33(24—25), *отворити* 24(5);

-*тк*-: *краткое ... объявленіе* 7(13—14), *Четко Пилетичь* (в. т. 6г);

-*тн*-: *деликатные плоды* 14(21), *деликатніе рыбы* 16(24), *знатныхъ ... Пашей* 37(19—20), *къ лѣтному востоку* 16(17), 16(21), *седмолѣтнаго отрока* 19(2), *любопытному Министру* 6(15—16), *ядомъ смертнымъ* 15(11) и сл.;

-*тств*- *богатство, съ ... богатствомъ, предятствіе, присутствовали* (в. т. 18Б);

-*тц*-: *отца* (в. писање ове групе у т. 18Б);

-*ћск*-: *Пекскій, Пекского, Пекскую, у ... Пекской* (в. т. 18Б);

-*цск*-: Од старије групе -цск- доследно имамо -цк- (в. т. 18Б);

-*чск*-: *Бачки, Влешивачкая, Карасебички, Костанички, Херцеговачки, Херцеговачкіе* (в. т. 18Б);

-*шск*-: *Архіерей Рашки* (в. т. 18Б);

-*штр*-: *Пащроевики* 14(23), *отъ Пащроевикъ* 14(23), *Волкъ Радановъ Пащровичь* 32(1—2);

48. *Консонантска група -ст* чува се у пуној мери: *благосклонность* 8(2—3), *власть* 28(16), *вѣрность* 23(9), 31(4), 33(4), 39(3), *вольность* 43(2), 43(12), *область* 38(6), *ревность* 31(5), *часть* 33(30), *честь* 7(12), 39(4), *шесть* 25(11), *привесть* 38(22), *есть* (3. л. једн. през.) 6(16), 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21) и сл.

49. *Остале сугласничке промене*

а) Завршетак придева -*дски* аутор ИЦГ доследно пише непромењено (в. т. 18Б).

б) Завршетак придева -*тски* налазимо 13 пута (в. т. 18Б). Међутим, промена -*тски* > -*цки* била је позната језику В. Петровића, јер у ИЦГ три пута долазе облици са -*цк*-.

в) Реч оштар долази једанпут у ИЦГ и то са старијим -*стр*-: *остріемъ* 24(27).

г) У ген.—акуз. једн. заменичке и придевске деклинације редовно срећемо -*г*- у наставку. На пример:

помянутаго года 29(15), *втораго сына* 28(22), *котораго* 28(25), *Петра Великаго* 33(3), *Митрополита Черногорскаго* 40(2), *того* 30(19), 30(23), *великога моря* 21(21), *молодога Уроша* 19(9) и сл.

Међутим, једанпут у облику *ничево* 11(20), налазимо -*в*- уместо очекиваног правописног -*г*-, што представља резултат изговора овога наставка на руски начин и његовог таквог писања (уп. и фонетско писање у т. 7; 22—3б; 23а; 26).

д) Топоним *Соліецкое йоле* налазимо са групом *-цк-* уместо очекиваног *-ск-* (в. т. 24 и нап. 31).

ђ) Према румунском *Timişoara* и мађарском *Temesvár* у ИЦГ долази *Архіерей Темисварски* 41(24).

е) Према латинском *inspector* у ИЦГ имамо *Генерал-Инсйекшорь* 35(8—9) са неупрошћеном групом *-нсй-*.

ж) Према старословенском *болѧринъ* (српскохрватском *бољарин*) и староруском *бояринъ* (уп. Фасмер I 203—204) у ИЦГ налазимо: *бояринъ* 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), *боярина* 42(28), поред *болярка* 29(26), 29(29), 30(1).

ЗАКЉУЧАК

1. Испитивање графије у ИЦГ показало је да се у овом делу срећемо, пре свега, са рускословенским, односно руским, начином обележавања гласова. То је и природно јер је ово дело, у највећој мери, писано руским језиком, штампано у Русији и било намењено руској читалачкој публици. Самим тим у ИЦГ срећу се она слова која се практично могу срести у било којој руској књизи из средине 18. века. Међутим, у начину обележавања појединих гласова, односно у писању неких од традиционалних слова, у ИЦГ наилазимо на недоследности. Тако се и овде срећемо са обележавањем наших сугласника *ћ* и *ђ* знацима *к* и *г*, што је српскословенска особеност (*на йолю Кемовскомъ, Сербскую йашріархію Пекскую, Пащроевики*, — *Бергановъ* и сл.). Нису ретки, уосталом, ни случајеви недоследног писања ѣ (*цѣлую йравинцію, въ Москвѣ*, — *целую Жуйу, въ Зеше* и сл.).

2. У вези са правописним особинама треба истаћи да морфолошки начин писања преовлађује у обележавању свих оних сугласничких група где су могуће разне фонетске измене. Овакав начин писања у складу је са традиционалним правописним нормама које су важиле, наравно, и за рускословенски односно руски језик Петровићевог времена, као и за стари српскословенски језик. Наравно, у ИЦГ срећу се и примери са фонетским писањем, као нпр.: *Десйоцки, Харвацки, Херцеговачки* и сл. Ово, разуме се, одражава изговорну страну поменутих примера.

3. У вези са рефлексом за некадашње полугласнике треба рећи да се у ИЦГ најчешће срећу *о* и *е* < *ъ*, *ь*, што је одлика рускословенског и руског језика. У ИЦГ не налазимо примере са српскохрватским рефлексом *а* за некадашње полугласнике, изузев у топонимима као што су *Гербаль, Ораховацъ* (које је В. Петровић донео у фонетском лику нашег језика јер за њих није нашао ослонца у руском језику).

Стари предлог *въ/вь* јавља се, као што се може и очекивати, најчешће са руским фонетизмом — *в, во*, мада се нашло и двадесетак примера са српскохрватским рефлексом *у*(*у Зету, у Руссію, у Хилендару* и сл.).

Руско акање налазимо ортографски регистровано у појединим примерима као што су *правинціа*, *Харвацкую*, *сабираетъ*, *къ вастоку* и сл.

У примеру *Баоша*, *Баошу* (< *Балша*) налазимо једино *о* место *-л-*, што је у складу са фонетизмом те речи у нашем језику. Иначе, *-л-* остаје непромењено у ИЦГ, што је, опет, у складу са руским језиком.

Недоследно писање знака *ѣ* у одговарајућим речима, односно бележење у њима *е* место *ѣ*, открива, свакако, њихов екавски изговор (*цѣлую*, *целую*, *растерали*, *умрети* и сл.). Међутим, неколико примера открива (и)јекавски гласовни лик имена са терена завичаја аутора ИЦГ (*правинція Рiечка*, *Блелице* и сл.). Знатан је број примера који указују на икавизме у одређеним морфолошким категоријама својственим нашем језичком типу (*къ Бояни*, *у лаври*, *о Черной горы*, *съ тимъ* и сл.).

Мешање слова *ы* и *и*, односно недоследна употреба слова *ы* у одговарајућим речима, указује, несумњиво, на чињеницу да В. Петровић у овом правцу није довољно владао руским језиком (уп. нпр.: *стороны*, *Черногорцы*, *Муратомъ вторымъ*, *отъ сторони*, *Черногорци*, *вторимъ Скендербегомъ* и сл.).

Рефлекс некадашњег назала предњег реда најчешће одговара руском гласовном развоју (*зять*, *Князь*, *часть*, *начаша*, *говорятъ*, *повеселитися* и сл.), а срећу се и случајеви са рефлексом *е*, што је у духу нашег језика (*въ чести Албанский*, *сушетъ*, *поставише*, *сказаше* и сл.).

Вокално *л* заступљено је руским рефлексом *ол* и долази готово редовно у личном имену *Волкъ (Волканъ*, *Волкашинъ)*, с напоменом да у мањем броју наших имена налазимо рефлекс *у* (*Вукота Вукашиновичь*, *Вучета* и сл.).

Мали је број примера у ИЦГ у којима налазимо српскохрватске сугласнике *ћ* и *ђ* (*на полю Кемовскомъ*, *отъ Пащроевикъ*, *Берганомъ* и сл.), јер у осталим случајевима овога типа налазимо ситуацију која одговара руском језику: сугласнике *ч/щ* и *ж/жд* (*Васоевичь*,*Косанчичь*, *Обилевичь*, *Петровича*, *нощь*, *помощъ*, *госпожу*, *побѣжденъ*, *рожденъ* и сл.).

Сугласник *х* присутан је готово редовно у језику ИЦГ, што се објашњава чињеницом да овај консонант егзистира не само у руском и рускословенском већ и у српскословенском језику, као, уосталом, и у говору Његуша одакле потиче аутор поменутог дела.

Мали је број примера који показују супституцију сугласника *ф* консонантом *п* (*Степановичь*, *Счепчевича)*. Таква је супституција у складу са одговарајућим стањем у нашем језику. Иначе, у већини случајева В. Петровић употребљава *ф* где му је место.

Случајеви асимилације сугласника по месту образовања, као и случајеви разједначавања сугласника, који чине одлику данашњих зетских говора, не налазе одраза у ИЦГ, чиме аутор овога дела остаје на нивоу српскословенског а истовремено се приближава рускословенском, односно руском језику. Усамљен је пример дијалекатске асимилације по месту творбе сугласничке групе пљ > вљ (*правинціа Влешивачкая)*.

У вези са јотовањима сугласника језик ИЦГ је на нивоу рускословенског, односно српскословенског језика. У неколико примера, у

властитим именима, у ИЦГ је регистровано јекавско јотовање (*Блелопавличь, Плешивчевичь, Четко Пилетичь* и сл.), што је, наравно, одлика народног језика В. Петровића.

Језик ИЦГ показује, углавном, чување сугласничких група на почетку, у средини и на крају речи, што је такође традиционална црта инспирисана стањем у руском *(рускословенском)*, као и у српскословенском језику.

4. Испитивање фонетских црта у ИЦГ показало је да се језик овог дела у овом погледу одликује пре свега руским односно рускословенским фонетизмом. Српскохрватских фонетских црта има у низу случајева, али те црте ни у једној појединости не преовлађују. Врло често њихова се појава ограничава на лична и географска имена из наших крајева. Што се тиче руског фонетизма који је, као што је утврђено, у овоме тексту претежно заступљен, он није беспрекоран. Очигледно, Петровић није толико познавао руски језик да би могао бити апсолутно доследан у репродуковању његовог изговора, и то се опажа у тексту о којем је овде реч. Уосталом, лако је могуће да се Петровић није специјално око тога ни трудио. Он је имао пред собом циљ да руског читаоца упозна са историјом Црне Горе, и то онаквом каквом ју је он видео. А хоће ли то дело бити написано коректним руским језиком половине XVIII века, то, изгледа није била примарна брига аутора ИЦГ. Сигурно је толико да се није потрудио да свој рад да неком Русу на језичко дотеривање.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

Акад. Словарь I—IV	*Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка*, составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской академіи наукъ. — Санктпетербургъ, 1867, I (ред. В. А. Полѣновъ), XVIII + 866; 1867, II (А. Х. Востоковъ), 988; 1867, III (М. Е. Лобановъ, Я. И. Берендиковъ, В. А. Полѣновъ), 1248; 1868, IV (И. С. Кочетовъ), 1206.
Албин. Нов.	Александар Албин, *Језик новина Стефана Новаковића* (1792—1794). — Нови Сад (Матица српска), 1968, IX + 118.
Вуш. Његош	Данило Вушовић, *Прилози проучавању Његошевог језика*. — Јужнословенски Филолог, — Београд, 1930, књ. IX, 93—195.
Даль Словарь I—IV	Владимирь Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*. — Москва, 1955, LXXXVIII + 699 (I); 779 (II); 555 (III); 682 (IV) (према 2. издању 1880—1882).
Ђорђић Старословенски	Петар Ђорђић, *Старословенски језик*. — Нови Сад (Матица српска), 1975, 278.
Ивић Дијал.	Д-р Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. — Нови Сад (Матица српска), 1956, 218.

Кашић Вид.	Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића.* — Нови Сад (Филозофски факултет), 1968, 166.
Мил. Црмн.	Д-р Бранко Милетић, *Црмнички говор.* — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1940, књ. IX, 211—663.
Млад. Данило	Др Александар Младеновић, *Језик владике Данила.* — Нови Сад (Матица српска), 1973, 198.
Млад. Издање	Александар Младеновић, *О новом издању Горског вијенца.* — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1970, књ. XIII/2, 193—215.
Млад. Рук.	Др Александар Младеновић, *О рукопису и првом издању Горског вијенца.* — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, 273—334.
Млад. Прво издање	Др Александар Младеновић, *Графијске и правописне одлике првог издања Горског вијенца.* — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1971, књ. XIV/1, 115—157.
Млад. Рајић	Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића.* — Нови Сад (Матица српска), 1964, 166 + 8 фотокопија.
Петк. Речник	Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика.* — Сремски Карловци, 1935, X + 352.
Петр. Риј.	Драгољуб Петровић, *Прилог проучавању говора у околини Ријеке Црнојевића.* — Зборник за књижевност и језик, Титоград (Друштво за српскохрватски језик СР Црне Горе), 1972, књ. I, 59—66.
Пеш. Стар.	Митар Б. Пешикан, *Старочрногорски средњокатунски и љешански говори.* — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1965, књ. XV, 294.
РЈА	*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. — U Zagrebu, 1880—1882, I—
Смотрицки Граматика	*Во славѹ ... повелѣніемъ ... кнзя Петра Але(кс)іевича ... При ... кнзѣ Петрѣ Але(кс)іевичѣ ... найечатася книга сія граммаѿика въ Чрѿвѣющемъ великомъ градѣ Москвѣ ...* (1721).
Стев. Ист.	Михаило Стевановић, *Источночрногорски дијалекат.* — Јужнословенски филолог, Београд, 1933—4, књ. XIII, 1—128 + 1 карта.
Фасмер Словарь	Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* Москва, 1964, I, 562; 1967, II, 671; 1971, III, 827; 1973, IV, 852.
Шкаљић Турцизми	Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku.* — Sarajevo (Svjetlost), 1965, 662.

Слободан Н. Реметић

ЈЕЗИК ПЈЕСАМА ГАВРИЛА КОВАЧЕВИЋА

Рађено под руководством
проф. др Александра Младеновића

УВОД

Гаврило Ковачевић спада међу оне наше писце о чијем животу и раду знамо веома мало. Рођен је у Иригу 1765. године, као дјечак долази у Земун, гдје од 1803. држи књижару. Занат књиговесца изучио је у Будиму и Бечу, а умро је у Земуну почетком 1832. Познат је као марљив сакупљач претплатника на разне књиге и часописе тога времена.[1] Са одушевљењем је дочекао први српски устанак[2], а као литерарни стваралац појављује се пред читалачком публиком крајем 1804. године епским спјевом *Пѣснь ѡ случайномъ возмущеніи въ Сербіи приключившемся, и ѡ изображеніи дѣлъ Сербіянѡвъ въ дѣйствіи произведенныхъ Історически поведена, и оу стіхове сложена Гавріиломъ Ковачевичь книговязцемъ оу Земѧнѧ 1804. л. иждивеніемъ же Г. Марка Лазаревича жителя и квпца Земунскагѡ напечатана, и своемѧ четвертолѣтномѧ сынѧ Алеѯіи в знакъ родителскія любве жертвована. Въ Будимѣ, Печатана при Кралѣвскомъ Оуніверсітетѧ 1804.*[3] Изашла у погодном политичком тренутку, књига је наишла на незапамћен пријем код публике и већ 1806. доживљава друго извање, да би послије била још неколико пута прештампавана.[4] Још бољи пријем код читалаца имала

---

[1] У вези са овим и осталим подацима о животу Гаврила Ковачевића уп. Петар Ст. Матковић, *Земун од најстаријих времена до данас*, Земун, 1896, 89, 101; Властоје Алексијевић, *Савременици и наследници Доситеја Обрадовића и Вука Караџића*, биографско-библиографска грађа. Слово К.-Л., Сакупио, обрадио и средио *В. А.* Народна библиотека СРС, одељење посебних фондова, Р 25/5, 153—158; Стеван Радовановић, *Земунске штампарије и књижаре* (1849—1941), Споменица Земунске библиотеке (1825—1965), Земун, 1966, 121.

[2] Уп. Дачић Живојин, *Борба за ослобођење (*1804—1805. *године) и наша лепа књижевност*, Београд, 1904. Нова Искра, VI, 279—280.

[3] У даљем раду дјело ћемо означавати са П.

[4] Дуго се сумњало у стварно постојање другог издања из 1806. године, јер се сматрало да је у питању обична штампарска и књижарска шпекулација. Међутим, упоређивањем спорне верзије (један примјерак се налази у библиотеци Матице српске у Новом Саду) са издањем из 1804. лако се да утврдити да је издање из 1806. заиста аутентично.

је Ковачевићева пјесма *Стіхи ѡ новеденіи, и намѣреніи Сербскагѡ великагѡ Князя Лазаря противъ Тѹрскагѡ ѡполченія, съ разными егѡ Велможей разговоры: и ѡ изображеніи страшнагѡ, и грознагѡ онагѡ междѹ Сербами, и Тѹрками на полю Косовѹ Сраженія, слѹчившагѡся во 1389 мѣсѧ, Іѹніа* 15 *гѡ дне, сложени, и оу части раздѣлени Гавріиломъ Ковачевичь книговязцемъ Земѹнскимъ 1805 - гѡ лѣта, кодъ коегѡ и продаются: Иждивеніемъ трилѣтнягѡ Г. Алеѯіа Димитріевъ Марковича, Земѹнца на свѣтъ издана. Въ Будинѣ Градѣ, Писмены Кралевскагѡ ВсевчилищаЕштанскагѡ 1805.* стр. 112[5], јер је већ 1856. године прештампана седми пут.[6] Сем ова два најуспешнија спјева поменућемо овом приликом и друга важнија дјела овога писца:

Іудіѳъ мечемъ Олоферну главу оусѣкнувши тѣмъ Іудею освободивши: ... Въ Будинѣ Градѣ ... 1808. стр. 53. итд.

Пролѣтіе или лѣторасль человѣческагѡ вѣка, Вь Будинѣ градѣ 1809. стр. 118;

Вѣнецъ безсмртне славе сербскимъ просвѣтителемъ отъ св. Іеронима, Кирилла и Методія до Даніила и св. Саве Архіеп. сербских (Срб. Новине Давидовића, 1818, број 4. шаф. 395).

Вѣнецъ цѣломудрія и спомень чувствителне и чрезвичайне любови Аделайде Алтійске пастирке. У Будиму 1828.

Гаврило Ковачевић је први „дабогме скроз рђаво издао ћирилицом Качићеву Песмарицу године 1818“ (Јован Грчић, *Историја српске књижевности*, Нови Сад, 95, 96).

Већ је речено да су му прва дјела П и С највише читана и прештампавана, што је и разумљиво када се има на уму чињеница да за тему имају два тако значајна догађаја у историји српског народа: косовски бој и први српски устанак. Давно је, међутим, запажено да је језик ових спјевова одиграо итекако важну, ако не и одлучујућу улогу у њиховом пласирању у јавности. Примијећено је да су пјесме писане махом народним језиком[7] са нешто елемената црквенословенског, те да су као такве биле приступачне ширем кругу читалаца и, свакако, слушалаца.[8] Према Стојану Новаковићу, Ковачевић је по укусу ондашње публике „не само предмет одабирао, него јој је по вољи и језик и све остало подешавао“ (С. Новаковић, н. д. 45). Тек, пјесме су радо, често и јавно на скуповима читане, крчиле пут у борби књижевника за читалачку публику и надахњивале будућа покољења и стваралоце. Тако,

---

[5] У даљем раду дјело ћемо означавати са С.

[6] О томе в. Живојин П. Симић, *Лекције из Српске књижевности*, Београд, 142.

[7] Поред оцјене да је Ковачевић „простонародни писац“ (Стојан Новаковић, *Српска књига XIX века*, Београд, 1900, 42) има супротних, опречних мишљења о Ковачевићевом језику. Тако нпр. Јован Грчић у *Историји српске књижевности*, Нови Сад, 1906. каже: „Доситејеви савременици, који се нису држали Доситејева правца него писали рускословенским и славеносрпским језиком били су: ..... З. Гаврило Ковачевић, земунски књиговезац и књижевник“ (н. д. стр. 95—96).

[8] Уп. Ђуро Шурмин, *Повијест књижевности хрватске и српске*, Загреб, 1898, 253 (лат).

на примјер, Филип Вишњић користи поједине слике и стихове из *П* у својој најљепшој пјесми „*Почетак буне на дахије*.[9]“ Колико је Г. Ковачевић био популаран и радо читан у своје вријеме потврђује и податак да је треће издање *П* 1832. уједно и прва штампана књига у Београду.[10]

Проучавање књижевног језика предвуковског периода интензивирано је посљедњих година и донијело је крупне резултате. Научна јавност добила је из ове области неколико запажених монографија и већи број већих и ситнијих прилога (в. литературу).[11]

Сем наведених узгредних напомена и запажања, у науци досад није посвећена већа пажња проучавању језика Гаврила Ковачевића. Међутим, озбиљније испитивање у том правцу веома је важно за историју српскохрватског језика. Јер, не заборавимо, Ковачевић је један од првих писаца предвуковске епохе који пише у умјетничком десетерцу углавном добрим, на моменте чистим народним језиком. У свјетлу овога податка треба гледати и на прилике које претходе и прате Вукову реформаторску битку. Са реалном подлогом може се претпоставити да је Ковачевић својим поетским радом непосредно утицао и на самога Вука, јер његове пјесме су тако радо читане и немогуће је замислити да их Вук није читао или бар слушао. Знао је да их народ радо прихвата, а оштроумном будућем народњаку и реформатору није било тешко открити разлоге те популарности.

У овом раду пошло се од снимака оригинала штампаних дјела *П* и *С*, јер рукописи истих, бар до данас, нијесу пронађени. Намјера нам је показати које мјесто заузима Г. Ковачевић међу писцима свога времена: колико у његовим дјелима има народног, односно црквенословенског језика. С тим у вези у раду су повлачене паралеле између Ковачевића и других писаца из Војводине: Рајића, Доситеја, Орфелина, Видаковића, Венцловића, Стратимировића и др. Такође је вршено поређење са стањем у данашњим војвођанским говорима, углавном са говором Срема.

Опште напомене о језику у П

Спјев је испјеван у народном епском десетерцу готово чистим народним језиком. Изузетак чине насловна страна и наслови појединих пјесама, гдје налазимо нешто елемената црквеног језика, што је у складу са литерарним маниром тога времена, када језик наслова књига често

[9] О овоме је, истина успутно, неколико пута писао Андра Гавриловић: А(ндра) Г(авриловић), *Прилошци биографски и библиографски*, 5. *Филип Вишњић*, Градина, Ниш, 1900, I, 7—8, 111—113; Андра Гавриловић, *Најмлађи круг народних пјесама*, Годишњица Николе Чупића, Београд, 1904, књ. XXIII, 101—104; Андра Гавриловић, *Књижевно интересовање у Србији за време устанка*, Годишњица Николе Чупића, Београд, 1907, књ. XXVI, 134, 140—141; Андра Гавриловић, *Историја српске и хрватске књижевности*, Београд, 1927, 224.

[10] Уп. *Правда*, Београд, 1. XI, 1931, XXVII, 304.

[11] О стању и перспективи у проучавању језика војвођанских писаца из предвуковске епохе уп. Млад., Стање 228—235.

нема много заједничког са језиком самог дјела.[12] Исто тако у *П* долази и нешто рускословенске лексике, што је такође литерарни манир пицаса те епохе. Поменимо и то да у овој пјесми нема много екстремних дијалектизама, језик П близак је норми савременог српскохрватског књижевног језика.

Ради илустрације и бољег увида у језик П доносимо двије странице текста овог дјела (в. стр. 55).

Опште напомене о језику у С

Већи дио спјева такође је испјеван у епском десетерцу, а остатак у пољском тринаестерцу. За разлику од П, у С долази далеко више елемената рускословенског језика[13], нарочито у дијеловима књиге писаним у тринаестерцу и у прозном тексту, тј., у разним обавјештењима и напоменама испод текста саме пјесме, као и у насловним мјестима.

Илустрације ради доносимо по двије странице тринаестерачког и десетерачког текста (в. стр. 56—57).

ГРАФИЈА И ПРАВОПИС

1. Ковачевић је, као и поједини писци предвуковског периода, своја дјела штампао црквеном ћирилицом и у овим пјесмама употребљава сљедећа слова: а, б, в, г, д, є, ж, з, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ћ, оу, ф, х, ц, ч, ш, ѳ, ц, ѣ, і, й, ѻ, ѡ, ѿ, ꙋ, ы, ѧ[14], ꙗ, ю, я, ѕ, ѱ, щ, ъ, ь, ѵ, ѯ. Знаци ъ и ь немају никакву фонетску, него ортографску вриједност.

2. За обиљежавање самогласника *и* Гавриловић употребљава знаке и, і/І, ы, ѵ.[15] Од наведених графија најчешће, наравно, долази *и: оу-*

---

[12] О овој појави А. Младеновић каже: „Било би сасвим ненаучно и методолошки потпуно промашено ако бисмо на основу наслова појединих наведених дела (наведени су и наслови Ковачевићевих спјевова П и С, — прим. С. Р) закључивали о типу језика којим су она писана. У предвуковској епоси наслови многих дела, посвете, предговори и прве реченице у њима, писани су у већини случајева ненародним језиком, за разлику од саме садржине где је долазио до изражаја у пуној мери пишчев народни језик“ (Млад. Стање 232).

[13] Да се писац више удаљио од народне поезије у С но што је случај с П, примијетио је и Андра Гавриловић и несумњиво је у праву када пише: „Охрабрен успехом тога свог рада (ријеч је о П, — прим. С. Р) Ковачевић је ускоро штампао и други спев о Косову, где је популарни предмет народног певања опевао у мешовитим стиховима, с више књижевних кићења а с мање природности“ (Андра Ковачевић, *Историја српске и хрватске књижевности за школску и личну наставу*, Београд, 1927, 224).

[14] Из техничких разлога у даљем тексту ову графију означавамо са *я*.

[15] Све ове знаке употребљавају Новаковић и Видаковић (Албин, Новине, 5; Кашић, Видак., 17). Рајић такође користи сличне знаке, док код Доситеја не налазимо мајускулну варијанту і (Млад., Доситеј, 137, Куна, Доситеј, 30). Страти-

20

Стани Мусо! вѣдаси нагло,
залудꙋ, тꙋ нисі повегло,
Тыси нѣкешь нъ Бѣли побратиги,
гадѣшь онде гавъ дꙋгъ исплатити;
Аганлію оꙋ ногꙋ ранише,
и Арапа нѣговогъ оꙋбише,
И тꙋ многомъ планꙋше димаіе,
и ѡсташе нѣнилъ еменіе.
Тꙋси пра баталіа поче,
и ѡ онда кои съ Тꙋрцы започе.
А кадъ оꙋ градъ Аганлія доѣе, (a)
Даіама казывати поче:
Вала Тꙋрцы ѡсадъ добра ніе:
Ерь Ѣаврінъ изъ прибаре кіе,
Оꙋстало е мало и бланко,
премаюе кою тви колико,
И тек съ ѣоѣемъ поче говорити,
и ѡ миръ разговоръ водити,
Али крмцы вѣнꙋ оꙋчинише,
и на Тꙋрке мое оꙋдарише,
Тꙋ моега Арапа оꙋбише,
а мнѣка оꙋ ногꙋ ранише;
Ево штагамь ѡ Сербла приміо,
и какосамь мира оꙋчиніо.

Вада

(a) Аганлія, после кадаи проидиго, дао е направити ѡ сребра штакꙋ, тесе на ню шеланѣо.

21

Вада чꙋше она три Даіе,
такеꙋ пісмꙋ вашъ ѡ Аганліи,
Свише они гнѣвомъ запламтише,
пакъ кодъ Паше оꙋ градъ ѡидоше,
Те казꙋю шта имше трефило,
оꙋ Сиеницы штаси догодило,
Штаꙋ Сербли ѡ ни оꙋчинили,
Аганлію какоꙋ ранили;
И ѡ нѣга іоще ніщꙋ совѣта,
штаѣе чинить да имъ да ѡвѣта
Паша нима поче говорити:
Ки не могꙋ Раю поморити,
Власти ни мамъ да и на ни идемъ,
нити право, даси съ нима кіемъ.
Нгѡ мене оно послꙋшаити,
штоѣꙋ реѣи, оно прокꙋшаити;
Пошалити меѣ Раю Владыкꙋ,
нка иде, нек имъ да предикꙋ,
Те ѣе Рад нѣга послꙋшати,
и свѣше вѣна оꙋтишати,
Владыки ѣе они вѣровати,
и съ вамаѣе мира оꙋчинити.
Тадаи они Паши поклонише,
на совѣтꙋ нѣмꙋ захвалише,
Пакъ послаше таки по Владыкꙋ,
нка доѣе нима свадъ великꙋ — —
А кадъ доѣе Владыка мреꙋ ни,
потешамꙋ говорити они:

И

И по сему Кнѧзь Лазарь (*)
скѹптръ царства прїемлѧ,
И го царствомъ владѣти
полнѹ власть имѣѧ,
Царско имѧ, и тїгло
собственно имѧше;
А зватисѧ во Кнѧзѧ
всѣмъ повелѣваше,
Царствомъ Сербскимъ премѹдрѡ
нача оуправлѧти,
И праведнѡ, законнѡ
въ державѣ владѣти;
Царство Сербско ѡбновн,
и крѣпкѡ оутвѣрди,
И въ немъ дѣла законна — (**)
чиновнѡ наредн;
Православнѹ христїанскѹ
вѣрѹ пространаше,

Въ

(*) Лазарь Грегѧановичь сынъ Прика Грегѧановича пса Милицѹ въ ѹбрѹгѹ-свѣ л. 1340. Преполаѧвса на царство Сербское л: 1374. и вѣнчавса вѣнцѣмъ царскимъ 1376.

(**) Гражданске законе и ѹдейска правила.

Въ монастырѣхъ и въ церквахъ
Бога прославлѧше:
Монастыры и церкви
красныѧ оумножи,
Милостынн и дары
многїа въ нихъ приложи.
И праведный ѹдъ всѧколъ
Онъ всегда творѧше,
Многимъ въ бѣдахъ, и въ нѹждахъ
скорѡ застѹпаше. (*)
Многїи страны, и грады (**)
въ державѣ ѡбнови,
Еще ж' къ семѹ иныѧ (***)
предѣли прикави.

Мно-

(*) Котораго Богъ праведнѡ наградилъ: имѣлъ со онъ 3 сыны, и 5 дщерн, бѣ же въ богатствѣ изобилнѧ имѣѧ злата и сребра рѹдокопнїа заводы.

(**) Разрѹшенная, и запѹстѣвшаѧ мѣста.

(***) Приконлѧ землю чтв: Стиф: Срем: измеждѹ Дѹнава, и Оави до Драбы: и Кнѧжества краѧ Волкашина, Прилипѹ, Ново Брдо, и прочїа страны, и мѣста краленства престолѹ принадлежащїа во твою область

Пакъ на свога дората оуседе,
и оу Турскій таборъ правю оде;
И кадъ тамю онъ до страже дойке,
говорити таки Турски поике;
И каже се да онъ къ нама иде,
и лиѣ нама Сенмениинъ да буде
Стражара е таки пропустила,
и іошь нѣга лепше научила,
Да онъ свуда по ордіи иде,
и гдимуе се свиди ту да буде.
Оде Миланъ правю мѣсу Турке,
кашъ кандаке куповати Бугке;
Пакъ онъ ходи по Турскомъ табору;
ал' га нитко не зна по говору;
Шестъ дана е по нѣму ходіо,
и сву Турску войску пробродіо.
Мѣ' тимъ Кнаже позва зета свога,
Бранковича войводу первога;
По Косову мѣста прегледати,
куда трка войску наредити;
И када су заедно ходили,
и разничка мѣста прегледали;
Онда тасту Бранковичу рече
за Милоша говорити поче,

И из злоке, и зависти праве,
многе ружне рѣчи, и ниправе:
Еси л' чао тасте Господине!
послушай ме сада, и вѣруй мени;
Сіи се гласи за Милоша чую,
кои нама смртну косу кую,
Милошъ ће се сада Турскомъ предати
на Косову, и тебе издати;
Онъ, и съ нime Косанчичь Іване,
и войвода Топличанъ Милане,
Когасмо мы оу таборъ послали,
Турску силу да види, казали;
И истина да то нѣке быти,
гадаѣмо очима видѣти,
Када Миланъ у Турска пойке,
и бѣкъ близу да онъ къ нама дойке;
Пред' нѣга ће тад' Милошъ изыћи,
и неке му дати къ нама дойћи,
Докъ онъ нѣга онде не научи
штаѣ казать нама, и научи.
Нѣму Кнаже на то отговори:
Лучи Вучі шта ты то потвори,
То не могу никда вѣровати,
даѣ Милошъ такю оуминити,

Онъ

чини П 18(2)[16], *бѣжи* П 19(14), *видишь* П 19(13), *нити* П(19(20), *ѝвцати* П 28(20), *вичѹ* П 35(13), *или* П 52(7), *изиде* С 15(6), *низъ ... лице* С 39(23), *видити* С 74(19), *молитвѹ* С 108(8) и сл.

а) Слово і[17] долази испред графијски нејотованог и јотованог вокала:[18] *оузмѹтіо* П 16(11), *оубіо* П 19(25), *оузбѹніо* П 16(12), *раніо* П 19(25), *изговоріо* П 25(27), *оумиріо* П 31(24), *оутврдіо* П 39(1), *ѡставіо* П 43(29), *мысліо* П 47(1), *поклоніо* П 54(16), *совершіо* ф П 55(21), *силы ніовы* С 6(9), царства *ніѡвогъ* С 20(7), *оучиніо* С 34(17), *сакѹпіо* С 38(5), *провидіо* С 50(16), *любіо* С 67(10), *поплашіо* С 90(1), *зашіо* С 90(14)[19], — *Гавріиломъ* НС[20] П 1(12), *пріимили* П 4(8), *пріимити* П (14(20), *пріими* П 24(11), Ћѡрће *Ћврчіићь* ФП[21] 44(13), *пріиде* С 10(6), 11(2), 12(16), *пріиће* С 81(12), *пріичамъ* С 92(2), *пріити* С 111(26) и сл.[22]

б) Знак *і* долази испред *й: толикій* народъ П 13(2), *Леѡнтій* ФП 22(25), на четѹ *Сербійскѹ* П 29(8), *дрѹгій* пѹтъ П 44(1), бой *овакій* П 44(20), са 24. .... *людій* ФП 51(30), 76. *людій* ФП 51(26), домѹ *Австрійскомѹ* П 55(6), гербъ *Французскій* ФС 3(9), ѡ *Асійскихъ* странъ С 7(21—22), на степень *великій* С 17(3) и сл.[23]

в) Графију *і* срећемо и у неким страним ријечима: въ Приштинскѹ *Епіскопію* ФС 109(13), *стіхи* НС С 1(1), оу *стіховы* ФП 50(28), *стіхиры* С 46(18), *Ніколи* Болярѹ С 37(4), саблѣ *дімискіе*[24] С 79(8), при ... *оуніверситетѹ* НС П 1(20), *Тімоѳ* НС П 3(7), оу *синжірѹ*[25] П 7(4), *Архіепіскопъ*[26] ФП 22(25), съ *Ніколаемъ* Гербовичемъ ФП 23(26—27),

---

мировић и Орфелин самогласник *и* обиљежавају графијама: *и*, *ы*, *і* (уп. Млад., Страт., 74; Стиј., Орфелин, 32)

[16] Први број означава страницу дотичне књиге, а број у загради — ред на тој страни гдје се одговарајући примјер налази.

[17] У Гавриловићевим дјелима ово слово има двије тачке, а ми га овдје, из техничких разлога, доносимо са једном тачком.

[18] За примјере і + јотовани вокал в. т. 8.

[19] Изузеци су облици: *быо* П 36(1), С 44(14), 52(1), 54(4), 70(5), *задобыо* ФП 36(27).

[20] НС = примјер је узет са насловне стране одговарајуће књиге.

[21] Ф = примјер је узет из прозног дијела текста (углавном предговори, поговори и остала додатна објашњења испод текста самих пјесама). Исто тако, слово *Н* уз дотични примјер показује да је одговарајући облик узет из наслова појединих пјесама.

[22] Писање *і* у овој позицији срећемо и у дјелима других писаца из Војводине. Уп. нпр.: Млад., Рајић, 23; Кашић, Видак., 17; Албин, Новине, 6—7; Млад., Страт., 74; Јован., Венцл., 128; Куна, Доситеј, 30; Стиј., Орфелин, 32; и сл. Са војвођанским писцима подудара се и Његош, док Вук у својој Пјеснарици веома ријетко користи графију і у овој функцији (уп. Млад., ПИГВ, 116—117; Млад, Рук. ГВ 277:, Рем., Вук, 56).

[23] Слово *і* испред *й* пишу и остали писци превуковске епохе. Уп. нпр.: Млад., Рајић, 23; Албин, Новине, 6, Стиј., Орфелин, 133; Тако је и код Његоша (Млад., ПИГВ, 117—118; Млад., Рук, ГВ 277—278).

[24] Ријеч је о познатој сабљи кованој у сиријском граду Дамаску (Шкаљ., Турц., 218).

[25] Ради се о персијској лексеми са значењем -ланац (уп. тур. *zincir*< перс. *zenǧīr*; Шкаљ., Турц., 566).

[26] У ријечима које почињу са *архи-* Рајић не пише *і* него *и*, док се Видаковић подудара са Ковачевићем (Млад., 24; Кашић, Видак., 17).

окѡ полъ *Аѿрілла* ФП 25(23—24), *Маѯімъ* Кнезь ФП 31(29), са обадва *Прінца* С 46(2), *захіра*[27] П 32(8), *комендірао* ФП 40(26), ѡ(т) *Фрідеріка* ФС 3(9), *ѿіѿло* С 4(5), части *Діѡклейскія* ФС 6(13), *Філіѿоѿоль* С 7(15), *Зарківѹ* С 10(20), 11(7), 11(13), изъ *Кандінавіи* ФС 17(18), *Хрісѿѹ* С 66(7), съ *Хрісѿіани* ФП 45(25), два *Хрісѿіанина* ФС 13(19—20), слѹжбѹ *Хрісѿіанскѹ* С 46(22), *Хрісѿянске* вѣре С 30(10) итд, *віно*[28] С 78(21), 73(1), пеяръ *віна* С 62(6), *віна* С 72(9), *лініа* С 18(3), *Вілаетъ*[29] П 16(12), поред: *Вилаетъ* П 18(16), *Везіръ*[30] П 5(13), 56(19), 56(22), *Везіра* П 48(12), поред: *Везира* П 48(24), предъ *Везира* П 50(21), съ *Везиромъ* П 50(26), *Везиръ* ФП 50(27), П 51(1), 51(3) итд, *ѿерміна* С 25(24), поред: *ѿерминъ* П 41(11), *ѿермина* П 41(9).

г) Графија *I*, мајускулна варијанта *і* долази на почетку ријечи у овим примјерима: *Іисѹса* С 73(22), оу име *Іисѹсово* С 37(12), 36(11), *Імѿераѿоръ* ФС 18(22), *Імѿераѿора* С 3(12), *Ісаака* ФС 3(11—12), *Іванъ* Косанчичь С 86(18), С 86(13), *Іване* С 86(18), *Косанчича Івана* С 68(18), Косанчичь *Іване* С 75(3) итд., *Ісѿорически* поведена НС П 1(9).[31]

д) Као и остали писци тога времена[32], Ковачевић употребљава графију *ы*, како у примјерима гдје је њено нисање у складу с црквенословенским правописом, односно етимологијом дате ријечи, тако и у случајевима гдје је такво писање етимолошки неоправдано. Исто тако, нијесу ријетки ликови писани напоредо са *ы* и *и*. На примјер:

оны (л. зам.) П 15(4), 19(9), 24(19), С 22(9), 71(9) итд., поред: *они* П 17(7), 24(4), 54(1), С 28(11), 33(13), 76(13) итд.;

изыћи С 44(16), *изыће* С 52(19), 77(24), *изыдосмо* С 64(18), поред: *изиде* С 10(4), 15(6), *изиће* С 52(19), 76(11);

заѿыѿа С 35(8), *ѿыѿаѿи* С 54(2), *ѿыѿали* сѹ С 78(3), поред: да и *ѿиѿамъ* П 15(3);

выше П 12(15), 30(20), 44(9), *возвысиша* С 19(2), *высоке* планине С 97(20), оу *высине* С 97(24), порег: *више* П 41(20);

сасвымъ П 19(15), поред: *сасвимъ* П 29(14), 32(5), *са свимъ* (сасвим) С 27(10) и сл.

ђ) Слово *ы* долази и у следећим примјерима:

— у основи ријечи: *быѿи* П 10(11), 12(15), 12(16), ФП 12(26) итд.; *были* ФС 11(23), *быо* П 36(1), С 44(14), 52(1) итд., *была* С 92(23),

---

[27] Уп. тур. *zahire* < ар. *dähīrä* у значењу „-храна намирнице“ (Шкаљ., Турц., 644).

[28] У ријечи *віно* и њеним изведеницама Видаковић досљедно пише *і* (Кашић, Видак., 17), а код Рајића налазимо мијешање графија *і* и *и* (Млад., Рајић, 24). По рускословенској норми је *віноградъ* (Петк., Речник).

[29] Уп. *vilaett* < тур. *vilayet* < ар. *wilāyä* у значењу — „покрајина, провинција“ (Шкаљ., Турц., 641).

[30] Уп. тур. *vezir* < ар. *wäzīr* (Шкаљ., Турц., 641)

[31] Мајускулну варијанту слова *і* Рајић и Видаковић обиљежавају знаком J и рјеђе графијом I (Млад., Рајић, 24; Кашић, Видак., 17).

[32] Уп. нпр. Млад., Рајић, 24; Албин, Новине, 8—9.

было П 12(15), С 101(12), — *мыслите* П 7(9), *мысле* П 10(15), *мысляше* П 31(9), *мыслимъ* С 30(17), — *мы* П 13(1), 16(3), 52(5), С 28(9) итд., — *ты* П 17(9), 52(4), С 104(13) итд., — *вы* П 4(8), — *четыри* П 23(5), ФП 54(23), П 4(3), — *Владыка* П 21(27), 22(13), ФП 22(27), *Владыки* П 21(21), *Владыко* П 24(1), — *сынъ* ФП 38(19), ФС 7(21), ФС 3(10) итд., *сыноваць* ФП 52(28), — *позыва* С 43(21), *созываетъ* Н С 16(2), — *рыдай* С 110(22), 111(9), 111(18), итд., — *казывати* С 55(12), — въ *монастырѣхъ* С 5(1), — *за пастыре* С 94(3), — *покрыше* С 59(19), *покрыся* С 111(8).[33]

е) Ковачевић пише *ы* послије *ц*, што је, наравно, у складу са рускословенском нормом:[34] цыганинъ ФП 54(23), 3. панцыра ФП 33(24), — *вѫцы* С 57(24), С 58(1), — *Тврцы* П 19(17), 29(18), 43(7), 50(9), С 30(6) итд., — *крмцы* П 20(19), — *по сокацы* П (35(19), — *момцы* ФП 33(18), — *знацы* С 22(7), — *юнацы* П 35(20), С 42(11), — *противницы* П 4(6), — *баряцы* С 39(5), — *оу Сибницы* П 21(6), — *на Лешницы* П 44(4), — *на границы* С 10(14), — *на рѫцы* С 35(4), — *Милицы* С 43(11), — *Миланѫ ... Топлицы* С 68(9) ои сл.[35]

ж) У складу са рускословенском нормом Ковачевић пише *ы* и у:

1. акуз. пл. именица м. и ж. рода: *дары:* С 5(5), — *страны* и *грады* С 5(11), — *заводы* ФС 5(18), — *страны* ФС 5(23), — *многи трѫды* С 6(1), — *Баны* Н С 16(3) и сл.

2. ген. једн. именица ж. рода на *-а:* до *Тисы* ФС 6(17), *до Дравы* ФС 6(18—19).

з) У неколиким грчким ријечима Ковачевић употребљава слово *v: скvптръ* С 18(12), 19(15), 4(2), 111(3), *скvптромъ* С 24(14), — *тvранъ* С 111(20), *Тvраннѡмъ* С 31(15), 33(3), *тvрански* (прилог) П 8(8), ФП 4(4), — *Протопресвvтеръ* ФП 40(25), *лvтvргіе* С 46(19), — *порфvра* С 111(5).

Када нема слоговну функцију, графија v означава сугласник *в:* оу *Еvропѫ* С 100(1), во *Еvропѫ* ФС 17(19), — *Паvла* Орловича С 29(20), *Паvлѫ* Орловичѫ С 37(2), — Аvгарянъ С 9(5), Аvгаряни С 20(2), поред: *Агаряни* С 7(6). Иначе, и други писци користе овај знак за обиљежавање сугл. *в.* (Уп. Млад, Рајић, 46, нап. 136.; Млад., Доситеј, 145; Јован. Венцл., 135; Албин, Новак., 9; Кашић, Видак., 27).

и) На крају излагања о Ковачевићевом означавању самогласника *и* поменућемо писање завршетака заменица и придева у ном.—вок. једн.—мн. мушког рода. Као што је познаго, према предвуковском писању ове категорије се графијски разликују. Код Ковачевића налазимо ово стање:

---

[33] Уп. слично стање код Видаковића (Кашић, Видак., 18).

[34] Уп. Мразовић, Руководство, 21—22.

[35] У писању графије *ы* послије сугласника *ц* Ковачевић се подувара са Видаковићем и Стратимировићем (Кашић, Видак., 18; Млад., Страт., 75), док код Венцловића и Новаковића у овој позицији поред *ы* долази и *и* (уп. Јован., Венцл., 130; Албин, Новине, 9).

1. ном.—вок. једн.: *трећій* П 12(2), *младій* Фочо П 13(13), *найболій* юнакъ ФП 14(28), *старый* Фочо ФП 15(25), *Црный* Ћѡрће П 32(19), 41(1), *дрѹгій* ферманъ П 48(13), *младый* Миливое С 44(3), *седмый* данъ С 74(4), *великій* Княже С 71(17), *великій* Светче П 47(5) и сл.;

2. ном.—вок. мн.: *ѡставшіи* Кнезови П 11(1), *Сербіянскіи* Кнезовы ФП 25(25), *едніи* веле П 28(9), *дрѹгіи* веле П 28(11), *многіи* Сербли ФП 35(25), *найвећіи* ... трѹди П 55(19—20), *овіи* ... люди ФС 13(25), *младіи* Юговићи С 95(21), *бѣліи* клобѹцы С 96(1), *нѣкіи* бѣже С 99(13), 99(17) и сл.;

— *мрти* падоше П 35(22), *мрти* ѡстадоше П 37(2), *оутруждени* С 24(23), *едни* вичѹ П 35(13), *поштени* Тѹрцы П 39(3), *прочи* Боляри С 96(4), *вси* С 11(23), 112(1) и сл., поред: *славны* есѹ ... были С 17(9—10), *хитры* соколовы С 42(3), оны *вѣрны* С 67(14), 76(19), *здравы* С 82(18), мы ... *невѣрны* С 85(21), *избранны войницы* С 96(21), *добры* коняницы С 96(22), и сл. Сличну ситуацију налазимо код Рајића и Доситеја, док се Видаковић у потпуности придржава тадашњег правописа (Млад., Рајић 25; Млад., Доситеј, 138; Кашић, Видак., 19).

3. *Самогласник о* Ковачевић биљежи знацима *о*, ѡ и о. Знак *о* је, свакако, најчешћи, може стајати у свим положајима, те за његову потврду не наводимо примјере. Графију ѡ срећемо:

а) На почетку и крају ријечи: ѡ томе П 12(19), ѡ мирѹ П 20(18), 24(15), 52(4), ѡстае ПФ 2(4), ѡбрѣсти ФП 4(16), ѡсквернише П 8(11), ѡглобише П 8(13), за ѡбкладѹ ФП 19(27—28), сто ѡка П 24(26), ѡдела П 26(8), ѡде П 42(2), ѡкрвави С 35(4) и сл.;

— ѥвѡ П 32(2), С 20(1), 20(13), поред: ѥво П 18(9), негѡ П 12(16), 16(15), ѿ негѡ ФС 26(22), канѡ П 7(4), С 39(24), какѡ П 8(1), 15(23), какѡсѹ (како су) П 16(6), поред: какоћемо[36] проћи П 13(17), какосамь П 20(24), акѡ П 8(19), 9(13), поред: акосе (ако се) П 41(7), 43(1), такѡ П 8(24), 18(13), ФП 43(28), поред: такосѹ ФП 35(27), ФП 38(22), честѡ С 89(6), тамѡ П 32(16), амѡ П 9(2) и сл.

б) На крају прилога:[37] лепѡ П 34(7), лѣпѡ С 53(22), 57(16), сложнѡ П 10(21), 11(6), 25(4), мирнѡ П 12(16), 12(17), вѣрнѡ С 41(1), 67(8), тешкѡ С 56(11), 86(17), свирѣпѡ С 6(5), ѡпакѡ С 80(2), лютѡ П 7(5), гласнѡ П 7(5), попрекѡ П 14(13), страшнѡ П 12(1), 28(6), 30(12), С 99(3), 102(1), 106(1), поред: страшно С 55(3), славнѡ С 27(19), жалостнѡ С 62(8), 85(5), поред: жалостно С 101(13), праведнѡ П 13(3), неправеднѡ П 8(12), 18(20), С 73(18), поред: неправедно С 41(21), 34(17), срећнѡ П 17(10) и сл.;

в) У завршецима — го (ген. једн.) замјеница и придјева што представља поштовање црквенословенске норме:[38] *Тврскагѡ* ѡполченія

[36] У овом и сличним примјерима због састављеног писања ријечи *о* губи финалну позицију; отуда знак *о* умјесто очекиваног ѡ.

[37] Уп. исто стање у писању прилога и код Стратимировића (Млад., Страт., 76).

[38] И овдје се Ковачевић углавном подудара са осталим писцима из Војводине. Уп. на примјер: Млад., Рајић, 26; Млад., Страт., 75; Кашић, Видак., 19 и др.

НС С 1(5), *т҃рилѣт҃нягѡ* НС С 1(18), ѿ Краля *Францѹзскагѡ* ФС 3 (8—9), *ОУнгарскагѡ* краля ФС 6(14—15), *Сербскагѡ* владѣнія ФС 6(22), *до самагѡ* града ФС 14(20)[39], поред: ѿ ... *великаго* Княза ФС 34(20—21), *дрѹгаго* ФС 101(20), на Лазара *Сербскаго* С 9(11), *кот҃ораго* ФС 5(15), — трѹда *вашегѡ* ФП 4(2—3), кодъ *коегѡ* НС С 1(17), сынъ *вгѡ* ФС 3(10), ѿ *негѡ* ФС ФС 3(13), ФС 3(16), ѿ сердца *своегѡ* С 32(19), ѿ *коегѡ* С 35(13—14), *т҃воегѡ* дара С 82(18), ѿ *чегѡ* ФС 110(8), ФС 110(9—10), поред: на *него* С 9(17);

г) У множинским завршецима именичке деклинације:[40] *Сербіянѡвъ* НС П 1(7), — *чадѡмъ* НС П 3(2), *пот҃омкѡмъ* НС П 3(4), *Чет҃никѡмъ* П 14(2), *Тѹркѡмъ* ФП 25(27), П 28(3), 32(18), 34(11), С 66(24), 76(14), 77(6), 78(12), 80(15) итд., *Ћаврѡмъ* П 34(15), *Кнезовѡмъ* П 48(14), 50(17), *Вит҃езовѡмъ* П 55(2), *Грекѡмъ* П 55(11), *Влахѡмъ* П 55(11), *барякт҃арѡмъ* С 95(11), *везирѡмъ* С 104(2). Изузетак је примјер *Кнезовомъ* П 55(1).[41]

д) У појединим страним лексемама, обично именицама:[42] *Іакѡвъ* ФП 35(26), П 38(11), 37(12), ФП 37(24), П 39(9), 39(21), *Іакѡва* П 38(4), *Іакѡвѹ* ФП 39(27), *Іакѡве* П 38(6), са *Іакѡвомъ* П 26(20), *Іѡанъ* ФП 35(26—27), *Ћѡрће* П 18(7), 18(11), 26(15), 36(6), 41(12), *Ћѡрћа* П 14(8), 11(22), Црногъ *Ћѡрћа* П 14(4), *Ћѡрћѹ* П 53(7), Црномъ *Ћѡрћѹ* П 25(9), *Амѡсъ* Пророкъ С 60(7), оу *сѹббѡт҃ѹ* С 60(9), 91(13), *оу номоканѡнѹ* П 22(12), *Іѡлдашѹ*[43] П 9(4), поред: *Іолдашъ* П 17(9).[44]

ђ) Предлог-префикс *од* Ковачевић досљедно пише ѿ (ми ћемо га у даљем тексту из техничких разлога обиљежавати са ѡ*(т҃)*: ѡ*(т҃)* ни П 8(1), 10(4), ѡ*(т҃)* ... неволѣ П 13(22), ѡ*(т҃)* старина П 16(3), ѡ*(т҃)* себе П 18(2), ѡ*(т҃)* Сербіе С 36(5) исл., — ѡ*(т҃)т҃ѹдѹ* П 6(9), ѡ*(т҃)сюдѹ* П 6(9), ѡ*(т҃)имаше* П 8(16), ѡ*(т҃)несоше* П 10(13), ѡ*(т҃)имасте* П 18(22), ѡ*(т҃)починѹ* П 32(16), ѡ*(т҃)брани* П 47(17), ѡ*(т҃)ходе* С 66(20), ѡ*(т҃)говара* С 79(15), и сл.[45]

е) У секвенцама — неки други вокал + *о* Ковачевић, углавном, пише *о*:[46] *погинѹо* П 8(19), *чѹо* П 9(1), — *совѣт҃овао* ФП 15(27), *пост҃ао* П 46(25), — *бео* дань П 17(11), — *налазіо* ФП 23(19), ѡст҃авіо ФП 43(29), *быо* П 36(1) и сл.

---

[39] Уп. и ове примјере: *Апрілліа* 21 *гѡ дне* ФП 38(30), *І8ніа* 13-*гѡ дне* ФП 43(24), *І8ніа* 15-*гѡ дне* НС С 1(13—14).

[40] Исто писање налазимо код Рајића и Видаковића (Млад., Рајић, 25; Кашић, Видак, 19).

[41] Уп. и примјер: и т8 *многѡмъ* план8ше димліе П 20(7).

[42] Гарфију ѡ у страним ријечима, најчешће именицама пишу и други писци (уп. нпр.: Млад., Рајић, 26; Кашић, Видак, 20).

[43] У питању је турска ријеч (уп. тур. *yoldas*, Шкаљ., Турц., 372) и значи — „сапутник, друг". Уп. и Михајл., Реч., 214).

[44] Уп. и ове примјере: *благѡцвѣт҃ала* С 19(8), поред: за.... *благост҃ояніе* ФП 4(10), *благодарност҃ь* П 55(5), *благоволи* С 19(15), *благослови* С 49(22) и сл.

[45] Са Ковачевићем се подударају Рајић, Стратимировић и Видаковић (Млад., Рајић, 25; Млад., Страт., 75; Кашић, Видак., 20), а Венцловић понекад употребљава и ѡ, за које Јовановић каже да је изузетак (Јован., Венцл., 177).

[46] Послије вокала, на крају ријечи *о* пишу и Рајић, Венцловић и Видаковић Млад., Рајић, 25; Јован., Венцл., 132; Кашић, Видак., 20).

Изузетак чине примјери: *каѡ* П 8(14), 23(1), С 45(20), *ꙗѡ* шта си то *оурадіѡ* ФП 55(22), поред: *ꙗо* С 57(23), царства *ніѡвогъ* С 20(7), поред: *ниова* блага П 38(13), сили *ніовой* С 25(15) итд., *Геѡргію* П 55(4), *Леѡнтій* ФП 22(25), части *Діѡклейскія* ФС 6(13), *неѡскѹднѡ*[47] П 6(6).

Слово о (широко о) долази само у иницијалној позицији:[48] съ *орѹжіемъ* П 4(9), *оно* П 8(20), *онъ* П 29(7), *онда* П 11(19), *ово* чѹдо П 18(26), *остраѣъ* П 48(7) и сл.[49]

4. *Самогласник у* Ковачевић означава знацима *оу* (на почетку ријечи)[50] и *ѹ* (у осталим позицијама)[51] :*оу* мракѹ П 7(11), *оу* кѹћѹ П 10(8), *оу* рѹке П 19(4), *оу* Крѹшевцѹ С 38(3), *оузимаше* П 8(15), *оужинаю* П 10(2), *оузеше* П 11(19), *оустаде* П 17(5), 17(12), *оубише* П 20(6), *оустаните* П 25(3), *оутече* П 29(20), *оуће* П 34(2), *оударише* П 44(5) и сл., — *комѹ* П 5(1), *протѹжа* П 8(5), *чѹтѹрѹ* П 9(24), *лѹлѹ* П 13(14), *тѹтѹнкесѹ* П 15(16), *Кѹчѹкѹ* П 15(18), *сѹпрѹгѹ* ФС 3(11), *шѹмѹ* С 89(6), *навчила* С 50(8), докъ не *навчи* С 51(19)[52] и сл.

5. *Самогласник е* Ковачевић обиљежава графијама ѥ, *ѣ* и *е:*

а) Слово ѥ имамо у примјерима: *ѥво* П 7(13), 8(3), 18(9), 20(23), *ѥвѡ* С 20(1), 20(13), 23(4), 28(17), 43(14), 62(16), 64(13) итд., *ѥто* П 10(17), 51(15), *ѥнѡ* С 53(17), *оу ѥуроѹѹ* С 100(1), *Сербіянцѥмъ* П 52(24), П 53(6)[53], поред *Сербіянцемъ* ФП 27(27), ФП 45(27), *ѥменліе*[54] П 20(8), *еѳире* С 98(8).[55]

б) Ковачевић, као и други писци[56] тога времена, пише често, мада не и досљедно, графију *ѣ*. Тако у великом броју ријечи поред *ѣ* налазимо написано и *е: прѣ* С 58(5), *рѣчи* С 51(2), оу *лѣво* плеће ФП 33(17), съ *лѣве* стране С 61(6), *хотѣло* ФС 110(4), *измѣни* ФС 110(18), *премѣнися* С 111(13), *долѣ* (прилог) С 87(16), 112(13), *одѣло* С 49(17), *ѡдѣла* С 95(23), *лѣтѡ* оуређена С 45(13), *лѣтѡ* С 53(22), 90(24), 95(19), *мѣсто* П 29(14), *мѣста* П 42(1), на нѣка *мѣста* С 13(5—6), *намѣсти*

[47] У питању је основна ријеч *ѡскѹдно* + префикс *не*;

[48] Исту ситуацију у вези с употребом овога знака имамо и код Стратимировића (Млад., Страт., 75).

[49] Из техничких разлога у осталим примјерима умјесто о писаћемо обично слово *о*.

[50] Изузетак је: *междоѹсобная* вражда ФС 19(21—22).

[51] На сличан поступак наилазимо код Венцловића, док Рајић користи графију *у* (на почетку ријечи), *ѹ* (у средини и на крају ријечи) и врло ријетко *оу* (у иницијалној позицији) уп. Јован., Венцл., 134; Млад., Рајић, 26). За означавање самогл. *у* Видаковић користи знаке *у* и *ѹ* (Кашић, Видак. 20).

[52] Код Рајића „у речи наука, као и у облицима изведеним од ње, пише се графија -у- мада недоследно“ (Млад., Рајић, 26). Слично поступа и Венцловић (Јован., Венцл., 134)

[53] Писање *є* у дативу множине именица у складу је са нормом црквенословенског правописа и има дистинктивну функцију — служи за разликовање облика једнине и множине, који су, иначе, облички исти (уп. Смотрицки, Граматика, 10—11).

[54] *єменліе* — „врста лаких, плитких ципела“ (Михајл., Реч., 175).

[55] єтир — „горњи слој ваздуха“, грч. αἰθηρ , (Михајл., Реч., 181).

[56] Уп. нпр.: Млад., Рајић, 27; Кашић, Видак., 14—15; Албин, Новине, 10; Јован., Венцл., 135; Куна, Доситеј, 33—34 и др.

П 41(21), С 49(24), *послѣ* С 103(6), наредбꙋ *послѣдню* С 46(14), не *смѣяше* С 85(14), не бы *смѣо* дойћи С 44(15), *смѣлѡ* (прилог) С 78(20), *смѣли* (придјев) С 42(11), *бѣлый* данъ С 48(5), до *Бѣла* Камена С54(18), *бѣлїи* клобꙋцы С 96(1), изъ *Бѣлграда* П 30(22) *Бѣлградъ* ФС 6(15), *бѣжи* П 19(14), *бѣже* С 99(11), 99(13), 99(17), *побѣгао* ФП 19(26), *бѣжаше* С 85(9), 85(13), *бесѣдити* С 88(16), *бесѣди* С 40(9), П 13(14), 15(14), *оуцвѣлити* С 42(19), нѣке ... *Кметове* П 18(28), *нѣколикѡ* кратъ П 37(18), *ѡ(т) нѣки* мѣста С 26(1), въ *срѣтеніе* С 10(6), 21(21), 95(18), *сѣди* П 13(13), 15(13), *сѣдоше* С 46(5), *ѡбсѣдоше* С 92(14), *пѣваюћи* С 45(17);

— *пре* ФП 27(26), С 49(18), *найпре* ФС 84(23), 109(1), П 41(27), ФП 10(23), *речь* П 24(24), ѡ(т) *леве* стране С 38(11), съ *леве* стране С 38(18), окѡ *леве* рꙋке С 96(16), *хотедоше* П 46(1), не *хтеше* П 45(12), *хтедоше* П 42(23), 8(15), 24(16), *измени* С 14(14), *доле* П 15(1), 16(18), 24(27), 53(19), *ѡдела* П 26(8), *лепѡ* (прилог) П 26(10), 28(18), 36(20), 41(5), *лепше* П 35(8), С 50(8), орꙋжія *лепа* П 29(1), ѡ(т) *места* П 17(5), *наместише* П 46(16), *намешати* С 48(2), *после* ФП 10(24), ФП 11(27), ФП 20(25), П 26(15), 26(25), С 48(22), *найпосле* П 30(16), С 103(9), С 109(5), *не сме* П 10(7/, С 86(5), 89(21), *не смеде* П 37(14), *пребеля* погачꙋ П 9(25), *бео* данъ П 17(11), *Београдъ* П 37(8), къ *Београдꙋ* П 14(22), П 25(5), 27(17), *побегао* П 20(2), да *бега* П 29(6), оу *збегъ* П 11 (17), *беседити* П 13(24), не *цвели* С 41(9), *нешто* П 51(4), въ *срешенье* С 15(5), *седити* П 13(23), *оуседне* П 19(21), *ѡбседоше* П 42(17), *песмꙋ* П 21(2) и сл.

в) Сљедеће примјере забиљежио сам написане само са *е: Сремъ* ФС 5(20), нѣкое *время* С 12(17), *време* П 23(15), ФП 23(25), С 21(6), 26(18) итд., *млекомъ* С 37(10), на *среди* С 38(9), 96(17), по *среди*[57] С 97(7), *човекъ* ФП 15(26), ФП 40(24), С 105(8), *тераши* С 58(13), *растераши* П 15(6), *тераю* П 50(11), *оумрети* П 11(16), С 94(11), *корена* П 15(9), *нека* се *завери* П 16(20), *заденꙋ* С 32(18), *разлежѧсе* С 59(24), *две* ... године П 7(14), *две* ... чете П 11(21), *двеста* кеса П 16 (24), два *месеца* П 38(1), ФП 48(26), *свеће* П 54(6), *дреши* П 14(15), *самлети* П 45(2), *напредъ* П 24(8), *белеге* С 103(13), лека П 36(17) и сл.

Добар дио наведених ријечи пишу се и у рускословенском са е (уп. нпр.: *млекопитательница*, *среда*, *млети*, *время* и сл. — Петк., Речник, 117, 258), док неке и не улазе у лексички фонд рускословенског језика (Срем и сл.), тако да је са те стране изостао узор за писање знака ѣ.

г) Веома је сложено питање гласовне вриједности графије *ѣ* код наших писаца друге половине XVIII и прве половине XIX вијека. разматрајући ову проблематику у Видаковићевим дјелима, Кашић каже да је овај проблем веома тешко „ако не и немогуће сасвим поуздано Решити не само у Видаковићевим делима, него уопште у нашој књижевности тога доба.“ (Уп. Кашић, Видак., 14). Младеновић у својој монографији „о народном језику Јована Рајића“ студиозно и готово детаљно

[57] У писању лексема: *време*, *млеко*, *среда* и *Срем* Ковачевић се у потпуности подудара са Видаковићем (Кашић, Видак., 15).

разматра питање мијешања графија *ѣ* и *е* и долази до закључка да Рајићеви примјери са *ѣ*, наравно у дјелима писаним народним језиком, представљају писање у складу са црквенословенском нормом, а примјери са *е* представљали би његов екавски изговор (Уп. Млад., Рајић 27—30).

Чињеница да је Гаврило Ковачевић Сремац, дакле екавац, као и то да је дјела која су предмет нашег интересовања писао на народном језику (ово се, као што знамо, нарочито односи на П и већи дио С) типичним епским десетерцем, води ка закључку да је наведене примјере писане са *ѣ* изговарао у духу свог народног језика, значи екавски. Овоме у прилог иду веома бројни случајеви писани само са *е* (примјери под в). У том свјетлу треба посматрати и наредне примјере писане графијом *ѣ*, који својим обликом, а то потврђује и контекст из кога су узети, представљају, свакако, одлику нашег народног језика:[58] окѡ... *рѣке* ФП 44(13), поглаваре свећемо *изсѣћи* П 14(7), *сѣкꙋ* тꙋкꙋ, никога не ꙗедꙋ П 25(21), и онде имъ главе ѡ*(ѿ)сѣкоше* П 54(11), и твердѡ се онде *завѣрише* С 75(20), Владыки ће они *вѣровати* П 21(21), али Сербли Тꙋркѡмъ не *вѣрꙗю* П 28(3), *вѣрꙗйте* ми добра быти неће П 8(4), и на полѣ кад' є *излѣтіо* С 84(19), многѡ є ... *дѣце* ... невиннѡ погинꙋло ФП 8(25—27), жене *дѣцꙋ* оу збегъ изведоше П 11(17), *снѣгъ* на земли П 12(13), *снѣгови* пребѣли С 55(6), да *ꙋвѣрове* прелюте растера и дави С 68(21—22), да *наслѣдимо* С 94(14), да ꙗ нѣмꙋ такѡ *заповѣдамъ* П 52(21), ѡ(т) *цѣлога* света ФП 55(26), а *невѣра* т' до *колѣна* сѣди С 73(13), сꙋтраћꙋте (сутра ћу те) море ѡ*бѣсити* П 9(15) и сл.[59]

д) Судећи по њиховом облику, односно контексту[60], реченици или синтагми из којих су узети, сљедећи примјери немају екавски изговор, већ упућују на изговор у складу са нормом руског, односно рускословенског језика: ѡ(т) *всѣхъ бѣдъ* П 6(8), *во вѣки* С 27(14), 112 (26), и сподоб' я *вѣчнагѡ* блаженства С 108(21), *имѣя* С 4(4), ФС 5(17), *имѣлъ* бо онъ 3. сыны, и 5. дꙗерей ФС 5(16—17), *дѣйствꙋющe*[61] церкве ФП 56(5), въ *дѣйствіи* НС П 1(7—8), *раздѣлишася* ѡ(т) которыхъ и разная имена получиша ФС 17(22—23), *примѣчаніе* Н С 34(1), ФС 109(21), *всѣхъ тварей* С 108(11), сей безбожный тꙋранъ *всѣхъ* насъ бꙋ-

[58] Графија *ѣ* има, несумњиво гласовну вриједност *е* у примјеру: кодъ .... *Топлицѣ* С 15(8). У сљедећим примјерима писање знака *ѣ* у складу је са црквенословенском нормом: Въ *Бꙗрсѣ* ФС 109(17), въ *Бꙗдимѣ* НС П 1(19), въ *Бꙗдинѣ градѣ* НС С 1(21), на...*Оурошѣ* С 3(6), при *Стефанѣ* С 3(4), въ *державѣ* С 4(12), въ *монастырѣхъ* С 5(1), въ *богатствѣ* ФС 5(16—17), въ *тишинѣ* С 7(1), на *рѣкѣ Ситницѣ* С 15(10), ѡ всѣмъ *царствѣ* С 16(10), въ *бранѣхъ* С 17(9), во *градѣ* ФС 18(22), въ *соборѣ* С Н 31(2) и сл.

[59] Уп. и досљедно писање прилога *гдѣ* : *гдѣ* кꙋкаю и младе и сѣде С 43(8), кадамꙋ се оу гори *гдѣ* кои појави С 68(23—24), И види га Милошъ подъ ногама // Тꙋрски коня *гдѣ* га газе ѡ(т)ма С 86(15—16) и сл. (о употреби прилога *гди* в. примјере у т. 27, в). Контекст, односно синтагме из којих су узети наведени случајеви употребе овога прилога, упућују на његов екавски *изговор*.

[60] Слично поступа и А. Младеновић приликом разматрања овога питања у Рајићевом језику: „Дакле, транскрипција мора зависити и од карактера језика текста, одн. контекста реченице, у којем се налази реч са одговарајућом графијом" (Млад., Рајић, 30).

[61] Уп. *дѣйствовати* — „радити, делати, вршити" (Петк. Реч., 64).

детъ поглотити С 111(19—21), со *всѣмъ* С 9(2), С 20(10), 31(22), 111(2), запꙋстѣвшая *мѣста* ФС 5(19), *оувѣщаніе*... и невинное изобличеніе Н С 62(9—10), почемꙋ и *первовѣнчаный* краль назвался Ф 3(15—16), ꙗ на *совѣтъ* таковый нигда не престаю С 27(11—12), *себѣ* (датив) ФС 3(11), ФС 110(6), С 112(14), ѡ *себѣ* С 83(16) и сл.

ђ) Гласовну вриједност *је ѣ* има и у овим примјерима: *ѣзди* С 53(8), *доѣздише* С 52(10), *ѣздяше* С 80(16), *поѣдоше*[62] П 37(17), *орѫжѣ*[63] П 11(19), 14(21), 32(7), 39(15), С 14(4), на *орѫжѣ* П 13(25), *орѫжѣмъ* С 17(8).[64]

6. *Вокално р* Ковачевић означава са *р* и *ер*:[65] до капъ *крви* П 34(14), по *крви* С 98(13), ѡ*крвави* С 35(4), *крвника*[66] С 90(18), *брже* П 9(2), П 33(8), 34(2) итд., *побрже* П 50(4), многѡ *мртвы* .... глава П 19(2), *мртвіи* ѡстадоше П 37(2), *мртве* главе П 52(7), *крстъ* П 8(9), 18(17), оу *накрстъ* ФП 33(19), Ново *Брдо* ФС 5(22—23), на *брдо* П 46(14), по *брди* С 59(5), 95(16), 97(25), *црный* Ћѡрће П 32(19), *Црногъ* Ћѡрћа П 14(4), 31(7), 31(22), итд., *тврдѡ* (прилог) П 34(9), 37(13), 40(14), 40(15), *тврће* П 46(12), *оутврдіо* П 39(1), *Србли* П 28(20), 35(7), 43(19), 44(17), 44(23), 45(7), 46(1), 46(22), 47(22) итд., ѡ(т) *Србаля* П 31(17), *Србльмъ* П 35(5), 45(13), 48(9), мећꙋ *Србльѣ* П 22(13), мећь *Срблію* П 17(16), *Србске* витезове П 48(16)[67], къ градꙋ *Вѫчитрнѫ* С 99(11), *трже* С 83(9), *потрже* С 84(6), *трпайте* П 50(3), не *свршише* П 19(9), *совршили* П 39(7), *држаше* П 29(17), *држи* П 38(14), *држати* П 8(10), *крмкѫ* П 8(20), *крмцы* П 20(19), до .... *црвена* Прꙋга С 54(16), оу *врблякъ* П 49(7), *врлѡ* П 18(14), *потрчи* П 19(22), *крпѫ* П 54(7), *прво* поче.... П 11(7), *прва* баталіа П 20(9), на *првѫ* Четꙋ П 28(19), *хрсвзине* П 9(12), *Кржаліе* П 28(18), П 51(5), а са свои *четрѣсть* момака П 31(15), са *четрѣсть* момака ѡбтече П 31(8);[68]

---

[62] У писању глагола *јести* Ковачевић се подудара са Рајићем (Млад., Рајић, 30).

[63] Уп „јекавско" читање јата у лексеми *орѫжѣ* и код Орфелина (Ђорђић, Осаврем., 303, 305).

[64] О графијским комбинацијама *нѣ* и *лѣ* у вриједности *ње* и *ље* в. т. 16, б).

[65] Вокално *р* Рајић обиљежава углавном графијом р' и са *ер*, а Видаковић писањем неког вокала, најчешће *е*, испред или иза знака *р* (Млад., Рајић, 30; Кашић, Видак., 25). Код Орфелина у Магазину *ер* = вокално *р* (Стиј., Орфелин, 33). Вук у Пјеснарици овај вокал означава са *р* и *ер* (Рем., Вук, 56—57).

[66] Лексема *крв* долази код Ковачевића и у форми *кровь*: ѡ(т) Сербске *крови* С 37(8), *кровь* се пролила С 47(4), *кровь* пролить нећꙋ пожалити С 58(12), и оу дрꙋжствꙋ свою *кровь* пролити С 75(22), и сада ћꙋ мою *кровь* пролити С 87(23). *кровь* да проліемо П 94(10), *кровь* се разливаше С 98(11), животъ и *кровь* во брани // да не поцадимо С 21(13—14), и *кровь* емꙋ изъ носа потече С 87(18), ты *кровь* твою пролилъ еси С 110(18) и сл. Нејасно је да ли је Ковачевић ове облике изговарао са вокалним *р* или пак, на руски начин, мада контексти већине поменутих облика упућују на читање у складу са нормом српскохрватског језика. Видаковићеве облике: *кровавъ* и *кровопролитіе* Кашић третира као *крвав*, односно *крвопролитије* (Кашић, Видак., 57), док Младеновић није сигуран да у наведеним Видаковићевим примјерима егзистира р̥ (А. Младеновић, *Народни језик у делима Милована Видаковића*, Зборник за филологију и лингвистику Нови Сад 1973, XVI/1, 252—257).

[67] Вук у својој Пјеснарици све облике изведене из корије*на срб* пише са *ер* (Рем., Вук, 57).

[68] Уп. и примјер: паксе онда сви оу ню *скрраше* П 30(7).

— *т҃ерчеѣ'* С 99(7), да се *держимо* С 32(6), *держао* С 63(19), по *берди* высоки планина С 99(6), *церной* земли С 89(10), оу *сердцꙋ* С 35(15), 55(20), 65(23), 78(22) итд., да си се *п҃рит҃ерт҃іо* С 107(20), *оут҃вердіо* С 63(8), да *оут҃вердимо* С 26(14), на каменꙋ *т҃вердꙋ* С 59(6), *мерт҃авъ* ѡстаде С 87(14), *Сербинъ* С 37(7), *Сербли* П 4(1), 10(12), 10(4), 19(16), 21(7), ФП 23(20), 28(3), 29(9), 29(21), 30(9), 33(1) итд., *Серблѣмъ* П 55(11), *Сербіянцы* ФП 40(27), *Серблію* П 27(21), оу *Сербію* П 27(22), пословица... *Сербска* 15(23—24), *Сербадію* П 15(2), 22(2), сви да с' *жерт҃вꙋемо* С 21(16), оу *церкви* бяше С 91(12), за наше *церкве* и пастыре С 94(3) и сл.

б) Наравно, треба издвојити примјере који су писани са *ер* а својим обликом не представљају одлику нашег језика, и читати их, свакако, у складу са нормом рускословенског, односно руског језика: *сверхꙋ* гроба єгѡ... ФС 109(18), полꙋчилъ *гербъ* Францꙋзскій ФС 3(9), а ты земльо твоя *п҃ерсы* сада мнѣ ѡ*(т҃)верзи* С 112(19—20), ѡ*(т҃)-верзися* С 112(10), и пришедше во Європꙋ во *п҃ервыхъ* точію ФС 17 (19—20), изявляющая числа.... *церквей* православныхъ ФП 56(2—3), монастыры и *церкви* красныя (акуз. мн.) С 5(3—4), днесь *держава* твоя ѡста въ ничто ѡбратися С 111(10—11), и Греческꙋ *державꙋ* паки разоряя С 13(17—18), въ *державѣ* (лок. једн.) С 5(11—12), 4(12), ко *державѣ* своей С 14(9), ѡ(т) *держави* своея С 6(3—4), Сꙋлейманꙋ *оумершꙋ* братъ егѡ востаде С 7(17—18), препоясався на царство *Сербское* ФС 4(21), *держави Сербскія* (ген. једн.) С 6(7), древный престолный *Сербскагѡ* владѣнія градъ Призренъ ФС 6(21—22), чрезъ славолюбіе *Сербскихъ* Велможей ФС 19(21—22), паденіе царства *Сербскагѡ* бысть ФС 19(22—23), и *державы Сербскія* крѣпость разрꙋшаютъ С 20(19—20) и сл.

в) Може се узети да је *ер* = *р* и у облицима: *совершіо* ФП 55(21), *совершиваѿи* ФП 23(27—28), та іоѭь са Сербіомъ ништа ніе *совершено* ФП 55(23), *совершише* С 33(18). У прилог овој претпоставци иде, несумњиво, и облик *совршили* П 39(7)[69], који показује да је Ковачевић наведене примјере изговарао са р.

У примјерима изведеним од *крест҃ь:* прекрести С 95(4), крестно име С 60(6), крестное име С 91(13), крестно имя С 104(18), вјероватно се ради о изговору *-ре-* са *-ре-* јер је Ковачевићу, несумњиво, био познат руски односно рускословенски фонетизам ове ријечи (крест).

д) Све облике изведене из корије*на Грк* Ковачевић је писао а наравно и изговарао са *ре: Грекѡмъ* П 55(11), Імператора *Греческагѡ* ФС 3(12), въ *Греческꙋ* державꙋ С 7(7), 20(3), въ *Греческія* области ФС 7(23—24), *Греческꙋ* державꙋ С 13(17).[70]

7. За обиљежавање *сугласника ј* Ковачевић се служи графијама і/І и й. Слово і долази у иницијалној и медијалној позицији, а І као мајускула само у иницијалној:

[69] Уп. и ова три случаја у којима се облици истог глагола, вјероватно, читају по норми црквенословенског језика: по *совершенію* собора ФС 34(2), и тадъ славный Князь Лазарь *доверши* // жизнь свою и конецъ *соверши* С 109(7—8).

[70] Уп. и примјер: на Римско воскресеніе ФП 45(20—21).

— *іоцѣ*[71] ФП 17(23), 18(28), 19(9), С 34(4), 40(13), 54(18);

— 17-гѡ *Маіа* ФП 40(29), *Аіанъ* ФП 29(23), ФП 29(27), немойтесе вы *Раіой* бꙋнити П 12(13), са войскомъ *моіомъ* С 67(15—16), съ *коіомѣе* (с којом ће) С 73(16), поред: десницомъ *свойомъ* С 85(9), съ *койомъ* С 100(1), са *мойомъ* браћомъ С 44(12);

— *Іакѡвъ* ФП 35(25), П 37(12), ПФ 37(24), 38(11), 39(9), 39(21), *Іакѡва* П 38(4), *Іакѡвꙋ* ФП 39(27), *Іакѡве* П 38(6), са *Іакѡвомъ* П 26(20), *Іꙋніа* 13-гѡ дне НС С 1(13), *Іꙋстандинъ* ФС 13(20), *Іꙋда* С 72(16), *Іꙋдꙋ* С 66(11)[72], *Іолдашъ*[73] П 17(9), *Іолдашꙋ* П 9(4), *Іѡаннъ* ФП 35(26—27).

а) Графију *й* налазимо на крају слога. На примјер:

— *тай* ФП 15(26), *Космай* П 17(17), *Леѡнтій* ФП 22(25), бой П 44(20), 5 *дщерей* ФС 5(16), престолъ *свой* С 7(11), *покрай* Дꙋнава ФС 8(20), сили *ніовой* С 25(15), *гледай* С 34(16), *немой* С 41(10), 42(19), *ніой* С 43(18), *Миливой* С 45(1), *казꙋй* С 54(3) и сл.; — *стрѣляйте* П 4(12), *вѣрꙋйте* П 8(4), *нейма* П 12(2), *послꙋшайте* П 14(19), 16(15), *пайванъ* П 19(22), *дайте* П 24(25), *войскꙋ* П 26(9), 26(16), *айдъ* П 28(11), *тайнѡ* П 31(18), *майка* П 33(4), *войводи* С 36(18), на *мейданъ* С 44(16) и сл.; — *найпре* ФП 10(23), *найпосле* П 30(16), *найболѣгъ* хата П 42(3), браца *наймлађега* С 43(21), браца *найлепшега* С 43(21—22), *найниже* С 61(3), *найболи* С 77(9), *найвише* С 88(16), и сл.

8. Писање група *вокал* + *ј* + *вокал*. — а) *ија: Аганлія* П 12(23), *Дахіа* ФП 12(27), ФП 13(27), ФП 13(28), Кꙋчꙋкъ-*Аліа* П 14(11), *баталіа* П 20(9), ФП 29(28), *Іꙋніа* ФП 43(24), *порціа* ФП 47(28), ѡ(т) *Сербіанаца* ФП 51(30—31), два *Христіанина* ФС 13(19—20), слꙋжбꙋ *Христіанскꙋ* С 46(22), *Маріане* С 48(10) и сл.,

— ѡ(т) *нападенія* П 4(9), не *біяше* П 10(9), *орꙋжія* П 10(23), по *нахіяма* ФП 10(24), Колтꙋкъ *Даія* ФП 33(23), изъ *бꙋсія* П 34(26), ѡ(т) *Сербіянаца* ФП 42(26), *Сербіянцемъ* ФП 45(27), *прочія* страны ФС 5(23), *Болгарія* С 8(17), *развіяю* С 37(19), *баталія* С 47(4) *чія* ће войска С 47(18), *наніямъ* С 72(18), 73(1) и сл., — *быяше* П 46(4), С 80(15), 88(9), церкви *красныя* С 5(4), *иныя* предѣли С 5(13—14) и сл.;

б) *ије: награжденіе* ФП 4(8), изъ *Сербіе* П 7(6), ніе П 9(24), *ракіе* П 9(24), *нахіе* П 12(10), *димліе* П 20(7), біе П 20(14), *Даіе* (Дахије) П 21(1), 22(15), *капіе* П 30(8), да *піе* П 34(24), *занатліе* ФП 45(24), *пꙋтешествіе* ФП 48(26), *Кржаліе* П 51(5), *на сіе* ФС 13(23), *паденіе* ФС 19(22), *хатліе* С 59(14), да *проліемо* С 94(10) и сл.;

---

[71] Уп. једини изузетак: иоцѣ С 26(7).

[72] Код Рајића долазе облици: *Јꙋда*, *Јꙋдейскій* и сл. (Млад., Рајић, 31; Млад., знак Ј, 47). Са Рајићем се подудара Видаковић (Кашић, Видак., 21). Пошто су у питању само штампана Ковачевићева дјела, не знамо да ли је у рукопису употребљавао графију Ј, знак познат нашим писцима предвуковског периода). О старости и руском поријеклу овога знака у нашој рукописној ћирилици в. Млад., Знак Ј, 45—52).

[73] Уп. напомену 43.

в) *ију: Сербію* П 4(1), оу *Нахію* П 9(19), *ѡпіюсе* (опију се) П 10(5), *Нахію* П 11(9), ФП 11(27), *Аганлію* П 14(3), на *капію* П 34(23), *побію* П 44(24), *задобію* П 44(24), *Геѡргію* П 55(4), *Болгарію* С 20(9), *делію* С 29(13) и сл.;

г) *ијо: шпіонъ* П 31(18), ФП 31(29), 33(6), са *Сербліомъ* П 51(12), са *Сербіомъ* ФП 55(22—23);

д) *ији: ѡ..... возмѹщеніи* НС П 1(2—3), въ *Сербіи* НС П 1(4—5), *Сербіи* НС П 3(1), по *Сербіи* П 25(5), 25(16), 25(22), *поштеніи* човекъ ФП 12(28), *Аганліи* П 19(11), въ *Македоніи* С 7(15), по *ордіи* С 50(9) и сл.;

ђ) *оји: кои* ФП 23(28), ФП 34(27), *коисѹ* (који су) П Ф 4(4), ѡ(т)..... *троице* ФП 12(28—29), *стои* П 39(16), оу *своимъ* послѹ ФП 48(28), *крои* П 49(18), *присвоилъ* ФС 5(20), *ѡсвои* С 8(14), съ *коимъ* С 19(19), *задоила* С 37(10) и сл.,

— *кой* (који) П 8(14), 15(14), 24(21), 39(17), 49(18), ФП 51(29), С 99(14), савсе *зной* (сав се зноји) П 13(22);

е) *оје: своемѹ* царю П 4(5—6), *боемъ* П 15(8), *воевали* П 16(5), *моега* Арапа П 20(21), *кое* П 42(8), за *коега* С 30(5), *Миливое* С 44(3) и сл., — *воевъ* (ген. мн.) СФ 15(13), — *пођдоше* П 37(17), *доѣздише* С 52(10);

ж) *оја: появи* П 8(17), коя П 15(24), *стояо* ФП 23(29), *Станоя* Главаша ФП 23(17), ѡ(т) *боя* П 41(19), *поя* ФС 4(20), *своя....* полки С 10(3), дѹжность *моя* С 24(6), на *троя* колеса С 46(5) и сл.;

з) *ају:* милость *твою* П 6(2), *твою* кѹћѹ П 9(16), *свою* чистотѹ ФП 8(26), *кою* П 9(19), *воюю* П 15(4), *бою* П 20(16), оу *бою* С 42(4), 42(12), *мою* войскѹ С 42(14), *причиною* СФ 18(20) и сл.;

и) *аја: Рая* П 12(22), 14(9), *сокрѹшая* С 6(10), *оукрашая* С 6(12), *нечаяннѡ* С 11(3), *разоряя* С 13(18), *разная* имена ФС 17(23) и сл.;

ј) *аји: Краинѹ* П 26(26), Али-Бегъ *Видаичь* ФП 44(11—12), не *затаи* С 54(8), при *слѹчаи* сраженія ФС 110(6), *Шаиничь* Дамямѹ С 36(18), *Шаиничь* Дамяна С 29(16), *таинъ*[74] ФП 47(27) и сл., — по *Крайни* П 26(27);

к) *аје: ѡстае* ПФ 2(4), ФП 5(15), *подобаетъ* ФП 3(6—7), подъ *Космаемъ* ФП 17(26), съ.... *Николаемъ* ФП 23(26), *заеднѡ* П 34(21), да *даемо* С 25(2), за *змае* С 68(5), *постае* С 70(12);

л) *ају: вечераю* П 10(1), *рѹчаю... оужинаю* П 10(2), *Раю* П 13(8), 13(11), 16(18), *даю* П 38(9), *мотаю* П 49(8), *нападаютъ* С 20(18), *ѡстаю* П 24(14), *издаю* С 39(10), *кѹкаю* С 39(24), 43(8) и сл.;

љ) *еја:* ѡ(т) держави *своея* С 6(3), держави *своея* С 16(8), *всея* земли С 31(5), изъ *коея* причины С 34(9), дѣца *неяка* С 56(6), 57(10), *пеярь* С 62(6), 72(9), 73(2), *имѣя* С 4(4), *насмѣя* се С 44(3), не *смѣяше* С 85(14) и сл.;

[74] О читању лексеме *таинъ* као — *тајин* в. Ђорђић, Осаврем., 304.

м) *еје: дражајшее* чадо ФП 2(1), съ.... *Матѳеемъ* ФП 23(23—24), царство *падшее* С 19(19); — *Євреемъ* С 66(14);

н) *ју: хоћею* П 41(18), *вторицею* СФ 18(21), съ *помощіею Божіею* С 63(19), *землею* (инстр. једн.) С 111(18);

њ) *ује: подвикве* П 7(5), *чвете* П 7(7), *захвалюе* П 15(18), не *вѣрвете* П 32(1), *светинѡ* С 12(9), *посаћве* С 60(24) и сл.;

о) *ују: ивтвю* П 9(17), *дрвгвю* П 9(18), *воюю* П 15(4), *казвю* П 21(5), не *чвю* П 45(14), *онвю* крѣпость ФС 12(23), *ѡдеснвю* СФ 34(8), 34(19), ФС 35(1), *квю* С 51(6) и сл.;

п) *ујо: Мвіо* П 20(1);

Наведени материјал показује да се у писању међувокалског *ј* Ковачевић углавном подудара са осталим писцима тога времена (уп. напр.: Млад., Рајић, 32—33, Кашић, Видак., 21—22, Албин, Новине, 17—18, Стиј., Орфелин, 34—35). Уп., такође, и Рем., Вук, 58—59.

9. *Писање групе ј + вокал на почетку ријечи или самостално.* — а) ја-я: *ꙗловицꙗ* П 9(3), шесетъ *Ꙗничара* П 17(13), *Ꙗнко* Катичь ФП 25(25—26), *ꙗкѡ* П 29(9), *къ Ꙗгодини* П 30(6), окѡ *Ꙗдра* ФП 44(13), *ꙗѡ* ФП 55(22), *ꙗо* С 57(23), *ꙗребице* С 68(16), *ꙗшꙗ* С 79(7), оу *ꙗто* С 82(3) и сл.; *ꙗ* (замјеница) П 4(2), 41(5), 52(21), С 19(17), 21(1), 27(7), 27(11), 44(14), 44(20), 90(7) итд.;[75]

б) је-є: *єй* П 6(9), *єднакѡ* П 7(18), *єрь* П 9(2), С 105(7), *єрбо* П 10(18), *єданъ* П 11(24), 11(25), *єчмове* П 50(1), *єсть* ФП 51(31), сынъ *єгѡ* ФС 3(10), *єсв* С 6(6), *єдини* сынови С 23(15) и сл., — је-є (глагол): є П 5(1), 32(9), С 12(11), 33(5), 33(7), 37(7), 37(9), 50(7), 50(15), 70(5), 70(9) итд.; — *је-ѣ:* ѣзди С 53(8), ѣздяше С 80(16);

в) *ју-ю*: Мѹло *Юсѹфъ* П 13(19), оу *ютрѹ* П 17(11), *юришъ* П 28(23), 36(25), *Юнацы* П 35(20), *Юговиће* С 38(7), 41(4) и сл.;[76] — ју-*ю* (замјеница) П 6(7), 15(22), 53(5), С 35(4), 35(8), 57(3), 63(9) итд.;

10. *Означавање група сугласник + јотовани вокал.* — а) сугл. + *я: бяхѹ* П 11(10), *бяше* П 26(13), 29(22), *святога* краля П 12(8), *баряцы* П 26(10), 5. *баряка* ФП 33(24—25), *Князя Лазаря* НС С 1(4), *книговязцемъ* НС С 1(15—16), *начася* С 3(5), *скончася* С 3(7), царско *имя* С 4(5), *творяше* С 5(8), *живяше* С 7(2), *разоряя* С 13(18), *святвю* горѹ ФС 14(19), на граници *нашя* С 20(17), *сяйно* сѹнце С 48(6), *сѣдяше* С 6(3), *водяше* С 6(4), *ѣздяше* С 80(16), *гѹбяше* С 88(5), 88(10), во *имя* Божіе С 93(21) и сл.;

---

[75] Забиљежен је и један изузетак: Пріими дѹшы нашя во первенства // и сподоб' ѧ вѣчнагѡ блаженства С 108(20—21), гдје је ѧ (акуз. мн. л. зам. 3. л) написано по црквеном правопису.

[76] Примјер: на *оуришъ* оудари вјероватно је резултат пишчеве, или пак, штампарске грешке, мада је иста форма *(уриш)* са значењем које има и *јуриш* регистрована у нашим народним пјесмама (РЈА, свезак 82, 1971, 811).

б) *сугл. + ю: царю* П 4(6), за *кѵражю* П 54(18), Болгарію.... *всю* СФ 8(7—8), по *всюдѵ* С 11(4), *всю* странѹ С 12(1), *всюдѵ* С 14(2), 14(8), *всюд'* С 17(14), *Госѵдарю* С 106(6), *Князю Лазарю* СФ 110(7—8) и сл.

Дакле, мањи број наведених примјера чине облици нашег народног језика, а већину ријечи писане по норми црквенословенског, односно руског језика.

в) Групу *-иј-* на крају слога Ковачевић углавном пише са *-ij-* (*-ій-*): *Даійскій* конанъ[77] П 54(4), *Сербійскимъ* Кнезовомъ П 55(1), домѹ *Авсѿрійскомѵ* П 55(6), *Ѣвѵрійска* (нахија) ФП 56(13), ѡ(т) *Асійскихъ* странъ ФС 7(21—22), на Четѹ *Сербійскѵ* П 29(8), *Сербійске* пѹте П 24(14). Без *-й-* нашао сам само примјер предѣли *ѳесалонискія* ФС 14(20).[78]

11. *Придјев божиjи/божjи* Ковачевић пише према захтјевима метрике. На примјер: и євѡ садъ во имя / / *Божіе* собрасмо С 64(13—14), и *Божіегъ* лица не видила С 74(6), 92(24), и сви сада во имя *Божіе* С 99(21), — божjи: милость *Божя* неће ѡставити С 94(21), и праведна свята *Божя* воля С 94(17), пакъ по томѹ промысалъ / / *Божій* то дозволи С 19(13—14). Овакво писање је, несумњиво, у складу са двоструким изговором ових примјера. Исто тако изговор се поклапа са писањем и у стиху: съ помощіею *Божіею* / / всѣхъ ихъ побѣдисмо С 63(19—20), гдје имамо прекорачење за два стиха (деветерац умјесто седмерца).

На исти начин (у односу писање—читање) треба третирати и лексему *оружје/оружиjе:* — *оружје:* пакъ да оузме хлѣба и *орѵжѣ* П 11(13), пакъ сви онда *орѵжѣ* оузеше П 11(19), кадсе Ѣаѹръ на *орѵжѣ* диже П 13(25), свакъ не може *орѵжя* оузети П 19(19), звѹкъ *орѵжя* небеса пробія С 98(7), многе стране предѣле / / *орѵжѣмъ* завладали С 17(7—8); — *оружиjе: орѵжіе* ѡ(т) васъ покѹпише П 10(11), да дигнемо наше *орѹжіе* С 93(22), єдни славѹ и царство // *орѹжіемъ* воздвигли С 24(20—21), єръ ни трећій *орѹжія* нейма П 28(8).[79]

У прозном тексту редовно долазе дужи облици: со... *орѵжіемъ* СФ 17(20), *орѵжіе* ФС 110(4), съ *орѵжіемъ* П 4(9), *орѵжія* ФП 10(23), чрезъ *орѵжіе* П 4(7), *орѵжія* доста ФП 33(25).

---

[77] У питању је грешка; требало би да стоjи — *конакъ*.

[78] Групу -иj- у овоj позициjи Рајић чешће пише без -j- (-й-) (Млад., Рајић, 34).

[79] Несклад између метричких захтјева и писања (наравно, уколико претпостављамо да се писање и изговор подударају) имамо у овим случајевима: на *орѵжію* избраны юнака П 26(14), тѹ *орѵжія* лепа задобыше П 29(1), и *орѵжія* своясѹ покрили С 77(5), ломъ *орѵжія* и звека велика С 97(14). Да ли је Ковачевић овдје жртвовао метар у корист оваквог изговора или су у питању пишчеве, односно штампарске грешке, тешко је у овом тренутку одгонетнути. Међутим, комплетан наведени материјал јасно упућује на закључак да је Ковачевић знао за оба начина изговора, а самим тим и писања ових облика.

12. *Сугласнике ћ* и *ђ* Ковачевић редовно пише графијом *ћ*.[80] а) ћа-ђа: Хѹсеинъ *Ганића* П 35(15), Юсѹфъ-Агѹ *Клименшића* П 33(16), ѡ(т) *Исшинића* ФП 33(21), *срећа* П 35(5), *Чарашића* П 37(5), 46(18), 49(24), *Племића* С 29(2), *дешића* С 29(4) и сл., поред: *браћя* С 53(22);

— *Ћѡрћа* П 11(22), 14(4), 14(8), 43(9), съ *Београћани* ФП 43(27).[81]

б) ће-ђе: *ће* (глагол) С 91(5), 91(6), 106(4), 107(7), Ѕло... *веће* П 8(3), *неће* П 8(4), *хоће* П 12(16), *нећемо* П 43(11), *свеће* П 54(6), *Југовиће* С 38(7), деветъ *браће* С 38(8), *Племиће* С 38(8), *цвећемъ* С 45(14), *среће* С 92(22), *изгѹбићешь* П 9(2) и сл.;

— *йоће* П 11(8), *нађешь* П 18(3), *доће* П 27(18), 30(24), 31(20), 36(11), *шакоћерь* ФП 42(25), *йоће* П 44(22), 46(6), *изиће* С 52(19), поред: *йойћемъ* С 74(18), да *йойћемо* С 93(23), *йойће* С 45(10), 48(2), 50(4), 51(15), 52(18), *дойћемъ* С 74(17), *дойће* С 26(17), 48(1), 50(3), 51(16), 52(17), *йройће* С 100(21);

в) *ћи-ђи: доћи* П 10(7), *оунићи* П 10(8), *шрећій* ФП 12(2), *рећи* П 21(16), оу *йомоћи* С 26(2), *Бећиръ* ФП 56(19), *йѹшѹвећи* С 80(6) и сл.; поред: *дойћи* С 26(10), С 44(15), 51(18), 52(14), 53(4), 53(5), 77 (16), 91(23), *йойћи* С 52(13), *йройћи* С 77(15);

— *йоћи* П 53(24), *доћи* П 53(23), *йоред: дойћи* С 47(10);

г) *ћо-ђо:* са ... *браћомъ* С 44(12), *браћо* С 75(9), 89(16), 98(19);

— *Ћѡрће* П 18(7), 18(11), 19(11), ФП 19(25), 27(17), 33(9), 34(7) итд., *доћоше* П 36(19), 40(9), 50(22), 51(13), ФП 51(25—26), П 54(19), *йоћоше* П 44(2), 51(14), *изыћоше* С 58(18) и сл., поред: *дойћоше* С 77(2), 80(19), 92(13), 97(3);

д) *ћу-ђу: ћѹ*... метнѹти П 9(7), *нећѹ* П 9(8), *квћѹ* П 9(16), кодъ *Ћѹйріе* ФП 28(25), *браћѹ* П 36(3), *срећѹ* П 37(19), *ноћѹ* ФП 53(27), *хоћѹ* С 73(24), 74(15) и сл., поред: *шрећю* (војску) С 36(17), *браћю* С 41(19), 41(23), мећь *браћю* С 43(19), *ћю* (глагол) С 87(23);

— *доћѹ* П 9(19), 14(24), ФП 38(22), *йоћѹ* П 9(20), 47(23), *йосаћѹе* С 60(24), *мећѹ* (приједлог) П 10(18), ФП 10(26), 12(12), 18(8), С 74(12), 79(4), 85(19) и сл., поред: *дойћѹ* С 57(24), 58(1), *йойћѹ* С 58(3), 79(23), поред: *изићю* П 50(9), къ Црномъ *Ћѡрћю* П 16(23). Наведени материјал показује да иза *ћ* и *ђ* ријетко долази јотовани вокал. Сасвим супротну ситуацију имамо код Рајића (уп. Млад., Рајић, 36).

ђ) На крају слога и ријечи Ковачевић сугласнике *ћ* и *ђ* означава на овај начин: *квћнегъ* посла П 11(12), *већма* П 15(22), ѡ(т) ..... *Пећске*

---

[80] Дуго се сматрало да је Доситеј први, односно један од првих наших писаца предвуковског периода који су употребљавали овај знак, наравно у функцији означавања сугласника *ћ* и *ђ*. А. Младеновић је доказао да вријеме појаве ове графије у нашој штампаној књизи треба помјерити више деценија прије појаве Доситеја (Млад., Три прилога, 190—192).

[81] Према тур. *gaur*, *gavur* < перс. *gebr* уп. Шкаљ., Турц., 246), Ковачевић пише: *Каврине* П 9(1) (уп. такође, Шкаљ., Турц., 401), поред: *Ћавръ* П 13(25), *Ћавры* П 14(24), *Ћавринъ* П 20(14), *Ћаврѡмъ* П 34(15), *Ћавре* П 47(18), *Ћаври* П 50(17), ѡ(т) *Ћавра* С 99(21), на *Ћавре* С 100(8), поред: *Ћявръ* П 46(27), *Ћявринъ* С 83(6), *Ћявринѹ* С 83(1).

нахіе ФП 33(21—22) и сл., — свѹ *ноћь* С 75(6), оу *помоћь* П 32(18), *Чарайићь* П 37(3), *већь* С 43(12), С 51(16), 81(16), П 11(16), 18(12), поред: *већ'* С 44(22), 80(4), 92(13) в. примјере у Т. 21е), *пакъ ћ'*... быти С 42(13), *сѣквћ'* С 86(11), *шерчећ'* С 99(7);

— *мећь* (приједлог) П 12(14), С 17(2), поред: *мећ'* П 11(13), 12(19), 21(17), 22(8), *изъ мећ'* С 88(13) в. примјере у т. 22).

Према томе, у обиљежавању ових сугласника Ковачевић се подудара са Рајићем, Доситејем[82] и Новаковићем (Млад., Рајић, 35—36, Млад., Доситеј 140—141, Куна, Доситеј, 42—43, Албин, Новине, 13—14), а разилази са Венцловићем, који на више начина означава ове гласове; углавном са *к г* + јотовани вокал, *к*, *г* + ижица, а наравно и са *ћ* и *ђ* (уп. Јован., Венцл., 136—137; уп. и Млад., слово ђ, 159—162). Исто тако, и Видаковић користи више знакова за писање *ћ (ћ, шь)* и *ђ (дь, гь*, д + јотовани вокал*)* (уп. Кашић, Видак., 22—24).

Орфелин у Магазину глас ћ обиљежава „у највећој мери комбинацијама графија ћь, а ђ са ћъ" (Стиј., Орфелин, 35—36). Ослобађање графије ћ традиционалне двофункционалности (обиљежавала је сугл. *ћ* и *ђ*) налазимо прво код Соларића у његовим штампаним дјелима 1808. и 1809.[83] године, а досљедни настављач ове праксе је Вук.[84] Као што је познато, Мркаљ у својој реформисаној азбуци сугл. *ћ* обиљежава са *шь*, а *ђ* са *дь* (уп. Млад., Мркаљ, 192).

е) На крају ћемо поменути Ковачевићево писање презимена на руски начин: Гавріиломъ *Ковачевичь* НС С 1(15), НС П 1(12), *Петровичь* П 25(15), *Косанчичь* С 29(22), 38(17), 51(9), 61(15), *Бранковичь* П 36(4), Н С 24(11), С 56(14), *Капичь* ФП 25(27), *Чарайичь* ФП 36 (27), П 49(17), *Бранковича* ФС 34(19—20), С 38(12), 50(18), *Обилича* СФ 34(3—4), 38(15), *Кобилича* ФС 34(17—18), Ћѡрћа *Петровича* П 48(17), *Орловича* С 29(20), Ћѡрће *Петровичѹ* П 33(9), *Мѹсичѹ* Стефане С 48(9) и сл. Овамо долази и лексема *племић: Племича* П 48(18), С 38(16), 72(14), *Племичѹ* П 55(4), поред: *племићи* С 95(22), *племиће* С 38(8) в. примјере и у т. 24, ђ2).

13. *За обиљежавање сугласника ц* Ковачевић користи знаке: *ц*, *џ* и *ж*. На примјер: *цаміе* П 47(14), крозъ *пенцеръ* П 54(5), 54(8)[85], — *ханджаръ* С 83(9), *ханджаремъ* С 84(2)[86], — оу *синжірѹ* П 7(4), *жаміе* П 26(4), *крежалія* П 27(20), *Кржаліе* П 28(18), 32(11), 51(5),

[82] У првим штампаним дјелима Доситеј на више начина обиљежава *ћ* и *ђ* (уп. Барјактаревић, Осврт, 97).

[83] Уп. Млад., Мркаљ, 185, 186, 187, 188.

[84] О томе в. Рем., Вук, 60, 61, 66.

[85] Дуго се мислило да се слово *ц* не налази „ни у једној штампаној књизи ... све до Вуковог Рјечника", дакле до 1818. године (О томе уп. Млад., Три прилога 183—189). Сматрало се, наиме, да је овај знак узет из румунског писма. Доказано је, међутим, да графију *ц* имају наши и бугарски споменици у XVII, XVIII, а можда чак и у XVI вијеку (О овоме уп. Александар Младеновић *Прилог проучавању порекла слова ц.* — Анали Филолошког факултета, Вуков зборник II, Београд, 1958, стр. 124—157).

[86] Неке од ових примјера наводи А. Младеновић у своме раду *Три прилога*, 185.

старога *Хажи*-Мемета ФП 40(23), *Режеѣъ* П 53(3), *Режеѣа* П 53(19), 54(13), *Режеѣѹ* П 54(15), *Режеѣъ* Ага ФП 52(18), *Режеѣъ*-Аг*ѹ* П 52(15), *жигерицѹ* С 80(4).[87]

14. Ковачевић употребљава знак *s*[88], наравно за означавање сугласника *з*: *зло* П 8(3), 8(17), 13(16), 18(6), 16(14), *зла* П 13(9), са ... *зломъ* П 18(23), ѡ(т) всѣхъ...*sѡлъ* П 6(8), *ѿонайsлій*... юнакъ ФП 14 (27—28), *зночинцы* П 39(5), *зночинце* П 39(22) ФП 39(26), *зломыслитѣли* ФП 4(6—7), *злобѹ* С 35(15), изъ *злобе* С 51(1), *змая* П 31(11), *зеленымъ* цвећемъ С 45(14), *зелени* баряцы С 45(15), коня *зеленка* С 45(5), *свѣрове* С 68(21), *sѣлѡ* ФС 101(22) и сл. поред: *Зликовце* П40(4), *Злочинце* П 41(27), *зліи*... гласи С 51(5), *злооа* С 19(11), *Змай* Омѹчевича С 29(18), за *змае* С 68(5), нитисе *зелени* П 12(3) и сл.

15. *Сугласничку групу шт* Ковачевић обиљежава на два начина: комбинацијом графија *шт* и (наравно, у случајевима гдје форма ријечи и контекст показују народно поријекло дотичног облика) графијом щ: *шта* П 7(9), 7(10), 10(16), 10(17), 18(15), 21(5), 40(20), С 41(12), 41(13), 74(20) итд., *ништа* П 48(11), ФП 55(23), ФП 55(25), *што* П 12(15), 16(16), 18(3), 48(4), С 29(21), 54(3), 72(22), *штогодъ* С 53(6), *нешто* П 51(4), оу *штале* П 42(2), *штакѹ* ФП 20(36), *штете* П 42(22), безъ *штете* П 46(2), *ѿоштенъ* човекъ ФП 40(23—24), *ѿоштене* Кметове П 18(28), въ *Приштинскѹ* Епіскопію ФС 109(12), кодъ *Приштина* С 102(8), Всеѹчилища *Пештанскагѡ* НС П 1(22) и сл.,[89]

іоцѣ ФП 17(23), 18(28), 19(9), ФП 31(25), 32(9), 46(17), 48(7), ФП 55(22), ФП 55(23), ФП 55(24), ФП 55(26), С 30(7), 34(4), 40(13), 50(8), 54(18), 55(8), 58(6), 61(22), 69(21), 90(13), 102(15) итд., *іоце* С 91(13), 53(7), П 13(18), 16(3), 26(19), 42(7), ФС 109(24) *Приценинѹ* ФС 5(22), *ицни* С 82(15), *ицемо* С 25(24), *ицѹ* П 21(9), не *цедѹ* П 25(26), не *ѿѹца* П 13(21), *ѿроѿѹцени* ФП 38(23—24), ФП 38(27), *цште* (вок. једн.) С 33(2), *цшти* (штитови) С 25(11), 96(15), *ѿозорице* С 97(8), *намецати* С 48(2) и сл.[90]

---

[87] Сугласник *ц* Рајић означава графијама *ж* и *ч* (Млад., Рајић, 36—37), Видаковић са *ц*, *ч*, *ж*, *дж*, *дч* (Кашић, Видак., 27), Новаковић значима *ж*, *ч* и *ћ* (Албин, Новине, 14—15) а Доситеј са *ч*, *ж*, *дж* (Барјакт., Осврт, 497; Куна, Доситеј, 43—44). За обиљежавање овога сугласника Вук користи графијску комбинацију *чж* (Рем., Вук, 61), а Његош досљедно графију *ц* (Млад., ПИГВ, 135); Млад., Рук, ГВ 295—296).

[88] Ову графију, такође у истој функцији, пише и Стратимировић (Млад. Страт., 80). Писање овога слова у већини наведених примјера у складу је како са рускословенском, тако и са српскословенском нормом. Уп. на примјер у рускословенском: *sвѣроловленъ* (Петк., Речник, 72), *слодѣй* разбојник. Петк., Речник, 72), *sѣлѡ* (Петк., Речник, 73). Исто тако, и у старословенском је sѣло (Алексић, Старосл., 60). Да графија s код Ковачевића служи за означавање сугласника *з* показују облици изведени из *селен*, јер је и у старословенском *зеленъ* (уп. Миклошић, Речник)

[89] Сугласничку групу *шт* са *шт* означавају и други писци предвуковског периода. Уп. нпр.: Млад., Рајић, 37; Млад., Страт., 80; Кашић, Видак., 26; Албин, Новине, 18—19; И сам Вук ову групу најчешће обиљежава са *шт* (Рем., Вук, 61).

[90] Графију щ у овој функцији користи и Стратимировић (Млад., Страт., 80), а слово *щ*: Рајић (Млад., Рајић, 37—38), Видаковић (Кашић, Видак., 26), Но-

а) Познато је да је щ графија чија нам гласовна вриједност није увијек јасна, јер се може читати и на руски начин.[91] На овај проблем наилазе и други испитивачи језика писаца из Војводине у предвуковској епоси.[92]

Судећи по карактеру ријечи и контексту из којег су узети, сљедећи примјери упућују на руски изговор: *єще* С 5(13), съ *вящшимъ* числомъ ФС 9(23), оу *вящшій* страхъ ФС 10(9), *нещастіе*[93] 109(22), *оувѣщаніе* Н С 62(9), оу ..... *смѧщеніе*[94] ФС 110(9), *тр҃вждающемѧся* дѣлателю НС П 3(6), *тр҃вждающе* иго С 19(18), оу.... *возмѧщенію* ФС 14(22—23)[95], *дѣйствѧюще* церкве П 56(5), *изявляющая* числа ПФ 56(2), *лежащія* грады (акуз. мн.) ФС 8(20), *находящихся* ФП 56(4), *расхищати*[96] С 111(21), *посвящаетъ* (през. з. л. једн.) ФС 2(4), во *обще* П 55(10), онꙋ *нощь* истꙋю С 66(15) и сл.;

Графију щ вјероватно треба читати као *шт* у облицима глагола *щадити:* *щадити*[97] С 37(16), *пощадити* С 58(11), не *щадитъ* С 94(6), да не *пощадимо* С 21(14).

Спорна је вриједност овог знака у овим примјерима: всѣмъ *обще* налажемъ (1. једн.) С 21(4), настꙋпаютъ Варвари / / чине гибель *общѧ* С 20(16) и сл. Транскрипцију отежава податак да су сви наведени примјери узети из стиха. У оваквим „мјешовитим“ контекстима није искључена могућност и таквог изговора: дјелимично црквенословенски, а дјелимично српскохрватски, 'што, је истина, веома тешко, највероватније и немогуће, доказати.

16. Приказујући Ковачевићеве начине писања *сугласника љ* и *њ*, изнијећемо уједно и писање група ль + самогласник и нь + самогласник. На примјер:

а) *ља-ња:* ѡ*ставля* П 2(5), 39(15), *валя* ПФ 4(10), П 12(7), 14(20), 35(10), *краля* П 12(8), *мысляше* П 31(9), *поздравля* П 48(15), *оуправляти* С 4(10), Лазарь *Гребляновичь* ФС 4(19), противъ.... *Богохвлителя* С 21(17—18), *гонителя* С 21(20), *наставля* С 38(5), *коилянике* С 59(4), *неволя* С 72(21), *коиля* С 77(4), 88(22), 89(4) и сл.;

ваковић (Албин, Новине, 18—19), Орфелин (Стиј., Орфелин, 36) и др. Да поменемо и то да Доситеј и Венцловић за означавање сугл. пгруе *шт* користе само графију *щ* (Куна, Доситеј, 44—45; Јован., Венцл., 135—136).

[91] О транскрипцији слова щ у нашим споменицима уп. Ђорђић, Осаврем., 305.

[92] Уп. нпр.: Млад., Рајић, 37—38; Албин, Новине, 18—19; Стиј., Орфелин, 36; Кашић, Видак., 26—27. Уп. такође и Рем., Вук, 61—62.

[93] Уп. *щастіе* у Петковићевом Речнику (Петк., Речник, 319).

[94] *смѧщеніе* налазимо и код Петковића (Петк., Речник, 241).

[95] Уп. и примјер: ѡ.... *возмѧщеніи* НС П 1(2—3).

[96] Уп. исти облик и код Петковића (Петк., Речник, 218).

[97] Према црквенословенској норми требало би да стоји: *щадѣти* (Петк., Речник, 319) Ковачевић пише: *нещаднѡ* (прилог), дакле као што је у црквенословенском (Петк., Речник 146). Подударност са црквенословенским моделом срећемо и у овим облицима: *дщи* Марица С 40(6), *дщерь* ФС 3(11), мою *дщерь* С 69(18), пять *дщери* С 46(13), две *дщери* ФС 34(14), 5 *дщерей* ФС 5(16) (уп. *дщи*, *дщере* -Петк., Речник, 64).

— *коня* П 19(20), 26(7), 29(4), *Неманя* ФС 3(8), *Князь* С 4(1), 11(17), 13(9), 14(3), Н С 16(2), С 16(5), С Н 23(1), *Князя* ФС 23(20), *Князе* С 38(20), ко *Князѹ* СФ 38(23), оу *Княза* С 44(5), ѡ*(т)гоняше* С 6(41), *Сербкиня* С 37(9), *мышлѣня* С 44(18), *сироштиня* С 56(6), 57(10), ѡ(т) ... *тераня* С 97(21) и сл.;

б) *ље-ње:* са *землѣ* С 81(4), изъ *постелѣ* С 102(18), *далѣ* С 47(8), оу *снойлѣ* П 50(2), *саблѣ* С 79(8), *полѣ* С 54(20), 55(5), 59(20), 59(21), С 97(23), *болѣ* П 16(22), С 25(8), 26(6), *неволѣ* С 65(15), П 13 (22), изъ *Валѣва* ФП 29(23), *мышлѣня* С 44(18), съ... *Кралѣмъ* С 26(13), *Кралѣвы* С 24(16), *шалѣ* С 36(12), 36(14), 36(16), 36(19), 37(2), 37(5), *пошлѣ* П 52(26) и сл.;

— чрезъ *перстенѣ* СФ 35(3—4), *риданѣ* С 39(13), *оуздысанѣ* С 39(14), *придворкинѣ* С 46(4), *Десповкинѣ* С 46(3), да се *споминѣ* С 103(19), окѡ *нѣ* С 59(18), П 11(10), 34(8), *нѣга* П 9(7), 16(15), 26(16), *нѣмѹ* П 9(10), 16(24), 32(6), С 69(17), 74(17), держави *нѣговой* П 55(7), *конѣ* С 45(22), 79(7), *чинѣно* ФП 55(27) и сл.;

— осамь *Кралей* С 18(9), мѣста *кралевства* СФ 5(23—24), *Кралевскагѡ* Всеѹчилища НС С 1(22), да *пошлемо* П 14(1), *землею* С 111(8), *погѹбленъ* быо есть ФП 51(21);

— *Серблемъ* ФП 23(29);

— *кѹнегъ* посла П 11(12), въ *немъ* С 4(15), по *немъ* СФ 3(10), про *послѣдней* вечери Н С 62(10—11), за Змая *огненнога* С 69(3—4);

— въ *срешенье* С 15(5);

в) *ли-ни: халина* ФП 31(28), С 79(20), *халинѹ* П 32(3), *ѕломыслители* ПФ 4(6—7), по *воли* П 16(26), *пошалите* П 21(17), *пошлите* П 53(9), *найболи* С 77(9), *земли* С 105(12), ФС 110(11),С 31(5), къ *земли* С 86(8), 87(4) и сл.;

— *ни(них)* П 44(23), 50(2), меѣѹ *ни* П 21(27), на *ни* П 30(17), ѡ(т) *ни* П 26(6), съ *нима* С 42(10), *нима* П 51(14), 52(11), С 55(12), *ниове* Чете П 15(6), *ниова* блага П 38(13), *нина*... хвала С 42(8), жаміе *нине* П 26(4), *кони* П 42(2), С 99(7), *книгѹ* П 52(3), 53(7), и сл.;

— са *Сербліомъ* П 5(12), *найболій* юнакъ ФП 14(28);

— Кнезове *ніне* П 13(10), *ніово* име С 103(20), *ніовой* С 25(15), 32(11), ѡдела *ніова* П 26(8), *ніови* С 67(18), царства *ніѡвогъ* С 20(7) и сл.;

г) *ло-ньо: саблъомъ* С 84(15), 84(22), 86(7), *землъо* С 110(22), 112(19);

— *Влахиньо* П 9(22), съ *ньомъ* С 38(2), поред: *ніой* С 43(18), по *ніойсамь* ходіо С 57(4), пред' *ніоме* С 48(9),

д) *лу-ньу: дѣлателю* НСП 3(6), *лютѡ* тѹжи П 7(5), *люде* П 8(24), ФП 10(25), ФП 10(26), П 17(9), 18(7), *неволю* П 30(5), *волю* П 52(14), *любовь* П 55(13), С 7(3), 22(1), *саблю* С 30(7), 83(17), 85(3), *желю* С 43(14), 44(2), оу *землю* С 89(4) и сл.;

— за *ню* С 92(6), на *ню* ФП 20(26—27), оу *ню* П 30(7), 34(2), на *коню* С 79(11), 89(8), 101(9), наредбѹ *послѣдню* С 46(14), *послѣдню* чашѹ С 109(10), *Радоню* С 29(17).

ђ) На крају ријечи и слога ови сугласници обиљежавају се на сљедеће начине: *краль* ФС 3(16), *Краль* ФС 18(17), *ѡснова҃тель* ФС 18(18), *гибель* С 20(16), 101(15), 102(7), ФС 105(23), *Філіпо҃поль* С 7(15) и сл. — *желѣнога* (желѣно га) ... чекаше С 53(3), *невольни* Тѹрцы С 57(23); — *засѣда҃телна* ... Господа Н С 31(1—2) *своеволнѡ*... се предаю П 38(18), *задоволнѡ* ФП 36(28), *далше* С 7(14), акровь *Роди҃телска* ФП 2(1—2) и сл.

— *конь* П 19(22), С 54(21), 88(18), 89(9), 101(19), съ *коньма* С 80(10), 99(12), подъ *коньскимъ* ногама С 87(16), 98(15), лініа *Неменьска* С 18(3) и сл.;

е) Према грч. χιλιαδα Ковачевић увијек пише :оу *хиляди* П 7(1), три *хиляде* П 26(17), шесть *хиляда* П 48(6) итд. за разлику од Рајића, који поред *хилядѹ* има и *хиладе* (Млад., Рајић, 40).

17. Групу *кс* Ковачевић означава графијом ѯ у овим примјерима: сынѹ *Алеѯіи* НС П 1(17), *Алеѯіе* ПФ 2(1), *Алеѯіа* НС С 1(18), *Маѯімъ* Кнезь ФП 31(29).

18. Ковачевић користи и грчку графију ѳ: *Ма҃тѳей* Стефановичь ФП 40(25—26), съ... *Ма҃тѳеемъ* ФП 23(23), ѡ(т) *Виѳиніи* С 7(11), во *Виѳинію* ФС 109(17), *Тімоѳ:* НС П 3(7), *ѳракическія* ѡбласти ФС 7(23—24), предѣли *ѳесалонскія* ФС 14(20), *Еѳире* С 98(8), *ѳронъ* С 18(6), святѹю горѹ *Аѳона* ФС 14(19).

19. *Сугласничке груп҃е* у којима, иначе, у језику долази до одговарајућих фонетских промјена, Ковачевић, углавном пише „етимолошки“, што је у складу са нормом писања тога времена.[98]

а) *п҃рефикс + основна ријеч*

бк: а) за *ѡбкладѹ* ФП 19(27—28), *ѡбколіо* П 37(12), *ѡбколи* П 32(20), С 13(2), *ѡбколели* ФП 40(27—28), *ѡбколише* П 29(14), 30(10), 34(6), 40(13), 44(4), 44(17), 54(4);

бс: а) *ѡбседоше* П 37(9), 42(17), *ѡбсѣдоше* С 92(14), *ѡбсажденіе* Н П 37(11), Н П 44(16), *ѡбсажденo* ФП 42(26);

бт: а) *ѡбте҃че* П 31(8), С 43(12), 80(22), *ѡбте҃коше* С 84(4), 87(7),

бш: а) *Обцѣ* С 21(4), во *обцѣ* П 55(10), *обца* ФП 23(27), С 34(11), 46(20), гибель *обцѹ* С 20(16);

дд: а) *п҃одданство* С 9(1), С 31(17);

дп: а) *п҃одп҃аде* С 9(2), *п҃одп҃аднемо* С 31(18), *п҃одп҃адосмо* П 23(8), *п҃одп҃адосте* П 7(16);

[98] Уп. између осталог, Млад., Рајић, 41—47; Кашић, Видак., 28—32; Млад., Страт., 80—81; Стиј., Орфелин, 38—40; Куна, Доситеј, 46—50; Рем., Вук, 63—65; Јерк., Јакшић, 156—157. Уп. такође и Млад., ПИГВ, 137—142; Млад., Рук. ГВ 299—303; Млад., Посвета, 149—150.

дс: а) *представи* П 24(24), *предстателѣмъ* П 55(12);

дч: а) да се.... *подчинимо* С 27(9—10);

зк: б) *раскидоше* П 19(15), *искаже* С 35(10), *исказати* С 54(10), *искићена* С 45(14);

зљ: а) *излюбише* (се) П 11(23), С 39(11), 47(19);

зп: а) *изпредъ* двора СФ 34(13), *изъ предъ* нихъ С 85(13), *изь предъ* нѣга С 87(6);

б) *распори* С 83(10), 84(2), *распорити* С 74(14), *расвстише* П 42(11), *распалити* П 15(22), *исвни* С 43(18), *исвнити* П 52(14), С 41(16), 43(14), 44(20), *исвсти* С 104(4), *испецы* П 9(25) и сл.;

зс: а) *изсѣни* П 14(7), 15(11), *изсѣкоше* П 10(12), 39(23), 41(28), ФП 51(26), С 85(12), 109(4), *безславнѡ*... живити С 94(12), *разсѣкли* ФП 33(19), *разсыпаль* ФС 12(24), *разсыпая* С 13(8), 14(2), *разсерди* С 81(21), *разстаесе* С 39(15) и сл.;

зт: а) *разтераль* ФС 12(22), *изтерже* С 45(3);

б) *растерати* П 15(6), *растерѧю* П 30(3), *растераю* П 49(15), 50(12), *растерали* П 51(15), *растеране* Тѹрке П 32(10), *истерать* П 47(3), да *растерза* С 69(11) и сл.;

зх: б) *расхицати* С 111(21);

зч: а) *безчисленно* множество С 9(6), *безчисленное* множество С 19(12—13), *безчисленнѹ* С 9(18);

зш: а) *изшедше* ФС 17(17—18);

сб: б) оу *збегъ* П 11(17);

б) *основа + суфикс*

бк: а) *Сербкиня* С 37(9);

бск: а) *Сербскіи* П 7(7), *Сербской* С 22(15), *Сербскогь* С 37(7), *Сербска* П 15(23), *Сербско* С 3(5), 4(13), и сл. (в. примјере изведене од Серб/Срб у одјељку о вокалном р);

бств: а) *собственно* С 4(5—6), *храбственнѡ* (прилог) С 67(7), 98(22);

бц: а) *Шабца* Н П 37(11), ФП 38(23), до *Шабца* П 50(24), изъ *Шабца* П 37(14), оу *Шабцѹ* ФП 38(20);

гк: а) *лагкѡ* (прилог) С 89(1);

гс: а) въ *бѣгство* С 99(10), ко *бѣгствѹ* А 100(16);

дс: а) врата... *градска* П 39(13), трапезѹ *Господскѹ* С 60(14), *воеводство* С 68(10), ѡ(т) *людскогь* настѹпаня С 98(1), *Београдскій* ФП 51(23), П 56(22), *Београдскѹ* Нахію П 11(9) и сл.;

дц: а) *домородцы* С 111(23), *сердце* С 41(11), 43(10), 87(17), ѡ(т) *сердца* С 32(19), 39(14), 56(11), 85(5), 85(23), 105(10), *сердца* халовита С 88(18), оу *сердцѹ* С 36(15), 55(20) итд.;

дш: а) *пришедшѹ* С 9(17), *пришедше* ФС 17(19), *изшедше* ФС 17 (17—18), царство *падшее* С 19(19);

ждн: а) *нуждно* П 12(1), 21(5);

жк: б) *тешка* П 29(22), *тешко* оуздысанѣ С 39(14), *тешке* болести С 65(16), *тешкѡ* (прилог) С 56(11), *Пожешка* (нахија) ФП 56(14);

жств: а) *дрѫжствѧ* С 74(24), оу *дрѫжство* С 44(15), оу *дрѫжствѧ* П 11(16), С 65(1), 75(22), 94(7);[99]

здн: а) *праздникъ* С 60(9), *праздничніи* стіхиры С 46(18);

зс: а) гербъ *Францѫзскій* ФС 3(9), краля *Францѫзскагѡ* Ф С 3(10);

зц: а) *книговязцемъ* НС П 1(13), НС С 1(15—16);

сль: а) *мысляше* П 31(9);

б) да *пошлѣ* П 52(26), да *пошлемо* П 14(1), да *пошлѣмо* П 16(17), С 49(3), *пошлите* П 53(9), *измышлявати* СФ 35(16), *мышлѣня* С 44(18), оу *замышленіе* С 62(3) ити.;

сњ: б) до *данашнѣгъ* дана П 7(18), до *данашнѣга* дана П 23(10);

стн: а) *честнѡ* (прилог) П 8(10), 18(18), оу *частный* постъ ФП 47(26), *неизвестни* были сѫ ФС 109(27), *намѣстникъ* ФП 29(24), *лестнѡ* (прилог) С 72(4), 61(14), *радостнѡ* (прилог) С 32(20), 49(15), *жалостнѡ* (прилог) С 62(8), 71(15), 85(5), *крестно* С 60(6) и сл.;

тб: а) *коситба* П 49(27);

тд: а) *деветдесетъ*...момака П 36(13), сто *петдесетъ* П 38(10);

тск: а) *братски* С 75(17);

тств: а) *долголѣтствѧй* ФП 2(5), въ *богатствѣ* ФС 5(16—17), *присвѧтствѧюѱа*... Господа Н С 31(1—2), ѡ*(т)вѣтствовала* СФ 34(22);

тћ: б) (облици футура): *изгѫбићешь* П 9(2), *сатрћѫ* П 15(9), *оучинићѫ* С 58(14), *показаћѫ* С 58(16), *даћѫ* С 82(16);

тц: а) *отца* ФС 34(16);

б) *дѣца* П 41(16), 47(6), С 56(6), 57(10), *дѣце* ФП 8(25), *дѣцѫ* П 8(11), 18(19), 43(4), 47(7), *дѣцо* П 50(1), *браца* С 39(22), 43(1), 43(21), 44(24);

тч: а) *свеће* П 47(5), *оче* С 108(10), да се *притча* С 52(7), за *притчѫ* С 10(77);

ћск: а) ѡ(т).... *Пећске* нахіе ФП 33(21—22);

чск: б) *юначки* П 27(8), 28(24), 31(14), браћю *юначкѫ* С 41(23), съ *юначкимъ* сердцемъ С 78(20), ѡ(т) *юначке* вике С 97(21), *Травничкій* Везіръ ФП 56(19), *Рѫдничка* (нахија) ФП 56(15) и сл.;

шств: а) по *старешствѫ* С 61(1).

---

[99] Уп. и примјер: въ дрѫжествѣ С 32(1).

В) *Приједлог + именска ријеч*

кб: а) *къ Београдѹ* П 14(22), 24(5), 26(17), 27(17), 36(5), 36(10), 40(8), 43(15), *къ бою* С 95(8), 100(10), *къ Богѹ* С 108(9), *къ Баточини* П 32(24) и сл.;

кд: а) *къ дворѹ* СФ 35(5), С 45(20), 46(16), *къ добрѹ* С 72(23) и сл.;

кг: а) *къ градѹ* С 93(11);

кз: а) *къ земли* С 86(8), 87(4), 88(6), 89(14);

сб: а) *съ Београђани* ФП 43(27);

сг: а) *съ Граничары* ФП 38(27—28), *съ Господомъ* С 60(3), 76(11);

сд: а) *съ дрѹгима* П 38(17), *съ дрѹге стране* С 38(10), *съ десна крила* С 96(5);

сђ: а) *съ Ђѡрђемъ* П 20(17), ФП 43(25);

сњ: а) *съ нима* П 21(14), 22(6), 31(2), *сь ниме* П 31(10), *съ нима* П 32(12), 34(21), 43(20), 51(20), ФС 34(5), *съ њомъ* С 38(12) и сл.;

сс: а) *съ собомь* П 44(8), *ссобомъ* С 57(18);

сч: а) *съ честію* С 77(16).

Исто тако, Ковачевић досљедно пише „етимолошки" и остале случајеве у којима се на граници између двије ријечи у говору врше одговарајуће фонетске промјене: *изъ Шабца* П 37(14), *изъ кавге* С 65(21), *изъ Кандінавіи* ФС 17(18), *изъ ѝвшке* П 10(5), *изъ тога* П 13(16), *изъ Сербіе* П 47(3), *изъ цѣле* ордіе С 88(14), *изъ церкве* С 92(7), *низъ Савѹ* П 49(8), *низь ѝлећа* С 96(12), *безъ сѹда* П 19(1), *безь шетеше* П 46(2), *чрезъ Хелесѝонте* ФС 7(22), *ѝредъ Княземъ* С 35(17), *ѝредъ собомъ* С 38(13), *ѝредь Тѹрке* С 91(24), *надъ собомь* П 43(8), *кодъ Плочника* С 15(8), *ѝодъ шаторе* С 56(16), *мећ' собомъ* С 11(3), *мећь собомъ* П 12(14) и сл.

Наведени материјал јасно показује да се у писању засебних ријечи не региструје ниједна одговарајућа гласовна промјена.

У писању префикса и основне ријечи „етимолошки" се пишу групе: *бк*, *бс*, *бш*, *биш*, *дѝ*, *дс*, *дч*, *зль*, *зс*, *зх*, *зч* и *зш*, а мјешовито, групе: *зѝ*, *зш*, док се само фонетски пише група *сб*.

У вези основе и суфикса непромијењено се пишу групе: *бк*, *бс*, *бц*, *гк*, *дс*, *дц*, *дш*, *ждн*, *жсшв*, *здн*, *зс*, *зц*, *сшн*, *шб*, *шд*, *шск*, *шсшв*, *шч*, *ћск*, *шсшв*, мјешовито, групе: *сль*, *шц*, *шч*, а фонетски, групе: *жк*, *сњ*, *шћ* и *чск*.

20. Код Ковачевића, као и код других писаца те епохе[100], срећемо удвојено писање самогласника и сугласника, које је, истина, ограниченог карактера. Удвојене самогласнике и поједине сугласнике срећемо претежно у ријечима страног поријекла, а удвојене *н* налазимо углавном у категоријама у којима је удвојено и у рускословенском:

[100] Уп. Нпр.: Млад., Рајић, 47; Кашић, Видак., 33; Албин, Новине 20

дцерь *Ісаака* ФС 3(11—12), *Іисвса* С 73(22), оу.... име *Іисвсово* С 36(12), 37(12), безъ велике *маане* П 12(21), кодъ *Неемени* Кѹћа П 36(7) и сл.;

оу *свббѡтѹ* С 60(9), 91(13), *Айрілла* ФП 25(23—24), ФП 38(30), *валла* П 20(13), съ *Матѳеемъ* ФП 23(23), *Матѳей* ФП 40(25), *Іѡаннъ* ФП 35(26—27), *Тѵраннѡмъ* С 32(3), *Посланнике* ФС 26(21), браца єдинного С 39(22), дцерь *рожденнѹ* С 69(18), *законнѡ* (прилог) ФС 3(16), дѣла *законна* С 4(5), *храбстѵеннѡ* (прилог) С 67(7), 98(22), *Божестѵенне* даре С 78(18), *блаженне* С 110(14), *собстѵенно* С 4(6), десница... *блаженна* С 108(6), *йокрывенна* С 84(13), *слѣдстѵеннѡ* (прилог) ФП 23(20), *разрвшенная*.... мѣста ФС 5(19), *безчисленнѹ* войскѹ С 9(18), за лава *избранна* С 68(20) и сл.

21. *Писање ь* и *ъ*. — Ови знаци долазе послије сугласника на крају ријечи и немају никакву гласовну вриједност (о употреби ь за обиљежавање сугласника ль и нь уп. т. 16). Код писања ь присутна је тежња придржавања извјесних правила, мада су и одступања прилично честа. Овај знак Ковачевић пише:

а) На крају именица женског рода на *ø*: овѹ *речь* П 37(23), С 75(6), П 24(24), *ноћь* ФП 38(26), С 51(27), онѹ *но*ць[101] С 66(15), *йомоћь* ФП 23(28), П 28(2), С 98(16), 94(20), 26(15), П 48(20), *йомо*ць С 100(3), на *йомо*ць[102] С 22(15), всю *йечаль* С 112(13) (уп. *йечаль* и у старословенском, — Микл., Рјечник, 561), *кровь* С 21(13), 24(10), 47(4), 58(12), 75(22), 87(18) итд., *скорбь* С 105(4), 106(9), Ф 110(1), *любовь* П 55(13), С 7(3), 22(1), итд., за....*стѵарь* П 8(23), *лажь* С 75(12), *дцерь* ФС 3(1 С 68(18), *смерть* С 60(10), 67(2), 74(16), *храбрость* П 22(1), С 30(18)) *власть* ФП 4(13), С 24(12), итд., *дѵжность* С 82(8), ФП 4(13), С 24(6), 56(18), *радость* С 112(5), *жалость* С 86(18), *задвисть* ФС 34(10), *крѣйость* С 6(8), ФС 12(23), *невѣрность* СФ 34(11), С 66(3), и сл. Колебање имамо у примјеру *мысаль* С 72(23), поред: *мысалъ* С 71(3), *йромысалъ* С 19(13);

б) На крају скраћеног инфинитива: *сказать* П 6(4), *йлатить* П 8(21), *квйить* П 11(8), *молить* П 12(8), *йогвбить* П 19(3), *изгинвть* П 41(8), 43(2), *хранить* С 10(2), *добыть* С 25(20), *казать* С 51(20), *йролить* С 58(12), *издать* С 72(15), *ломить* С 82(1), родить С 102(21) и сл.;

в) У облицима 1. и 3. лица једнине глагола *јесам:* єсамь С 105(7), *штосамь*... пріимио П 20(23), *какосамь*... оучиніо П 20(24), тамѡ *самь*[103] П 31(24), *доксамь* оучиніо С 41(21), *самь*...био С 42(10) ити., *нисамь* С 44(7), 54(11), 57(2) итд., — єсть ФП 51(31), С 56(2), ФС 101(21), ФС 109(26), ФС 110(1), ФС 110(1);[104]

---

[101] У старословенском је *ношть* (Микл., Рјечник, 455).

[102] Уп. у старословенском *йомошть* (Микл., Рјечник, 620).

[103] Поменимо и писање замјенице *сам* : *самь* каза оу очи С 75(14), поред: онъ.....*самъ* С 73(19), а *самъ* си... оучиніо С 106(15), оно ти є онъ *самъ* сотворіо С 106(22).

[104] Уп. и облике: *нѣсть* П 6(3), *бысть* ФС 19(22—3).

г) Иза сугласника *ш* на крају 2. лица једн. презента: *ћешь* С 47(14), 55(13), *мыслишь* С 79(13), *не знашь* С 79(5), *хоћешь* С 82(16), *морашь* П 8(21), не *дашь* П 9(13), *нећешь* П 20(2), не *видишь* П 47(8), *найишешь* П 52(18), *чѹешь* С 47(3), *ѡстаешь* С 110(28) и сл. Одступање од наведеног правила налазимо у примјерима: *знашъ* З 82(4), *бѹдешъ* С 55(9).[105]

д) Иза сугласника *Ч* и *Ћ* на крају ријечи у презименима *Чараинић* П 37(3), Юсѹфъ-Ага *Климентинић* ФП 33(23), *Хѹсеинъ Ганић* ФП 33(21), *Ћѹрчиић* ФП 44(13), — *Грбовичь* П 27(12), *Чараичь* ФП 36(27), *Видаичь* ФП 44(11—12), *Шаиничь* С 29(16), *Бранковичь* П 36(4), С 24(11), 56(14), 61(12), *Обиличь* Н С 27(5—6) и сл.;

ђ) У лексемама *Кнезь/Князь*[106] и *Лазарь:* Маѓімъ *Кнезь* ФП 31(29); — *Князь Лазарь* С 4(1), 13(9), 14(3), С Н 16(2), С 38(3), 16(5), 32(9), 34(2), С Н 41(7), С 91(11) итд., *Князь* С 48(7), 49(22), 78(5), ФС 109(26) итд.

е) Знак *ь* долази и у овим примјерима: *мећь* собомъ П 12(14), *мећь* браћю С 43(19), *мећь* нами С 64(5), 64(11); — *ѹтть* С 84(17), на *ѹтть*[107] С 85(14), — седмый *дань*[108] С 52(17), поред: *дань* ФС 105(15), ФС 48(23), С 48(5), ФС 47(28), итд. — *данась* С 64(5), 64(18), 67(9), 74(1), 93(2), 93(15), 104(9), итд. *днась* С 110(16), *днесь* С 111(6), 111(10);[109] — *іоць* П 9(26) в. примјере у т. 15), поред: *іоцъ* П 44(9); — *већь* П 41(21), 42(20), 51(18), 52(6), 19(21), 27(8), С 43(12), 51(16), 52(17), 6(24) итд., поред: *већъ* П 38(4), — *єрь* П 9(2), С 42(8), 49(9), 55(13), 56(4), 57(7), 60(8), 65(17), 66(3), 68(5), 76(24), 80(12), 84(13) итд., поред: *єръ*[110] С 42(3), 47(17), 52(4), П 49(1), 46(3), 43(1), 37(23), 31(18), 19(16) итд., — када ... *годь* С 42(9), кои *годь* С 74(3), *когодь* С 85(16), гди *годь* С 92(21), поред: *гдигодъ* П 8(17), *когодь* П 32(13), *штогодъ* П 49(20), 53(6), када...*годъ* С 49(23); — *оцетть* П 8(24), поред: *оцетъ* П 36(9), 38(16), С 70(17); — *царь* С 103(23), 102(15), — *внѹтрь* П 34(18), — *такоћерь* ФП 42(25), — *Господь*[111] С 42(21), — *Госѹдарь* С 63(1), — *аминь* С 108(22),

На крају ћемо поменути писање *ь* и *ь* на крају ријечи код бројева: *єданъ* П 9(11), 11(25), С 81(12), — *пятть* дцерей С 46(3) поред: *петъ* П 8(21), 29(17), 50(15); — *шесть* стотина П 26(25), 40(2), 50(20),

---

[105] У писању *ь* у примјерима под *а*, *б*, *в*, *г* Ковачевић се подудара са Стратимировићем (Млад., Страт., 81—82). Јерове иначе пишу и други наши писци из тога периода, али углавном без неких чвршћих правила. Уп. нпр.: Млад., Рајић, 41; Млад., Доситеј, 148; Албин, Новак., 20; Јерк., Јакшић, 154—155; Јерк., Игњат., 69. Уп. такође, Млад., ПИГВ 142—144; Млад., Рук. ГВ 303—304; Млад., Посвета, 150.

[106] И у старословенском долази — *князь* (Микл., Рјечник, 294).

[107] У старословенском је *ѹжть* (Микл., Рјечник, 765)

[108] Уп. у старословенском — *дьнь* (Микл., Рјечник 185). и у рускословенском *день* (Петк., Рјечник, 58).

[109] У старословенском долази- *дьньсь* (Микл., Рјечник, 185), а у рускословенском *днесь* (Петк., Речник, 60)

[110] У старословенском је *ѥръ* (Микл., Рјечник, 1159). Иначе, и Стратимировић има *єр'ь*, поред *єръ* (Млад., Страт., 81).

[111] *Господь* је и у старословенском језику (Микл., Рјечник, 138).

шесть хиљада П 48(6), С 70(2), *шесть* С 97(6), 50(15), 57(4) итд., — *осамь* С 18(9), 45(7), *осамь* стотина П 27(19), *осмь* ФС 109(15); — *деветь* С 24(4), 38(18), 41(3), поред: *деветь* С 95(22), — *десеть* П 48(7), — *дванаесть* С 96(5), — съ *тринасть* С 102(12), — *двадесеть* П 7(14), *двадесеть* и две П 23(6), триста *двасеть* П 28(5), — *тріесть* П 26(19), 29(22), 33(3), сто *тріесть* П 33(13), — *четрѣсть* П 31(8), 31(15), *четыресть* П 53(16), — сто *петдесетъ* П 38(10), — *шесетъ* П 17(13), — *седамдесеть* П 33(15), — *осамдесеть* П 29(2), — съ *деветдесетъ* ... момака П 36(13).

У осталим случајевима, иза сугласника у финалној позицији, редовно долази *ъ: разговоръ* С 32(12), П 19(9), 14(18), на *даръ* П 2(4), *соборъ* П 11(3), *простъ* С 108(1), *крстъ*[112] П 8(9), 18(17), *братъ* С 39(16), *юнакъ* С 53(8), *живъ* С 74(17), *вашъ* П 8(9), *кокошъ* П 9(23), *садъ* П 8(3), *предлогъ* С 31(7), *Богъ* С 74(4), *питамъ* П 15(3), *потомъ* СФ 14(19), во *гробъ* С 111(6), *алъ* С 76(1), *изъ нихъ* С 18(1), *страхъ* С 76(22), 93(6), *онъ* ФП 12(27), *споменъ* С 30(20), *васъ* П 4(9), *насъ* С 28(11) и сл.

22. *Употреба апострофа.* Овај интерпункцијски знак долази мјесто ъ, односно ь у сљедећим примјерима: *кад'* П 25(15), 32(16), 45(9), 47(21), 49(5), 49(27), 52(12), 52(13), С 52(13), 52(21), 53(4), 53(5), 59(17), 80(1) итд., поред: *кадъ* П 8(23), 9(9), 9(17), 10(19), 12(9), С 28(9), 45(23), 81(5) итд., — ѡ*(т)кад'* П 44(17), 44(18), поред: ѡ*(т) кадъ* П 8(5), — *тад'* П 24(19), 30(9), 37(12), 49(7), С 39(7), 40(5), 57(14), 59(2), 60(15), 73(3), 77(8), 86(13) итд., поред: *тадъ* П 7(3), 9(20), 30(11), 30(21), 40(2), С 43(17), 71(12), — *пак'* ФП 42(15), поред: *пакъ* П 47(4), 48(1), 48(3), С 26(3) итд. (в. примјере у т. 32, д) — *већ'* П 47(20), 48(12), С 44(22), 71(1), 72(13), 80(4), 83(4), 86(11), 99(10), итд. поред: *већь* П 51(18), 41(21), 42(20), 52(6), 19(21), 27(8), С 43(12), 51(16), 52(17), 6(24) итд., поред: *већъ* П 38(4), — *свѧд'* П 39(10), С 59(18), поред: *свѧдъ* С 58(3), П 37(1), — ѡ*(т)свѧд'* П 34(9), 40(14), С 84(4), 86(12), П 30(10), поред: ѡ*(т)свѧдъ* П 34(6), 35(16), — *сад'* П 19(7), 51(11), С 65(13), 66(5), 85(19), поред: *садъ* П 8(3), С 25(15), 40(16), 64(13), 66(19), 105(6), — до *сад'* С 110(25), поред: *досадъ* П 24(2), С 52(1), *до садъ* С 27(20), С 104(12), — ѡ*(т)сад'* П 43(11), ѡ(т) *сад'* С 106(3), поред: ѡ*(т)садь* П 22(9), ѡ*(т) садъ* С 40(19), — *єсил'* чѧо П 9(1), *где л'* С 22(7), *хоће л'* С 22(13), какви *л'* С 29(7), *єси л'* чѧо С 51(3), *єл'* С 53(15), 53(16), 54(5), С 56(23), 106(20), и сл. — *ил'* П 44(22), 10(2), С 78(8), — *ал'* П 19(10), 29(9), 30(21), 31(11), 33(9), 36(14), 44(3) С 50(14), 58(6), С 73(10), 80(11), 84(12) итд., поред: *алъ* С 76(1), П 37(22), 12(1), — *тѧд'* П 31(21), С 54(20), ѡ*(т)ѧд'* П 45(15), — *кѧд'* С 42(12), 80(13), поред: *кѧдъ* П 41(6), — *никѧд'* П 45(10), *всюд'* С 17(14), — *іоц'* С 12(10), 12(19), 13(5), поред: *іоць* (в. примјере у т 15), — *нек'* П 21(18), 53(11), 53(12), поред: *некъ* С 43(16), 46(18), 47(12), П 16(24), 16(25), 14(2), *нег'* (него) П 15(22), С 94(12), поред: *негъ* С 75(16), 49(4), *пред'* ніоме С 48(9), *пред'* нѣга С 51(17), *пред'* ни С 80(9), поред: *предъ* врата С 80(20), *предъ* нѣга С 82(6), *предъ* дрѧжинѧ С 85(4) и сл.

[112] Уп. *кръстъ* у старословенском (Микл., Рјечник, 317).

— *ѿод'* шатора С 48(16), *ѿод'* облакомъ С 69(8), поред: *ѿодъ* шаторе С65 (10), *ѿодъ* рѹкѹ С 70(1), *ѿодъ* шаторъ С 74(13), 75(5) и сл., — *из' ѕлобе* С 51(1), поред: *изъ* шатора С 75(1), 84(11), *изъ* гласа С 87(9), *изъ* носа С 87(18), *изъ* войске С 88(20), — *над'* нима С 98(6), — *к' ѿомѹ* П 9(26), поред: *къ нама* П 9(22), 47(6), С 51(18), *къ Паши* П 54(12), *къ вама* П 22(16) и сл., — *ѿек'* П 20(17), 52(8), — *нит'* П 47(1), С 44(20), поред: *нитъ* С 83(2), 85(16), 41(16), *нитѣе* П 22(10) и сл., — *меѣ'* собомъ П 11(3), 12(19), 34(13), *меѣ' Раю* П 21(17), *меѣ' нима* П 22(8) и сл. (в. примјере у Т. 12, ђ, као и у Т. 32, д), поред: *меѣь* нами С 64(5), 64(11), *свак'* П 39(18), поред: *свакъ* С 96(6), — *оздол'* П 25(1) и сл. — *къ ѿом'* С 67(7), поред: *оу ѿомъ* С 75(8), 80(19), ѡ *ѿомъ* С 101(13) и сл., — *Сербіанског'* ... Племича П 48(18), *Сербског'* Князь Лазара С 82(20), поред (неупоредиво чешће) *юначкогъ* С 98(4), на *Црногъ* Ѣѡрѣа П 31(1), и сл.

Апостроф долази и у овим облицима: *даб'* (да би) С 86(3), *мен'* (мене) С 112(2), *невѣра ѿ'* ... сѣди С 73(13), *даг'* (да га) С 53(2), *ѿакъ ѣ'* ... быти С 42(13), *кандаѣ'* П 34(24), *диванеѣ'* П 24(19), *сѣкѹѣ'* С 86(7), *нећеѿ'* (нећете) П 43(6), *мож'* быть С 107(16) и сл.

Изнесени материјал показује да Ковачевић употребљава апостроф често, али не и досљедно, на крају краћих облика појединих везника, приједлога, прилога, речца, замјеница, глаг. облика и, рјеђе, придјева, односно тамо гдје обично долази *ъ и рјеђе ь*.

Забиљежио сам само један примјер употребе овог знака у медијалној позицији: *ид'ѿе* П 50(1). Уп. сличне облике без апострофа: не *сѿрашѿесе* С 90(5), не *бѹдѿе* С 79(18), ѡ*сѿавѿе* га С 90(22), са *речма* С 93(12).

23. *Сасѿављено и расѿављено ѿисање ријечи.* — а) На почетку ћемо погледати ситуацију у вези с писањем рјечце за негацију. У писању овога облика лако се уочава правило: уз глаголске облике долази одвојено, а у именицама са префиксом *не-* срећемо састављено писање На примјер: *не знамо* П 13(17), *не знаѿе* С 29(13), *не знаде* С 53(20), *не знамъ* С 41(12), 47(17), *не можшь* П 15(21), *не оумире* ПФ 2(2), *не ѿріима* П 24(11), *не смеде* П 37(14), *не заѿаи* С 54(8), *не да* С 80(11), *не сврађа* С 30(4), *не* ц*адиѿи* С 37(16), *не ѿомреше* П 38(2), *не бы ли* С 89(12) и сл., са изузетком примјера: *несме* П 10(7), *небы* ФП 53(27). Одвојено писање налазимо и у облицима глагола *немаѿи: не мамъ* П 21(13), *не имамо* С 25(18), П 19(8), *не имаѿе* П 41(20), *не мамо* П 19(7) поред: *нема* С 79(3);

— *невѣрносѿь* С 107(6), 65(21), *невѣра* С 73(13), *невѣрникомъ* С 73(12), *невѣрниче* С 92(18), *не*ц*асѿію* ФС 109(22), *не*ц*асѿіе* С 65(18), *неволю* П 30(5) и сл.;

б) Приједлози, такође, долазе одвојено од облика пред којим стоје: *ѿри ѿеби* ФП 2(3), *на нима* П 26(24), *на ни* П 33(1), *меѣѹ вами* П 10(18), *меѣѹ ни* П 21(27), 24(24), *ѿо лицѹ* С 35(3), *са себе* П 23(18), *съ нима* П 31(2) и сл., поред: скимсѹ (*с ким су)* П 15(10), *ѿоредѹ* (по реду) П 22(14), *кѿомѹ* П 24(26), *ссобомъ* С 57(18), *коѿомѹ* С 64(3);

в) Енклитике се често везују за ријеч испред себе. На примјер:

— енклитика уз именицу: *сѿражага* (стража га) С 50(7), *Кнезовисе* (Кнезови се) П 50(19), по *брадисе* глади П 15(15), *градѣѹ* (град ћу) П 43(3), *людиће* (људи ће) С 26(10), и сл., поред: *Войводе се...* С 37(18), *кровь се разливаше* С 98(11), *съ коня га ...* ѡбори С 84(8), *истина є* П 13(15) и сл.;

— енклитика уз замјеницу: *своясѹ* (своја су) С 77(5), *ѩѣѹ* (ја ћу) П 24(27), 9(7), 52(13), С 91(23), *свећемо* (све ћемо) П 30(15), *мысмо* П 13(1), *высѿе* П 18(16), *онисѹ* ФС 38(21), С 61(17), *коисѹ* ФП 4(4), ФП 4(5), ФП 39(26) *коига* (који га) П 36(2), *когасмо* (кога смо) С 51(11), *шѿосамь* (што сам) П 20(23), *какосѹ* (како су) П 21(8), *свѣћемо* (сву ћемо) П 25(8) и сл., поред: *чѿо си сѿао* С 92(15), *ѩ самь* С 82(19), С 42(10), *ѿы си* С 23(6), *онъ ће* С 52(5), *оны бы* С 28(11) и сл.;

— енклитика уз глагол: *нећѹга* (нећу га) П 9(8), *ѿослага* (посла га) С 10(18), *ѿочешемѹ* (почеше му) П 21(28), *дошлисѹ* ФП 25(24), *былесѹ* (биле су) ФС 109(22) и сл., поред; *ѿослао га* ФС 9(22), ѡсѿавѿе *га* С 90(22), ѡбколели *сѹ* ФП 40(27), *ѿослѹшай ме* С 46(15), *оузео є* ФС 34(2), *рекао бы* С 79(12) и сл.. Поменимо и то да морфема се/ся иза глагола долази заједно са обликом испред себе: ѡѿіюсе П 10(5), *скѹѿишесе* П 11(1), *нисмосе ... владали* П 13(4), *сѿремилисе* ФС 38(22), *разсѿаесе* С 39(15), *скѹѿиласе* С 57(9), *не ѿодобисе* С 83(6), *разлежѹсе* С 95(15), *ѿредаѿисе* ФП 30(27) и сл., — *находящихся* ФП 56(4), *слѹчившагося* НС С 1(13), *начася* С 3(5), *назвался* ФС 3(16), *зваѿися* С 4(7) и сл. Изузеци су примјери: *ѿредаѿь се* П 40(22), *ѿредайѿе се* П 42(21), *каже се* С 50(5);

г) Енклитика уз проклитику: *ѿакѣѹ* (пак ћу) П 15(5), *даће* (да ће) П 16(21), *нишѣе* (нит ће) П 22(10), 22(21), *кандаѣ'* (канда ћ) П 34(24), *садаѣемо* С 51(14), *ѿеће* (те ће) С 55(16), *алсе* (ал се) П 12(5), ѥрсе П 30(20), *нишга* (нит га) П 16(2), *гдимѹ* (гди му) С 50(10), *дага* (да га) П 27(22) и сл., поред: *шѿа ће* С 41(12), *ѿакъ ће* С 26(11), *да ће се..* С 67(17 и сл.;

д) Појединачни примјери:

— упитна ријечца *л(и)* долази и одвојено и заједно са обликом испред себе: *гдѣ ли* С 93(18), 100(6), 99(24), 100(4), *чѹеѿе ли* П 7(7), *хоће ли* С 52(14), *шѿо ли ће* С 57(23), *ѿко ли є* С 74(9) и сл., поред: *єли* С 49(14), *єсѹли* П 55(4), *имали* (има ли) С 78(10), *єл'* С 40(15), 53(15), *єсил'* (јеси л) П 9(1), *хоѣел'* (хоће л) С 78(8) и сл.;

— прилог *сасвим : сасвимъ* П 16(12), 26(3), 29(19), 32(5), С 39(12), поред: *са свимъ* П 25(3), 42(13), 51(16), С 11(14), 27(10), 76(4). Увијек је одвојено: *со всѣмъ* С 7(16), 9(2), 20(10), 28(4) итд.;

— прилог *наѿраг : наѿрагъ* П 27(7), 31(10), 43(22), ФП 51(27), С 52(10), поред: *на ѿрагъ* С 12(10), С 41(15);

— прилог *унуѿра : оу нѹѿра* ФП 34(26), С 81(10), поред: *оунѹѿра* П 54(8), 35(17), 43(12), 43(8);

— прилог *ѿоѿомъ : ѿоѿомъ* СФ 6(15), С 8(1), 11(9), 13(5), 19(17) итд., поред: *ѿо ѿомъ* С 16(5), 48(15), 61(7). 62(5) итд.;

— приједлог *исӣред : изӣредъ* ФС 34(13), поред: *изъ ӣредъ* С 87(6) итд.;

Уп. и ове примјере: *ӣо край* Качаника С 99(17), поред: *ӣокрай* С 9(1), *довече* П 52(18), поред: *оу вече* П 54(1), С 60(12), *за шӣо* (зашто) П 18(15), С 35(8), 104(13), *акамоли* П 10(8), поред: *а камо ли* С 101(14), 86(6), *на ново* (наново) П 12(20) *не мой* С 82(1), поред: *немой* С 55(12), 55(17), *нећѹ* С 58(11), *неће* П 22(20), *сви ћеӣе* С 74(8), поред: онда *ће ӣе*... видити С 74(20), онда *ће ӣе* знати С 58(9), *не ћеӣе* П 43(1) и сл.[113]

Видимо да у вези с одвојеним и састављеним писањем ријечи у Ковачевићевим дјелима не можемо говорити о неким чврстим и досљедним правилима. Стихија и недосљедност на овом пољу прате, уосталом, и остале старије писце (уп. нпр. Млад., ПИГВ, 152—155; Млад., Рук. ГВ, 317—320.

24. *Писање великих слова.* — Велика слова Ковачевић пише:

а) У личним именима и презименима: *Миланъ* С 53(1), 53(7), *Милоше* С 32(21), ѡ(т) *Милоша* С 71(7), *Юговиће* С 38(7), *Юга* С 38(10), *Неманя* ФС 3(8), *Сӣефанъ Дѹшанъ* СФ 18(20), *Мѹрайъ* С 90(21), *Чарайићь* П 37(13), *Кѹчѹкъ-Алiа* ФП 30(27), *Мѹсъ-Ага* ФП 38(19), ФП 30(27), *Режейъ* П 53(3) исл., поред два изузетка *миланъ* С 87(9), *мѹсъ--Ага* П 38(15).[114]

б) У називима народа— *Сербли*, ФП 4(11) в. примјере у т. 6, в) *Тѹрцы* С 108(23), 84(3), П 8(5), С 79(1), *Тѹрчинъ* П 8(9), *Тѹркѡмъ* П 28(3), *Арнавӣе* П 24(28), 30(23), *Араӣа* П 20(6), 20(21), на *Греке* С 20(5), *Влахѡмъ* П 55(11), *Каврине* П 9(1), *Ћавръ* П 13(25), *Ћавры* П 14(24) и сл. Одступања имамо у примјерима: *влахиньо* П 9(22), изъ толикѡ стотина *ӣѹрака* П 31(16), *ћавръ* С 46(27);

в) У називима земаља и других географских појмова: *Сербію* ФП 4(1), оу *Боснѹ* П 38(7), 43(22), близѹ *Мачве* П 50(14), *Сремъ* СФ 5(20), до *Дѹнава и Болгаріи* ФС 6(19—20), въ *Македоніи* С 7(15), *Оунгаріа* ФС 14(22), са *Авале* П 7(3), *Космай* ФП 17(25), къ *Београдѹ* П 32(17), 36(10), въ *Крѹшевацъ* ФС 6(23—24), до *Саве* П 37(10), окѡ *Дрине* П 43(18), до *Сиӣнице*[115] С 102(10) и сл., уз усамљени изузетак: кодъ *ћѹӣріе* П 28(23). Примијетније је колебање и недосљедност у писању великих слова код двочланих топонима: до *Черна Кремена* С 54(17), до *Бѣла Камена* С 54(18), на *Полю Косовѹ* С 30(19), поред: код *Беліи вода* П 51(2), до ... *црвена Прѹга* С 54(16), на *ӣолѣ Косово* С 64(17), на *ӣолѣ Косово* С 35(18—19), на *ӣолю Косовѹ* С 106(2), на *Косовѹ ӣолю* С 52(6);

---

[113] Интересантан је податак да Ковачевић извјесне облике пише по норми данашњег правописа српскохрватског језика: *ни ѡ(ӣ) когъ* С 25(19), *ни ѡ(ӣ) кѹдъ* С 23(12), *ни за шӣо* П 24(11), *ни оу чемъ* С 92(22).

[114] Исто тако поред облика: *Црномъ Ћѡрћѹ* П 25(9), 17(18), 18(1), *Црномѹ Ћѡрћѹ* П 10(22), долази и један изузетак *црномъ Ћѡрћѹ* П 16(23).

[115] Називе цркава и манастира Ковачевић, такође, пише великим словом: *Зарківѹ* церквице С 11(13), *Зарківѹ* С 10(20), 11(7), оу *Раваницѹ* С 47(5), въ *Раваницѹ* ФС 109(15—16), кодъ.... церкве *Грачанице* С 102(9), Уп. и примјер: въ *Пришӣинскѹ Ейіскойію* ФС 109(13).

г) У присвојним придјевима изведеним од личних имена, назива народа и географских појмова: сѹпрѹга *Милошева* ФС 34(15), владѣніе *Лазарево* ФС 6(17—18), *Аганлинѹ* главѹ ФП 54(24—25), *Югово* име С 41(5), *Оркановъ* сынъ ФС 7(21), за... *Сербскѹ* Господѹ С 82(11), марвѹ *Тѹрскѹ* П 45(5), въ *Греческѹ державѹ* С 7(7), и сл., поред: за *тѹрскѹ* преправѹ П 34(22), *шѹмадинска* кѹрво П 9(12);

д) У лексемама: *бог, Исус, господ, створитель, Јуда, христјанин*; *Христ: Богъ* П 17(10), ФС 5(15), С 47(1), 58(7), 74(4), 74(11), 74(17), *Бога* П 12(8), С 91(12), *Богѹ* П 25(17), С 33(16), 47(12), 78(13)[116], *Іисѹса* С 73(22), *Господь* С 42(21), *Створителя* С 73(21), *Спасителя* С 72(16), 73(22), *Христѹ* С 66(7), *Іѹда* С 72(16), *Іѹдѹ* С 66(11), два *Христіанина* ФС 13(19—20), съ *Христіани*[117] ФП 45(25).

ђ) У називима појединих титула и сталежа, гдје недосљедност и колебање долазе до пуног изражаја. Ради прегледности подијелићемо материјал у три дијела:

1. Примјери писани само великим словом: съ *Протомъ Валѣвскимъ* ФП 23(23), *Папасъ* П 22(1), *Протопопъ* Стефана П 27(14). *Протопресвѵтеръ* ФП 40(25), *Архіепіскопъ* и *Митрополитъ* ФП 22(25—26), *Амѡсъ Пророкъ* С 60(7), *Владыка* П 21(27), 22(13), 24(3), 24(7), съ *Оберкнезомъ* ФП 23(26), *Бане* (банове) С 38(20), 105(14), *Баны* С 96(19), Ніколи *Болярѹ* С 37(4), *Бояри* С 96(4), *Паша* П 54(13), *Паши* П 21(23), *Пашѹ* П 8(5), *Паше* П 51(14), *Дахіа* (в. примјере у т. 36, б) *Сали*...Ага П 29(9), *Велможи* С Н 16(3), ѳгѡ *Велможей* НС С 1(16), *Бегъ* ФП 27(27), *Бегъ-Сѹбашѹ* С 11(10), *Бѹлюк-Башѹ Миленка* П 53(15), *Сердари* С 23(16), 96(3), *Сердаре* С 38(20), *Імператоръ* ФС 18(20), *Сѹлтанъ* С 7(9), *Бароны* С 96(19), *Полковнике* СФ 37(24), *Іаничари* ФП 45(26), *Сеймениньъ* С 50(6), *Аѵгаряни* С 20(2), *Сераскире* С 83(20), *Бѹргери* П 45(24), *Господа* Н С 31(2), С 52(11), 70(21), 77(23), 78(5), 78(15), 82(23), 107(10), *Господи* С 32(10), 56(16), *Господѹ* С 104(20), *Госѹдарь* С 63(1), *Господине* С 40(11), 51(3), 61(15), 73(7), 92(2), *Госпожа* Милица С 45(19), *Рая* П 12(22), 14(9), 21(19), *Раю* П 21(12), 13(8), 13(11), *Кмети* П 7(8), *Кметове* П 18(28), 22(4), са обадва... *Прінца* С 46(3), *Деспоткинѣ* С 46(3), *Іолдашъ* П 17(9);

2. Двојако писање налазимо у овим примјерима: ѡ(т) *Княза* С 44(1), *Княза* С 53(12), 55(13), 61(4), 102(21), *Князѹ* С 52(24), *Князеви* С 62(13), *Кнезове*[118] П 51(11) итд (око 100 пута) поред: *кнезове* П 48(15),

[116] Исто тако и придјеви изведени од именице *бог* долазе са великим словом: *Божя* воля С 94(17), во имя *Божіе* С 64(13—14), по милости *Божіей* С 62(18), *Божественнѹ* тайнѹ С 92(2) и сл. Мало слово долази једино у сложеници: противъ.... *богохѹлителя* С 21(17—18).

[117] Придјеве изведене од именице *христјанин* Ковачевић пише двоако: за...вѣрѹ *Христіанскѹ* С 37(13), вѣрѹ *Христіанскѹ* С 55(21), *Христіанскѹ* вѣрѹ С 4(17—18), поред : знацы *христіанскіи* С 22(8), *христянске* вѣре С 30(10), за вѣрѹ *христіанскѹ* С 98(23) и сл. Примјери са малим словом знатно су чешћи.

[118] Уп. велико слово и у придјеву и изведеницама: на таборъ *Княжевъ* С 91(2), *Княжевство* ФС 5(21), *Княгиня* Милица С 45(24), *Княгини* Милицы (ген. једн.) С Н 110(13), съ *Княгиномъ* С 46(12).

— *Крали* С 17(15), *Краль* Сербскій ФС 18(17), *Кралѣвы* С 24(16), поред: святога *краля* П 12(8), ѡ(т) ... *краля* Францꙋзскагѡ ФС 3(9—10), *краля*[119] Волкашина ФС 5(22), — Войводамъ С 10(1), *Войводи* (вок. мн) С 16(15), *Войводе* ФС 37(23), Димитріе *Войвода* С 11(1) и сл., поред: *войвода* С 48(10), 70(4), *войводи* Богданꙋ С 36(18), *воеводамъ* С 91(20), предъ *войводе*[120] С 77(24) и сл., — *Везіръ* П 50(13), *Везиръ* П 52(11), 51(1), 51(3), 51(19), *Везіра* П 48(12), *Везирꙋ* П 54(20), *Везиры* С 91(7) и сл., поред: велике *везире* С 83(19), *везирѡмъ* своимъ С 104(2), — *Племича* П 48(18), *Племичꙋ* П 55(4) онаки *Племића* С 29(2), поред: *ѝлемича* С 38(16), *ѝлемиће* С 38(8), *ѝлемићи* С 95(22)[121] — три... *Витеза* С 38(13), *Витезови* П 7(7), поред: *витеза* С 35(1), *витеже* С 36(10), *витезови* С 62(15), 93(13), — *Поглаваромъ* (инстр. једн.) П 11(22), *Поглаваре* П 25(6), 26(12), поред: *ѝоглавара* С 72(12), *ѝоглавары* С 101(6), съ тринасть *ѝоглавара* С 102(12), — *Комендантъ* ФП 38(20), поред: *комендатъ* ФП 52(27), — *Кржаліе* П 32(11), 28(18), поред: *крежалія* П 27(20);

3. Само мало слово долази у ријечима: *царь*[122] С 42(5), Мꙋрата *цара* С 42(24), *царꙋ* С 74(13), 77(8), 80(24), 82(17), 82(24) и сл., *царство* СФ 7(17), С 18(15), 19(1), 19(12) итд., *вождꙋ* Петровичꙋ П 55(3), *вожди* С 95(3).

е) Празнике, стране свијета и лексему *сунце* Ковачевић, такође, пише малим словом: *видѣнъ данакъ* С 74(7), на Римско *воскресеніе* ФП 45(20—21), къ *востокꙋ* ФС 6(19), на *западꙋ* С 99(14), *солнце* С 98(6), 76(7), *сѵнце* С 52(21), док у називима појединих мјесеци имамо обрнуту ситуацију: окѡ полъ *Аѝрілла* ФП 25(23—24), *Марта* 11-гѡ ФС 87(27), 17-гѡ *Маіа* ФП 40(29), *Іѵніа* 13-гѡ дне ФП 43(24) и сл.

ж) Велика слова долазе врло често и тамо гдје их уопште не очекујемо: *Паланке* П 24(14), 26(1), али: оу *касабꙋ* П 31(20), — оу *Чете* П 11(14), *Чете* П 11(20), 11(21), 15(16), оу *Чети*[123] ФП 23(25), поред: *чете* П 11(5), С 49(23), — кодъ *Страже* С 77(3), поред: подъ *стражомъ* ФП 38(28), *страже* П 39(10), С 59(18), — на *Насъ* П 14(21), 18(23), поред: за *насъ* С 21(2), ѡ(т) *насъ* П 18(21), — съ *Вама* П 48(22), поред: *вамаѣꙋ* (вама ћу) П 52(14), — *Контракть* ФП 39(7), 39(1), — *Вилаетъ* П 13(12), *Вілаетъ* П 16(12), поред: *вилаетъ* П 18(16), — *Шѝіонъ* П 33(6), поред: *шѝіонъ* П 31(18), — *Ракію* П 34(24), поред: *ракіе* чꙋтꙋрꙋ П 9(24), — *Скѵѝтръ* С 111(3), поред: *скѵѝтръ* С 4(2), 18(12), *скѵѝтромъ* С 24(14), — *Соко* С 53(9), поред: *соко* С 69(15), за *сокола* С 68(12), — *Народъ* П 8(13), 8(18), 13(2), 16(11), 18(4), 18(5),

[119] Прицјев долази са великим словом, а изведеница *краљевство* двојако: при *Кралѣвскомъ* Оуніверсітетꙋ НС П 1(20), *Кралѣвскагѡ* Всеꙋчилища НС С 1(22), — *Кралѣвства* (ген. једн.) С 20(11), поред : *кралевства* (ген. једн.) ФС 5(23—24), ФС 18(18).

[120] Уп. и — *воеводство* С 68(10).

[121] И лексема *ѝлеме* увијек је написана малим словом ѡ(т) *ѝлемене* Сербскога С 36(10), ѡ(т) ...*ѝлемена* С 37(8), племе С 41(6).

[122] Уп. : на *Цесарскꙋ* странꙋ ФП 38(26—27), али — *цара ни цесара* С 72(11).

[123] Уп. и облик — свимъ *Четникѡмъ* П 14(2).

52(10), поред: *народъ* С 7(1), — на ... *Разговорѹ* П 15(19—20), поред: *разговоръ* П 19(9), 19(15), С 32(12), 33(19), 60(4), — оу *Нахію* П 9(19), *Нахіе* П 12(22), поред: ѡ(т) ... Пећске *нахіе* ФП 33(21—22), по *нахіяма* ФП 10(24), — Сербскихъ... *Села* ФП 65(2), поред: близѹ... *села* ФП 10(27), — два *Тоїа* П 41(14), поред: два *тоїа* П 46(14), — акровь *Родителска* ФП 2(1—2), али: ѡ(т) *родителя* С 39(15), — овѹ *Книжицѹ* ФП 2(4), поред: овѹ *книжицѹ* ФП 55(21), — *Юнацы* П 35(20), поред: *юнакъ* С 80(12), 87(12), 88(17), — свогъ *Коня* С 81(15), са *Коня* свогъ С 86(14), поред: *конь* С 87(18), 89(9), свогъ *коня*[124] С 80(16), съ *коньма* С 80(10), — подъ Тѹрскѹ *Рѧкѹ* П 23(8), поред: *рѧкѹ* С 82(3), 87(8), — оу *Законѹ* С 81(17), поред: за *законъ* С 94(5), — *Сѹдію* П 40(2), — *Крмкѹ* (вок. једн.) П 8(20), — на *Бѹсіе* П 36(20), — *Чадо* (вок. једн.) ФП 2(1), — по Крайни *Кордоне* постави П 26(27) и сл.

Изнесени материјал показује да је Ковачевић у писању великих слова веома недосљедан, јер не ријетко умјесто великог слова пише мало и обратно, а често је и писање истих лексема како са малим, тако и са великим словом.

На крају ћемо нагласити и то да је великим словом писан сваки непарни стих (нпр: први, трећи, пети итд.), рачунајући од почетка стране, односно од почетка сваке нове пјесме. Одступање од овог правила нашао сам у свега двадесетак стихова.

(Наставиће се)

ЛИТЕРАТУРА И СКРАЋЕНИЦЕ

Албин, Мушк.	Александар Албин, *О народном језику Јована Мушкатировића*, Зборник за филологију и лингвистику, XII, Нови Сад, 1969, 53—72.
Албин, Новине	Александар Албил, *Језик новина Стефана Новаковића* (1792—1794), Нови Сад, 1968, IX+118.
Албин, Регул.	Александар Албин, *Народне језичке црте у Регуламенту од* 1748. *г.*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/1, Нови Сад, 1971, 61—77.
Албин, С. Рајић	Александар Албин, *Народни језик у делима Стефана Рајића написаним после* 1800. *године*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 123—146.
Алексић, Старосл.	Др Рад. Б. Алексић, *Одабрани Старословенски текстови са речником*, Научна књига, Београд, 1968, 91.
Барјакт. Осврт	Данило Барјактаревић, *Осврт на језик Доситеја Обрадовића*, Стремљења, 5, год. II, Приштина.

[124] Исто тако, и имена коня Ковачевић пише малим словом: на твога *бѹрака* П 47(15), свогъ коня *зеленка* С 45 (5), на твога *дората* С 50(1).

Ђорђић, Осаврем.	П. Ђорђић, *Осавремењавање предвуковске графике и ортографије*, Библиотекар, 13/1961, св. 4, 301—306.
Ђорђић, Транскрипција	П. Ђорђић, *О транскрипцији српскословенских текстова*, Зборник за филологију и лингвистику, 4—5, Нови Сад, 1961, 69—75.
Јерк. Игњатовић,	Др Јован Јерковић, *Језик Јакова Игњатовића*, Нови Сад, 1972, 325.
Јерк. Јакшић,	Јован Јерковић, *Језик писама Ђуре Јакшића*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 147—169.
Ивић, Банат,	Павле Ивић, *О говорима Баната*, Јужнословенски филолог, 18, 141—156.
Ивић, Бан. Хере,	Д-р Павле Ивић, *Место банатског херског говора међу српским дијалектима*, Нови Сад, 1958 (посебан отисак из Зборника Банатске Хере), 326—352.
Ивић, Дијалект.	Др Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*, Нови Сад, 1956, 218.
Илић, Радичевић,	Војислав В. Илић, *Песнички језик Бранка Радичевића*, Нови Сад, 1964, 258.
Јован, Венцл.	Владан, С. Јовановић, *Гаврило Стефановић Венцловић*, Српски дијалектолошки зборник, 2, 195—306.
Кашић, Видак.,	Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад. 1968, 166 + 6 аутографа.
Куна, Доситеј,	Херта Куна, *Језичке карактеристике књижевних дјела Доситеја Обрадовића*, Сарајево / Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Дјела, књ. XXXVI, Одјељење друштвених наука, књ. 31, 287.
Микл. Рјечник,	Franz von Miklosich, *Lexicon paleoslovenico-greaco-latinum*, Emendatum auctum, Scientia verlag Aalen, 1963, XXII + 1171.
Михајл. Речник,	Др Велимир Михајловић, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду*, I том (А—Љ), Институт за лингвистику у Новом Саду, Нови Сад, 1972, XXI + 347
Млад., Доситеј,	Александар Младеновић, *Графијска и језичка испитивања рукописа Доситеја Обрадовића*, Ковчежић. Прилози и грађа о Вуку, Београд, 1962, 4, 135—163.
Млад. Знак Ј,	Др Александар Младеновић, *Знак Ј у перспективи предвуковског ћирилског правописа*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, VII, Нови Сад, 1962—1963, 44—52 + 12 аутографа.
Млад. Мркаљ,	Др Александар Младеновић, *Сава Мркаљ и његови претходници у реформи предвуковске ћирилице*, Годишњак, Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1967 X, 161—198.
Млад., Орфелин,	Александар Младеновић, *Прилог проучавању Орфелиновог језика*, Зборник за филологију и лингвистику, 3, Нови Сад, 1960, 153—174.
Млад. ПИГВ	Др Александар Младеновић, *Графијске и правописне одлике првог издања „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XIV/1, Нови Сад, 1971, 115—157.
Млад. Посвета,	Др Алексалдар Младеновић, *Графијске, правописне и друге одлике „Посвете“ у „Горском вијенцу“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XV/1, Нови Сад, 1972, 143—169.

Млад. Рајић, Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 166 + 16 аутографа.

Млад., Рук. ГВ Др Александар Младеновић, *О рукопису и првом издању „Горског вијенца“*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, XIII/1, 1970, 273—334.

Млад. Слово Ђ, Александар Младеновић, *Слово ђ пре Вука*, Зборник за Филологију и лингвистику, VI, 1963, 159—162.

Млад. Стање, Александар Младеновић, *Стање и проблеми у проучавању језика војвођанских Срба у предвуковској епоси*, Књижевност и језик, 3, Београд, 1969, 228—235.

Млад. Страт. Александар Младеновић, *Народни језик у песми Љубосава и Радован Митрополита Стевана Стратимировића*, Зборник за филологију и лингвистику, XIV/2, Нови Сад, 1971, 71—121.

Млад. Типови, Александар Младеновић, *Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века*, Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави (1973), Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 1973, 39—53.

Млад. Три Прилога, Александар Младеновић, *Три прилога познавању графије наше штампане ћирилице предвуковског периода*, Зборник за филологију и лингвистику, XI, Нови Сад, 1968, 189—190.

Мразовић, Руководство, Авраам Мразовић, *Руководство къ словенстѣй граматицѣ*, Въ Віеннѣ, 1794.

Николић, Срем, Берислав М. Николић, *Сремски говор*, Српски дијалектолошки зборник, XIV, сепарат 2, 203—412.

Петк. Речник, Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*, Сремски Карловци, 1935, 201.

Поповић, Госп., Иван Поповић, *Говор Госпођинаца у светлости бачких говора као целине*. — Београд (Српска академија наука и уметности пос. изд. књ. С XXV) 1968;

Рјеч. ЈАЗУ, *Рјечник хрватскога или српскога језика*. Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб, I — (1880—)

Рем. Вук, Слободан Н. Реметић, *О графији и правопису Вукове „Пјеснарице“ из* 1814. *године*, Прилози проучавању језика, 6, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, 55—66.

Смотрицки, Граматика, М. Смотрицкіи, *Граматіка въ Царствующем великом градѣ Москвѣ*... (1721).

Стиј. Орфелин, Светозар Стијовић, *Графијске и правописне одлике у Орфелиновом Магазину*, Прилози проучавању језика, 6, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, 31—40.

Сучевић, Доситеј, Милован Сучевић, *Језик у делима Доситеја Обрадовића*, Извештај православне велике гимназије сремскокарловачке, књ. 55, год. 62 (1913—1914), 5—60.

Шкаљ. Турц. Абдулах Шкаљић, *Турцизми у српскохрватском језику*, Сарајево, 1966, 662.

Т. А. Иванова

СИНОНИМИЧЕСКИЙ РЯД СО ЗНАЧЕНИЕМ ОТЧУЖДАЕМОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ СЛАВЯНСКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЯЗЫКАХ

Работа выполнена под руководством проф. П. Дмитриева

В последнее время в лингвистике особый интерес вызывает функционально-семантический подход к анализу разнообразных языковых явлений, который помогает, на основании выделения синонимических конструкций различных уровней одного или группы языков, полнее охарактеризовать все богатство и многообразие грамматических средств выражения близкого содержания и определить общие черты нескольких родственных языков. В то же время, изучение синонимических процессов, являясь составной частью изучения языка в его динамическом состоянии, позволяет глубже проникнуть в специфику каждого отдельного языка. Тем не менее, до сих пор как в советском, так и в зарубежном языкознании многие основные проблемы синонимии еще далеки от разрешения и считаются спорными. К их числу следует отнести поиски общих принципов и критериев выделения синонимических конструкций, отсутствие системности и полноты в характеристике данного явления и некоторые другие.

Системный характер лексической и грамматической синонимии обусловливает их общие черты и возможность переноса некоторых принципов лексической синонимии, как наиболее изученной области, на грамматические структуры: синхронность при выборе фактического материала, разграничение языковых и речевых синонимов, взаимозаменяемость синонимов и возможность определенных трансформационных преобразований. Кроме того, при описании синтаксических синонимов особую важность приобретают принципы соотношения грамматических значений, грамматических структур и позиций сопоставляемых конструкций. Таким образом, синтаксические синонимы можно определить так: это разные синтаксические конструкции данного языка (или данной группы языков) на определенном этапе развития, которые, обладая одинаковой значимостью (общим ядром значения) и тождественностью грамматической позиции, могут различаться оттенками

лексико-грамматического значения, дистрибуцией и активностью употребления. Возможность однотипной трансформации и взаимозаменяемости служит при этом также важным показателем синонимичности тех или иных структур.

Изучение отдельных синонимов проводится обычно на уровне функционально-семантического ряда, что позволяет наиболее отчетливо выявить разнообразные синонимические связи и определить специфические, дифференцирующие признаки компонентов ряда, а также причины, обусловливающие выбор того или иного синонима. Синонимический ряд (или группа) — это свойственный определенному этапу (обычно синхронному) развития данного языка или группы родственных языков набор синтаксических конструкций, которые выделяются на основании их функционально-семантической общности, взаимозаменяемости и однотипной трансформационности.[1] Образующие синонимический ряд конструкции при общности передаваемого ими основного значения могут несколько отличаться друг от друга в структурном, семантическом и стилистическом планах. Поэтому обычно синтаксические синонимы с учетом нарастания их структурно-семантических различий подразделяют на несколько типов: синтаксические тождества (или дублеты), синтаксические варианты, собственно синтаксические синонимы и, наконец, параллельные синтаксические конструкции[2].

В предлагаемой статье сделана попытка на основании анализа фактического материала близкородственных современных славянских литературных языков флективного типа выделить синонимический ряд синтаксических конструкций, при помощи которых можно выразить один из оттенков свойственного носителям различных языков понятия притяжательности — оттенок отчуждаемой принадлежности. Анализируемый в статье оттенок посессивного значения характеризуется наиболее высокой „степенью“ посессивности, что находит свое выражение в возможности одинакового для всех конструкций трансформационного преобразования в вербальную структуру с глаголом ‚иметь‘ и подлежащим — названием субъекта притяжательности. Семантический оттенок отчуждаемой принадлежности определенным образом отражает отношения реального присвоения человеком или группой лиц кон-

---

[1] См.: Шведова Н. Ю., *Активные процессы в современном русском синтаксисе.* (Словосочетание). М., „Просвещение“, 1966, с. 6; Кононенко В. И. *Синонимика синтаксических конструкций в современном русском языке.* Киев, „Наукова думка“, 1970, с. 6, 12.

[2] Применительно к современному сербохорватскому языку функционально-семантический анализ посессивных конструкций, являющихся трансформами базовой вербальной структуры с глаголом 'иметь' и подлежащим — субъектом посессивности, дан М. Ивич. Автор наряду с описанием регулярных правил использования синонимических конструкций с родительным принадлежности и притяжательными прилагательными, устанавливает и четкий формальный критерий выделения посессивного значения путем сравнения идентичных с формальной точки зрения структур с притяжательными прилагательными: Marina sestra → Mara ima sestru, но Milošev dolazak → Miloš dolazi и Miloševo hapšenje → Miloš doživljava hapšenje. См.: Ivić M., *Genitivne forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja sufiksom* -ov (-ev, -ovljev, -evljev), -in *u odnosu „kombinatoričnih varijanata“.* — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. X, 1967, с. 257—262.

кретных вещей и предметов материальной действительности. Эти объекты владения могут являться частной собственностью владельца, находиться в его временном или постоянном пользовании и употребляться им в тех или иных целях. Анализ материала показывает, что данный оттенок посессивные конструкции приобретают в определенном контексте в том случае, когда объектом притяжательности выступают названия конкретных вещей и предметов, причем чаще всего встречаются существительные следующих семантических групп: общие названия имущества; названия различных понятий, относящихся к жилью, жилых помещений, строений и т.п.; названия предметов домашнего обихода; названия предметов одежды и другие. Названием субъекта притяжательности — одушевленного предмета (лица или группы лиц) в близкородственных славянских языках может быть, очевидно, либо имя существительное в форме родительного или, реже, дательного падежа, либо образованное от него при помощи того или иного суффикса имя прилагательное, т.е. в работе рассматриваются только такие посессивные конструкции, в которых названием субъекта притяжательности являются полнозначные, знаменательные части речи.

Анализ имеющегося в нашем распоряжении фактического языкового материала позволил выделить два типа отношений отчуждаемой принадлежности: во-первых, принадлежность какого-либо конкретного предмета одному определенному лицу, во-вторых, принадлежность по отношению к группе лиц.

I тип отношений — отчуждаемая принадлежность одному лицу — может быть выражен в современных славянских литературных языках при помощи следующего функционально-семантического ряда: $N_0 + N_{g.sg.} \rightleftarrows A_1 + N_0 \rightleftarrows A_2 + N_0 (\rightleftarrows N_0 + u\, N_{g.sg.}) (\rightleftarrows N_0 + kod\, N_{g.sg.})$, где N_0— объект притяжательности; $N_{g.sg.}$— форма родительного падежа единственного числа от названия субъекта притяжательности, при которой возможны различные поясняющие и определяющие слова и обороты; A_1 — форма притяжательного прилагательного с суффиксами -ов/-ев (-овьев/-евьев), -ин/-ын (-нин) от названия субъекта притяжательности; A_2 — форма относительного прилагательного с суффиксами -ск, -овск/-евск, -инск, — *jь и др. от названия субъекта притяжательности.

Например:

русский язык:

комната Алексея; Алексеева комната (А. Толстой); старые мужнины рубахи (В. Тендряков); Отец любил снимать, но снятые катушки с пленкой валялись потом месяцами в ящике отцовского письменного стола; Все было звонко и весело в доме у дяди Коли. (К. Паустовский) и т.п.;

украинский язык:

кабинет генерала; генералова табакерка; В ту ніч майже до ранку горіло світло у вікнах генеральського кабінету (Н. Рибак); В Енгельса у вітальн сиділо за столом чоловік десять. (М. Олійник) и т.п.;

белорусский язык:

у майстэрню гаспадара; у гаспадаровым пакоі (Е. Лось); чысценькі домік падзвіжніка Чарнышэўскага (Я. Брыль); Жыта не радзіцца На мужыцкім полі. (Цётка); на хустку ў брата (Л. Арабей) и т.п.;

польский язык:

zagroda Jantka; położenie Jantkowej zagrody; W ciągupół roku Baśka zmieniła się dla męża do niepoznania, szczególniej zaś podziałał na nią stosunek z gajowym Skórzakiem. Kiedy się z nim spotykała w porębie łub iw mężowskim domu, wtedy się ożywiała przyjemnie. (A. Dygasiński); chata zbiegłego Ukraińca (W. Żukrowski) и т.п.;

чешский язык:

auto zmizelého Čepelky (K. Čapek); Zahrada Brandova sousedila s majetkem kožišnika Valenty, jenž měl syna jmenem Jozefa. Mlady pan byl velmi hezký hoch. Staralse spíše o děvčata, a kde jen mohl, třeba znenadání a třebas pod okny otcovského domuje líbal na rameno. (V. Vančura) и т.п.;

словацкий язык:

v dome bohatého pána Štepku (Timrava); bielizeň tajného radcu Hauptmanna (D. Okáli); v Rajsinej krčme (M. Figuli); Štefana vychovala stará mati. Opatrovala ho ako oko v hlave, a tak žili na jej a na materinskom peknom grunte. (J. G. Tajovský) и т.п.;

сербохорватский язык:

у галантеријској радњи Лауре Ленбахове (М. Крлежа); под кровом шјор Бепове старинске куће (Р. Маринковић); у братовљеву дому (М. Црњански); Већ прве године Латиф је, кад му је отац умро, продао велику, лепу очинску кућу. (И. Андрић); и т.п.;

словенский язык:

nad posteljo moje plemenite babice (A. Ingolič); na hiši Frančiške Uranič (Delo); v odvetnikovi hiši (J. Kersnik); zetov obnošeni delovni suknjič (M. Krušič); Sama nam grofica ne bi dala niti prgišča zemlje. Poseči bi morala vmes oblast in razdeliti grofovsko zemljo med nas! (A. Ingolič) и т.п..

Как видно из приведенного материала, синонимический ряд включает оппозиции согласуемых и управляемых конструкций, а также внутрипадежные и межпадежные, беспредложные и предложные соотношения.

На основании того, что все конструкции из данного синтакси ческого ряда передают сходное значение — оттенок отчуждаемой принадлежности одному лицу, могут быть произведены их взаимозамены и осуществлены трансформационные преобразования в вербальную

структуру с глаголом ‚иметь‘, где подлежащим будет название субъекта, а прямым дополнением — название объекта притяжательности. Ср., например:

русск. на дворе у Данилы — на Данилином дворе (А. Толстой) → Данила имеет двор; укр. хата Федорчукова (Н. Рибак) ⇄ хата Федорчука → Федорчук має хату; белорусск. цётчына хата ⇄ дом цёткі (Е. Лось) → цётка мае хату; польск. pałac możnego pana (A. Dygasiński) ⇄ pański pałac → pan ma pałac; чеш. kočárek naši Růženky (M. Pujmanová) ⇄ Růženčin kočárek → Růženka má kočárek; словац. majetek mojho otca ⇄ otcov majetek → otec má majetek; сербохорв. двориште другог комшије ⇄ комшијино двориште ⇄ двориште код комшије (Д. Ћосић) → комшија има двориште; словен. hiša tvojega očeta ⇄ očetova hiša → oče ima hišu и т.п.

В данном синонимическом ряду две конструкции $N_o + N_{g.sg.}$ и $A_1 + N_0$ характеризуются в целом в группе исследуемых языков примерно равной активностью употребления (671 пример с конструкцией $N_0 + N_{g.sg.}$ и 697 примеров с конструкцией $A_1 + N_0$). Однако доминантой ряда со значением конкретно-единичной отчуждаемой принадлежности, по нашему мнению, следует признать конструкцию $N_0 + N_{g.sg.}$, которая свойственна всем без исключения славянским языкам флективного типа и способна достаточно ясно и полно передавать функционально-смысловую основу всего синтаксического ряда. Для этого стержневого элемента характерны бóльшая стилистическая нейтральность в целом во всей языковой группе, а также отчетливость и однозначность передаваемого значения, актуальность и узуальность использования.[3] В каждом же отдельно взятом славянском языке существует свое особое соотношение употребляемости двух данных синонимических конструкций, различными могут быть и условия их использования. Так, в современных польском, русском и в несколько меньшей степени в украинском и белорусском литературных языках использование конструкции $N_0 + N_{g.sg.}$ является вполне активным и не связано никакими синтаксическими и морфологическими условиями, т. е. иными словами, в этих языках возможна, а в некоторых случаях даже обязательна форма родительного падежа единственного числа без каких-либо определений от названия владеющего лица[4], тогда как, например, в современном русском литературном языке употребление другой конструкции $A_1 + N_0$ с притяжательными прилагательными, передающей тот же семантический оттенок, имеет стилистические ограничения: она почти полностью вытеснена из деловых, официальных стилей, что находит свое выражение, например, в языке газет, где притяжательные прилагательные исключительно редки, но сохраняется и используется довольно широко в семейно-бытовом просторечии и в языке художе-

[3] Ср.: Кононенко В. И. Указ. соч., с. 12.

[4] Например: польск. auto gubernatora (K. Brandys), русск. на парту Жени (Правда), укр. в хаті хазяйкі (С. Скляренко), белорусск. трымаў талекру жонкі (Л. Арабей) и т.д. и т.п.

ственной литературы, в основном, с целью создания колорита исторической эпохи, быта определенной социальной среды.[5] Поэтому можно сказать, что в современном русском литературном языке согласуемая и управляемая синонимические конструкции $A_1 + N_0$ и $N_0 + N_{g.sg.}$ являются стилистическими дублетами, а это, по нашему мнению, в определенной степени препятствует полному вытеснению из языка притяжательных прилагательных. Как показывает анализ фактического материала, аналогичное соотношение этих двух конструкций существует в современных белорусском и украинском литературных языках, где притяжательные прилагательные со значением отчуждаемой принадлежности исключительно редки в официальных, деловых ситуациях и, наоборот, достаточно часто (чаще, чем в русском языке) встречаются в текстах художественных произведений, отражающих в известной степени народно-разговорную речь.[6] В современном польском литературном языке, в некоторой степени из-за полного семантического тождества данных конструкций, процесс вытеснения притяжательных прилагательных имеет наиболее ощутимые результаты: во всех языковых стилях структуры с притяжательными прилагательными, передающими значение отчуждаемой принадлежности, — явление исключительно редкое. (Конструкции типа $A_1 + N_0$ составляют, по нашим подсчетам, всего около 8% от общего количества синтаксических структур, выражающих в польском языке отчуждаемую принадлежность).[7]

В современных словенском, сербохорватском, чешском и словацком литературных языках конструкция $N_0 + N_{g.sg.}$ используется значительно реже, чем в вышеперечисленных языках, и ее употребление имеет определенные ограничения: форма родительного падежа единственного числа обязательно должна сопровождаться какими-либо определяющими или поясняющими словами, т.е. употребление конструкции $N_0 + N_{g.sg.}$ является здесь несвободным, связанным, блокированным.[8] Когда же названием одного известного лица — субъекта притяжательности служит имя существительное без каких-либо определений, то в этом случае в данных языках обязательно используется конструкция $A_1 + N_0$, не отличающаяся сколько-нибудь заметно в семантическом плане от конструкции $N_0 + N_{g.sg.}$[9] Ср. словен. župnikov kurnik (М.

---

[5] См.: Виноградов В. В., *Русский язык. (Грамматическое учение о слове)*. 2 изд. М., „Высшая школа", 1972, с. 161—162.

[6] См.: *Курс сучасної української літературної мови*, т. 2. Київ, 1951, с. 85—86; *Граматыка беларускай мовы*, т. I. Мінск, 1962, с. 193—194; Наркевич А. И., *Лексико-семантические средства выражения принадлежности в белорусском языке (сравнительно с русским)*. В кн.: *Проблемы лексикологии*. Сборник статей. Минск, 1973, с. 103.

[7] Ср. наблюдения С. Шлиферштейн и Я. Петра: Szlifersztejnowa S., *Przymiotniki dzierżawcze w jezyku polskim*. Wrocław, wyd. PAN, 1960; Petr J., *Posesívní adjektiva v současné polštině*. — Slavica Pragensia, XIII, 1971, с. 33—44.

[8] Ср.: Ивић М., *Српскохрватски падежни облици обавезно праћени одредбом као помоћним морфолошким знаком*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. IV, 1959, с. 151—163.

[9] См.: Travniček Fr., *Mluvnice spisovné češtiny*, č. II. Skladba. Praha, 1951, с. 1068; *Morfologia slovenského jazyka*. Bratislava, vyd. SAV, 1966, с. 167; Štolc J., *Vyjadrovanie posesívneho vzt'ahu v slovenčine a jeho slovanská suvislosť*. — Slavica Slo-

Krušič), но kurnik pana župnika; сербохорв. кућа истог домаћина (Д. Ћосић), но домаћинова кућа; чеш. Helenčin budík (M. Pujmanová), но budík naší Helenky; словац. gazdov dom (J. Poničan), но dom mojho gazdu и т.п. Таким образом, в этих славянских языках конструкции $A_1 + N_0$ и $N_0 + N_{g.sg.}$ также являются дублетными.

Другая согласуемая конструкция данного синонимического ряда $A_2 + N_0$, где A_2 — относительное прилагательное, свойственна всем без исключения исследуемым славянским литературным языкам, но значительно уступает по активности использования двум предыдущим. С ее помощью выражается принадлежность какого-либо конкретного предмета одному определенному лицу лишь в отдельных, очень редких случаях. Для выявления посессивного значения данной конструкции, как видно из приведенного материала, требуется привлечение достаточно широкого контекста, однако и в таких примерах передаваемая конструкциями типа $A_2 + N_0$ отчуждаемая принадлежность часто осложнена добавочным коннатотивным содержанием, отсутствующим, как правило, в словосочетаниях с притяжательными прилагательными или родительным принадлежности. Ср.:

> русск....торопились ждать в сенях, браниться у постельничьего крыльца (Ю. Герман); укр. Пам'ятаю, що по тих місцях, де я тепер проїздив, мого часу панські маєткі були. (О. Вишня); польск. Rozmowy te mają się rozpocząć w poniedziałek w pałacu prezydenckim. (Tribuna Ludu); чеш. Tehdy jsem zařizoval knížecí lichtenbergský park. (K. Čapek); Blažena sedela pod borovicí, na klině mužský kabát' a vysazovala záplatu. (M. Pujmanová); словац. — Nuž a čo mi bude vyhadzovat' na oči, že som vyrástol na gazdovskom chlebe? (J. Poničan); сербохорв. Ништа боља није била ни дједовска кућа, у којој је одилазио нарочито за великих празника. (А. Цесарец) и т.п.

В минимальном контексте словосочетания значение отчуждаемой принадлежности одному определенному лицу у прилагательных с суффиксом -ск- проявляется наиболее отчетливо, когда такие прилагательные представляют собой в данном языке единственно возможные от названия владеющего лица адъективные формы. В современном русском литературном языке такими являются, например, прилагательные, образованные от фамилий на -ов/-ев, -ин/-ын: за рябовский карбас ← Рябов, посреди иевлевской горницы ← Иевлев (Ю. Герман); бровкинский полотняный завод ← Бровкин, в головинский шатер ← Головин (А. Толстой) и др. Однако и здесь прилагательные на -ск-, благодаря своей относительности, кроме выражения значения отчуждаемой принадлежности придают словосочетанию некоторую качественную характеристику.

Структуры типа N_0 + u $N_{g.sg.}$ и N_0 + kod $N_{g.sg.}$ представляют предложно-падежные оппозиции данного ряда. Обе конструкции имеют

---

vaca, roč. I. č. 3, (1966), c. 259—267; Стевановић М., *Савремени српскохрватски језик. II. Синтакса.* Београд, Научна књига, 1969, с. 175—176 и др.

ограниченную сферу существования: первая характерна для восточнославянских языков[10], но и здесь эта синтаксическая конструкция встречается относительно редко по сравнению с другими способами обозначения отчуждаемой принадлежности и с конструкциями, где в форме родительного падежа с предлогом *у* стоит личное местоимение, например, укр. в нього в колекції, в сумочці в неі (О. Гончар); белорусск. усё ў пакоі ў яго (Л. Арабей); русск. у него из грудного кармана (А. Макаренко) и др. В остальных славянских литературных языках конструкции $N_0 + uN_{g.sg.}$ со значением отчуждаемой принадлежности встречаются исключительно редко, в нашем распоряжении имеется единственный пример такого типа: польск. Pies u sąsiada zaczął wyć. (W. Żukrowski).

Наличие предлога в обеих конструкциях придает значению отчуждаемой принадлежности, выражаемому ими, некоторый объектный оттенок, не настолько, однако, заметный, чтобы считать их просто вариациями, передающими близкое содержание, но не являющимися синонимами. По нашему мнению, две данные предложно-падежные конструкции можно определить как синонимичные по отношению к остальным конструкциям синтаксического ряда.

II тип отношений — отчуждаемая принадлежность двум, нескольким или множеству лиц — выражается в современных славянских литературных языках флективного типа при помощи следующего ряда:

$$N_0 + N_{g.pl.} \rightleftarrows A_2 + N_0 (\rightleftarrows N_0 + uN_{g.pl.}) (\rightleftarrows A_{ovic} + N_0),$$

где N_0 — объект притяжательности; $N_{g.pl.}$ — форма родительного падежа множественного числа от названия субъекта притяжательности, при которой возможны различные определения; A_2 — форма относительного прилагательного с суффиксами -ск, -овск/-евск, -инск,- *jь и др. от названия субъекта притяжательности; $uN_{g.pl.}$ — форма родительного падежа множественного числа с предлогом *у* от названия субъекта притяжательности; A_{ovic} — неизменяемая, застывшая форма на -ovic от названия субъекта притяжательности.

Конструкции со значением конкретно-множественной отчуждаемой принадлежности встречаются в анализируемых языках значительно реже, чем словосочетания, выражающие принадлежность одному лицу, частотности их использования относятся, примерно, как 1 :4.

Например:

русский язык: гимнастерки распоряжавшихся работами саперов (К. Симонов); Володя в благодарность учил старушечьих канареек насвистывать польку или дарил старушкам суперфосфат. (К. Паустовский); Квартира у Казанских была очень высокая и светлая. (К. Паустовский) и т.п.;

---

[10] Ср.: Собинникова В. И., *Родительный принадлежности с предлогом у в восточнославянских языках*. Славянский сборник, 2. Воронеж, 1958, с. 33—46.

[11] См.: Стевановић М. I) *Генитивне синтагме с предлогом КОД и неке њихове опозиције*. — Наш језик, н. с., књ. XV, св. 3—4, с. 172—176, 2) *Синтакса*, с. 301.

(В русском языке отмечен пример, где конструкция $A_1 + N_0$ употреблена в значении множественного числа: К сумеркам пришли рыбацкие женки. — —. Детишки держались за материны подолы, таращили глазенки на отцов. (Ю. Герман). В этом случае конструкция с притяжательным прилагательным на -ин выступает в качестве контекстуального синонима по отношению к членам ряда конкретно-множественной отчуждаемой принадлежности.)

украинский язык: квартира Степняків; з одягу стрільців (М. Олійник); трощили оборонні споруди соперників (Вечірній Київ) и т.п.;

белорусский язык: машыны Станіслава Кур'яна і Станіслава Сырыцы (Мінская праўда); паліто студэнтак (Л. Арабей); Рабінзон Круза пакінуў бацькоўскі дом (Віцебскі рабочы) и т.п.;

польский язык: białe czapki cyklistów (K. Brandys); Brylant z Majcherkiem wynieśli się w świat z hrabskiego dworu. (A. Dygasiński); od mieszkania przyjaciół (St. Goszczurny) и т.п.;

чешский язык: místnosti námořníků (Rudé právo); auta vysokých německých ductojníků (M. Pujmanová) и т.п.;

словацкий язык: postele štyroch služok a dvoch kuchárok (F. Král'); chalúpky kopaničiarov (P. Jilemnický); Viete, kto striel'al na četníkov? — Ja som počul len výstrel z četnických pušiek. (J. Poničan) и т.п.;

сербохорватский язык: о прозор спаваће собе дједа и баке (А. Цесарец); visoka ograda koja je dijelila Pamukovića avliju od Telalovića bašte i kuće (I. Andrić); пред спавање прегледа дечје писанке (Д. Ћосић) и т.п.;

словенский язык: koča bivšega grajskega hlapca Boštjana in Drejčeve hčere Ivanke (A. Ingolič); Ne odstopiti od vesel na čolnu prihodnjih otrok (T. Pavček); Dresirani psi bodo odkrivali mamila in razstrelivo v potniški prtljagi. (Delo) и т.п.

Вследствие синонимичности данных типов конструкций они соотносимы между собой и могут быть преобразованы в вербальную структуру с глаголом ‚иметь'. Ср.:

русск.: старушечьи канарейки ⇄ канарейки старушек — канарейки у старушек → старушки имеют канареек; квартира у Казанских ⇄ квартира Казанских → Казанские имеют квартиру; укр. одяг стрільців ⇄ стрілецький одяг ⇄ одяг у стрільців → — стрільці мають одяг; белорусск. бацькоускі дом ⇄ дом бацькоў ⇄ дом у бацькоў → бацькі маюць дом; словац. četnícké pušky ⇄ pušky četníkôv → četníci majú pušky; сербохорв. дечје писанке ⇄ писанке деце (собирательное существительное) → деца имају писанке; словен. potniški prtljagi ⇄ prtljagi potnikov → potnici imajo prtljago(e) и т.п.

Доминантой данного функционально-семантического ряда является конструкция $N_0 + N_{g.pl.}$, известная всем исследуемым славян-

ским литературным языкам и выражающая принадлежность двум, нескольким или множеству лиц наиболее полно и однозначно. Употребление этой конструкции не связано стилистическими или контекстуальными условиями, она отличается большей актуальностью и узуальностью использования. Соотносимая с ней согласуемая конструкция $A_2 + N_0$, где A_2 — относительное прилагательное, в некоторых случаях также способна передавать отношения принадлежности какого-либо конкретного предмета группе лиц. Однако для более или менее однозначного выделения посессивного оттенка необходимо привлечение достаточно широкого контекста, но и тогда наряду с посессивной семантикой конструкции типа $A_2 + N_0$ выражают определенную эмоционально-экспрессивную оценку отражаемого явления. Поэтому по отношению к доминанте ряда они выступают как синтаксические синонимы.

В данном синонимическом ряду можно выделить оттенок конкретно-множественной отчуждаемой принадлежности нескольким лицам — членам одной семьи. Подобный семантический нюанс передают конструкции типа $A_2 + N_0$, где A_2 — относительное прилагательное, производное от фамилии, или специфически чешские образования на -ovic от фамилии главы семейства. Например:

русск. ряшкинский дом ⇄ дом Ряшкиных (В. Тендряков); старая артемьевская квартира ⇄ квартира Артемьевых (К. Симонов); сербохорв. за глембајевску кућу ⇄ за кућу Глембаја (М. Крлежа); словац. Marka uznala Štefanovcov za l'udi zlých. Bolo jej medzi nimi otupno, cítila sa na štefanovskom dvore stratena. ⇄ na dvore Štefanovcov (V. Minač); do Horakovic zahrady; z Horakovic statku ← Horák; z Gamzovic okna ← Gamza (M. Pujmanová) и др.

Подобные словосочетания по своей семантике сходны с конструкциями, содержащими относительные прилагательные от фамилий, и являются синонимами в исследуемом ряду.

Предложно-падежная оппозиция ряда $N_0 + uN_{g.pl.}$ свойственна восточнославянским языкам, но характеризуется в них довольно слабой активностью употребления по сравнению с другими конструкциями той же семантики. В отдельных случаях структуры данного типа встречаются также в современных чешском и словацком языках: чеш. v kramě u Fuxů (I. Olbracht), v bytě u Klacelů (M. Pujmanová); словац. u Pekov uprostred dediny (Timrava) и др., где они передают нюанс принадлежности членам одной семьи. Наличие предлога придает таким конструкциям определенный объектный оттенок, поэтому, так же как при анализе синтаксического ряда со значением индивидуальной принадлежности, конструкции типа $N_0 + uN_{g.pl.}$ можно считать синонимичными к остальным членам ряда множественной принадлежности.

Отношения обладания каким-либо конкретным предметом, вещью, материальным имуществом не всегда, однако, имеют прямой реальный характер. Поэтому значение отчуждаемой принадлежности может при-

обретать некоторые семантические нюансы, для выделения которых требуется, как правило, привлечение более широкого контекста:

посессивная конструкция выражает не реальное обладание предметом в настоящий момент, а принадлежность чего-либо лицу или группе лиц в прошлом,

например:

русск. ... потом поискал глазами в избе, нет ли чего, что сгодилось бы на память? Нет ли сумочки батюшкиной, пояска, мягких рукавиц, что помнились ему с детства. (Ю. Герман); На Эрасте Павловиче надет был бархатный кафтан его деда, екатерининского вельможи, с лентой и регалиями. (О. Форш); Все лето я прожил в Рёвнах, в бывшем потемкинском поместье. (К. Паустовский); беларусск. будуць экспанавацца выяўленыя тут прадметы быту і прылады працы старажытных людзей. (Віцебскі рабочы); словац. V pokrovcoch, ktoré utkala mat', vídavala som vpletené pozostatky dvojich bratrovych nohavičiek, ... belasé pruhy materinej sukne a zvyšky otcovej pracovnej košele. (M. Jančová); сербохорв. под круном Матије Корвина угнијездиле су се пред двије године ластавице (М. Крлежа); словен. Veleposestva nekdanjih grofov Mondsteinov ni več! (A. Ingolič).

посессивная конструкция показывает, что объект обладания получен от лица или предназначен лицу (группе лиц) — субъекту притяжательности,

например:

русск. список Ольгиного приданого (А. Макаренко); укр. Самий цей дух смоляний не байдужий тому, хто виріс біля каюків, на кому ще й зараз під курточкою рябенький тільник як у моряка — мамин подарунок. (О. Гончар); чеш. V nové pětiletce se zvýší mzdy přibližne 90 milionů lidí. (Rudé právo); сербохорв. мираз Барбоцијеве Ангелике састојао се ... (М. Крлежа).

Для выражения этого семантического нюанса в западнославянских литературных языках в отдельных случаях используется конструкция N_0 + po N_d, где N_0 — объект притяжательности, а по N_d — форма дательного падежа с предлогом ПО от названия субъекта притяжательности. Ср.:

польск. Miałem na sobie ciemne ubranie, przerobione z surduta po ojcu. (K. Brandys); чеш. A opět seděla před dedictvím po padlém. (M. Majerová); Nella usedla za psací stůl, za ten veliký úřednický psací stůl po staré paní Vítove. (M. Pujmanová); словац. Daroval som ti prsteň, dedičstvo po otcovi. (Nedel'ná pravda) и др.

Тот же семантический нюанс передает конструкция N_0 + od N_g, где od N_g — форма родительного падежа с предлгом ОД от названия субъекта притяжательности, в примере из чешского языка: Helenka se

svým hadím ličkem v kabátku od Nelly,... aby se zalíbila svému galánovi. (M. Pujmanová).

В дополнение к сказанному следует отметить, что современному сербохорватскому литературному языку как представителю южнославянской и балканской языковых групп, свойствен еще один довольно распространенный способ обозначения отчуждаемой принадлежности; соотносимый с остальными членами синонимического ряда данного языка: при помощи конструкций с энклитической формой дательного падежа личных местоимений — заместителей в предложении названия субъекта притяжательности ($N_0 + P_{de}$), например: Њиве су им биле једна до друге. (Д. Ћосић); Кућа им је к'о црквица, мала, чиста, уредна ... (Р. Маринковић); Lopta joj je bila malena, modra, sasvim jednaka s bojom neba. (I. Andrić) и т.п. В других флективных славянских литературных языках при выражении отчуждаемой принадлежности такие конструкции, как правило, не используются.

На основании проведенного анализа можно сделать вывод о том, что для выражения принадлежности лицу или группе лиц какого-либо конкретного предмета или вещи (так называемой отчуждаемой, юридической принадлежности или принадлежности в узком смысле слова) в современных родственных славянских литературных языках флективного типа может быть использован любой из членов следующего функционально-семантического ряда: $N_0 + N_g \rightleftarrows A_1 + N_0 \rightleftarrows A_2 + N_0$. Причем каждый из компонентов данного ряда, выражая общее ядро значения, характеризуется, применительно к тому или иному языку, своей особой дистрибуцией и активностью использования (частотностью), наличием или отсутствием формальных, семантических, стилистических условий употребления. В целом же доминантой данного ряда является конструкция $N_0 + N_g$, которая в исследуемых языках наиболее полно и однозначно способна выражать смысловую основу ряда и характеризуется актуальностью, узуальностью, бóльшей стилистической нейтральностью и меньшей зависимостью от контекстуальных особенностей. Два других члена данного ряда выступают по отношению к доминанте как синонимы: конструкция $A_1 + N_0$, передавая тождественное содержание служит ее дублетом, а конструкция $A_2 + N_0$ является собственно синонимом, т.к. ее семантика в определенной степени отличается от значения доминанты ряда. При сужении языковой базы данный синонимический ряд может быть дополнен некоторыми другими конструкциями, передающими сходное значение, но свойственными нескольким или одному языку. Так, в восточнославянских литературных при выражении отчуждаемой принадлежности используются следующие синонимические структуры: $N_0 + N_g \rightleftarrows A_1 + N_0 \rightleftarrows A_2 + N_0 \rightleftarrows N_0 + u\ N_g$, тогда как на материале западнославянских языков выделяется несколько иной ряд: $N_0 + N_g \rightleftarrows A_1 + N_0 \rightleftarrows A_2 + N_0 \rightleftarrows N_0 + po\ N_d$. В современном сербохорватском литературном языке к данному ряду могут быть добавлены некоторые конструкции, свойственные только этому языку: $N_0 + kod\ N_g$ и $N_0 + P_{de}$, а в современном чешском литературном языке отмечен несколько иной набор синонимических структур: $N_0 + N_g \rightleftarrows A_1 + N_0 \rightleftarrows A_2 + N_0 \rightleftarrows A_{ovic} + N_0 \rightleftarrows N_0 + po\ N_d \rightleftarrows N_0 + od\ N_g$.

Таким образом, исследования показали, что между категорией отчуждаемой принадлежности и грамматическими средствами ее выражения нет однозначного соответствия — в славянских языках флективного типа отмечен ряд синтаксических конструкций со сходной семантикой. Функционально-семантический подход к их анализу препятствует включению в круг синонимов несинтаксических средств, а также яснее демонстрирует специфику отдельных языков, многообразие их синонимических средств, характеризующих пути и уровень их развития.

Љубица Наранчић

ФОНЕТСКЕ И МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА СЕЛА ДОЉАНА У ЛИЦИ

Рађено под руководством проф. др Павла Ивића

УВОД

Дȍљāни (ген. Доља́нӣ) захватају једним својим делом омање поље, најисточнији кут Гацке долине. Оно се рачва у драге међу брда Мале Капеле, те је настала природна подела на Горње и Доње Дољане. Село броји нешто преко двеста домаћинстава на дужини од око седам километара. Разбацано је у групицама кућа по самој ивици између ораница и голети, или шуме.

Називи заселака настали су најчешће по презименима, или надимцима становника: Јȍвићи, Мâндићи, Вȕкмановићи; или: Попи́љи, Кова́чи, Зȍбени итд. Није ми познато порекло топонима Ба́љевац, у њему су углавном Наранчићи. Сеоце Шкȍрак добило је име по извору (мештани не знају значење речи). Дољанима припада и Брѐзовац — село од дванаест кућа, пола сата хода према Капели.

О пореклу имена села чула сам исто што пише и у књижици Васе Бановића „Гацка долина с околним пољима“ Зг 1932.

„Дољани су се пре звали Мукла драга. .... У њима се налазе остаци старога града који је саградио гроф Долиан, а по чијем се имену и село прозвало. Ти су грофови изумрли, а житељи Дољана побегли су 1527. год. испред турских продирања чак у Мађарску.“

Аутор не наводи одакле је црпео податке. Дољанчане и суседна села зову још и Вилићани, према топониму Вилићко поље. Нисам могла сазнати откуда тај назив.

По народном веровању, некад су у овим крајевима живели Грци. И F. J. Fras (Topografie der Karlst. Militärgrenze), кога помиње Бановић, пише како се у селу виде остаци неке старе грчке цркве. Но, по историјским подацима, Грка овде никад није било. Зна се да је Лика бивала постојбина илирским племенима Јаподима и Либурнима, те Келтима. А у време Словена остало је у Гацкој долини и нешто татарских породица — иза пропасти њихове војне.

Од поменутих зидина није остало ништа, На месту Долианове утврде остао је само бео круг — пар корака у пречнику — и траг низ стрмину од сурвавања каменова до места на које се може прићи колима.

Пре три године, на земљи помешаној са комадићима костију и грнчарије, нашла сам само нагорео комад подлактице и дно земљане посуде са угравираним крижићем. Постојао је, кажу, улаз у просторије под земљом, али га је растиње скрило.

Село је типично планинско. У средини су оранице, око њих куће окружене шљиварима, а изнад шуме или пашњаци. Шљива је скоро искључива воћка; одлично успева и важна је за привреду села. Подједнако је заступљена земљорадња и сточарство. Најбоље успева кромпир и јечам.

До пре десет—петнаест година обрада поља била је сасвим примитивна. Жито се скидало косом и српом, а врло се тако што су волови (мало ко је имао коња) данима газили жито и гонич с њима. Један стог за један дан.

Ствари у домаћинству, као што су сат и орман, били су права реткост. Последњих година већина младих људи отишла је на страну на рад, те је порасла веома куповна моћ мештана. Појавиле су се косачице, вршалице. Многи су увели светло, шимлу заменили црепом. За воду — већина се још увек мучи. Троши се кишница из цистерни и довози се изворска вода у бурадима. За ту, помало и немарност, крива је и непросвећеност људи; не умеју, или не осећају потребу да побољшају услове живота.

До овог рата наталитет је био врло висок. У „Личком календару“ дато је неколико пописа. 1768. год. у Дољанима је било 60 кућа, 1835. има само 77 кћуа, а 1018 душа, што ће рећи 13 чланова по домаћинству. Један разлог слабом порасту броја домаћинстава је и тај што се живело у задругама. (Једна задруга одржала се чак до пре две — три године).

Ратови су доста проредили становништво, али прави „регулатор“ насељености било је исељавање „вишка“. На имању би обично остајао један син, или два. Остали су одлазили. Због сиромаштва нису се могли школовати. Између два рата одлазили су у Америку, а многи су ступали у жандармерију или финансе. То су уосталом неминовности пасивних крајева. Отуда пословица: „Лика сав свет насели, а себе не расели.“

Бивало је да се исели и цела породица. Као спомен на Свиларе, Малбоше и Груборе остали су топоними: Свиларевац (локва), Малбошина драга и Груборова драга.

Ипак, долина није могла да исхрани оне што су остајали. Многима је стизала помоћ, највише из Америке. Осим тога, на брду се виде трагови некадашњих вртлова (ограђено парче земље на кршевитом терену, сг *врта*, пл *врти*). Да би зарадили „коју пару“, људи су још до пре десетак година ишли „у кирију“ зими (са својом запрегом превлаче се дебла до места утовара). Жене и млађи тресли су после пољских радова боровицу и брали бу̂н за откуп.

У таквим условима жене брзо старе, а људи су кошчати и зато се, ваљда, изградило опште мишљење: дебљина се поистовећује с лепотом и представља израз „доброг живота“.

*

Насељавање данашњих становника могло је почети средином 16-ог века, после 1527. год. кад су Турци освојили један део Лике. Оточац је остао у власти Аустрије, а Плитвице су биле под Турцима. Мукла драга је у средини. Село је било на мети Турцима.

По народном предању Наранчићи су дошли из Македоније, са Овчег поља, а Вукмановићи из Црне Горе. „Нека Јанка Вукмановић, удовица, населила се била под Јурјевачом са два сина.“ Можда би требало веровати предању, Наранчићи су далеко најбројнији у селу — око 70 кућа, и могуће је да су до сад сачували успомену на своје порекло.

Бановић говори о тешкоћама при сакупљању података о досељавању. Докумената има мало, а и они бележе само последња станишта појединих породица — пре доласка у Гацку долину.

Доњани су, изгледа, насељени у два пута.

„У почетку се ти досељеници настањиваху по шипразима, шумама и збеговима околних брегова изнад поменутих села. Поред првих познатих српских породица: Новàковӣћā и Будисàвљевӣћā (1408. год.) доселиле су се тамо врло рано још и ове: Борòвци, Бȍжићи, Брàкуси, *Вȳкмановићи*, *Вуковȍјци*, *Ивáнчевићи*, Кàнгрге, Камéнко, Мāријāни, Мáшићи, *Нāрāнчићи*, Пȍповићи, Прêдовићи, *Ђȳрчићи*, *Хúнићи*.“ (Бановић „Гацка Долина...“)

Подвучене су породице које живе и у Доњанима.)

Насељавање је почело масовније да се спроводи тек почетком 17-ог века, после пораза Али-паше Ченгића.

Узелци су се доселили при крају турске владавине у Лици, по предању — из Босне.

1658. год. избегла је у Гацку Долину велика група Усорчана (област доњег тока реке Босне). „83 породице Срба Усорчана с 941 чељаде, а од њих 263 способних за оружје.“

На предлог Петра Зрињског населе се на Вилићком пољу, јер се оно до тад није могло обрађивати од Турака.

„Народ је тај тада заузео простор где су данас српске нарохије: Шкāре, Дȍљани, Зáлужница, Отȍчац, и Швȳца, са свим селима и засеоцима што су у овим парохијама. Касније се рашири овај народ по Врховинама и скроз до Косúња кад је турска међа одмакнута.“ (Бан. „Гац. дол.“)

Потомци Усорчана у Доњанима су: Грȍзданићи, Јȍвићи, Мâндићи Рȳжићи и Свилáри — (који су се касније одселили).

Àгбабе су се доселиле из другог краја Лике.

ФОНЕТИКА

Говор села Дољана припада источнохерцеговачком дијалекту, те има пет класичних вокала и вокално *р*. Осим тога, треба напоменути, сугласници *л* и *н* у позицији испред ненаглашеног *и* > *ø* могу имати вокалску функцију.

Вокали

1. Вокал *а*

По правилу не изговара се на почетку у речима Америка, апотека: *ȕдēм у пашéку*; *дȍнијо ис пашéкē*; *ȍндā се ỳпшē за Мѐрику*.

У средини речи *а* испада код неких придевских заменица: *нȕгдā‿није бȕјо шȁмо*; *нѐгдā сэм ȕмā и кȍње и вȍлове*; *дȍшā нѐкав чȍек*; *нѐква жѐна*; *нѐкви љȕди*; *ȍкл‿ᵗс' шȏ дȍнијо?*

А је замењено са *е* у примерима: *ȕљеду дȕнāрā*, *бȕсега* (*и бȕсаге*); *ỳзēла сэм ȕēш мѐшерȕ* (*и мешѐрȕ*), у сг: *мѐшер* (*и мѐшар*).

Замена *а* са *о* може се чути у речи *лȕвода*, мада је чешће *лȕвада*. Такође у придевској заменици: *кȁко Јéла ȕрȕчā кȍндā ȕȕсмена!* (каоно да) очекивало би се овде *а* као резултат сажимања.

Код бројева имамо супституцију у речи *ȍсам:* — с тим што средњи вокал може бити реализован у више варијанти: *а*, *о*, *ȏ*, *у*, или *ə: ȍсам*, *ȍсом*, *ȍсȏм*, *ȍсум*, *Вако у ȍсэм сáшȕ*, *ē. Дȍшā е за ȍсȏм дáнā.*

И код помоћног глагола *есам* у првом лицу сг често долази до редукције, те се чује полуглас: *јȁ сэм шéжак вỳћи*; *сшȁо сэм.*

А је замењено са *и* у: *дȍсши ȕỳша.*

2. Вокал *о*

Нестало је у неким облицима придевских заменица: *ȁмо*, *вȁкō*, *нȁкō*, *ȍвликē* (и *овлȉкē*), *ȍнликē* (и *онлȉкē*), *ȍдȕдā* — *нȁкȕје вȍлōвā вȉше нéмā*; *ȕа исȕлѐши овлȉкē рѐцкице*; *свѐжēмо вȁкō гȍре*; *ỳзмēм ȍдȕдā и ȍдȕдā*. Такође у прилогу *бȁшка* — *бȁшкā јȁгликасшо*, *бȁшкā жỳшо*. Код топонима Оточац иницијално *о* се губи у зависности од тога да ли је испред речи вокал, или консонат: *били смо у Тȍшицу*, *бȉли смо у Тȍчац*; *ȕдēм из Ȍшошица.*

Помоћни глагол *моћи* чује се у више варијанти; у потврдном облику имамо: *мȍрем*, *мȍжем*, *мȍгу*; у одричном: *нѐ мерем*, *нѐ межем*, *нѐ морем*, *нѐ можем*. Замену *о* > *е* имамо и у речи *чеколáда*.

Такође се *е* јавља у суфиксу за збирне бројеве — *ȕмāм шѐсшеро дјѐцē*; *врȉше на чѐшверо гȍвēдā*, *ȕмā десѐшеро чѐљāди ỳ кући*.

До замене *о* > *у* долази само под акцентом. На целом терену у извесном броју речи, у суседству назала, може се чути глас у реализацији од *о* до *у: ȍна*, *ȏна*, *ỳна*, *ȏнā*, *ỳндā* — *ỳндā увѐдēм у нȕши*; *зáвс'ȕ кȁко сē мȕгло сȕћаши*; *кȍлко ћеш нȕвāцā*; Каже се искључиво: *дȍкшȕр*, *крȕмȕȕр*, *сȕỳна* — *кȕке и сȕỳне*, *ē*, *ỳједно рѐчēмо ȕàр'ћи.*

По изговору извесног броја речи село се дели на две арее — мању (Горњи Дољани) где *о* у додиру с назалом прелази у *у* и већу (Доњи Дољани) где те појаве нема. Такви су примери: *ел ти кàкав кȳ̏ư?* (какав = добар); *ели сјêно мȳ̀кро? нȳ̏ˢ' тâ дрва*; *мȳраш ли? дȍбијо сэм бȳнȍвā*; *чȳ̀је се звȳ̀но*. У неким случајевима долази до хиперкорекције: у Д.Д. је *нȍга*, у Г.Д. је *нȳга*, али зато је у Г.Д. *нȍгā* према *нȳгā* (— угао) у Д.Д. На целој територији реч кундак претворена је у *кȍндȳк — рȅчē се за ȍлитȳ* (= охолу) *жȅну: укȍч'ла се кâ кȍндȳк*.

У неким случајевима долази до редукције: *ӣрâвдāмə се*; *нȅмā нáрəда, нȅмā ӣэтрȍшњē, ê*.

3. Вокал *е*

У предлогу *ӣрȁма* налазимо *а: вȉ̏ђе мȅне сӣрȁма зрȁкōм*; *нȁми је ӣецȁна сӣрȁма кȳ̏ħōм*.

Код префикса *ӣре-* испред *о*, ослабљена је артикулација гласа *е: кат̄ ти вјȅтар ӣрᵉȍкрēнē...*

У облицима *чȏᵉка* и *ӣȏᵉде е* је редуковано, или се изгубило *виде чȏјка*; *тȅшко ме ӣȏјде*. У првом случају акценат има вишу интонацију.

4. Вокал *у*

Фреквентан је окамењени облик прилога *вȁјē*, ређе — *вȁјēк*. Међу млађим нараштајем више се употребљава *ȳ̏вјē* — а волови *ȳ̏вјē ȉдȳ, ȳ̏вјē ȉдȳ; нȉ̀је тȁкō ȳ̏вјē бȉ̀ло; млâдā вȁјē чȅкала* (= млада је...)?; *а јâ вȁјē дȉвāнȉм*.

Место *у* може се понекад чути вокал *о: нȍгā* место *нȳгā* (= угао) (види вокал *о*).

Артикулација гласа *у* слаби, или сасвим нестаје код енклитике *су: ȍни сᵘ бȉ̀ли јáки*; *тȳ̂ с се ȳ̏ндā свȁдли*; *ала, брâјне, кȁкī с тȳ̂ љȳ̂ди!*

Код глагола са основом на *-ну*, *у* је замењено са *и*, а оно је нестало: *ȉдгинли, ȉосрнли, ȉреврнли*.

5. Вокал *и*

Кратко неакцентовано *и* није одрживо. Или се губи, или остаје у истом слогу редуковано, или пак прелази испред сугласника у неслоговано *и*, остављајући за собом умекшан сугласник.

б-ј Србᵘјáнце, ȉобᵘјȅни;

б-н Бáбᵘна (присвојни придев од надимка Бабо)

б-ц Љȳ̏бца, рȍбца (— хаљиница); глас *б* овде нема експлозију.

в-л ȍстȁвли, ȍȉравли; Иза *в* чује се само пратећи полуглас.

д-л рáдле, брȍдла, свȁдли се; *д* је померено према изговорном пољу гласа *л* које се изговара нешто широм површином језика и добијамо сливен сугласник. Испред крајњег *и* овај сливени сугласник је умекшан.

д-н гȍˢд'на, госȉȍˢд'не;

д-м бȳ̏рāдма, љȳ̏дма; Чује се пратећи полуглас иза *д*.

д-ш̄ увòᵢ̄ш̄ш̄и, урáᵢ̄(ш̄)ш̄о! Помера се артикулација гласа и, д губи звучност и добијамо продужено *ш̄*. И се реализује у облику *ᵢ̄* спред *ш̄* (као и у примеру типа: *гдᵢ̄д'на*), с тим што је оставило мек сугласник за собом.

д- извѐд'га вâн! Е је померено према изговорном пољу гласа *и*, *д* је меко, а *и* је нестало.

ж-н ȳжна;

ж-л ш̄рáжли; *и* је нестало у оба случаја.

з-л вòз'ле њéсмо; *О* је померено према *и*, *з* је меко.

ј-н Бȳдӣјна (присв. прид. од имена Будија); *и* испред *ј* има компензационо дужење.

к-н лȳкна; *и* је испало.

к-ц рѐцкице;

л-н цàклине (ак. Пл);

л-ц кȳпилӣцā (ген. Пл). У примерима *рѐцкице* и *цàклине* гласовна околина задржава *и* да би био могућ изговор, док је у последњем примеру *и* дуго па не подлеже губљењу.

л-ц кȳпил'це, сш̄òᵢ̄д'ца, козȳᵢ̄д'ца;

л-н дјѐш̄елна, дòлне; у овим примерима имамо стање какво би се и очекивало према ранијим случајевима.

л- вúкал', крȳвал' се (инф. *криваш̄и се*)

л-н Сàвōљна (присв. прид. од надимка Савоља); *О* је померено према *и*.

м-ц јàмца; Чује се пратећи носни глас иза *м*.

н-л скȳнли, ӣрѐкинли;

н-н сш̄рȳнна, Нȳнна (присв. прид. — *Мàра сш̄рȳнна, Сáва Нȳнна*)· У облицима мушког рода *и* остаје, пошто нема крајњег вокала који би одржавао равнотежу звука: *Ћóћо сш̄рȳнин, Нȳнин Дúкоња.*

н-ц Дàᵢ̄н'ца, Àᵢ̄н'ца, сш̄àᵢ̄н'ца, кàдјеᵢ̄н'ца, грàᵢ̄н'ца, ломчàᵢ̄н'ца, сáᵢ̄н'це; У овом случају најпотпуније се остварује тежња вокала *и* да пређе испред консонанта у облику *ᵢ̄*, а сугласнику да остави мекоћу и, по могућству, вокалност.

н- крéᵢ̄н' дàљē; гòᵢ̄н' ш̄â гдведа!

н-м ӣúш̄āњма;

ӣ-ц цјéӣце;

р-ц шњâјдерца, ѐкларцōм, сȉкирца;

р-м дјевѐрма;

р-л ӣрѐварли;

с-ц ӣрàᵢ̄с'ца;

*с-л ӣокòс'л*ᵘ;

*с-ш̄ нòᵢ̄с'ш̄*ᵘ;

с-д ӣонѐᵢ̄з'де му ӣȍнȳдā! (понесиде му...)

с- нȍ^{i}с' му ш̄ȏ!
ш̄-л врȁш̄ило;
ш̄-ч ӣлȁсш̄ӡшно; (< пластӡчно)
ш̄-к мȍш̄ӡкама;
ш̄- врá^{i}ш̄' му ш̄ȏ!
ћ-н Ћȍћӡна;
ш-ц сȍшце,

Код императива (*крени! носи! вози!* итд.) промену имамо само у сантхију. Ако је императив сам, или на крају исказа, биће: *крéни! врáш̄и! нȍси! гȍни! вȍзи!* — с тим што је вокал испред сугласника у овом случају нешто дужи.

На крају речи *и* је редуковано.

И = *у* у речи *ш̄ȁњӯр*.

-*И* нестаје у сантхију. Уместо: *нȕје нȁми ȕмō*, чује се: *нȕје нȁм ȕмō кȍ ӣрȉчаш̄и*; *ш̄ȁкō м мȁш̄и кáзала*; *сш̄а^{i}н' ћé^{i} нȁ рēӣ!* (стани ћени на реп!).

6. Вокално *р*

Оно је идентично са одговарајућим гласом у књижевном језику. Једино се може обратити пажња на позицију у којој је нестало *х* иза *р*: *Вр̀овине*, *Вр̀овљāни*, *скр̀аш̄и*, *ȍврō жȕш̄о*.

7. Замена *ѣ*

Јат има неколико рефлекса у овом говору.

И дуго и кратко *ѣ* најчешће је дало *је*: *бјéло*, *вјéнац*, *дјéш̄е*, *одјéло*, *дјéлиш̄и се*, *мјéна*, *ӣјéвац*, *сјéче*, *сјêвљē*, *ш̄јêсш̄о*, *ш̄јéсно*, *цјéло*, *цјéна*, *цјéӣце*, *смјéраш̄и*, *замјéраш̄и*, *звјéзда*, *рјéш̄ки*,

Бјѐлӣн, *бјѐлеша*, *бјѐжи*, *бјѐжӣ*, *вјѐра*, *дјѐш̄*, *дјѐвēр*, *дјѐш̄елна*, *сȁдјеш̄и*, *мјѐриш̄и*, *мјѐра*, *мјѐрица*, *смјѐсш̄иш̄и*, *зȁмјериш̄и*, *нȁмјериш̄и се*, *ӣјѐсма*, *ӣјѐваш̄и*, *сјѐћи*, *Сјѐча*, *сјѐдӣ*, *цјѐлац*, *ш̄јѐме*.

Иза сугласника *л*, *н* обавезно долази до јотовања: *љéӣо*, *љѐӣшā*, *мљéко*, *љéгаш̄и*, *љѐш̄о*, *љѐсш̄ве*, *љéска*, *љѐшнӣк*, *кљéшш̄а*, *сљêӣ*, *сљѐӣица*, *сљéӣиш̄и се*.

Њêжна, *њêжан*, *сњѐк*, *њêм*, *Њéмац*, *Њѐмачкā*, *гњéздо*, *дȍњēш̄и*, *њéсам*, *њéсмо*.

Иза сугласника *ш̄*, *д* дошло је до јотовања у примерима: *ћѐраш̄и*, *ӣȍћераш̄и*, *ћѐш̄и*, *ћѐво* (чешћи је облик *ћȕјо*, добијен аналогијом).

Ћѐ си, *ћѐ је*, *óће*, *ýнће*, *ȕће*, *нȕће*, *свȁће*, *нѐће*, *нѐћеља*, *ћѐљаш̄и*, *мѐђед*.

И је се ретко чује као рефлекс *ѣ*. Чула сам га само у примерима: *двȕје*, *ӣрȕјē*, Занимљиво је да је страна реч *миље* примљена је као *милȕјēр*.

ѣ > *и*ᵗ*е* у неколико случајева иза *р*: *ӣриᵗе̂ко* (прилог), *ӣо̏ӣриᵗе̏ко*; *риᵗе́ӣки с ӣо̂ слу̏чаји*; *у̏ сриᵗе̏ду*.

ѣ > *е* такође у неколико случајева иза *р* и у једном примеру иза сугласника *ц*: у предлогу преко — *ӣреко̀ ньӣва̄*, *ре́ка*, *бре̂г*, *сре́да*, (*и сриᵗе́да*), *у̀мреӣи*; *ӣре̏ма* (*и ӣра̀ма*), *це̏сӣа*.

ѣ > *и*: *сѝкира* (*и сикѝраӣи се*), *го̀риӣи*, *гр̀миӣи*, *двѝсӣа*.

Испред ј: *е*ᵗ*с' ӣо̀сија̄ ше̏*ᵗ*н'цу? а́јме*, *шӣо̀ ћу оӣ смѝја! о̀вијаӣи жѝӣо*, *мѝјӯр*, *о̀грӣ се у̏с ӣе̄ћ!* Код глагола *јесӣи* у инфинитиву је *е*, а у облику радног придева *и*: *о̀ћеш је̏сӣи? ес ӣ̂јо?* У императиву напоредо се употребљавају два облика: *ӣ̂је!* (*е* је додато иза *ј* да би се избегла напрегнутост — као што је именица *грӣ̂ј* постала *грија̀ӣа*;) *ӣо̀је!* Овде је после додавања префикса нестало гласа из корена глагола јести: и-ј(е) — поије > поје.

Испред *љ*: *бѝљежиӣи*, *бѝљег*, *бѝљац*, *ӣо́ндиљак*; (изузетак је *нѐђеља*).

ѣ у инфинитивној основи дало је *и* код глагола чија је през. осн. на и: (видети) *вѝӣиӣи*, *во̀лиӣи*, *бо̀лиӣи*, *жѐлиӣи*, *жи́висӣи*; изузетак је гл. *сѣдѣӣи* где је прво *ѣ* > *и*, а друго *ја*, дошло је до јотовања и добили смо — *сѝђаӣи*, рад. прид. — *сѝђа̄*, *-ло*, *-ла*, през. *сјѐдӣм*; (свршени облик: *сје̏сӣи* — *сје̏дем*).

У падежним наставцима прид. — зам. промене *ѣ* је дало *ије*, или *и*: *о̀вӣјем*, — *о̀вӣм*, *на̀шӣјем*, — *на̀шӣм не̏квӣјем* — *не̏квӣм*, *љѐӣӣјем* — *љѐӣӣм*, *ва̀шӣје* — *ва̀шӣ*, *на̀кӣје цу̂ра̄*, — *на̀кӣ цу̂ра̄*, *ва̀кӣје мома́ка̄* — *ва̀кӣ мома́ка̄*.

Сажимање вокала

8. Најраспрострањеније је код глаголског радног придева. *ао*>*а* (по правилу): *ре̏ка̄*, *ка́за̄*, *о̀ша̄*, *до̀ша̄*, *ру́ча̄*, *сӣа́ва̄*, *ӣро̏да̄*, *ӣрода̀ва̄*, *ле̏га̄*, *лу́ӣа̄*, *ко̏ӣа̄*, *ӣро̀ӣа̄*, *крѐӣа̄*; *ре̏ка̄ е до́ћи*; *о̀ша̄ сӣа́ваӣи*; *ел' до̀ша̄? ку* ᵗ*с' лу́ӣа̄ до̀ саӣ?*

Нашла сам осам именица које имају (ао) > а: *ко̀ӣа̄*, *ка̀ба̄*, *вр̏ӣа̄*, *вѝӣа̄*, *ча̀ва̄*, *у̏за̄*, *ӣо̀са̄*, *ну̏га̄*. Именице *орао*, *ӣеӣао*, *ђав(а)о* и *ӣеӣео* замењене су лексемама: *о́рле*, *ӣје́вац*, *вра̂г*, *лу̂г*.

Од придева имам само пример *на̂ӣа̄к*, *на̂ӣа̄ка*; код речи *на̏чиӣ* нема сажимања.

Код прилога: *на̂ӣа̄ко*; *ел' ӣи жа̂?*

Код речце *ка̂* која се изговара приликом гласног размишљања: *ја̂*, *ка̂*, *на̀ко̄*, *вѐлӣм*...

аа > *а*: *гра̂* (< граа < граха Г Сг им. гра(х))

ае > *а*: код бројева: *два́на̄јс*, *ӣри́на̄јс* итд.

оо > *о*: *до̂*, *во̂*, *со̂*;

оа > *а*: *ре̏зерва̄р*;

ое > *о*: *дво̂*, *ӣро̂*;

ео > о: ӣрӣӣо̄, ӣрѐӣо̄, ӣрȍӣо̄, ра̀заӣо̄, ȳзо̄, на̏чо̄; предлог преко може се чути и као *ӣро: ӣро́ ньӣва̄*; *ӣро́ кућѐ*.

Код придева: *дѐбо̄, вѐсо̄*; (у речи *бјêл л* је сачувано).

Код именица: *гро́ӣа (< греоӣа < грехоӣа)*; чула сам је само у контексту: *гро́ӣа̄ (< гроӣа је)*; *гро́ӣа̄ рѐћи (< гроӣа је рећи)*.

Код глагола: *жѐо, ӣлѐо, ӣо̀мео, ѝзмео, ѝзмѐо* — нема сажимања.

уо > о: прȍсо̄, за̀со̄, мѐӣно̄, ӣо̀гино̄, о̀бо̄, ȳсо̄, ӣрѐкино̄, ӣла̀но̄ (нема сажимања у облицима: *чȳо, на̀чуо*;).

9. У сантхију по правилу долази до сажимања енклитике *е* (< *је*) с вокалом претходне речи — под условом да тај докал није дуг: *шӣȍ је би́ло > шӣȍ е би́ло > шӣô би́ло*; *ђѐ е би́ло > ђê би́ло*; *о̀шла е > о̀шла̄*; *би́ло и(х) е > би́ло ӣ̄*; *би́ло му е > би́ло мӯ*; *ӣрѐшло е > ӣрѐшло̄*; *гро́ӣа е > гро́ӣа̄*; *срамо̀ӣа е > срамо̀ӣа̄*. Уколико је крајњи вокал дуг, нема сажимања: *о̀ша̄ е Да́не*; *рѐка̄ е о́ћи*; *смје́ра̄ е о́ћи ко̂ јȳчѐ*; *ка̀ба̄ е ӣȳн во̀де̄*.

Хијаӣ

10. Ретко се чује у овом говору. Обично се уклања сажимањем вокала — као што смо видели, или пак уметањем сугласника *ј*, или *в*.

Никад се не сажима *ио*. У таквим случајевима убацује се *ј: бȳјо, вȳдијо, мȳслијо, ра́дијо, ћȳјо, дȳјо, са̀дијо, до̀нијо, го̀нијо, ӣра̀вијо*.

Између *а* и *о* каткад је умеће *в: о̀шаво, ка̀во*; *жа̀во*; *ӣа̀во, рѐкаво*; Овакви облици ретко се чују. По правилу *ао* се сажима.

У песми, због стиха, имамо в:

„Ја̀во, ја̀во, јѐ л ӣи, ма̀ла̄, жа̀во,
ја̂ј, јѐ л ӣи кри̂во, шӣо се нѐ женӣмо?“

Хијат се чује у речима: *мѐо, ӣо̀мео, о̀ӣлео (ӣлȍӣ), жѐо, ӣо̀жео* — али и: *жѐво, ӣо̀жево*.

Исӣадање слогова

11. Чест је случај у кратким упитним реченицама: Куда ћеш? чује се у више варијанти: *Кȳ ш ӣӣ̂? Кȳ ћеш ӣӣ̂ са̀де? Кȳда̄ ш ӣӣ̂? Нêш ѝћи ӣа̀мо! Ош до́ћи к на̀ми?* (= Хоћеш ли доћи...) *Ка ћеш до́ћи?*

Код именице *кȳрузи*; у футуру глагола на -ћи: *до́ћу ја̂ о̀дма̄*; *рѐћу ӣи ка̀шње̄*; *ӣо̀сећеш ме! уӣѐћу му ја̂*; *исӣѐћу ӣи ӣо̀лӣца̄*. Такође у футуру који значи наредбу: *рѐћеш му да до̂ђе̄*; *ѝсећеш ӣо̂ на кома́де*; *ӣакође у облику: вȳћеш ӣамо у ӣо̀сӣо̀лњаку* (— видећеш).

Сугласници

12. Глас *х*

Нестао је без изузетка. На почетку речи: *Ерцеговина, И́нићи, Рка́ловићи, Рва̄цка, Рва́ӣи, Рѝсӣос, ӣљеда, аљѐӣак, ла̂д, ра́на, ла̀че,*

ȁјдӯк, *ȁрамбаша*, *ӣтати*, *ӣтар*, *ла́дити*, *ра́нити*, *дȅ̑ну*, *Ум*, *Умчић Јо́вића*, *ра̑сти*, *ра̀стић*, *ра̀стик*, *ȍд* (- два дана ода).

-х- Вр̀овине, *Вр̀овљани*, *грȁорина*, *скра̀ти*, *врȅ̑ћи*, *гро́та*, *Дȕови*, *снȁ (и снаја)*, *Пȍдӯм*, *Ла̀ӯм*

-х вр̀, *грȁ*, *стрȁ*, *прȁ*, *ȍра*, *тр̀бу*.

Често је х замењено другим сугласником да би се избегао хијат: *в: мȕва*, *бȕва*, *ӣрвати*, *јȕва*, *рȕво*, *кȕвати* (= месити), *кȕвача* (= дрво за мешање паленте), *сȕв*, *крȕв*, *Пȕвар*, *ӣȕв* (животиња), *дȕв* (= дах).

ј: снȁја, *Мȉјājло*, *от смȉја*, *грȉјȍта*, *мȉјȕр*.

к: тȅ̑пик (ћилим за зид), *вȁздук* (ретко се употребљава, обично је — *зра̑к*).

Под утицајем млађег нараштаја, те радија, штампе, а и контаката с администрацијом, глас *х* се враћа у овај дијалект: *Хи́нићи*, *Хрка́ловићи*, *Вр̀ховине*, *тȅ̑хника*, *прȅ̑храна* (мисли се на фабрику).

13. Група *хв*

Уместо *хв* чује се *ф* у: *фа́ла* (старије — *ва́ла*), и *в* у: *ȕва¹т'ти*, *ӣрȉва¹т'ти*, *вȁтати*.

14. Глас *ф*

Унесен је с туђим речима и има ниску фреквенцију. Видели смо, чује се као замена за *хв: фа́ла*, а та је реч унета из „госпоцког говора", раније је гласила: *ва́ла*, *ва́лити*, па је вероватно због синонимије — *ӣова́лити* значи оборити кога, или што — *в* замењено са *ф* овде пре него у другим речима. Иначе, људи немају сасвим разграничено појмове о та два гласа *(ф* и *х)*. Ако се преселе у град, често, у жељи да се што пре изједначе с новом средином, кажу *хва́ла*, али кажу и *шта̀ хва̀ли*.

Ф је замењено са *в* или *ӣ: ва̀лӣнга* (мана, грашка), *ва̑рба*, *ва̑рбати*, *врȉшко*; *нȅ валӣ јој*, *бȍме*, *нȉшта*; *бȍме се ва̑лӣ како̄ љȅ̑по тȁмо*; *ва̀брика* (млађи свет говори и: творница и фабрика), *Пȉлиӣ*, *ӣднештва* (итал. *fenestra*). Неке речи са гласом *ф* нису у употреби *ла̀терна* — фењер, *бȍца* — флаша; уместо облика *фȁлити* чешће је у употреби *шкȍдити* и *шкȍда: штȍ шкȍдӣ? ел ти шкȍда?*

15. *Ц* је уведено с неколико туђица: *цȉлē* (право, правац) *ȉдēм цȉлē к тȅ̑тки*, *бȁца* (отвор на крову са капком — за излажење дима), *цȁмбас* (трговац стоком). Оцаке до ових година нису правили док нису почели градити куће од цигле. У употреби је само: *дȉмњāк*. За цемпер кажу — *мȁја*, цак — *врȅ̑ћа*.

16. *ј* — Обично се губи на почетку речи испред е: *ȅчам*, *ȅчмик*, *ȅсам*, *ȅсти*, *есте би́ли тȁмо? ȅ ли? ȅдна*, *е* (енклитика, чује се иза дугих вокала: *дȍшā е јȕтрōс*, *рȅ̑кā е до́ћи*. Потврд на речца *ê* обично се, по навици, изговара на крају реченице: *не́ма на́рда*, *не́ма ӣотрȍшњē*, *ê*.

-j- губи се у речима: *чо̑ек, мо́е, шво́е, ӣо̑еде* (или *ӣо̑ᵗде*).

-j напрегнуто није одрживо — или нестаје, или губи крајњу позицију додавањем нових гласова. Први случај је обичан за императив: *о̀грӣ се у̀с ӣе̏ћ! на̀смӣ се зе̏ру!*

Именицу *смӣ̂ј* нисам чула у номинативу: *ӣу̏ћеш оӣ смӣ̀ја*; *грӣ̂ј* — *ӣостало је грија̀ша*, или *гро̀ша*; императив глаг. јести: *ӣ̂је*; *ӣо̀је!*

ј се чува у многим речима: *Је́ла, Је̏леша, Је́ка, је́ла, Јо̀вак, Јо̀лин, Јо́во, Јо́винка*, (топон.), *ја̀глика, ју́ва, је̏лēн, јѐсēн, ја̀сēн, јо́ва, ја́рам, ја̀ран, ја̀ње, ја̀гмити се, ја̀гма, је̂шрва, је̂мчити (и ја̂мчити), ју̏шро, о̀јужити, Ју̂рјевача* (топоним сведочи да је ту некад био живаљ који је у говору имао *ј* место *ђ*, али за овај рад је битно да садашњи становници чувају то *ј*).

-ј- Ра̀до̄јка, ма̂јка, сна̂јка, Мѝја̄јло (прво *ј* је секундарно), *Сӣо̀јан, бра̂јне* (окамењен облик), *ла̀јати, вѝјати, ба̀јати, зја̀ти, ӣја̀н, ну̂јан*, итд.

-ј није одрживо иза *и*, иза *е* нема примера, јер је такво *е* прелазило у *и*. *Ј* остаје иза *а, о, у: нѐ да̄ј! ӣо̀да̄ј! ӣрѐда̄ј! ѝскида̄ј шӣа̀лу! ӣо̀гледа̄ј ђе̏ су о̂вце! бро̄ј! за ӣо̀ко̄ј ду́ше̄; ма̂ло̄ј, на̀шо̄ј, мѝло̄ј, нѐмо̄ј! ӣу̏шӣ̄ј! нѐ ӣсӣ̄ј! о̀кӣ̄ј!*

17. *л*

Прешло је такође на крају слога у *о* — сем у неколико примера: *ел о̀сӣа̄ ӣе̂л? каӣ је не̏ко бје̂л, ви̂чӣ̄ му Бје̏лин; ӣо̏ӣал, на́гал, ӣре́ӣил, сӣе̏лна кра̂ва, ӣосӣо̄ља̄к* (ниски орман), — *сӣо̂ља̄к*; поред већ уобичајених примера: *бо̂л (и бо́ла), свеӣӣ А̂ра̄ђел, ма̀ршал*. Бокал није у употреби као ни алкохол, јер је једино алкохолно пиће ракија.

Што се тиче примера који су изузеци у односу на књижевни језик, чување крајњег *л* је један од начина да се избегне хијат и у исто време сачува прецизност значења.

18. Епентетско *л* се, сем уобичајених примера, јавља у безличном облику глагола сјевати: *бо̀ме сје̂вље̄*, где је јотовањем добијено *љ*.

18. Група *шӣ*

Заступљена је у приличној мери: *шӣа̂ӣ, шӣи́ӣати, шӣо̏ӣати; гу̏шӣе̄р, о̀гњӣише, ку̏ћӣише, сѝрӣише, бо̏ӣише, смѐӣлӣише, зга̀рӣише; шӣ* имамо и у речи *ӣу̏шӣити*, имп. *ӣу̏шӣи* — као аналогију према облику *ӣу̏шӣати; ӣрӣ̂шӣ, вје̏шӣ*.

19. Од глагола чија се инф. осн. завршава на *-ска-*, изузетак чине четири примера код којих имамо групу *шћ:*

ӣ̂рскати — ӣ̂ршће̄, ӣље̏скати — ӣље̏шће̄, бѝскати — бѝшће̄, мље̏скати — мле̏шће̄.

20. Група *жд*

Много мање је распрострањена. Може се чути: *даждѐвњак*, те — *у̀ждити, до̀жденēм, дождѐни, саждѐни*, (изведено од глагола гнати), *мо̀ждина, мо̀ждан̄ӣ*.

Остали сугласници су у употреби као и у књижевном језику. Једино је повећана фреквенција сугласника: *ђ*, *ћ*, *љ*, *њ*, пошто је, углавном, извршено јекавско јотовање. Осим тога имамо појаву умекшавања сугласника испред вокала *и* — о чему је било речи.

Сугласници: *з*, *ć*, *ź*, типа: *ронзаши*, *ćекира*, *коźи* — не постоје на овом терену.

21. *Асимилација сугласника*

Сем примера обичних у књижевном језику, нашла сам неколико случајева дијалекатског типа:

нђ > *њђ*: *јевàњђѐље*;

ми > *ни*: *кòнишије*;

мж > *нц*: *кàнција*;

сћ > *шћ*: *рàшћераши*, *ѝшћераши*;

Асимилација се врши и у сантхију:

дк > *шк*: *ѝдш кола*, *ѝрѐш кишу*, *ош сȳшē*;

дѝ > *шѝ*: *ѝош ѝарàйеш*, *ош ѝлѐшѝва*, *ѝдш кућōм*;

дс > *шс*: *ош сѐсшрē*, *ош сȳкна*, *ѝдш сламōм*;

зк > *ск*: *ѝс кућē*, *ѝс колā*, *крос кȳрузе*, *брѐс крува*;

зњ > *жњ*: *брѐж њѝ*, *крòж њѝ*;

сњ > *шњ*: *ш њѝме*, *ш њóме*; *ш њêвѝма*.

22. *Дисимилација сугласника*

ћн > *шн*: *ѝѐшњāци*,

же > *ре*: у презенту глагола *мòћи* — *мȍрем*, *мȍреш*, *мȍре*, *мȍремо*, *мȍреше*.

23. *Губљење звучности*

На крају речи честа је појава: *шȳ је дјѐш Ијо зàкоѝāн*; *шô се дò сāш вѝшē ѝошѝвало*; *ȍднијо ше врâк*; *довѐзли су цјѐлѝ вôс*; *ћê нôш? кòсѝше ли зôѝ? глѐдāм јâ ишȍ је, кàш — мѐћеш!*

24. *Губљење сугласника*

п: *шѐ*[i]*н'ца*, *шѝца*, *шѝћ*, *чѐла*; (иначе — *ѝсòваши*, *ѝсôвка*, *ѝсѝха* — велико огледало);

д: једино у облику *ѝàнēм*, *ѝàнē*;

г: *бòме*; *јàње*; *òбје*[i]*н'ла*;

к: *ȉсāн*;

л: *благосȍви, блāгосōв*;

т: *чȁсан, ȉсан, мр̑сан, ȉправити* (— послати), *ослȕжити, бȍгāство, ȉпре̑седник, кȁ ћеш дȍћи? кȕ ћеш сȁде?* (< кут ћеш < куд ћеш), *двáнāјс, ȉетнāјс* — итд.

в: *крȁљача, мѐђед, нȁкā жѐна, кȁкū шȏ чȏек! нȁкū јȕнци! грȕда сȉра.*

25. *Секундарни сугласници*

в: *јȁнувāр*, може се чути понекад: *кȁво, јȁво, жȁво, дȍшаво, нȁшаво, ȉджево*;

м: *дкȉбмбар*;

н: *ȉдслēна*;

ј: *јȍȉē*, — сем онога што је наведено код хијата;

к: *ȍндāк*;

м: *скȍром*; *ȉстом*;

р: *шѐкāр*,

26. *Јотовање*

Налазимо овде трагове неизвршеног новог јотовања — по свој прилици остатак језичког обележја досељених Усорчана.

За глас *д* немам примера. Једино за *ш* и *в*:

ш: *нѐшјак, нешјȁкиња*;

в: *дивјȁкиња, дȉвјака, дȉвијā, дȉвијū*, (презиме *Дȉвјак* у суседном селу).

Иначе је: *ђȃк, рȍђāк, лéђа, лȉшће, брȁћа, грȍбље, грȁбље.*

Најновије јотовање проведено је једино иза сугласника *л*, *н* без изузетка. Иза сугласника *д*, *ш* јотовање је извршено само у неколико примера.

л: *љéшо, мљéко, сљêш, љéска*, итд.

н: *њéсам, њêжан, сњêк...*

д: *ђѐ си? óђе, нóђе, ȕђе свȁђе, нȉђе*; *ђѐљаши, ђѐљēм*;

т: *ћѐраши, ȉдћераши, лѐћеши* (и летети), *ћѐши, ћȉјо*;

Иза *д*, *ш* много више је нејотованих примера:

дјѐш, дјѐвēр, дјѐца, дјѐшелина, дјѐвōјка (чешће је лексема — *цȕра*), *дјѐшњȉство, дјéлити се, шјѐсшо, шјéсно, шјескȍба, ȕшјешити, шјѐшити, шјѐме.*

Прилог *шȕшра* је свакако настао од: ćутра (< сјутра). Иначе нема трага јотовању иза *с*, *з* и група *мј*, *вј* итд. у везама с јатом.

МОРФОЛОГИЈА

А. Именице

27. *Номинатив*

Окамењени облик *ками* није у употреби. Именица *дâн* мења се као у књижевном језику: *ѝћемо збо̀ру на Пѐтров-дâн*; *дȍшли су о Пѐтров-дâну*; Иначе обично је: *о свѐтȍм Јȍвану*; *на свѐтȍг Нѝколу*.

Изузетак од књижевног језика чине именице код којих је отпао наставак *-ин* у сг: *чȍбан, чȍбана, чȍбану, цѝган, цѝгана, Вр̀овљан, Ȍточан*.

Вокатив

Иза *љ, њ, ћ* наставак је *у*: *прѝјатељу, ȕчитељу, гȕндељу, гр̀мâљу, мȕчитељу*; *кȍњу, пâњу*; *ла̀ичићу, дјѐтићу, пѐтлићу, Стȍлићу, Ра̀дићу* (надимци од имена *Стȍјан, Ра́де*).

Иза осталих сугласника наставак је *-е*: *дрȕже, кнѐже, врâже, бȍже, стрѝче, вȕче, вȍле, Ра̀јане* (условни надимак), *мѝљане* (израз милоште, не постоји као име), *ма̀јкане, сѐјане, Бȍгдане, Мѝћане, Пѐркане Дȕјане, Пѝлипе, ȍче пȍпо* (у родбинским односима при обраћању употребљавају се изрази *ћа̀ћа и та̀та*).

Именице *дѝчак* (момак) и *ла́пац* (дечак) немају наставка у вокативу.

Такође лична имена и надимци с наставцима:

-ко: *Стâнко, Брâнко, Мѝрко, Вѐљко, Стјѐпко*;

-ца: *Бранка̀ца, Мила̀ца, Стева̀ца, Никола̀ца*;

-ла: *Нѝкола, Мѝкула*;

-ља: *Вȕкеља, Са̀вȍља*.

Двосложна мушка имена и надимци с ′ акцентом и наставцима *-о, -е*, имена с ″ акцентом и наставком *-а* и вишесложна имена с наставком *-а* мењају се по *-а* основи с изузетком вокатива: *Ра́де, Ра́дē, Ра́ди, Ра́ду, Ра̂де, Ра́дōм, Ра́ди, Пе́по, Пе́пē, Пе́пи, Пе́пу, Пе̂по, Пе́пōм, Пе́пи, Пѐпа, Пѐпē, Пѐпи, Пѐпу, Пѐпа, Пѐпōм, Пѐпи*.

Инструментал

Углавном је заступљен наставак *ом*: *дича́ком, ла́пцом, чȍјком, но́жом, ȕчитељом, кљȕчом, вȍзом, пȕтићем, сока̀тићом, Стȍјаном, Стȍлōм, Ћо́ћōм, Ћȍћа̄ном, Столи́ћом, Стȍјāком*,

али: *кȍњем, дгнѝштем, кȕћѝштем, сѝрѝштем, стр̀ћѝштем*.

Множина

Мали број именица има проширење *-ов-* у Нпл: *вȍлови, кȍтлови, пȍслови, рѐпови, сѝнови, брѐгови*.

Без проширења су: *дјѐвери* (Г *дјѐверā*|*дјевѐрū*), *рȍзи*, *вȳци*, *сшрúци*, *ūâлци*, *мȉши*, *нóжи*, *ȳзли*, *бȉчи*, *врâзи*, *јâрци*, *ūáњи*, *врȉши*, *бȉљци*.

Неке од ових именица добијају проширење у генитиву а понеке у акузативу: *рȍгōвā (А рȍге*|*рȍгове)*, *вȳкōвā*, *вȳкове*, *сшрúчēвā*, *сшрúчеве*, *ūâлчēвā (А ūâлце)*, *ūáњēвā (ūáње*|*ūáњеве)*, *врȁгōвā*, *врȁгове*, *врȉшлōвā (А врȉше)*. Д-И-Л такође су без проширења: *врâз'ᵢма*, *врȉшлима*, *сшрúцима*, *вȳцима*, *рȍзима*.

Без проширења остају именице: *дјѐвери*, Г *дјевѐрū*|*дјѐвēрā*, Д *дјѐвер'ᵢма*, *нóжи*, *нóжā*, *нóжима*, *ȳзли*, *ȳзлā*, *ȳзлима*.

Од именице *сâш*, као и у савременом језику, облик *сâш* резервисан је за означавање временске мере, а *сȁшови* за предмет којим се мери време. (Доскора и није било сатова по кућама, време се мерило одока, по сунцу). *Рȳчанō дȍбо* (— јутро, време јутарњег оброка), *ūóднē*, и *ūȍūаснō добо* (15—16 часова) биле су мере према којима се управљало током дана. Дужина пређеног пута изражавала се *ȳрама* — временском мером (од нем. *die Uhr*); *дȍшā сэм зȁ шрū ȳре*, *шрѐбā ши ȳра ȉ úō до Врȍвūнā*.

28. *Именице јáје* и *чељáде* немају проширење у косим падежима: *јáја*, *јáју*, *јáјом*, *чељáда*, *чељáду*, *чељáдом: ала*, *јȁднōга чељáда! с ѐднūм јáјом ћу ȳкувāши шјêсшо...*

Именица *дȍбо* може бити, зависно од контекста, средњег рода с наставком *-о*, или женског рода с наставком *-а: зȁзвāло се ūȍūаснō дȍбо*; *у ȍсэм сáшū*, *вȁкō*, *рѐчē се рȳчанō дȍбо*; *āјȍј*, *кȍјā дȍба! до ȍвē дȍбē*.

29. *Лична имена и надимци*

Двосложна лична имена са отвореним првим слогом и ′ акцентом: *Дáра*, *Сóка*, *Сáша*, *Кáша*, *Сшáка*, *Мáра*, *Нáка*, *Јéлā*, *Пéра*, *Нáца*, *Мúла*, *Цȳка*, *Áна*, *Сáва*, *Бóса*, *Кóса*, *Ђȳба*, *Јéка* имају наставак *-о* у вокативу: *Дâро*, *Сôко*, *Сâшо*, *Кâшо*, *Сшâко*.

Двосложне именице (само надимци) са ˝ акцентом типа: *Мȁра*, *Нȁка*, *Љȳба*, *Мȉка*, *Сшȁка*, *Сȍрда*, *Кȍдра*, *Јȍла*; затим двосложна имена са ˆ акцентом: *Мȉлка*, *Зôрка*, *Јêлка*, *Âнка* и вишесложна имена и надимци: *Дȁᵢнца*, *Мȉл'ца*, *Љȳбца* — односно: *Јѐкача*, *Цȳкара*, *Сȍкеша*, *Сȍрдана*, *Брѐника*, *Марȳза*, *Марѐла*, *Сшȁкара* имају у вокативу наставак *-а* и појачан акценат: *Мȁра*, *Мȉлка*, *Мȉл'ца*, *Марȳза*. Довикивање је уобичајено као у свим брдовитим крајевима. Испред имена изговора се једно *ó* које добија у дужини зависно од удаљености оног кога зову. Ако је даљина велика, (ако је потребно дозивају се и с брда на брдо), продужују се и вокали у имену: *ó*, *Мúро! ó*, *Мúлка*; Ако је особа у близини а не чује, и позив се понови, то обично изгледа овако: *Дȁᵢн'ца! ó*, *Дȁᵢн'ца!* Ово *ó* је знак да следи позив, нешто као увод у садржину. „Припремите се да не изгубите главни део.“ Јер, јао оном ко погреши, а погреши увек слабији — ако је звао: „што није добро звао“ — ако је слушао: „Што није боље слушао.“

Од именица које у Гпл имају непостојано *а*, чула сам примере: *зȳкве — зȳкāвā*, *бȳкве — бȳкāвā*, *шóрбе — шорáбā*, *брѐскве — брѐсāкā*.

а) *Гéцо — Гéцин, Јóво — Јóвин, Рáшо — Рáшин, Ђóко — Ђóкин*;

б) *Рáде — Рáдин, Иле — Илин*;

ц) *Нѝна — Нѝнин, Сàва — Сàвин; Мѝлега — Мѝлегин. Нѝкола — — Нѝколин.*

Мушка имена с ^ акцентом и наставком *о* и имена која се завршавају на сугласник, граде придеве наставком: *-ов, -ова, -ово:*

а) *Брâнко — Брâнкова, Мѝрко — Мѝркова*;

б) *Мàшан — Мàшанов, Ђòкāн — Ђòкāново, Áрсѝћ — Арсѝћово.*

Од топонима са придевом у имену познато ми је: *Мàшанова дрàга, Мâлбошина дрàга, Грȕборова дрàга, Òпāлна грéда. (Òпāла)*

С наставком: *-ева* једино су: *Попѝљēва дрàга, Јȕрјēва кòса* (у народу познатија као *Јȕрјевача*). *Попѝљи* је надимак за заселак и породице у њему (презиме Хркáловић). *Пòпāиљ* би могло значити сироче, онај коме је опустела кућа. Надимак потиче одавно. „*Нѐкаш, још за врéме Аусшрије, свѝ òдрāслѝ су ѝзгинли, òсшала су сàмо дјѐца. Òнда се говòрило: „Сѐло се упопѝљило.“ Држава се брѝнла о дјѐци док се њéсу врáшла на свòја имáња.*“

Други топоним је супстратског порекла.

Уколико топоним носи породично име с наставком *-ић*, обавезно је присутан облик у генитиву: *Ћȕрчѝћа дрàга, Грòзданића ѓрада* (њива). Ако је реч о особи која није глава породице, рећи ће се на пример: *ѝс кућē Мâндића*; *ѝс кућē Ѝнића*; *нàши дјѐш се ожѐнијо ѝс кућē Вȕкмановића*. Последњи слог нема дужину — што би се иначе очекивало. Припадање, тј. порекло, означава се и предлогом од — генитив: *он је од Нàранчѝћā, жѐна му је од Рȕжѝћā*. У оваквим случајевима обавезна је дужина.

Код конструкција: ген. припадања + заједничка именица у контексту генитив је увек на другом месту: *ѝдēм ȕ ограду Грòзданћа, ѐно гòвēдā ȕ дрази Ћȕрчѝћа, бѝће прéло ȕ кћу Јóвића, ѐно ѝ вишѐ драгē Мâлбошинē, залȕшā е ȕ драгу Рȕжића*; зато што по правилу акценат прелази на предлог, а у обрнутом редоследу то не би било могуће.

Од придева с наставцима: *-ски, -чки* чула сам: *Дољàнскē цȕре, зàједничкī бȕнāр* (цистерна остала од некадашње задруге — заједнице), *шкàрачкō ѝдоље, жàложничкō грòбље*. У причи о девојци из породице *Узѐлац*, која је навела турску чету у провалију, каже се: *Јáња Узѐлачка*.

У служби атрибута присвојни придеви имају неодређен вид: *Мáрина òца, Мѝланова сѝна, Рáде ȕјāкова*. И кад је у питању очинство само неодређен вид се употребљава: *Мѝлана Жѝвкова, Мѝрка Јòлѝнова, Дáнē Òлацијина*, Нисам чула овакве конструкције у осталим косим падежима.

Од описних придева чула сам неколико примера у дужој форми у односу на књижевни језик — у неодређеном виду: *бѝјо сам шàдā јáкī; ôн ши је, вàкō, бѝјо јáкī; бòмē шô фѝнī чôек; есам ли ши љēшī мòмак? вѝдла сам Мáрина чôјка, бòмē прâвī* (— придев, носи у себи све могуће добре особине: вредан, паметан, леп, гостољубив итд.)

Иначе: *ва̀љан ти је си̂н*; *ви̏јо не̏кат го̏јан*; *ље̂т је во̏гами*. У косим падежима може се чути и дужи и краћи облик: *ја́ка чо̂ека*, *ја́ку чо̂еку*, *ја́кога мо̀мка*, *фи́на ли мо̀мка*, *фи̂ногa мо̀мка*, *ље́та мо̀мка*, *ље́тога мо̀мка*, *и̏маш ваља́на си̂на*, *вала́ног си̂на*. Али само: *го̏јна чо̂ека и само: пра̂вога дича́ка*, *пра̂воме дича́ку*.

Код компаратива у косим падежима уопштен је наставак *-ог(а)*, *-ом(е)*: *у̏дала сам се за чо̏јка деведѐсет и̏ девет пу̏та ви̏шог ву́ка*; *не́ма ти цр̏њог ра̂да од до̀вога*; *во̏лим ље̏пшоме*.

У суперлативу обично се чује двоструки акценат: *на̀јбо̏љога*, *на̀ј-ље̏пшога*, *на̀јврѐднијо̂ме*.

Постоји и суперлатив глагола волити: *ја̂ на̀јволи̂м зи̂му*; *от свѐга на̀јволи̂ ба́зати*.

Бројеви

32. Број *ѐдан* има промену: *и̏ма̂м ѐдно̂га ко̀ња*; *на ѐдно̂ј сто̂ра́ни су ку̏ће, а са дру̏ге је шу̏ма*.

Број *ѐдан* има и значење неодређене заменице. У мушком роду може стајати без појма који одређује: *про̏дали смо кра̀ву ѐдно̂ме из Да́бра*; *са̀трало ѐдно̂га ѝ(з) Жаложницѐ*; *ѐдна цу̏ра*; *ѐдно дје́те*. Обичније је: *не̏ква цу̏ра*, *не̏чијо̂ дје́те*.

За број *два̂* немам потврде о промени: *о̏ре на̀ два̂ ко̀ња*; *до̀шо̂ е са два̂ и̏ље ѣ̏ри*.

Збирни бројеви: *дво̏ље*, *тро̏ље* — могу се чути у краћем облику који је добијен контракцијом: *пре̏ло̀ми то̂ на̀ дво̂, на̀ тро̂!*

Именице плуралиа тантум иду, осим уз број један, само уз збирне бројеве: *ѐто ти тро̂ ви̂ла̂ и ѐдне гра̀бље*; *и̏ма сѐдмера вра́та на̀ ку̏ћи*.

Облик *пр̏во* има прилошко значење: *до̀шо̂ е пр̏во ре̂да*; *а̀јте ви̂ на̀пр̏во!*

Збирни бројеви се граде наставком *-еро*: *са̀т и̏ма̂м пе̂т ова́ца̂ и девѐтеро ја̀њаца̂*.

Број *сто̂* чује се као *сто̂* и као *сто̏тина*: *про̏да̂ сам и̂ за сто̂ и педѐсет и̏љеда̂*; *да̂ сам двѝста ди̂нара̂*; *двѝста вори́нти* — *то̂ с би́ли но̀вци ја́ки*; *у̏зо̂ сам за̀ њи̂ сто̏тину и седамдѐсет и̏љеда̂*.

Иљеда се мења кроз падеже као *сто̏тина*: *по̀шо̂ е с пе̂т и̏љеда̂*; *при́мијо̂ бо̀ме свѐ у и̏љедама*.

Мили̏јо̂н: *тра̂жи̂ за ку̏ћу шѐснајс милијо́на̂*.

Глаголи

33. *Инфинитив*

Као и у књижевном језику има наставке *-ти* и *-ћи*. (За облике *-и* немам потврде.)

Наставак *-ти*: *говорти*, *ра́дти*, *да́вати*, *ткати*, *жѐти*, *штѐнтати*, *му́чати*, *ђѐљати*, *о̏скати*, *у́кати*, *пу̏шити*, *при̏пе̂ти*, *пре̏пе̂ти*;

Наставак *-ћи*: *сѐћи*, *ѝћи*, *до̏ћи*, *пѐћи*, *испѐћи*, *запѐћи*.

34. *Презент*

Од старих облика презента сачуван је само презент глагола *ћѐти: ђу, ђеш, ђш, ђе*, 3. л пл *ђе: ош ђо̀ти а̂мо? ђе ли скòро?*

Инфинитив глагола велети није у употреби, али је чест облик презента: *ја̂ ‿ти' вѐлим, шти̏ ти̂ вѐлиш? вѐлимо, ѐни вѐлē.*

Напоредо се употребљава и облик: *вѐљо*, али је он овде у значењу аориста: *нѐш, вѐљо, ѐћи тѝмо! ти̂ ка̂жēм, вѐљо, ви̂ сте ку̏пил'це, ти̂ трѐбā да ку̏пите остáте.*

Од глагола *ткàти* презент гласи: *ткàјем, ткàјеш, ткàје, ткàјемо: кат ѐткајем плáтно, ѐндā га бјéлим.*

Од *гнàти, ѐгнати* — у употреби су стари, преправљени облици *дождѐни ѐвце! иждѐни и вàн!*

Презент глагола рећи је: *рѐчēм, рѐчēш.*

Од глагола моћи одрични облици су: *нѐ межем, нѐ можем, нѐ мерем; нѐ морем.* Тако је и за остала лица уз одговарајуће наставке осим за 3. л пл *нѐ могӯ*. Потврдни облици су само *мѐрем и мѐжем.* 3. л пл гласи могу. Најчешће су у употреби облици *мѐрем и нѐ мерем: мѐреш ли? Нѐ мерем, бѐме; мѐре ли се? А̂, ѐдē нѐкāко.* У 2. л сг чује се често скраћени одрични облик: *ма нѐ меш ти̂ кà ти ѐно ѐдē на свòју стра̂ну.*

Глаголи: *мѐгнēм, ѐзмогнēм, смѐгнēм* имају специфична значења: *кат мѐгнēм, мѐгнēш* може значити само будуће време (Футур II) „кад будеш могао, кад будем могао.“ *Кат ѐзмогнēш врáćеш. Узмогнēм* као и *мѐгнēм* има скоро исто значење, осим што префикс означава почетан тренутни глагол. Значи отприлике: „не мораш журити, своји смо, кад будеш имао, вратићеш.“

Смѐћи значи једва прикупити (снагу, иметак), само толико да се може даље: *да смѐгнēм зѐру снâгē.*

Облик *измѐћи* чује се обично у инфинитиву: *кàко ћемо измѐћи ѐвӯ гѐ̂д'ну Бо̂к свѐти зна̂!* (тј. како ћемо издржати због пореза, школовања детета, итд.), *àјме, нѐш измѐћи!* Уколико није директно упућено некоме значи: *нѐће се издржати.*

Глагол *јѐсти* има неправилну промену: *ѐјем, ѐјеш, ѐјӯ. Ку̏т ѐјеш ранијē? Јѐр нѐ ијеш? Њима ви̂чӯ скрóбоње, нàјвиш скрѐ̂ти ѐјӯ.*

Глаголи: *сјéвати, дозивати, сѐ̂пати* у безличном облику имају наставак *-ље: бѐме сјѐвљē, бѐме сѐ̂пљē* (И — *бѐме сѐ̂пā*), *нѐко дѐзѐвљē.*

Глагол *дáвати* у презенту има облике: *дâвāм, дâвāш, дáвајӯ*. У инфинитиву чешћи је глагол *дàти: дâваш ли дјѐтету шти̏? Кòлко ‿ти' дâвā? Шти̏ ти му дàти? Е‿с' му дâ шти̏огħ?*

35. *Императив*

У другом лицу сингулара и другом лицу плурала императив има наставке као и у књижевном језику: *ѐ̂ђерај ѐвце! ѐомѐ‿ти' ѐецàну! измéти варѐ‿н'ку! ѐкувāј крѐ̂в! нàправи зáврику!*

Уместо императива за 1. л пл употребљава се: А) презент уз речцу да и узвике: *дâј* или *àј*: *àј да зàӣјевāмо! àј да ӣòкосӣмо двō! дâј да ӣòкуӣӣмо ш̄ô, ӣа ћэмо кȳћи.*

Узвик *дâј* има призвук заповести, док *àј* више значи предлог или чак молбу.

б) Узвик *àјмо* и инфинитив: *àјмо јѐсш̄и! àјмо лѐћи! àјмо кȳш̄и сјѐно! àјмо се òш̄рāш̄и!* (Реч *àјмо* може имати и првотну семантичку вредност: *àјмо* у значењу — хајдемо, пођимо).

Глаголи *јѐсш̄и* и *лѐћи* могу у императиву изузетно бити прелазни: *сјѐдни га на клȳӣу! сјѐди га! лѐгни га!* (Само на детету се може извршити оваква радња.) тј. „стави га да седи; метни га да спава.“

Од глагола *јѐсш̄и*, *ӣòјесш̄и* импер. гласи: *ȳје; ӣòје! ȳје ш̄ô бр̄жē! ӣòје ш̄у јȳву! ӣòјеш̄е ш̄ô, нѐма до ӣòднē нȳшш̄а!*

Уз императив често иду пратеће речи: *àјде, àјдē, àј, дѐ, нȳдē, мà и брà ш̄е.* Реч *àјде* потенцира жељу да се нешто учини, али, с друге стране, ублажава извесну количину грубости коју императив сам собом носи: *àјде ми ȳцēӣāј дрва! àјде ми донѐс'и вòдē!*

Àјдē (са дужином) и *àј* носе у себи звук молбе, жели се одобровољити онај коме се упућује заповест: *àјдē ми увȳци у ȳглу! àј ми кȳӣи цȳкра!*

Речца *дѐ* може стајати иза и испред глагола. У другом случају везује се с глаголом и добија дужину. а) *Дѐ ми рѐци ш̄ш̄ò ш̄рѐбā с òвӣм!* Не долази у питање неизвршење захтева, али као и уз речцу *àјде*, ублажава се заповест. б) У другом случају изражава се молба: *дâјдē ми зѐру вòдē!* Може испасти крајњи слог самог глагола: *ȍдē âмо!* (= одиде), *вȳдē кȍ зòвē!* (= вȳдидē), *дȍдē ми ш̄āј кȕшић* (= дòватидē). У оваквим случајевима где се истиче у ствари (и несвесно) сопствена пристојност често се може чути цела фраза испред, или иза заповести. Има облик за 2. лсг императива, али значење за 3. л сг — трпни придев: *нѐ буди ш̄и зāȳвиђено, донѐ¹(с) зѐру вòдē!* (= нека ти не буде заповеђено тј. нека ти се не чини да је заповест, немој се увредити).

Уз узвик давања нечега некоме такође долази *дѐ*; али отпада лична заменица: *нâдē!* (место: *нâ ш̄и*) тј. *ȳзми!*

Речце *нȳдē, дâј* и *мà* стоје испред императива и изражавају нервозу, жељу да се нешто оствари, и то одмах: *нȳдē мȳчи!* (= ћути), *дâј ȳòчми вѐће! ма ȳòћерāј ш̄ê ȍвце!*

Мà може бити комбиновано са осталим речцама: *мà дâј мȳчи! мà дѐ ми кáжи! мà нȳдē ȳрȋчај! мà ре¹ц'дē јој, мâјко!* Зависно од тога коме се упућују и у каквој прилици, овакви склопови могу значити нестрпљење, нервозу, љутњу.

Речца *брà ш̄е* означава нервозу, љутњу: *мà àјде, брà ш̄е, ш̄ш̄à чѐкāш! ȳожȳри, брà ш̄е, нȕје мѐн' до ш̄ш̄ѐнш̄āња!* Није необично чути реченицу: *àјде, ш̄āш̄а, брà ш̄е! дâј брà ш̄е, Мȋро!* (дај = дај ми тај предмет, *Мȋра* = = женско име, *брà ш̄е* = речца).

Постоји и сложени облик императива: глагол ићи у императиву и инфинитив глагола се мења: *àјш̄е сȳáваш̄и!* (идите на спавање), *àјш̄е*

јѐсти (дођите да једете). Тешко је овакав императив разлучити од оног који сам поменула у почетку: *а̀јмо за̏ј̄евати*. То се може оценити само на лицу места — тј. да ли се треба покренути да би се почела друга радња. Може се седети за столом и причати, те домаћица опомене: *а̀јте јѐсти!* тј. почнимо с јелом, једимо. Ако се седи напољу и онда неко каже: *а̀јмо јѐсти! а̀јте јѐсти!* Ово *а̀јмо* не служи само да би означило императив глагола *јѐсти*, већ значи и радњу коју треба извршити пре неке друге радње. Код конструкције: *а̀јмо за̏ј̄евати* — нема двојбе, ајмо има само облик императива, а цела конструкција значење.

36. *Имперфекат* нисам чула у овом говору.

37. *Аорист*

Чест је као облик за исказивање прошлог времена: *са̀т ја̂ баш ви̏ђе ја̀глику, кат сам ѝшала от Са́вē; На́ђоше ли во̀лове? ре̏че ми те́так Ја́ндре; ӣа̀де звје́зда — у̏мро̄ е не̏ко.*

Аорист се може употребити и за исказивање сасвим скоре будућности, која је толико блиска да може постати садашњост пре но што се исказ заврши — и то немила. Оном ко говори аорист представља најбржи начин за упозорење. Из ситуације се види да је у питању нешто што тек може бити: *са̀тра ме! ӣа̀де! ӣро̀сӯ мљѐко!* Онај ко је присутан види на кога се односи упозорење.

38. *Перфекат*

Копула у облицима сг и у 3. л пл подложна је скраћивању и губљењу. У 1. и 2. л сг и 3. л пл самогласник је редукован или нестао: *ја̂ сам ӣо̏чела сӣре́мати ру̏во од два̀десе̄т и̏ ӣе̄т го̀ди̏на̄; мо̀га̄ сам за мје̏се̄ц да́на̄ узе̄т^и^ кра̀ву; ђѐ ^i^с' ти до̀ са̄т? ка̀ ^i^с до̀ша̄? ти̂ с рѐка̄ до̀ђе̄т^и^ ро̀бу* (одећу). Уколико је у 2. л копула иза речи која се не завршава са *и*, *и* прелази испред с као ^i^; С' је у сваком случају меко.

У 3. л пл имамо: *о̀ни с би́ли бо̀гати; о̀ни с се исѐлли.*

Обзиром да је код глагола јесте *ј* отпало, у 3. л сг енклитичког облика имамо само вокал *е*. Тај се облик чује иза дугог вокала: *до̀ша̄ е Да́не у̀ млин; ре̏ка̄ е до̀ђе̄ти; ко̀та̄ е и̏ун.* Иза сугласника изузетно се чује цела копула: *Ду̏шан је го̀нијо о̀вце; Ми̏ха̄н је би̏јо ју̀че̄.*

Иза кратког вокала копуле, по правилу, нема: *ко̂ рѐка̄? би́ло и Љу̏би̏ца̄, би́ло ӣ; ђе̂ Са̄та? о̀шла̄ у̀ млин!* Међу представницима овог говора не долази до забуне. Дуго *а* у: *до̀ша̄* није релевентно за сам облик. Настало је сажимањем два крајња вокала. Квантитет речи није се променио. Радни придев за женски, или средњи род никако не може имати дужину. Дужина овде има значењску вредност: обележава перфекат; — и све друге речи које овако добити дуг вокал: *ко̂ рѐка̄?* (= *ко̀ је рѐка̄*), *би́ло ӣ*(х) (= било и(х) је), *ошла̄* (= о̀шла је). Ево, ради илустрације, једне анегдоте:

„Срѐли жàндāри бàбу ỳ шуми.
— Ѝмā ли, бàба, лóйōвā?
— Нéмā, сѝнко! Свѐ шшō бѝло лóйōвā, ȍшлō у жандармѐрију и финàнцију!“

39. *Футур I*

Као код глагола са инфинитивним завршетком *-ши*, тако и код глагола на *-ћи* футур је упрошћен, уколико је помоћни глагол иза главног: *ѝсећу шō на комáде; рѐћу јâ њѐму; лѐћу, бȍме, рàнијē; ушѐћē ми ȍвцē; ѝћеш шàмо око ѝóднē; ȍшѝћемо дàнас шѐшки; дóћу кàшњē.*

Ако је клитика испред инфинитива, јасно се чује само у 3. л сг и пл: *Јéла ће ȍшѝћи шѐшки, шѝ сјѐди; нàши ће ѝреко брдā, акобȍгдā! Тѝ ш ѝћи у Врȍвине, јâ нéћу! јâ ћ бѝши кȍш кућē; јâ ћ му рѐћи; Мѝ ћэмо ѝри¹êко, а вѝ àјше ȍколо! кáзаћемо да ћеше дóћи.* Овакав футур се ретко чује, обично кад је акценат на личној заменици. Обичније је: *ȍшѝћеш, ȍнēћемо, рѐће Мѝшо.*

У исказним реченицама, у којима би требало да буде облик футура, уколико се радња односи на лице које говори имамо само инфинитив у значењу будућег времена: *рѐкā нам је Бýде кȍ¹с'ши; рѐкā е дóћи кȍ јỳчē* (рекао је — било кад; — ко означава да је ово: „јуче“ у време разговора било будућност. радња — долазак, требало је да буде јуче); *рѐклā Нáда ȍњēши крỳв, јâ њéсам ѝȍнијо*; Ако се радња у зависној реченици односи на неког другог, имамо потпуну конструкцију: *рѐкā е Дáне да ћ^е шàша дóћи; рѐкā е Дỳшан еда ће ми Рàдōјка ѝрȍдаши вỳну.*

Више из сујеверја, а то је прешло у обичај и знак је доброг одгоја, сељани избегавају да, говорећи о будућим намерама и пословима, употребљавају облик будућег времена, већ, уместо тога, узимају конструкције: глаг. мислити у презенту, до њега временску одредбу, па инфинитив главног глагола. Иза свега изговара се, или се подразумева, фраза: *акобȍгдā.* (Уколико се употреби футур који изражава сигурност, обавезно је: *ако Бȍг дâ — ѝдēм шỳшра у Гóсѝић, акобȍгдā*; јер „само Бог да зна шта нас сутра чека“): *Мѝслимо шỳшра вȍ¹с'ши ѓêно; мѝслимо у нѐћелу ѝћи збȍру.* Инфинитив може изостати: *у нѐћелу мѝслѝмо збȍру.*

40. *Футур II*

Нисам чула. Уместо њега употребљава се презент свршених глагола: *кàш сѝйгнēше кỳћи, ѝшћерājше блâго! заѝвȍр^ећу љѐ¹с'цу кàш ѝôћēм ȍш кућē.*

41. *Плусквамѝерфекаш*

Гради се само од перфекта глагола *бѝши* и радног придева: *ја сэм већ бѝјо лѐгō, кàш, нѐко лỳйа; мѝ смо бàш бѝли ѝокȍс'ли кàш сѝйже ѝȍзив.*

42. *Пошенцијал*

Чује се најчешће од глагола *вȍлиши* и *ѝћи*: *вȍлијо би баш вѝ¹ѝши шшȍ се шàмо рâдѝ! ѝшā би у Тȍчац шỳшра!* Остали глаголи ређе се

чују у потенцијалу, обично се додају у облику инфинитива уз потенцијал глаг. *вòлиӣи, ѝћи* — који исказују жељу, или намеру: *вòлијо би вѝ'ӣти Ми́лу; ӣа̀ӣа, ја̂ б ѝша̄ ӣје́па̄ дрва; ѝшли бисмо ку̏ӣти ӣу̏ӣра* (сјено).

За исказивање жеље постоји и друга конструкција: *ра̀да би ку́ӣти ки̏кљу; ра̀да би о̀фарбаӣи су́кно; нѐ би ра̀да да ме ко̀ ви̏ди*. Имамо помоћну конструкцију: помоћни глагол бити, придев рад(а) и инфинитив главног глагола.

43. *Приӣоведачки облици*

Људи тамо слабо читају. Нити су вични књизи, нити је имају. Састају се обично по кућама кад престану пољски радови и онда се прича. Причају се догађаји из ближе и даље прошлости, измишљени или доживљени. Приповедачки стил је врло жив и сликовит. Управо се приповедач и труди да пренесе оне који га слушају на само место и у време збивања. Употребљавају се у причању сви глаголски облици који постоје у говору: *По̀ђераше о̀ни мѐне, ка̀(ӣ) ӣи се ја̂ сӣрме́кни низ о̀нӯ сӣра̀нчину. Мѝли бо̄го, са̀мо ѝрѝшӣи ѝо̀да мно̄м. Ја̂ и Љу̏бца за̀басāле, ѝа ӣра́'ж' а̂мо, ӣра́'ж' ӣа̀мо — ни̏ђе ѝу́ӣа. Чу̏јемо не̏ко лу̏ѝа. О̀ѝрави Љу̏бцу, а̀јде ви̏д' ко̀ о̀но̄ лу̏ѝā. Љу̏бца ѝи̏ѝāј за Па̀деш, са̀ ћу ја̂, вѐлӣ, док наӣо̀варӣм, ѝа ћу вас ја̂ одвѐс'ӣи. Вра̂г зна̂ ку̏ ће о̀н на̂с одвѐс'ӣи. Ја̀ѝе̄ ме̏'н' сӣра̀шиво.*

Прилози

44. За време: *ӣу̏ӣра, ѝро́шуӣра, да̀нас, да̀наске, у̂јӣру, ѝзјуӣра, на̀вечē, но̀ћас, но̀ћаске, ла̂ни, ѝрѐклани, зѝмӯс, љѐӣо̄с, ѝро̀љеӣо̄с, јесѐнас, јесѐнаске, јо̀ѝе̄, јо̀ѝе̄ӣ, са̀де, ӣа̀да̄ј, у̏нда̄, о̀нда̄к, ѐдно̄м.*

За количину: *до̀сӣи, до̀сӣа, си̏лу, зѐру, зѐра, зѐро, зѐрку, зѐрцу, зери́цку.*

За место: *о́ђе, о́нђе, у́нђе, а̂мо, ва̂мо, о̀на̄мо, о̀ӣле̄, о̀ӣа̄ле̄, о̀здо̄, о̀зго̄, ѝри'е̂ко, ва̀ни, у ва̀ни, из ва̀на.*

Од прилога *ӣа̀мо* може се чути императивна реченица: *ӣа̀мо се! ӣа̀мо ӣе се!* Упућује се ономе ко је сасвим близу.

Прилог *ва̀ни* је фреквентан и комбинује се са предлозима: *у* и *из: на̀ша̄ сам га у ва̀ни; донѐ'с' ми ѝи́лу из ва̀на!*

Предлози

45. *о* — у прилошким одредбама: *о је̏сени; о Ђу̏рђевда̄ну; о Ускрсу; о ко̀шњи.*

ѝро — ѝро̀ ње̏ва̄;
сѝрама — сѝрама ку̏ћо̄м;
к — ѝдем к ӣе̏ӣки;
с — с но́жом; з бра̀ӣом;
въ — сачувано у окамењеном облику: *ва̀јē* (< ва вјек);

Речце

46. Упитне: *jêр, jêре; jêр нѐ узмēш? а jêр ѝдēш ѿа̀мо? ѝдшѿо: ѝдшѿо ѿѝ ѝдеш дȍље?*

Потврдне: *ê, ѐсѿ, дȁ: ê* често изговарају на крају реченице: *с нóжом, вàко, ѝддрежēм и намдѿāм на двō дȑво, ê; мȁ ѐднōме се рѐчē нѝѿ, ê;* У разговору слушалац повремено изговара ово *ē*, јавља да му је пажња будна.

Особина овог говора је: уколико као одговор на питање долази само речца, потврдна, или одрична, она се удвостручи: *Ел' дȍшā Вê̄ље̄ко? Нѝје, нѐ! Е^{i}с' вѝдла мáјку нѐ̄ђе? Ње́сам, нѐ! Ел' сѿрѝна ѿȳ? Ѐсѿ, ѐсѿ!* (Ако је у питању неизвршен задатак, неће се употребити таква конструкција, особито ако потчињени одговара — дете, или жена: *Ѐ^{i}с' дȍњēла крȕва? Ȁјȍј, бȍме ње́сам! „Ȁјȍј“* уз интонацију: „Је ли могуће“, „*Бȍме ње́сам*“ уз интонацију жаљења — које понекад може бити с разлогом.)

Потврдан одговор може бити: *ê, ѐсѿ! ê, дȁ! ѐсѿ, ѐсѿ! ѝа дȁ!* — или као одговор на питање, или као слагање с нечим.

Узвици

47. Чести су у овом говору и то обично у жена: *Áјме мѐни! Àла, вѝдē ѝрдàчинē!* (срамоте). *Àла, мâјко мȍја!* (мајко је израз милоште и може бити упућено свакоме — најчешће детету). Овим узвицима ситуација одређује значење: *Àјме мѐни, кȁко се ѿô ѝгра! Мѝслѝш, ѝолòмиће̄ се. Áјме мѐни, ȕбиће ме ѣȁѣа, дòсѿала ми ју^{i}н'ца ȕ дрази.*

Песма обично почиње са „*jôj*“. Ма какав био садржај, личи помало на јадиковку:

„Jôj, нѐ ѿребā ми,
кȍји нêмā сâѿа,
jôj, ѝа да ѝмā,
сѿдѿину занáѿā.“

Дозивање обично почиње са *ó* — чија дужина, поменула сам већ, зависи од тога колико је далеко онај кога зову. Одзив је: *ôj : Ó, Нѝна! Ôj?* Такође дужина овог *ôj* зависи од удаљености говорника.

Карактеристичан је за ове крајеве позивни знак: *ȳ*. Има све могуће варијације. Обично је то кратко, дуго, кратко у: *у — ууууу — у, или ууу-ху* (само мушкарци) — са грленим *х*. Узвикује се само на пустом терену, обично у шуми, и значи: „Има ли кога?“ Као одговор — „Има.“ — опет се чује *ȳ*.

И најзабитије село постаје све више отворено за утицаје савременог живота. Многи обичаји су се изгубили. Доскора, у прошлој генерацији, вредност мушкарца мерила се по томе какав је косац, а коса му је била светиња, нешто као витешко обележје. Била је тад грдна срамота сломити косу. Ако би се то коме десило, глас би неким невидљивим стазама долазио у село брже од косаца, са ливаде и по не-

колико сати удаљене; деца су се тада пела на стену више села *(Ȍпалину грêду)* и објављивала: — почињало се обавезно узвиком, нешто као „даје се на знање“ — *Ејаааа — ȍј! Мȉћан Пéпин слȍмијо кȍсу!*

При гоњењу стоке узвикује се говедима: *éј нȁ!* За скретање лево, или десно: *ȍсӣ и ћȁ*, овцама: *бȉја*, а кад се луче: *бȅрсӣ*.

Ако орао надлети, све село (= заселак) га гони узвицима: *ȳ*, *ȳ* (жене) и : *хā*, *хā!* (мушкарци) са грленим *х*.

Од узвика изводе се глаголи: *не ајмéчи! нȅко ȳчē*; *ȍскаӣи вȍлове*, итд.

Придев *алȁкасӣа* дометне се жени која није нарочито смерна.

ТЕКСТОВИ

(женски ӣослови)

(Како се тка?)

Кат се снȳје, ȳдарē се кóчэћи на зѐмљи, а мȍже и на дȁскама у сȍби. Ѐво тȳ смо завéзали, снȳјем âмо до ȍвогā, ȉзнесēмо тȁру кȍ нéма сȍшэце, ȍндā нȁвȉјāмо на врȁтло. Ȳзмēмо двê дȁшце, снȍвāљке, у свȁкōј по пêт шпрȑљāкā, у трѣ̄ōј пȍ двā шпрȑлька. Нȁ тōј трѣ̄ōј брȍјȉмо кȍлко ȉмā пȁсāмā, тȍ ће се пȁсме брȍјē, тâ двâ кóчћа су чȉни. Према снȳтку знáмо кȍлко трѣ̄бā пȁсāмā. Кȁко кȍјō ткáње, за ручени́ке трѣ̄ба ȍсȍм пȁсāмā, а за бȉчāтē бȉљце дѣ̄сет, за тȁнкē бȉлце чѐтрȉ, или пêт пȁсāмā, зàтō што се тȁнкȉ бȉљци ȳводē по јѐдна жȉца у брȑдо.

Од дрȑвета нȁпрађена ѐдна смȳка и зȁ тȳ смȳку зȁпнēмо ȍвāј снȳтак, кȁменом прȉтиснēмо тȳ смȳку тȁкō да је тѐжē вȳћи, да се âмо чврȑшћē нȁвȉјā. Кат нȁвијемо, ȳндā ѐдна стȍји за врȁтлом, дрȳгā вȳче а двȉје дрȍжē цјéпце да се тâ прѣ̄ђа нѐ скупљā јер ако се скȳпљā прѣ̄ђа, нѐ мере се љêпо нȁвити на врȁтло. Кат смо нȁвȉли, ȍндā ȉдēмо, мѐтнēмо тȁру у сȍбу и ȉдēмо увȍд'ти. Нâјпрē ȳводȉмо у нȉти.

Ȉмāмо нȉти, па и свêжēмо зȁ тȳ тȁру. Ȳндā ȳводȉмо дȍље зȁ тē нȉти, свêжēмо дȍље за пȍднōжње. Гȍре мѐтнēмо ѐдан штâп, пȍвр ȍнȉје стȁтȉвā, ȉ Ȳндā тȁкō тê стȁтиве и тê пȍдножње дрȍжē нȉти. Ȳведēмо у нȉти, ȍвāмо свêжēмо вȁкō гȍре, вȉсȉ на ȍнȉм стȁтивама. Гȍре ѐдан штâп стȍјȉ, зȁ тāј штâп свêжēмо ȍвāј крâј, тȍ нам стȍјȉ тȁкō. Óђе су још штáпи.

(Колико нити треба?)

Кȁко за кȍјō ткáње. За нѐкō ткáње ткâмо у чѐтрȉ нȉта Бȉчāтē бȉљце ткâмо у чѐтрȉ нȉта, а плáтно ткâмо у двâ нȉта. Ѐво ȍво свêжēмо гȍре за кóчће.

(То зовете нит?)

Ма ѐднōме нȉт, ê. Ȍвō свêжēмо гȍре за штâп, а ȍвō свêжēмо дȍље за пȍднōже. Ѐво вȉдȉш. Дȍље стȍјē чѐтри ȳнā... и ȍвō свêжēмо дȍље, ȍндā нȍгама распорѐђујем. Дȁ, ȳндā ȳведēм нȁјприје у ȍвē нȉти, пȍсле зȁвежēм брȑдо, ȳведēм у брȑдо, âмо зȁвēжēм ȳзле, па ȍндā ȉмāмо ȍвāмо врȁтло за кȍјō ȍпēт зȁпнēмо ȍвō што ткâмо кад зȁузлȉмо. Тȳ ȉмāмо шȉпку, провȳчемо кроз ȍнō ткáње ȍнȳ шȉпку, зȁтēгнēмо за врȁтло и ткâмо.

Нȍгама нȉти распорѐђујемо, а чȳнком жȉцу бȁцāмо, пȍтку бȁцāмо. И ȍндā брȑдла рȳкама вȳчем, прȉбȉјам ȳнȳ пȍтку да дȍђē гȳшћē ткáње. Ȍснова ȉдē ȳздȳш, а пȍтка ȉдē пȍпреко. Ȳне шáре кат се ткȁју у бȍјама, брȍјȉмо кȍлко ȉма кȍцāкā, пȍ томē рȁзбрāјāмо и ткâмо. От кȳдељē, от пȁмука ткȁјем. Пȁмуком пȍткāвāмо кȍнчић. Снȳјемо и от кȳдеље што опрéдемо. Снȳјемо и от вȳнē. Прéдемо за сȳкнēнē комáде, ткȁјемо бȉчатē бȉљце и ћȉлиме — тȍ је сȳкненā тȁра. И прȑтенȳ тȁру ткâмо, плáтно ткâмо — от кȳдељē и лȁна.

Кȍперте су, вȁкō, ȍвē плȁте што вéземо. Овō је тѐпик што се за зȉд ткâ. А ȍвомē се рѐчē нѐнāт што ȉдē на крѐвет. Пȍ соби што се мѐћē тȍ су комáди.

(Како се праве бичи на биљцу?)

Кàко ӣ прàвӣм? Па ѝмāм, вàкō, др̏во кòлко ми бѝч трѐбā вѐлик. Онлѝкō ѝмāм др̏во. Намòтāм на òнō др̏во и с нóжом вàкō пòдрежēм. Ê, прѝлкōм ткáња. Прѐткāм дѐсет пýта са пòткōм, са чȳнком, òндā једàнајстӣ пȳт увýчем бѝчић. Рêд бѝчӣħā, дà. Нѐ, нѐ, не вѐзујем ȳзлове. Сāмо ӣ вàко завýчем. Ȳзмēм òдȳдā двѝје и òдȳдā двѝје, а у срѐдини òстанȳ двѝје, завýчем òдȳдā и òдȳдā, порàвнāм бѝч да је јѐднāк, да èдан крāј нѝје дȳљи, èдан крāħӣ и тàкō ӣ òставӣм.

(Одакле вам шарена вуна?)

Фâрбāмо. Има фàрбāр у Тòшцу, у Вр̏овине.

(Како се некад фарбало?)

Др̏ветом. Са јàсеновōм кòрōм цр̏но, а нѐкā трѐшгчица, ѝсто је тô бѝло др̏во, црвѐно се тôм трѐшгчицōм вâрбало.

(Како се добијала жута боја?)

Жýто је на нѐквōј од рȳјевинē кòри. Исто је вàкō бѝло жýто — сāмо мāло шкȳријē. А јàгликасто кāо јàглика. Тô се сāт вâрбā, тô њѐсмо мѝ ѝмали. Бàшкā јàгликасто, бàшкā жýто. А нѐ знāш штô јàглика? Ѐво бāш пòчēла нѝцати. Вѐħ јâ вѝħе кат сам ѝшла от Сáвē, јаглике ħе су почеле.

(Кад се почне спремати мираз?)

Јâ сэм пòчēла спрéмати од двáдесēт ѝ пēт гòдӣнā, јер сэм јâ ѝмала пê сестáрā, па док су ȳне свѐ спрéмле сѐби, и пòудāле се, јâ сэм тѐк пòчēла од двáдесēт ѝ пēт гòдӣнā спрéмати. Тàкō је у свàкōј кȳħи дò сат бѝло. А ȳдāла сам се од трѝдесēт ѝ двије. Помáгала њѝма спрéмати, стàријӣма сѐстрама. Зàтō штò су ȳне стàријē, мóрајȳ се прѝјē удáвати и трѐбалō њѝма прѝјē спрéмати. У свàкōј кȳħи дò сат бѝло по пê шêст ħѐрӣ. Стàријōј се нāјприје спрéмало, па рêдом тàкō. Млāħā вāјē чѐкала. Рј̑éтки с тô слȳчаји бѝли да је млāħā òшла прет стàријȳ сѐстру, прѝје се њê ȳдāла. Тô с бѝли стâрӣ òбичāји пòшто се тô дò сат вѝшē пошти́вало. Тâ дјѐца èдно дрȳгō и нѝје прескáкало. Тô је бѝло èдно вѐлкō понижéње за стàр"ју сѐстру ако млāħā òдѐ прѐдā њу.

Њéсам ни на збòр ѝшла док се сѐстре њéсу пòудāле. Вѐħ, òвā штô бѝла, Пéра, прѐда мнōм, òндā сам, прѐ шт ħ се ȳна ȳдати, ѝшла пâр пýта ш њóме. У том ȳватијо рāт, њéсам ѝшла нѝкāко. А сāд дòшла за Вѐљка — и тàко провѐла сāв вјêк.

А òшла за чôјка од четрдѐсēт ѝ пēт гòдӣнā, нàшла шѐстеро дјѐцē, стāру бāбу, мр̏кōг вȳка. А дòбрā бѝла. Грѝјòтā рѐħи. Трѝ го̑д'не бѝле смо скȳпа ѝ трӣ мјѐсēца.

(Је ли било да се сестре сваде, да једна другу гони ис куће?)

Па њéсмо. Бѝло је тòгā, али ѝсто нѝје бѝло као сàде. Сāт сѐстра сѐстру нѐ би мòгла поднòс'ти ни го̑д'ну дáнā да ȳна нѐ идē кат се вѐħ... кат се пòдигнē, тòбоже, òсјеħā се цȳра, па да нѐ идē збòру. Ипак је бѝјо дò сат нáрот скрòмнијӣ, ê. Сā дā сàставити шê сестáрā, па да се нѐ море ȳдати èдна ò(д) другē, èдна ò(д) другē да нѐ море спрéмат' рòбу — тȳ б бѝло свàшта.

(А докле ти је отац живијо?)

Јâ га и нѐ памтӣм.

(А што му је било?)

Умрō!

(Нако?)

Па дà. Бѝјо бòлестан и ȳмрō.

Ѝмала сэм èднōга брàта, бѝјо òд мене го̑д'ну дáнā млāħӣ, кат је ѝмā двѝје го̑јд'не, ȳмрō ѝ ōн. Ê. И òстало нâс шê сестáрā. Стāра мâјка с нàми, стāр дјѐт с нàми — òчев òтац. И тàкō смо се нâс шѐс пòдигле.

(Како сте по пољу радиле?)

Ра́дле свѐ кô љу̏ди. И ȍрāле и кȍпāле. Са̏мо кȍ'с'ле њесмо. Дрва вȍ'з'ле. Ундā мȋ: нѐком чу̏вāј ôвце, нѐком ку̏пи, жа̏њи, кȍпāј, у̏ндā на̏ми љу̏ди кȍси. Мȋ та̀кō њȋма ра́дле и та̀ко смо се... и спре́мале ру̏во, и уда́вале и свѐ. Ма̏тēр би́ла међу̏ нами. Са́та се зва́ла. А ȍтац Ѝлија. Сѐстре: Нāјста̀ријā Ȃнка, па На́ка, Ми̏ка, Ста́ка, Пе́ра, па јâ.

(Је ли било до сат дужије имена у Доњанима — да се неко зове Марија, Савета?)

Нȋје, Нȋје. Са̏мо с би́ла ȍвā ста̀рȋнскā имѐна. Па би́ло је и Љу̏бȋцā, би́ло ȋ. Ê, Љу̏ба ви́кал'. Па и ви́ка(л) Љу̏бца. Па да̏ л ȍнā Нȋколē Ра̏јина би́ла сѐстра —ви́кал' јōј Љу̏бца. Па Бу̏дȋ'на Љу̏бца. Е, ка̏ко нѐ, ка̏ко нѐ, кр̏штене Љу̏бце.

(Како си чипке плела?)

Рѐцкице? Ка̏жēмо ду̏гачкȋма рѐцке, а ȍвȋма на пешки́ре рѐцкице. Та̀кā е би́ла мôда.

(Колико је требало времена за рецке на коперти?)

Па̏ā, трѐбалō врѐмена. За́в'ис'ȋ ка̏ко се му̏гло сȋ̏ђāла чѐтрȋ да̏на и јѐлене на рѐцкама оплѐла... А ако ра̏димо дру̏гē пȍслове, и ако не́мā(м)о врѐмена, бу̏дē и по мјѐсѐц двā да́нā да и нѐ моремо оплѐс'ти. Љѐти смо ра́д'ле, ма̀ло смо плѐле љѐти, а зи́ми у̏ндā сјѐди до по́ноћи, и дȍ двā са̏та, пре́ди, плѐти, пре́ди ту̏ђу̏ ку̏ђељу за па̀ре. Нȋје на̏м ȋмō кȍ дру̏гȋ да́вати.

(Шта је све цура морала понети у мирас — од робе?)

Па нȋје се нȍ'с'ло ка̏о са̀де пу̏но тȍгā. Нȍ'с'ло се вȋшē сукненȋнē. По ѐдно два́десēт пла̏тā, по трȋ бȋљца бȋчāтā — тô је ȍбично. Чѐтрȋ кȍјā је богàтијā. Ма ѐто мȋ смо по трȋ нȍ'с'ле. Ȃнкā мȍја однѐла чѐтри. Па трȋ јàстука. Ȍндā с би́ле натȋкаче, о́ђе с се са̀пињале, ту̏ је би́ла ку̏ка и спу̏на. Ȍндā се на̀ тē натȋкаче ве́зло ова̀кō ка̏о рѐцкице. Ва̀кē с би́ле тē натȋкаче. И́мали смо при́глāвке и дôвлē дугàчко, ȍнда се а̂мо са̀пињало. Ê. Ку̏ка и спу̏на ту̏дā.

(Како сте звали панталоне?)

Бревѐнеци. На бревѐнеке су ȋшле натȋкаче, ê. Ча̀рапе, па натȋкаче. Ȍндā су натȋкаче ȋмале ȍвудā ку̏ке и спу̏не — у̏једно рѐчēмо па̀р'ћи. Трѐба на натȋкаче пê шêст па̀рȋнā. Ȍнда су цу̏ре ве́зле. Опре́ди цр̏но, опре́ди од ву̏нē, па ома́с'ти — у̏ тōј (мастики) од ја̏сеновē кȍрē, у̏ндā на̀ тē натȋкаче ве́з'и овлȋкē рѐцкице гȍре. Нѐкā ма̂ле, нѐкā, бȍме, оплѐти ва̀кō дôвлē, ва̀кō гу̏сто. Ȕндā тка̀ле се тȍрбе. Сва̀кā нȍ'с'ла пȍ двије трȋ тȍрбе. Свѐкру се дари́вали, у̏нāј, би̏љац, и ча̀рапе, свѐкрви тȍрба и кȍшуља — за смр̏т; ȍдмā нȍс'и свѐкрви кȍшуљу за смр̏т, бјѐлу. От пла́та са̀шȋ, кољѐрић јој љѐпо изве́з'и, око рука́вā изве́з'и. Ка̏шњē су би́ли рука́ви ва̀кō ширȍки са̏мо на ца̀клине ва̀кō изве́з'и, оба̀метни ȍко врāта. Е, ца̀клини. Ȕндā нȍс'и по ѐдно два̀јс до два̀јс пêт ручени́кā. Ȃвама милȋјēр, стȍљ̏ак, блу́зу у̀с тō и та̀кō. Ка̏кō ко мȍгā. Дјевѐрима ручѐнȋк и ча̀рапе. Нѐкоме ма̏ју. Ако, већ, ȋмā вȋшē дјевѐрȋ — ма̏ју, кȍшуљу. Млâди њѐсу дари́вали. Да́вали у па̀рама. Кат се дари́вајӯ да̏рови, у̏ндā у па̀рама да́вајӯ у̀здāрје. Ку̏му кȍшуљу и ручѐнȋк, ку́ми кȍпēрту и ручѐнȋк. Ȕнда ȍпēт, кат пȍдјѐлȋ млâда свóе да̏рове, у̏ндā ȋдē ку̏м, нȍсȋ та̀цу, и ȋдē рêдом кȍлко ћеш (дати) нȍвāцā. Па ѐво (таце) ко и ȍвē са̀де. Ȕзмē та̀њу̏р, пȍкрије га салвѐтћом, ва̀кō ȋдē рêдом и ȍндā ȍни да́вајӯ па̀ре.

(Шта ради домаћица о кошњи?)

Ѝшло сē дȍ сат... Нȋје би́ло вȍдē у̀ падежу. Ȍндā на̀лȋ вȍдē у ба̏чву, мѐтни на кȍла, мѐтни ра́ну, ја̀ње жи́во, па га гȍре кȍљи, мѐтни вѐриге, лȍнац... Двȋје сȍшце, и на̀ тē сȍшце ѐдан кȍлац, ȍндā ла̏нац, ȍбјеси кȍтā на̀ тē вѐриге и та̀кō ку̏вāј јѐло. Сва́ри за ру̏чак па̀лѐнту, бјѐлу̏ ка̀ву, а за по́днē сва́ри мêсо, тјêсто. А за чѐтрȋ са̏та сȋр понѐси ȍт куђē. За вѐчеру сва́ри грâ.

Па а̀јде са кȍс'цима са́ма. А ако смо нȍ'с'ле ȍт куђē, ȍндā у̏вјēк нѐко са̀ мнōм. Нȍ'с'ла Љу̏бца са̀ мнōм, па смо ба̏са̀ле ѐднōм. Па смо се вȍз'ле са Јȍва̀ком ȍнȋм, ка̀к се зȍвē... Јâ и Љу̏бца за̏басāле. Па тра́ж'мо, тра́ж' та̀мо. Чу̏јемо нѐко лу̏пā.

Òправи Љу̏бцу; „Ȁјдē ви̏д' кȍ ȍнō лу̏пā“, Љу̏бца пи̏тāј за Пȁдеш, „Сȁ ћу ја̂“, вѐлӣ, „док натòварӣм, па ћу вас ја̂ одвѐс'ти“. Врȁк знȁ ку̏ ће ȍн нȁс одвѐс'ти. Јȍпē мѐ¹н' стра̀ш'во. Нѝђе пу̏та за Пȁдеш. Ȍнā цѐста за Жѝвуљу ѝдē. Ѐ, чу̏ле смо мѝ кат смо ѝзишле нȁ пу̏т дȍље ђе се ȕчē, али не мѐш нѝкāко прѐчац нȁћи, ȍнāј пу̏т што ѝдē дȍље. Па нас за̀везē Јȍвāк дȍље. Вѐлӣ. „Ја̂ вас тȁчно вȍзӣм до Ну̏гла Ђу̏рчӣћа“. „Āјме, нѐ до Ну̏гла, јер нȁми је ли̏вада ȏ̑ђе.“ Ку̏ ћу о(т) срамȍтē из Ну̏гла Ђу̏рчӣћа но̏¹с'ти ȕжну. „Ȕстави! Бȍк му да̏вā“, Ȕставӣ ȏ̑нђе, са̂ђемо мѝ.

Ȍни (косци) смѝјӯ се кȁкō Са̏та прȍлӣла ȍнē го̏¹д'нē ју̏ву — Нѝна, и Мѝлан Зȍбен, и Ду̏јо — ȍвāј ѝз Драгē кȍсијо нам, и Ду̀шан — њѝ чѐтрӣ ва̀љā би̏ло, смѝјӯ се кȁкō Са̏та прȍлӣла ју̏ву, а ја̂ на Љу̏бцу, нѐ би ка̏зала — бȍме се на̀ша у а̀уту вȍ¹з'ла.

(Доклен косци косе?)

Кȍсе док се го̀т ви̏дӣ. За̏всӣ. Ако нѐко мо̏рā ку̏ћи, та̂ј ѝдē у чѐтрӣ са̂та ку̏ћи од љу̏ди. А ако се нѝје искȍс'ло, кȍсē свѝ дȍ мрāка. У по̏днē се одма̏рајӯ. Ȍндā кȍсе до пȍпаснō дȍбо и јѐду̏. Јѐду̏ и ѝдē свȁк ку̏ћи свȍјōј.

(Како се послужује јело на ливади?)

Прȍстрēм ѐдан тавѝјōл. Пȍставӣм жли̏це, пину̏ре, срѐжēм кру̏в и ȍндā мѐтнēм здјѐлу међу тȏ. А са̀т је по нȍвōј мȍди на̀стало, мо̏рају се пла̏дњи нȍ¹с'ти, и да свȁк свȍј пла̏дањ ѝмā. И ку̀тлача. Дȍ сат нѝје трѐбало пла̏дња, нѝје трѐбало ку̀тлачē. Ѐдна здјѐла, жли̏це и пињу̏ри. Нȁјпрē им да̏дем ра̀кију, пȍсле тȍгā јѐду̏ тје̂сто, ȍндā ѝду̏ јѐсти ме̂со. Ако ѝмā ку̀пилӣцā, ку̀пил'це сјѐде тȁмо у кра̀ју док кȍс'ци ѝју̏, ȍндā тѐкāр мѐ̂ђēм међу ку̀пил'це да ȍне јѐду̏. А ȍндā се ку̀пил'це љу̏тле, за̀што да ȍне ѝју̏ пȍсљѐна, „пȁ, ка̂жēм, вѐљо, ви̏ сте ку̀пил'це, па трѐбā да ку̀пите оста̏тке“. Кȍсци се у по̏днē одма̏рајӯ са̂ два̂, а ку̀пил'це се не одма̏рајӯ, ȍне ба̀ш ку̀пē око по̏днē, док је вру̏ћо и су̏во. Е, ку̀пил'це за рȍсē почѝвајӯ, а кȍсци у по̏днē. Ȍндā ку̀пил'це јȍпē от чѐтрӣ са̂та почѝвајӯ; пȁдā влȁга о сјѐну, кȍсци кȍсе дȍ мрāка, а ку̀пил'це од чѐтрӣ са̂та ви̏шē нѐ могӯ ку̀пти, вѐ̂ћ, штȍ ску̀пē, са̀деђӯ у стȍж'ну, или у вȍс да се го̀нӣ ку̀ћи, и тȁкō.

(Кад је попасно добо?)

Пȍпаснō дȍбо рачу̀нāмо у чѐтрӣ са̂та. Дȍ сат на̏рот ѝмā дȍсти ова̏цā, ја̂њци се лу̏чили, ȍндā дјѐца мȁња чу̏вају ја̂њце, а ста̀ријā дјѐца чу̏вајӯ ȏвце. Ȕндā ста̀ријā дјѐца го̀нē ȏвце ку̀ћи, ка̂жу — на пȍпасак. Нѝје свјѐт дȍ сат ѝмā сато̏вā, њѐсу ви̏кал' „чѐтрӣ са̂та“, нѐго — „ѝдēм на пȍпасак“. Ѐдна дјѐца чѐкајӯ да дȏ̑ђӯ на пȍпасак ку̀ћи, нѐшто пȍју, мȁти ȏвце пому̏зе, ȍндā пу̀штӣмо ја̂њце и ȏвце ску̀па, ѝдӯ у пȁшу ску̀па дȍ горе.

Па се опет ȕвечē лу̏чē ја̂њци. И мѝ, ста̀рии на̏рот, ȕвјē ка̂жēмо у чѐтрӣ са̂та — пȍпаснō дȍбо, за̀тō што смо наȕчили од дјѐтѝњства. Нѝје би̏ло сато̏вā. Ујтру, у ȍсэм са̏тӣ ка̂жēмо — ру̀чанō дȍбо.

Трѐбалō мље̏ка. Пу̏но дјечу̀рлијē би̏ло свȁђе, па трѐбалō мље̏ка. Ѐто знȁм кат је Ду̀шану са Брѐзȍвца утѐкла ȍнā Зрнȍвка. Са̀т не му̀зе нѝко ова̏цā за̀то што не̏ма чȍбана да чу̏вā... ба̀шка ȏвце, ба̀шка ја̂њце, не са̀мо кȍд нȁс, нѐ(г) кот свȁкога. Не̏ма на̏рда, не̏ма потрȍшњē, ê.

(Мара Наранчић, 60 год.)

(Како се врло?)

У пȁсѝвним кра̀јевима ми ње̏смо има¹л' тѐхникē. Кȍсȍм се кȍсијо ѐчам, а нѐко и зȍп. Шѐ¹њца, смјѐса — српом се жѐла. Ка се снȍпље дѝгнē са њѝвē, дѐ̂ђē се у стȏ̑г, а кȍшња, што се кȍсȍм кȍсӣ, дѐ̂ђē се у пла̂ст. Ка се то пȍкупло, са̀дјело, ȍндā се пра̀вӣ гу̏вно. Нȁокру̀г се кȍнопом ȍкру̀жӣ. Дѐвет мѐтерӣ от стȍжера. Осȁмнāјст дȏ̑ђе окру̏гло. Ка се тȏ окру̀ж'ло, ȍндā се пȍстру̀жē стрњика, па се ѝзграби̏ вȁн. Са̀т, а̀кō су̏во врѐме, не̏ма кѝшē, вȍзӣм вȍду у ба̀чвама, бу̀радма, ун с тȏ (унда се) пȍљēвā. Нȁтāпā се зѐмља да бу̀дē мȍкра, да се мȍре ку̀вати (тȁбати, утвр̀т:и). Ȍндā се вȍзајӯ кȍла. Сјѐду дјѐца нȁ кола. Ја̂ го̀нӣм вȍлове. Ȍколо, нȁоколо. Ду̀го, ду̀го с тȏ вȍза. Кат ви̏дӣм да̂ вѐ̂ћ дȍста, ѝстерāм вȍлове и кȍла, ȍндā мѐтлȍм — дрвенē мѐтле, ȍнē што пра̀вӣмо од мла̀дицē — па се тȏ ȍметē и ȍндā се снȍпље мѐ̂ђē по-

гу̏вну. Ми ка̑жемо: наса̏дијо вр̏шај. По̏ два пла̏ćс'ћа ма̏њā, ако е ве̏ћӣ пла̑ст — ѐдан. То̑ према фа̀мӣлии, према па̑днōј сна̀ги. Са̀т, во̏дӣ ко̏ ӣма̄ чѐтрӣ во̀ла, ко̏ два̑. Ма̀ло смо мӣ ко̀ња̄ ӣмал до̀ сат у Доња̀нма. Ко̏ трѐвӣ ӣмат' кра̀ву, а ко̏ ју̏ćн'цу, или ју̏нца, о̏ндā за во̀лове у̀ватӣ. То̑ го̀нā, го̀нā; ка се о̀но до̀бро са̀тарē, сто̀ка се ва̑н извѐдē. О̏ндā се прѐврнē вӣлама на дру̏гӯ стра̑ну. И пу̏штӣ се јѐдан са̑т да с то̑ ма̀ло про̀сӯшӣ јо̀ш, о̀нā стра̀на до̀ња̄. О̏ндā по̀ново у̀ватӣ (волове) и го̀нā, го̀нā̑, док се то̑ јо̏пē не са̀тарē. О̏ндā се претрѐсе. Са вӣлама се до̀бро истрѐсе — жӣто да па̏днē до̀ље, а сла̀ма да до̑ђē на по̀врш'ну. О̏ндā јо̀ш го̀нā. Господар само гледа. Мо̏же го̏ćн'ти во̀лове дјѐте ил жѐна, ко̑ бѝло.

Ако је да̑н вру̑ћ, то̀пал, су̀во жӣто, то па̏днē бр̏зо. Ако̄ жӣто мало вла̏жно, или кат је ро̏дно, тѐжē па̏дā. Ѐчам па̏днē бр̏зо. Па̑р са̀тӣ и бу̏дē го̀тово. Ӣ, кат вӣдӣ (господар) да̑ сла̀ма го̀това, сла̀ма се по̀степено ва̏дӣ. А во̀лови у̏вјē ӣду̏. Кат рѐчē (господар): „До̀бро̄, го̀тово̄!“ — сла̀ма се сва̀ ӣзвадӣ ва̑н, на̀ кра̄ј се ба̑цӣ, во̀лови се пу̏штē у̀ шталу.

Пљѐва о̀станē и зр̏ње ску̀па. Са̀ то̑ згр̑нēмо гра̏бљами, ло̀патами — ло̀пате др̏венē — згр̑нēмо ѐдну во̀лкӯ р̏пу. Са̀т, па̀зӣмо о̀клē пу̏шē. На̀ко̄ ба̀цāмо. Кад ба̑цӣш, да ти пљѐву но̀сӣ на ѐдну стра̑ну, жӣто да па̏дā до̀ље. Ал ту бу̏дē на̀јвишē му̏кē. До̀ пола бу̏дē до̀бро, ка̀шњē вјѐтар прео̀крēне — прѐмичи р̏пу на дру̏гӯ стра̑ну. О̏ндā ку̏нēмо, псу̏јемо, пра̑вдāмо̑ се ђѐкат.

Ако на̀јбољӣ вјѐтар два̀ пу̏т се прѐба̄цӣ. Оно̄ жӣто ко̀јō здра̀вијē, срча̀нијē, — па̏дā, ко̀јō ма̀ло сла̀бијē жӣто, вјѐтар за̀носӣ на другу стра̑нӯ. О̏ндā се сјѐме би̏ра о̀давлē ђе̑ бо̀љē жӣто.

(Колико буде жита од једног вршаја?)

Ѐ, ка̀ко ка̀де, дјѐте. Ја̑ сам ӣма̄ ѐднē го̀д'нē ѐчма — из два̑ пла̀ста до̀бра — два̀јст ӣ два̄ ва̀гана. То̑ б би̏ло еда̀на̄јст мѐтерӣ. Те̑ го̀д'нē ӣма̄ сам са̑мо, нӣкат вӣшē та̀кӣ ро̀т нӣје бӣјо.

(Шта је ваган?)

Ӣма̄ о(д) др̏вета по̀суда. Два̀јст лӣта̄рā. Полу̀ча̄к се зва̀ло. Трӣ получа̀ка — то̑ је ва̀ган. Два̑ — ква̑рта. На ва̀гане се рачу̀нā ко̀д на̄с у Доња̀нма. Вѐћ, Жа̀ложница рачу̀на на ква̑рте. Сѐло уза сѐло.

— Ко̀лко с' ӣма̄ тӣ, Да̑не, жӣта о̀вē го̀д'нē?

— Ӣма̄ сэм сто̑ ква̑рāтā.

Са̀т ја̑ мо̀рāм мӣслити ко̀лко е то̑.

— А тӣ, Ве̑љко?

— Ја̑ сэм ӣма̄ педѐсēт ва̑гāнā.

(Вељко Наранчић, 70 год.)

(О хајдуцима)

О̏ндā ка̑т је бӣјо А̀лекса и Ма̀рија Лужа̀ић у Пѐтрин'ћ По̀љу, па ка̑ су о̀нō до̀ сат би̏ли а̀јдӯци, Ча̀руга, Ву̀јсан, А̀рсе Мӣлегин, Сто̀јан Ба̑чва̄р (бӣјо пӣнта̄р, па му ви̏ка̄л' Ба̑чва̄р), и Клѐпа — нѐква жѐна. О̏ндā свӣ та̀кō на̀ишли ко̀ тог А̀лексē и Ма̀ријē. Нѐко ӣ и̏здā да ӣмају̏ трӣјест ӣ двије ӣљаде ста̑рӣје југосло̀вѐнскӣје дӣна̄рā. Шѐсна̄јст ӣљēда је бӣјо за̀мōтō у клу̏пко, а шѐсна̄јст ӣма̄ пот сла̀мицōм ђе̑ спа̀вā. О̀ни су лу̏па̄л' на вра̀тма да̀ ӣ спа̀су од зи̏мē. Нѐ̑ће Ма̀рија да пу̏штӣ. Ка̀ко ш пу̀ш: то̀лкē љу̏де? Ал вѐлӣ А̀лекса: „Пу̀шти, Ма̀рија, бо̀жē љу̏де!“ Пака̀ су ӣм да̀ли да ӣју̏ ӣ пӣју̏, тра̀ж' ли су им но̀вце. О̀вӣ се за̀чудли о̀клē зна̀ју̏ за па̀ре. Тра̀жли су о̏дмā о̀нē па̀ре испод гла̀вē, па кат су до̀њēли о̀нē испод гла̀вē, вѐлē а̀јду̏ци: „Да̑ј сат о̀нē ис клу̏пка!“

Никола Хркаловић-Нина, 38 год.)

(О Нӣколи Са̀вољину)

Кат је тѐтак Нӣкола Са̀вољин бӣјо у Корду̏ну у партиза̀н'ма, па ка су авијо̀ни бомбади̏рали, а жѐне и дјѐца глѐда̄л', па ви̏ка̄л': „Ѐно, 'лѐ га!“, а о̀н вѐлӣ: „Ђѐ лѐгā, брѐ. Да̀ је лѐгā, нѐ би бомбади̏рā!“ Он је бӣјо офӣцӣр по Србији, па у̀вјē ви̏кā „брѐ“.

Ка̏ко се ѐдан спа̏сијо смр̏ти

Ка су у̀сташе до̀шле у сѐло кла̏т' на̀рот, а на̀ишли на не̏квōг ста̂рōг, па вѐлӣ ѐдан: „Лѐи с'та̂рӣ да те ко̀љемо.“ А ôн ће њи̏ма: „Бо̀ме пова̀љујте, ако ми̏слӣте кла̏ти.“ О̀ни се на̀смију̏ и о̀ставē га.

(Никола Хркаловић-Нина)

(Разговор с малим Стојановим, 5 год.)

— Ко̀лко и̏мā са̀тӣ?
— (Петнајс до четри.)
— Е л' тô про̀шло чѐтри, ил' не̏мā јо̀ш?
— (Нема још.)
— А што̀ ȉ (с) се при̏пēла на̀ шљиву?
— (Да наберем шљива.)
— А ка̏ко ш са̀ћ до̀ље?
— (Како сам се и припела.)
— А што̀ ȉс' та̀кō пу̀штила ко̀се?
— (Така мôда.)
— А ђѐ тӣ, ка̂, жи̏вӣш?
— (Далеко.)
— (Ош коју шљиву?)
— Не̏ћу.
— (Ј̂ēр?)
— Не̏ћу.

Нешто касније:

— А̀јдē ста̏н' ће̏ȉ на̏ рēп — да ви̏дӣм би̏ л те у̀јо
— (Стани ти.)
— Ѐ, бо̀ме ње̏сам бѐнаст.

Светлана Годић

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА У КОВИЉУ (ШАЈКАШКА)

Рађено под руководством
проф. др Павла Ивића

Ковиљ је село надомак Новог Сада, у области која се зове Шајкашком.

Мештани су потомци старих „шајка́ша“, бродара који су за време Аустријске монархије били припадници снага домаћих граничарских трупа, стационираних на граници према Турцима. Њихова је једина дужност била да чувају границе у случају најезде Турака. Због тога су их и звали „милите́рима“ (милита́ри), а област на којој су живели „милѝтерском“. Они сами су примили тај назив, а дали су и име осталим областима чији су се становници бавили искључиво земљорадњом: „Паѐрија“. Како су аустријске власти, да би придобиле људе за граничарску службу, давале становништву земљу на бесплатно коришћење, у Шајкашкој су забележена разнолика миграциона кретања Највише становништва се доселило из Босне, али су се досељеници готово сасвим стопили са затеченим становништвом и примили његове језичке одлике.

Овај говор има млађу новоштокавску акцентуацију. Треба нагласити да је темпо говора спор у односу на књижевни изговор, али ипак мање спор него, рецимо, у банатским говорима.

Именице мушког рода

Једносложне речи

1. *з̂ д, з̂ д а: бêс, бôл, брâв, брêг, бр̂к, вêз, вêк, вȉд, врâг, влâт̄, врâт̄, глâс, грâд, грȏзд, дâн, дрȕг, жȉг, жȉр, жљêб, жȕљ, зêц, зȉд, зрâк, зȕб, јêж, кêр, клâс, кљȕн, кȕм, лȉст̄, мрâв, мрâк, мȕж, рâд, рêд, сȉн, склâд, снêг, ст̄ȉд, срâм, ст̄âн, сȕд (ȉосуда), цвêт̄, ср̂в, црêт̄, чȉр, шȕљ.*

Овамо спадају и *пла̂ст*, *пла̂ста* (код Даничића: пла̂ст, пла́ста), *ст̏уб*, *ст̏уба* (код Даничића: ст̏уб, сту́ба) и *скла̂д*, *скла̂да* (код Вука: скла̏д, скла̏да).

Типу зȉд, зȉда у Ковиљу не припадају именице: *чла̏н*, *чла̏на* (Даничић: чла̂н, чла̂на) и *шмр̏к*, *шмр̏ка* (Код Даничића: шмр̏к, шмр̏ка).

У лок. сг. акценат се мења: а) у дугоузлазни: *бе́су*, *бре́гу*, *ве́зу*, *ве́ку*, *ви́ду*, *вла́ш̄у*, *вра́ш̄у*, *гла́су*, *гра́ду*, *да́ну*, *жље́бу*, *жу́љу*, *зи́ду*, *зра́ку*, *кла́су*, *кљу́ну*, *ли́ст̄у*, *мра́ку*, *ра́ду*, *ре́ду*, *сне́гу*, *ст̄а́ну*, *цве́ш̄у*, *цре́п̄у*;

б) остаје исти као и у номинативу: *бо̂лу*, *бр̂ку*, *грȏзду*, *жȉгу*, *зȕбу*, *скла̂ду*, *ст̄ȉду*, *сра̂му*, *сȕду*, *чȉру*, *шȕљу*.

Именице које значе живо биће задржавају у лок. сг. акценат из номинатива: *вра̂гу*, *дрȕгу*, *зе̂цу*, *ке̂ру*, *кȕму*, *мра̂ву*, *мȕжу*, *си̂ну*, *цр̂ву*.

Именице које проширују множину са -ов- и -ев- имају у ном. пл. двојак акценат: а) *бре̏гови*, *бр̏кови*, *вра̏гови*, *вра̏ш̄ови*, *гла̏сови*, *гра̏дови*, *дрȕгови*, *зе̏цови*, *зȉдови*, *зра̏кови*, *ке̏рови*, *кљȕнови*, *кȕмови*, *мра̏кови*, *мȕжеви*, *си̏нови*, *сне̏гови*, *сȕдови*, *цве̏ш̄ови*, *цре̏п̄ови*.

б) *бе́сови*, *бо́лови*, *ве́зови*, *ве́кови*, *ви́дови*, *гро́здови*, *жи́гови*, *жље́бови*, *жу́љеви*, *кла́сови*, *ли́ст̄ови*, *ра́дови*, *ст̄а́нови*, *сра́мови*, *ст̄и́дови*, *шу́љеви*.

Именица *бра̂в* има два облика у ном. пл.: *бра̂ви и бра́вци* (множина преузета од именице *бра́вац*). Даничићев облик *бра̏вови* непознат је Ковиљу.

Именице *је̂ж* и *кра̂к*, као и именица *ре̂д* имају оба облика: *је̏жеви и је́жеви*, *кра̏кови и кра́кови*, *ре̏дови и ре́дови*.

Именица *чȉр* има облике: *чȉрови*, *чȉреви* и *чи́рови*, *чи́реви*.

Непроширена множина има дугосилазни акценат као и у ном. сг.: *бр̂ци*, *вла̂ш̄и*, *вра̂зи*, *да̂ни*, *звȕци*, *зна̂ци*, *зȕби*, *зра̂ци*, *кра̂ци*, *мра̂ви*, *цр̂ви*.

У проширеном ген. пл. постоје следеће акценатске могућности:

а) дугоузлазни на новом уз дужење предзадњег слога: *бе́сōва*, *бо́лōва*, *ве́кōва*, *ве́зōва*, *ви́дōва*, *гро́здōва*, *жи́гōва*, *жље́бōва*, *жу́љēва*, *кла́сōва*, *ли́ст̄ōва*, *ра́дōва*, *скла́дōва*, *ст̄а́нōва*, *сра́мōва*, *ст̄и́дōва*, *шу́љēва*.

б) Краткосилазни акценат на новом слогу уз дужење предзадњег: *бре̏гōва*, *бр̏кōва*, *вра̏гōва*, *вра̏ш̄ōва*, *гла̏сōва*, *гра̏дōва*, *дрȕгōва*, *зе̏цōва*, *зȉдōва*, *ке̏рōва*, *кљȕнōва*, *кȕмōва*, *мȕжēва*, *ре̏дōва*, *си̏нōва*, *сне̏гōва*, *сȕдōва*, *цре̏п̄ōва*, *чȉрēва*, *чȉрōва*;

Свака именица с акценатским типом б) редовно се јавља и у другом виду: в) *брего́ва*, *брко́ва*, *враго́ва*, *враш̄о́ва*, *гласо́ва*, *градо́ва*, *друго́ва*, *зецо́ва*, *зидо́ва*, *керо́ва*, *кумо́ва*, *мужѐва*, *редо́ва*, *сино́ва*, *снего́ва*, *цвеш̄о́ва*, *цреп̄о́ва*, *чиро́ва*, *чиреѐва*. Треба напоменути да су облици типа б) чешћи од ових других.

Непроширени ген. пл. има дугоузазни акценат на првом слогу и облике: *бра́ви* и *бра́ва*, *бр̂ци* и *бр̂ка*, *вла̂ш̄и*, *вра́зи*, *зра̂ци* и *зра́ка* *зу́би* и *зу́ба*, *мра́ви* и *мра́ва*, *ре́ди*, *цр̂ви* и *цр̂ва*. Краћи дат. — инстр. — лок. — има облике: *бо̂лима*, *бра̂вима*, *бр̂цима*, *вла̂ш̄има*, *да̂нима*, *звȕцима*,

зра̑цима, зна̑цима, мра̑вима, кра̑цима, али: *зу̏бима* (лок.: *по зу̏би, по̀д зу̏би*).

Од ових облика са Даничићем се не слажу: *цр̑вима* и *цр̀вима*, као ни *по̀д зу̏би*.

Проширени дат. — инстр. — лок. пл. има облике:

а) *бре̏говима и брегòвима* (лок.: *по брегòви*), *бр̏ковима* и *бркòвима* (лок.: *у бркòви*), *вра̏товима* и *вратòвима, гла̏совима* и *гласòвима, гра̏довима и градòвима, дру̏говима и другòвима* (инстр.: *сас другòви*), *зе̏цовима и зецòвима, си̏новима и синòвима, сне̏говима и снегòвима*, али само: *вра̏говима, ке̏ровима, ку̏мовима, му̏жевима, су̏довима*;

б) *бе̏совима, бо̏ловима, ве̏зовима, ве̏ковима, ви̏довима, гро̏здовима, жље̏бовима, жу̏љевима, ра̏довима, скла̏довима, ста̏новима, сра̏мовима, сти̏довима, шу̏љевима*.

Неке именице које не значе жива бића имају комбинацију ове две акценатске могућности: *жи̏говима и жи̏говима, зи̏довима и зи̏довима, кљу̏новима и кљу̏новима, ре̏довима и ре̏довима, цве̏товима и це̏товима, цре̏повима и цре̏повима, чи̏ровима и чи̏ровима, чи̏ревима и чи̏ревима*.

2. *с т р̂ ц, с т р и̂ ц а: Бе̂ч, би̂к, вра̂ч, ђа̂к, кљу̂ч, ко̂ћ* (удолина), *ми̂р, ле̂к, но̂ж, па̂њ, пу̂т, ри̂с* (врста најамног односа), *ри̂т, ску̂т, стри̂ц, су̂д* (установа за суђење), *шта̂п*.

Овом типу у говору Ковиља не припадају: *ба̂н, ба̂на* (Даничић: ба̂н, ба́на), *бре̂ст, бре̂ста* (Даничић: бре̂ст, бре́ста), *гр̂м, гр̂ма* (Даничић: гр̂м, гр̀ма), *кли̂п, кли̂па* (код Даничића: кли̂п, кли́па), *при̂шт, при̂шта* (Даничић: при̂шт, при́шта), *тру̂д, тру̂да* (Даничић: тру̂д, тру́да), *у̂м, у̂ма* (Даничић: у̂м, у́ма).

Именице *ле̂к* и *ску̂т* имају у ген. сг. по два облика: *ле̂ка* и *ле́ка, ску̂та и ску́та*.

У вок. сг. постоје две акценатске могућности: *Бе́чу, кљу́чу, ко́ћу но́жу, шта́пу и: би̂че, вра̂чу, ђа̂че, ле̂че* (и: *ле̂ку*), *ми̂ру, па̂њу, пу̂те, ри̂ту, ску̂те, стри̂че, су̂де*.

У множини је акценат дугоузлазни, без обзира на то да ли је она проширена или није: *би́кови, вра́чеви, кљу́чеви, ко́чеви, ле́кови, ми́рови, но́жеви, па́њеви, пу́теви, ри́сови, стри́чеви, су́дови, шта́пови* и: *ђа̂ци, ску̂ти*.

3. *в о̂ з, в о̏ з а: Бо̂г, бро̂ј, во̂з, гно̂ј, зма̂ј, зно̂ј, кра̂ј, кро̂ј, ле̂д, ло̂в, ло̂ј, ме̂д, но̂с, по̂ст, ро̂г, ро̂д, сме̂ј*.

Именице *зма̂ј* и *сме̂ј* имају у ном. сг. и облике: *зма̏ј* и *сме̏ј*.

Овамо не спадају именице *до̏м, дòма* (Даничић: до̂м, до̏ма) и *ро̏к, ро̀ка* (Даничић: ро̂к, ро̏ка).

У лок. сг. ове именице имају следеће облике: *бро̏ју и бро̀ју, во̏зу и во̀зу, гно̏ју и гно̀ју, зма̏ју и зма̀ју, зно̏ју и зно̀ју, кра̏ју и кра̀ју (на кра̀ју, на̀ крају и на̏ крају), кро̏ју и кро̀ју, ле̏ду и лѐду, ло̏ву и ло̀ву, ло̏ју и ло̀ју, ме̏ду и мѐду, но̏су и но̀су, по̏сту и по̀сту, ро̏гу и ро̀гу, ро̏ду и ро̀ду, сме̏ју и смѐју*, али само: *Бо̀гу*.

Множина проширена са -ов- и -ев- има следеће облике: а) *бо̀гови, бро̀јеви, во̀зови, гно̀јеви, кра̀јеви (Даничић: кра̏јеви), кро̀јеви, ло̀јеви, ро̀дови, смѐјови*;

б) *змѐјеви, лѐдови, но̏севи, по̏стови, ро̏гови.*

У ген. пл. предзадњи слог добија дужину: а) *бо̀гōва, бро̀јēва, во̀зōва, гно̀јēва, зно̀јēва, кро̀јēва, ло̀јēва, ро̀дōва, смѐјōва*;

б) *змѐјēва, лѐдōва, но̏сōва, по̏стōва, ро̏гōва.*

Дат.—инстр.—лок. пл. задржавају исти акценат, једино се дужина сели на други слог с краја:

а) *бо̀говима, бро̀јевима, во̀зовима, гно̀јевима, зно̀јевима, кро̀јевима, ло̀јевима, ро̀довима, смѐјовима*;

б) *змѐјевима, лѐдовима, но̏совима, по̏стовима, ро̏говима.*

4. У четврти тип спада именица *вр̂* која у осталим падежима има краткоузлазни акценат: вр̀ја, вр̀ва, лок. сг.: *на вр̀ву.*

Поред овог, именица *вр̂* има и облике: *вр̂(к), вр̀а, вр̀у*, пл. *вр̀ови, вр̀ова, вр̀овима.* Ваља споменути да именица *вр̂к* има овај облик само у облику ном. сг. Сви су остали падежи без крајњег -к (*вр̀а, вр̀у* итд).

Овамо не спадају именице *бик̂, бика̂* (Даничић: бик̂, бика̂) и *гро̀м, гро̀ма* (Даничић: гро̂м, гро̀ма).

Именица *сто̂* се подудара са Даничићем, али је она веома ретко у употреби. Чешћа је именица *а̀стал, а̀стала.*

5. *лу̏к, лу̏ка: бѐг, бра̀т, Вла̀х, го̀нк (го̀нг, ко̀нк — ходник), гра̀д, Гр̀к, ду̀д, ду̏мст, дла̀н, зѐт, кли̏н, ла̀н, ло̀м, лу̏к, ма̀рт, мра̀з, па̀рк, па̀с, пу̀г, пра̀г, пр̀ст, ра̀т, Ру̏с, сва̀т, ску̏п, ско̀т, смѐт, сплѐт, срѐз, фро̀нт, ча̀с.*

Овамо спадају и именице *ство̀р, ство̀ра* (код Даничића: ство̂р, ство̀ра), *сто̀г, сто̀га* (Даничић: сто̂г, сто̀га) и *та̀ст, та̀ста*, Именица *ство̀р* има два облика за ген. сг. :*ство̀ра* и *ство̀ра.*

Типу *лу̏к, лу̏ка* не припадају именице: *да̀жд, да̀жда* (не чује се у Ковиљу), *ми̏ш, мѝша* (Вук: ми̏ш, мѝша), *ра̀к, ра̀ка* (Даничић: ра̏к, ра̀ка).

У ген. сг. јављају се следећи облици: а) *бѐга, бра̀та* (ген.: *о̀д брата*), *Вла̀ха, го̀нка (го̀нга, ко̀нка), гра̀да, Гр̀ка, ду̀мста, дла̀на, зѐта, кли̏на, лу̏ка, ма̀рта, мра̀за, па̀са, пр̀ста, ра̀та, Ру̏са, сва̀та, та̀ста, фро̀нта, ча̀са*;

б) *ду̏да и ду̀да, ла̀на и ла̀на, па̀рка и па̀рка, пу̀га и пу̀га, пра̀га и пра̀га, смѐта и смѐта, сплѐта и сплѐта, срѐза и срѐза, ство̀ра и ство̀ра.*

Лок. сг. има следеће облике:

го̀нку (го̀нгу и ко̀нку) и го̀нку (го̀нгу, ко̀нку), ма̀рту и ма̀рту, мра̀зу и мра̀зу, па̀рку и па̀рку, пу̀гу и пу̀гу, пра̀гу и пра̀гу (на̀ пра̀гу), пр̀сту и пр̀сту (на̀ пр̀сту), смѐту и смѐту, сплѐту и сплѐту, срѐзу и срѐзу, ство̀ру и ство̀ру, фро̀нту и фро̀нту (на̀ фро̀нту);

б) *бе̏гу, бра̏ћу, Вла̏ху, гра̏ду, Гр̏ку, ду̏мсћу, зе̏ћу, лу̏ку, Ру̏су, сва̏ћу, ћа̏сћу*;

в) *ду̀ду, дла̀ну, кли̏ну, ра̀ћу, ча̀су.*

У проширеној множини акценат је следећи: а) *бе̏гови, го̀нкови (го̀нгови, ко̀нкови), зе̏ћови, кли̏нови, лу̏кови, ма̏ћови, мра̀зеви (и: мра̀зови), па̏ркови, пу̏гови, пра̀гови, ра̀ћови, сва̀ћови, ћа̏сћови, фро̀нћови*;

б) *ду̀дови, дла̀нови, ла̀нови, смѐћови, си̏лѐћови, срѐзови, сћво̀рови.*

Непроширена множина има у Ковиљу облике: *Вла̏си, пр̏сћи, пси̏, Ру̏си*, дакле, акценат из ном. сг.

Именице *ча̏с* има и проширену и непроширену множину: *ча̏сови и ча̏си.*

Када је ген. пл. проширен а) акценат остаје исти, а на уметку се јавља дужина: *бе̏го̄ва, го̀нко̄ва (го̀нго̄ва, ко̀нко̄ва), зе̏ћо̄ва, кли̏но̄ва, лу̏ко̄ва, ма̏ћо̄ва, мра̀зе̄ва, па̏рко̄ва, пу̏го̄ва, пра̀го̄ва, ра̀ћо̄ва, сва̀ћо̄ва, ћа̏сћо̄ва, фро̀нћо̄ва, ча̏со̄ва*;

б) акценат је краткоузлазни са дужином на уметку: *ду̀до̄ва, дла̀но̄ва, смѐћо̄ва, си̏лѐћо̄ва, срѐзо̄ва.*

Ако је ген. пл. без уметка, облици су следећи: а) *Вла̂ха, Гр̂ка, Ру̂са*;

б) *па̏са.*

Именица *пр̏сћ* има у ген. пл. проширење -ију: *пр̏сћију.*

Облици дат.—инстр.—лок. пл. су: а) *бе̏говима, го̀нковима (го̀нговима, ко̀нковима), зе̏ћовима, кли̏новима, лу̏ковима, ма̏ћовима, па̏рковима, пу̏говима, пра̀говима, ра̀ћовима, сва̀ћовима, (лок. пл.: у сваћо̀ви), ћа̏сћовима, фро̀нћовима, ча̏совима*;

б) *ду̀довима, дла̀новима, смѐћовима, си̏лѐћовима, срѐзовима, сћво̀ровима.*

Дат.—инстр.—лок. непроширеног плурала су у следећим облицима:

а) *Вла̏сима, Гр̏цима, Ру̏сима, бра̏ћи, пси̏ма*, али само: *пр̏сћима.*

Поменућемо овде и плур. тантум: *ме̏ови, ме̏ова.*

6. *ко̀њ, ко̀ња: би̏ч, бо̀б, во̀к, гро̀б, гре̏ш, дру̏м, кве̏ч, ко̀њ, кре̏ч, кр̏сћ, ло̀м, ма̀к, ро̀б, се̏к, си̏ц, сно̀ћ, со̀м, сћо̀г, ћво̀р, ћо̀ћ, че̏ћ, шо̀р, шћри̏к, во̂.*

Овамо спадају и именице: *гро̀м, гро̀ма* (Даничић: грôм, гро̀ма), *ми̏ш, ми̏ша* (Даничић: ми̏ш, ми̏ша), *ра̏к, ра̀ка* (Даничић: ра̏к, ра̀ка), *ро̀б, ро̀ба* (Даничић: ро̀б, ро̀ба), као и именица *сћо̀г, сћо̀га* (Даничић: стôг, стôга).

У вок. сг. се поново јавља акценат из ном. сг.: *гро̀бе, гро̀ме, ко̀њу, по̀ће, со̀ме, ћо̀ће, во̀ле.*

Инстр. сг. ових именица карактерише дужина, општепозната свим војвођанским говорима: *с би̏чо̄м, бо̀бо̄м, гро̀бо̄м, дру̏мо̄м, квѐчо̄м (про̀шла ко̀ла сас квѐчо̄м), ко̀њо̄м, крѐчо̄м, кр̏сћо̄м, ма̀ко̄м, по̀ћо̄м, сѐко̄м, сѝцо̄м, сно̀ћо̄м, со̀мо̄м, во̀ло̄м, ћво̀ро̄м, ћо̀ћо̄м, че̏ћо̄м, шо̀ро̄м, шћрѝко̄м,*

Напоредо са овима јављају се и облици без дужине: *бѝчом, бо̀бом, гро̀бом, дру̀мом, квѐчом, ко̀њом, крѐчом, кр̀стом, ма̀ком, по̀пом, сѐком, сѝцом, сно̀пом, сто̀гом, тво̀дром, то̀пом, чѐпом, шо̀дром, штрѝком, (с о̀тим штрѝком), во̀лом.*

Множина ових именица има краткоузлазни акценат на првом слогу: *бѝчеви, бо̀бови, гро̀бови, во̀кови, дру̀мови, ду̀дови, квѐчови, крѐчови, кр̀стови, ло̀мови, ма̀кови, по̀пови, сѐкови, сѝцови (сѝцеви), сно̀пови, со̀мови, срѐзови, сто̀гови, тво̀рови, то̀пови, чѐпови, шо̀рови, штрѝкови, во̀лови, ко̀њи.*

У ген. пл. се јављају следећи облици: а) *бѝчёва, квѐчо̄ва, кр̀сто̄ва, ма̀ко̄ва, мѝшёва, сѐко̄ва, сѝцо̀ва (сѝцёва), тво̀ро̄ва*;

б) *во̀ло̄ва и во̀ло̄ва, во̏ко̄ва и во̀ко̄ва, гро̏бо̄ва и гро̀бо̄ва, гро̏мо̄ва и гро̀мо̄ва, ло̏мо̄ва и ло̀мо̄ва, по̏по̄ва и по̀по̄ва, сно̏по̄ва и сно̀по̄ва, со̏мо̄ва и со̀мо̄ва, то̏по̄ва и то̀по̄ва, чѐпо̄ва и чѐпо̄ва, шо̏ро̄ва и шо̀ро̄ва,* али само *ко́ња.*

Дат.—инстр.—лок. имају краткоузлазни акценат са дужином на наставку: *во̀ловӣма, во̀ловӣма* (инстр. пл.: *сас во̀лови*), *во̀ковӣма* (лок.: *за о̀ни во̀кови*), *гро̀бовӣма, гро̀мовӣма, дру̀мовӣма, квѐчовӣма, крѐчовӣма, кр̀стовӣма, ло̀мовӣма, ма̀ковӣма, по̀повӣма, сѐковӣма, сѝцовӣма (сѝцевӣма), сно̀повӣма, срѐзовӣма, тво̀дровӣма, то̀повӣма (ко̀: то̀по̄ва), чѐповӣма, шо̀ровӣма (по̀ то̄ то̄ шо̀рови и: по̀ то̄ то̄ шо̀ровӣма), штрѝковӣма.*

Именица коњ има у овим падежима облике: *с ко̀њи, ко̀њима, ко̀њӣма; о̀ коњӣма, на̀ коњи, на̀ коњӣма.*

Двосложне речи

1. *ве́нац, ве́нца: а́вито̄к* (део кола), *а́рбли* (део кола), *ба́лван* (ред загрнутог кукуруза), *ба́руто̄, бра́вац, ва́лов, ве́нац, ви́шак, вра́бац, вра́нац, да́нак, ђе́рам, ждре́бац, за́гуш* (болест коња), *за́јам, за́кон, ја́рам, ква́сац, кле́гер* (талог при прављењу вина), *кло́мфер* (лимар) *кри́вац, кр̀тог, ла́нац, ма́чак, мо́љац, на́јам, на́род, на́слон* (ограда), *Не́мац, по́јац, пе́вац* (појац у цркви), *по́јам, пра́сац, пр̀љак* (гвоздени, шиљак помоћу којега се сади), *ра́шак* (водена биљка), *ру́чак, све́то̄ац, сви́њац, сви́рац, сле́пац, Сре́мац, ча́мац, чва́рак, чво́рак, чла́нак, шла́јфер,* (оштрач), *што̄е́нац.*

Овом типу припада и именица *ја́рак, ја́рка* (Даничић: ја̑рак, ја̑рка),

Код Вука је: Ба̀нстол, до̀чек, ло̀нчић, ло̀нчића, по̀сед, про̀зор, ра̀змак. У Ковиљу је: *Ба́нсто̄л, Ба́нсто̄ла; до́чек, до́чека; ло́нчић, ло́нчића* (поред: ло̀нчић, ло̀нчића); *по́сед, по́седа; про́зор, про́зора; ра́змак, ра́змака,* што значи да и оне спадају у овај тип.

Ови примери преласка именица типа *Ду̀шан* у тип *на́род* не могу се тумачити кановачким дужењем из два разлога. Прво. Ова је појава ограничена на веома кали број именица. Друго, овакво је прелажење познато и у говорима који кановачко дужење не познају.

Именице овога типа с непостојаним *а* мењају акценат у вок. сг.: *брâчве, вêнче, врâйче, дâнче, ждрêйче, крйвче, лâнче, мôљче, Нêмче, йêвче, свêче, свйрче, слêйче, Срêмче, штêнче.*

Остале именице задржавају акценат номинатива сингулара: *бáлвану* (поред: *бáлване), Бáнсйоле, бáруйе, вáлове, дóчеку, зáгушу, зáконе, клéгеру, клóмферу, крйоже* (и: *крйогу*), *нáроде, шлáјферу*. Ове се именице јављају у вок. и са овим акцентом једино у клетвама или у реченицама које изражавају посебне емоције (Ёј, зáгушу, па куд си баш мôг кòња стрѐфио; ôј, шлáјферу, кȕћо мòја).

Именица *мáчак* има у вок. сг. облик: *мȁчбру*, преузет од именице *мȁчбр*.

Облици који се јављају у множини су различити. За проширену множину карактеристични су облици: а) *áрблови, вáлови, вйшкови, дáнкови, ђéрмови, зáјмови, зáкони, мáчкови, нáроди, йóјмови, йрљкови, рýчкови*; б) *јáркови и јàркови, јáрмови и јàрмови, чвóркови и чвȍркови, члáнкови и члàнкови.*

За непроширену множину: а) *áвшйоци, бáлвани, брáвци, врáйци, врáнци, дóчеци, ждрéйци, зáгуши, квáсци, клéгери, клóмфери, крйвци, крйози, лóнчићи, мóљци, нáслони, Нéмци, йéвци, йóседи, йрáсци, йрóзори, рáзмаци, рáшци, свéци, свйрци, слéйци, Срéмци, чвáрци, шлáјфери*; б) *вêнци, лâнци, чâмци, штêнци.*

Са Даничићем се не слажу облици: *чâмци* и *штêнци*. Повлачења акцента у облику краткосилазног у Ковиљу нема (Даничић: чвȍркови; Ковиљ: *чвóркови* и *чвóрци*).

Од именица са непроширеном множином само именица *свйњац* има два облика: *свйњци* и *свйњци*.

У ген. пл. акценат је следећи: а) *áвшйōка, áрблōва, бáрýйа, вáлōва, ђéрмōва, зáјмōва, јáрмōва, клéгēра, лóнчйћа, нáјмōва, нáрōда, нáслōна, йóјмōва, йóсēда, йрóзōра, рýчкōва (йоред: рȕчкōва).*

Уколико се јави са краткоузлазним акцентом у ном. сг., именица *лȍнчић* има ген. пл.: *лȍнчйћа*.

б) *Бáлвана, дóчека, зáгуша, клóмфера, крйога, рáзмака, шлáјфера*;

в) *брâваца, вêнаца, вйшака, врâбаца, врâнаца, дâнака, ждрêбаца, квâсаца, крйваца, лâнаца, мâчака, мôљаца, Нêмаца, йêваца, йрâсаца, йрљака, рâшака, свêйаца, свйњаца, свйраца, слêйаца, Срêмаца, чâмаца, чвâрака, чвȏрака, штêнаца.*

Именица члáнак има у ген. пл. три облика: *члâнака, члáнкōва и члàнкōва.*

Дат.—инстр.—лок. пл. имају следеће облике: а) *áвшйоцйма и àвшйоцйма* (лок. пл.: *йо áвшйоци*), *áрбловйма и àрбловйма, бáлванйма и бàлванйма, вйшковйма и вȉшковйма, дóчецйма и дȍчецйма, ђéрмовйма и ђèрмовйма, зáјмовйма, и зàјмовйма јáрмовйма и јàрмовйма, лóнчићйма и лȍнчићйма, мáчковйма и мàчковйма, нáјмовйма и нàјмовйма, рýчковйма и рȕчковйма, шлáјферйма и шлàјферйма*;

б) *вáловйма* (лок. пл.: *йо вáлови*), *зáгушйма, зáконйма, клéгерйма, клóмферйма, крйозйма, нáродйма, нáслонйма, йóјмовйма, йóседйма, йрóзорйма, рáзмацйма*;

в) *бра̏вцима* (поред: *бра̑вима* — преуз. од именице *бра̑в*), *вра̏пцима*, *вра̏нцима*, *да̏нцима*, *ждре̏пцима*, *ква̏сцима*, *кри̏вцима*, *мо̏љцима*, *Не̏мцима*, *пе̏вцима*, *пра̏сцима*, *пр̑љцима*, *ра̏шцима*, *све̏цима*, *сви̏рцима*, *Сре̏мцима*, *сле̏пцима*, *чва̏рцима*, *чла̏нцима*;

г) *ве̑нцима*, *ла̑нцима*, *ча̑мцима* (лок. пл.: *у̀ни ча̑мци*), *штѐнцима* (инстр.: *с̀ти штѐнци*).

Именице *сви̏њац* и *чво̏рак* имају по три облика за дат.—инстр.—лок. пл.: *сви̏њцима* (лок. *пò шт̄ свѝњци*), *сви̏њцима* и *свѝњцима*; *чво̏рцима*, *чво̏рковѝма* и *чвòрковима*.

2. *бу̑бањ*, *бу̑бња:* А) Именице које задржавају оба слога у свим падежима: *бѐдник*, *бѝрош*, *за̑пад*, *ѝрош*, *јѐдњак*, *кѝцош*, *крѐшош* (алва), *ку̑њак*, *ло̑гор*, *ло̑гош* (дезертер), *ма̑јстор*, *мѐрник* (геометар), *нѐмеш* (господар), *па̑сош*, *пѐнцер*, *пра̑зник*, *пу̑тник*, *ра̑дник*, *ра̑дош* (додатак на купљену робу), *ра̑мпаш* (стадијум у прављењу вина), *ру̑дник*, *су̑бош* (пољски чувар), *су̑мпор*, *та̑бор*, *у̑мњак*, *цѐнзар* (посредник), *ца̑гор*, *ша̑вољ* (дрвена посуда).

Именица *па̑сош* јавља се и са кратким акцентом на првом слогу: *па̏сош*, *па̏соша*.

У ген. пл. ове именице добијају дужину на другом слогу: *бѐднпка*, *бѝрбша*, *ѝрбша*, *јѐдњака*, *ку̑тњака*, *ло̑гбра*, *ло̑гбша*, *ма̑јстбра*, *мѐрнпка*, *нѐмеша*, *па̑сбша*, *пѐнцѐра*, *пра̑знпка*, *пу̑тнпка*, *ра̑днпка*, *ра̑дбша*, *ра̑мпаша*, *ру̑днпка*, *су̑ббша*, *та̑ббра*, *у̑мњака*, *цѐнзара*, *ца̑гбра*.

Једино именица *ша̑вољ* има у ген. пл. дугоузлазни акценат: *шаво̏ља* (пл.: *ша̑вољи*, *шаво̏ља*, *ша̑вољима*), поред: *ша̑вољa*.

Б) Речи са непостојаним -а-: *бу̑бањ*, *врѝсак*, *жр̑вањ*, *кру̑пањ*, *ло̑кат*, *мо̑зак*, *пѐдаљ*, *пѝсак*, *пљу̑сак*, *шу̑шањ*.

Овамо спада и именица *су̑жањ*, *су̑жња* (Даничић: сȕжањ, сȕжња).

Не припада овом типу именица *Ја̏зак*, *Ја̏ска* (Даничић: Ја̑зак, Ја̑ска).

У множини проширеној са -ов- и -ев- долази до квантитативне промене акцента, или остаје стари акценат; обично су оба облика комбинована: *бу̑бњеви и бу̑бњеви*, *врѝскови и врѝскови*, *жр̑вњеви и жр̑вњеви*, *кру̑пњеви и кру̑пњеви*, *ла̑кшови и ла̑кшови*, *мо̑згови и мо̑згови*, *пѐдљеви и пѐдљеви*, *пѝскови и пѝскови*, *пљу̑скови и пљу̑скови*, *су̑жњеви и су̑жњеви*, *шу̑шњеви и шу̑шњеви*.

Непроширена множина има акценат ном. сг.: *жр̑вњи*, *пѐдљи*, *су̑жњи*, *шу̑шњи*.

Генитив плурала има облике: а) без -а-: *бу̑бњѐва*, *врѝскбва*, *жр̑вњѐва*, *кру̑пњѐва*, *ла̑кшбва*, *мо̑згбва*, *пѐдљѐва*, *пѝскбва*, *пљу̑скбва*, *су̑жњѐва*, *шу̑шњѐва*.

б) са -а-: *бу̑бања*, *врѝсака*, *жр̑вања*, *кру̑пања*, *ла̑каша*, *мо̑зака*, *пѐдаља*, *пѝсака*, *пљу̑сака*, *су̑жања*, *шу̑шања*.

3. *к ȍ н а ц, к ó н ц а*: *кȍнац, лȍвац, лȍнац, нȍвац, ȍвас, рȍнац.*

Именице *лȍвац* и *ȍвас* имају у ном. сг. и облике: *лóвац, лóвца* и: *óвас, óвса.*

У осталим падежима, сем у вок. сг. ове именице имају дугоузлазни акценат.

Вок. сг. карактерише дугосилазни акценат: *кôнче, лôвче, лôнче, ôвсу* (у клетвама: *âој, ôвсу, мȕко мȍја!*), *рôнче.*

У множини се, као и код Даничића, јавља дугосилазни акценат: *кôнци, лôнци, нôвци.*

Именица *лóвац*, у зависности од облика у коме се јавља, има у ном. пл. следеће облике: *лóвци* (ном. сг.: лóвац), *лȍвци* (ном. сг.: лȍвац). Ту се прилике у Ковиљу не слажу са Даничићем. Са Даничићем се не слаже ни облик: *рȍнци.*

У ген. пл. влада прилично шаренило: *кȍнāца и конáца* (*(од сáми конáца), лȍвāца и ловáца (чȕо од ȍни ловáца), лôваца, лȍнāца и лонáца, нȍвāца (ūун нȍвāца), рȍнāца.*

Устаљен акценат не постоји ни у дат.—инстр.—лок. пл.: *кôнцима, лôнцима* (инстр. пл.: *чȁнгрће сас лôнцима, сȁс лōнци) нôвцима (кȕ^{ш}ћу сас ови нôвцима)*; *лȍвцима* и *лóвцима (ȍде сас лóвцима на срндáће), рȍнцима* (дат. *зȁ шō зафáли рȍнцима*).

4. *ј à с ш у к, ј à с ш у к а*: *àмūер* (кофа), *Àрāй, бȁлчак, бȁнак, Бѐздан, бѐздан, бѐлег, бȉсер, бȉчић, Бȍжић, бȍклук* (неред), *бȍкшер* (чувар), *вѐнчић, врȁшић, врȉлог, Вȕкан, дȉвчиш* (део ваге), *дȍчек, дрȍбац* (измрвљен хлеб), *дȕкаш, дȕксер, ђѐврек, ѐксер, зѐкан, зȕбић, ȉзвор, ȉзрод, јȁнкел, јȁсшук, јѐзик, јѐлен, кȁлūак, Кȍбиљ, кȍвчег, кȍжу, кȑсшић, кȕруз, кȕршмиш* (ветеринар), *мѐдвед, Мȉлан, нѐвен, ȍков, ȍклоū, ȍшров, ȍцак, ūѐчаш, ūлȁсшић, ūлѐшер, ūȍдрум, ūȍкров, ūȍшоū, ūрȍкош* (нужник), *ūрȕшић, сȁндук, снȍūић, шȁван, шрȁкслер* (резбар), *Тȕрчин, Ȕскрс, фѐндер* (судски извршитељ), *флȁсшер* (тротоар), *чȍбан, чȍвек, шȁран, шлȁјūик* (новчаник), *шūȁјзер* (послужитељ), *шшȁūић, шшѐндер* (сталак за цвеће).

Поред облика који припада овом типу, именица *бȁнак, бȁнка* има и облик: *бȁнак, бȁнка*. Именица *дȍчек* такође има и други облик: *дóчек, дóчека*, као и именица *јѐлен*, која у другом облику има још и дужину: *јѐлēн.*

Именица *кȕруз* јавља се и као тросложна, и тада има исти акценат: *кукȕруз.*

Именица *ūȍдрум, сȁндук* и *шȁван* имају такав акценат код Вука. поред ових, оне у Ковиљу имају и облике: *ūȍдрум, сȁндук и сȁндȕк, шȁван.*

Именица *чȍвек* спада само у овај тип (Даничић: чȍвек, чȍвека и: чȍвек, човѐка).

Известан број именица мушког рода типа *врȁшић* могу да гласе и: *врȁшūић*. Такве су именице: *зȕбūић, ūлȁсшūић, ūрȕшūић и шшȁūūић.*

Све ове именице, осим именице *бȁнак*, имају непроширену множину. Ном. пл. од именице *бȁнак* гласи: *бȁнкови*.

Акценат је код већине именица исти као и акценат ном. сг., али има и именица са по два облика: а) *ȁмпери*, *Ȁрапи*, *бȁлчаци*, *бѐздани*, *бѐлези*, *бȉсери*, *бȍклуци*, *бȍкшери*, *врȉлози*, *дȉвчипи*, *дȍчеци*, *дȕкапи*, *дȕксери*, *ђѐвреци*, *ѐксери*, *зѐкани*, *ȉзвори*, *ȉзроди*, *јȁнкели*, *јȁсшуци*, *јѐзици*, *јѐлени*, *кȁлпаци*, *кȍвчези*, *кȍжуси*, *кȕрузи*, *кȕришмишпи*, *мѐдведи*, *ȍклопи*, *ȍшрови*, *ȍцаци*, *пѐчапи*, *плѐшери*, *пȍдруми*, *пȍкрови*, *прȍкопи*, *сȁндуци*, *шȁвани*, *шрȁкслери*, *фѐндери*, *флȁсшери*, *чȍбани*, *шȁрани*, *шлȁјпици*, *шпȁјзери*, *шшѐндери*, али, само: *Тȕрци*, *љȕди*;

б) *бȉчићи и бичи́ћи*, *вѐнчићи и венчи́ћи*, *врȁнчићи и вранчи́ћи*, *зȕбићи и зуби́ћи*, *крȁсшићи и крсши́ћи*, *плȁсшићи и пласши́ћи*, *прȕшићи и пруши́ћи*, *снȍпићи и снопи́ћи*, *шшȁпићи и шшапи́ћи*.

У ген. пл. ове именице мењају акценат ном. сг. у краткосилазни на првом слогу и тзв. „сталну дужину“ на другом. Именица *кȕруз* и именица са деминутивним формансом -ић задржавају акценат ном. сг. и добијају дужину на предзадњем слогу: а) *ȁмпӣра*, *Ȁрāпа*, *бȁлчāка*, *бȁнкōва*, *бѐздāна*, *бѐлēга*, *бȉсēра*, *бȍклӯка*, *бȍкшēра*, *врȉлōга*, *дȉвчӣпа*, *дȍчēка*, *дȕкāша*, *дȕксēра*, *ђѐврēка*, *ѐксēра*, *зѐкāна*, *ȉзвōра*, *ȉзрōда*, *јȁнкēла*, *јȁсшӯка*, *јѐзӣка*, *јѐлēна*, *кȁлпāка*, *кȍвчēга*, *кȍжӯва*, *кȕришмӣша*, *мѐдвēда*, *ȍкōва*, *ȍклōпа*, *ȍшрōва*, *ȍцāка*, *пѐчāша*, *плѐшēра*, *пȍдрӯма*, *пȍкрōва*, *прȍкōша*, *сȁндӯка*, *шȁвāна*, *шрȁкслēра*, *Тȕрāка*, *флȁсшēра*, *чȍбāна*, *шȁрāна*, *шлȁјӣка*, *шпȁјзēра*, *шшѐндēра*, али, само: *љȕди*;

б) *кȕрӯза*, *бȉчӣћа*, *вѐнчӣћа*, *врȁнчӣћа*, *врȁшӣћа*, *зȕбӣћа*, *крȁсшӣћа*, *плȁсшӣћа*, *прȕшӣћа*, *снȍпӣћа*, *шшȁпӣћа*.

У дат.—инстр.—лок. пл. поново се јавља акценат из номинатива и дужина на предзадњем слогу. Једино именице *бȁнак*, *Тȕрчин и чȍвек* имају облике: *бȁнковима*, *Тȕрцима и: љȕдима*.

— *ȁмперӣма*, *Ȁрапӣма*, *бȁлчацӣма*, *бѐзданӣма*, *бѐлезӣма*, *бȉсерӣма*, *бȍклуцӣма*, *бȍкшерӣма*, *врȉлозӣма*, *дȉвчипӣма*, *дȍчецӣма*, *дȕкашӣма*, *дȕксерӣма*, *ђѐврецӣма*, *ѐксерӣма*, *зѐканӣма*, *ȉзворӣма*, *ȉзродӣма*, *јȁнкелӣма*, *јȁсшуцӣма*, *јѐзицӣма*, *кȁлпацӣма*, *кȍвчезӣма*, *кȍжусӣма*, *кȕрузӣма*, *кȕришмишпӣма*, *мѐдведӣма*, *ȍковӣма (лок. пл.: у ȍкови)*, *ȍклопӣма*, *ȍшровӣма*, *ȍцацӣма*, *пѐчашпӣма*, *плѐшерӣма*, *пȍдрумӣма*, *пȍкровӣма*, *прȍкопӣма*, *сȁндуцӣма*, *шȁванӣма*, *шрȁкслерӣма*, *фѐндерӣма*, *флȁсшерӣма*, *чȍбанӣма*, *шȁранӣма*, *шлȁјпицӣма*, *шпȁјзерӣма*, *шшѐндерӣма*.

Деминутиви на -ић имају следеће облике: *бȉчићӣма и бичи́ћима*, *вѐнчићӣма и венчи́ћима*, *врȁшићӣма и враши́ћима*, *зȕбићӣма и зуби́ћима*, *крȁсшићӣма и крсши́ћима*, *плȁсшићӣма и пласши́ћима*, *прȕшићӣма и пруши́ћима*, *снȍпићӣма и снопи́ћима*, *шшȁпићӣма и шшапи́ћима*.

5. *с ш ȁ р а ц*, *с ш а̂ р ц а*: *јȁрац*, *клȉнац* (врста ексера), *млȉнац*, *пȁлац*, *сшȁрац*, *шȁлац*.

У ген. сг. акценат им прелази у дугосилазни и такав остаје кроз читаву парадигму. У плуралу једино именица *шȁлац* има акценат краткосилазног типа уз дужину на другом слогу (тȁōци), а остале припаднице

овог типа имају дугосилазни акценат: *јâрци, клѝнци, млѝнци, ӣâлци, сӣâрци*. Ген. пл. гласи: *јàрāца, клѝнāца, млѝнāца, ӣàлāца, сӣàрāца, ӣàлāца*, а дат.—инстр.—лок. пл. поново добијају дугосилазни акценат: *јâрцима, клѝнцима, млѝнцима, ӣâлцима, сӣâрцима*, али само: *ӣàōцима*.

6. Именице типа *ӣ ѝ л и ћ и* и *г ӯ ш ч и ћ у* имају као и код Даничића, у ген. пл. акценат: *ӣилѝћа, гушчѝћа, ћурѝћа, мачѝћа*. Али се, поред овог, чује и краткосилазни акценат на првом слогу, уз дужење предзадњег: *ӣѝлӣћа, гӯшчӣћа, ћӯрӣћа, мàчӣћа*.

7. *в ȍ ј н ӣ к, в о ј н и́ к а*: *àлāӣ, бȍжӯр, вȍјнӣк, дӯжнӣк, дӯцӣн* (врста огртача), *жвàлōв* (брбљивац), *зѝдāр, Јȍвāн* (светитељ) *јӯнāк, кàрōв* (гранични камен на њиви), *кљӯчāр, кȍӣāч, мѐљōв* (крупан, незграпан човек), *ȍрāч, ӣàсӣӣр, ӣѐрјāр, ӣлàјāш* (општински послужитељ) *ӣрѝшњāк, ӣӯлӣн, рàчӯн, рѐӣӯв, рѝнглōв, рѝсāр* (надничар), *рȍбāр, рȍглӣћ* (марама), *рӯкāв, сàлāш, ћӯшāк, фàрбāр, фрàклӣћ, чàӣāш* (стврднуто блато), *шàјкāш, шàлōв* (срп). *шӣѝцлōв* (вешт човек), *шӯћкōв* (лакомислен човек).

Овамо спада и именица *ӣѝсāр, ӣиса́ра* (Вук: пѝсāр, писа́ра).

У Вука је Јȍван. Тако је и у Ковиљу (*Јȍван, Јȍвана*). Али, када представља име светитеља, ова именица спада у тип *вȍјнӣк, војни́ка: Јȍвāн, Јова́на (о свѐӣим Јова́ну)*.

У вок. сг. ситуација је следећа: а) *жвало́ве (жвало́ве јѐдан!), Јова́не, мељо́ву, ӣули́не, шӣицло́ве, шӯћко́ве*;

б) *вȍјнӣче, дӯжнӣче, зѝдāру, јӯнāче*;

в) *кљӯчāру и кључа́ру, кȍӣāчу и коӣа́чу, ȍрāчу и ора́чу, ӣàсӣӣру и ӣасӣи́ру, ӣѐрјāру и ӣерја́ру, ӣѝсāру и ӣиса́ру, ӣлàјāшу и ӣлаја́шу, рѝсāру и риса́ру, рȍбāру и роба́ру, шàјкāшу и шајка́шу*.

Множину карактерише дугоузлазни акценат на предпоследњем слогу: а) *ала́ӣи, божу́ри, војни́ци, дужни́ци, дуцѝни, жвало́ви, зида́ри, јуна́ци, каро́ви, кључа́ри, коӣа́чи, мељо́ви, ора́чи, ӣасӣи́ри, ӣерја́ри, ӣлаја́ши, ӣрѝшња́ци, ӣули́ни, реӣу́ви, рингло́ви, риса́ри, роба́ри, роглѝћи, рука́ви, сала́ши, ћуша́ци, фарба́ри, фраклѝћи, чаӣа́ши, шајка́ши, шало́ви, шӣицло́ви, шӯћко́ви*.

Овакав акценат остаје непромењен кроз читаву плуралску парадигму. Посебно стоји именица *кàбō, кàбла*, мн. *кàблови*.

8. *к ȕ р ј ā к, к ȕ р ј ā к а*: *àӣāр, бȁдњāк, бȕгāљ, бȕдāк, вȕӣњāк, врȕшāј, гȁврāн, гȕлȕб, грѐшнӣк, гȕслāр, гȕӣљāј, ѐнгѣч* (врста ексера; погрд.: *ош јѐсӣи ѐнгѣча?*), *ѐшкȕӣ* (одборник), *Зѐмȕн, кàнӣāр, књȕжāр, кȕжāр, кȕмāд, кȕрāк, крàвāр, кȕрјāк, лàбȕд, лѐӣӣр, лѝшāј, мѐсѣц, мȕрӣс, нѣћāк, ȍбзȕр, ȍблāк, ȍблāсӣ, Ȍсѣк, ӣѐӣњāр, ӣȕглѣд, ӣрȕӣӣс* (свеска), *ӣрȕсјāк, ӣрȕслȕк, рàсӣрӣж* (шлиц на панталонама), *рȕбāр, рȕкњāк* (дрвена посуда), *сàћȕр* (посуда), *свȕӣњāк, скȕрȕӣ, слȕчāј, ӣàлāс, ӣàнӣȕл* (школа играња), *ȕјāк, ѝàндāр, шӣȕћāр* (слепић).

Овамо спадају и: *кȕлēн, кȕлēна* (Вук: кȕлен, кȕлена), и *ӣѐхāр, ӣѐхāра* (Вук: пѐхар, пѐхара).

Именица *Бȕдӣм, Будѝма* (Вук: Бȕдӣм, Будѝма) не припада овом типу.

Неке именице овог типа имају у дат. и лок. сг. промену акцента у дугоузлазни: *аӣтáру, вршáју, Земýну, канӣтáру, комáду (у јѐднӣм комáду), корáку (ӣо корáку), (у) месéцу, мирѝсу (ӣо мирѝсу), Осéку, ӣоглéду (у ӣоглéду вр̀шидбе), случáју.*
Остале именице задржавају акценат номинатива и у овим падежима.

Множина проширена са -ов- и -ев- има следећи акценат: *бȍгаљеви, бȕдакови, гȁвранови, гȍлубови, гȕӣљајеви, кȁнӣарови, кȕленови, лȁбудови, лѐӣтирови, лѝшајеви, ӣѐӣњарови, ӣѐхарови, ӣрȕслукови, рȁсӣрижови, свѝӣњакови, слȕчајеви, шѝӣћарови.*

Непроширена множина чува и акценат и дужину из ном. сг.: *а̀ӣāри, бȁдњāци, вȍӣњāци, вр̀шāји, грѐшнӣци, гȕслāри, ѐнгēчи, ѐшкȕӣи књѝжāри, кȍжāри, кȍмāди, кȍрāци, крȁвāри, кȕрјāци, мѐсēци, мѝрӣси, нѐћāци, ȍбзӣри, ȍблāци, ȍблāсӣи, ӣȍглēди, ӣрȍӣӣси, ӣрȍсјāци, рѝбāри, рȕкњāци, сȁћȕри, скȍрȕӣи, ӣȁлāси, ӣȁнишȕли, ȕјāци, цȁндāри.*

Проширени ген. пл. ће гласити: *бȍгаљēва и богаљéва, бȕдакōва и будакóва, гȁвранōва, и гавранóва гȍлубōва, и голубóва гȕӣљајēва и гӣљајéва, кȁнӣарōва и канӣарóва, кȕленōва и куленóва, лȁбудōва и лабудóва, лѐӣтирōва и леӣтирóва, ӣѐӣњарōва и ӣеӣњарóва, ӣѐхарōва и ӣехарóва, ӣрȕслукōва и ӣруслукóва, свѝӣњакōва и свиӣњакóва, слȕчајēва и случајéва, шѝӣћарōва и шиӣћарóва,* али само: *рȁсӣрижōва.*

Непроширена множина има у генитиву следеће облике: а) *а̀ӣāра, бȁдњāка, вȍӣњāка, вр̀шāја, грѐшнӣка, књѝжāра, кȍжāра, крȁвāра, кȕрјāка, мѝрӣса, нѐћāка, ȍбзӣра, ȍблāсӣи, ӣȍглēда, ӣрȍӣӣса, рѝбāра, скȍрȕӣа, цȁндāра*; б) *гȕслāра и гуслáри, ѐнгēча, ѐшкȕӣа и ешкȕӣи (чȕо од ешкȕӣи), кȍмāда* (уз бројеве од два до пет) и *комáда (ӣѐӣ комáда), кȍрāка и корáка (у ӣѐӣ корáка), мѐсēца* (до пет) *и месéци (дѐвеӣ месéци), нѐћāка и нећáци, ȍблāка и облáци, ӣрȍсјāка, и ӣросјáци, рȕкњāка и рукњáци, сȁћȕра и сећȕри, ӣȁлāса и ӣалáси, ȕјāка и ујáци.*

Дат.—инстр.—лок. проширеног плурала: а) *гȁврановӣма, гȍлубовӣма* (инстр.: *са̀с голубȍви*), *гȕӣљајевӣма, кȁнӣаревӣма, кȕленовӣма, лȁбудовӣма, лѐӣтировӣма, лѝшајевӣма, ӣѐӣњаровӣма, ӣѐхаровӣма, ӣрȕслуковӣма, рȁсӣрижовӣма, свѝӣњаковӣма, слȕчајевӣма, шѝӣћаровӣма*;

б) *бȍгаљевима и богаљѐвима, бȕдаковима и будакȍвима.*

Код ових падежа непроширене множине акценат остаје исти као и код проширене, а дужина се налази на другом слогу: *а̀ӣāрима, бȁдњāцима, вȍӣњāцима, вр̀шāјима, грѐшнӣцима, гȕслāрима, ѐнгēчима, ѐшкȕӣима, књѝжāрима, кȍрāцима, крȁвāрима, кȕрјāцима, мѐсēцима, нѐћāцима, ȍбзӣрима, ȍблāцима, ӣȍглēдима, ӣрȍӣӣсима, ӣрȍсјāцима, рѝбāрима, рȕкњāцима, сȁћȕрима, скȍрȕӣима, ӣȁлāсима, ӣȁнишȕлима, ȕјāцима, цȁндāрима.*

9. *к а̀ м ē н, к а̀ м е н а: бȍкōр, гȍвōр, грȕмēн, гȕшӣēр, ђȁво, јȁсēн, кȁмēн, кѐсӣēн, ӣлȁмēн, ӣрсӣēн, чȍкōӣ, чȍвōр.*

Именица *бо̏кр̄* има и облик: *бо̀кор*.

Померање акцента према крају речи у лок. сг. је познато ковиљском говору *(у боко̀ру, у гово̀ру, у грумѐну, на ӣламѐну, на чоко̀ӣу, у чоӣо̀ру)*, али су много чешћи примери са краткосилазним акцентом на првом слогу: *у бо̏кору, о ђа̀волу, на ја̀сену, о ке̏сӣену, на ӣла̀мену, о ӣр̏сӣену, на чо̏коӣу, у чо̏ӣору*.

Именице *го̏вр̄* и *гру̏мēн* чувају дужину у свим падежима једнине, па и у лок. сг.: *у го̏вр̄ру, у гру̏мēну*.

Непроширена множина има следеће облике: а) *го̏вр̄ри, гу̏ӣӣēри, ја̏сēни, ке̏сӣēни, ӣр̏сӣēни, чо̏кр̄ӣи*;

б) *ђа̀воли, ка̀мени, ӣла̀мени, чо̏ӣори*.

Именица *бо̏кр̄* има два облика ном. пл.: *бо̏кр̄ри* и *бо̀кори*.

Проширена множина носи краткосилазни акценат на првом слогу: *гру̏менови, гу̏ӣӣерови, ја̏сенови, ка̏менови, ӣла̏менови, ӣр̏сӣенови, чо̏коӣови, чо̏ӣорови*.

Ситуација у ген. пл. је следећа:

Непроширена множина: *боко́ри и бо̏кр̄ра, гуӣӣе́ри, ђаво́ла, јасе́ни, кесӣе́ни, ӣр̏сӣēна, чо̏кр̄ӣа* (поред: *чоко́ӣи*).

Проширена множина: *гру̏менр̄ва и гру̏мено́ва, гу̏ӣӣерр̄ва и гу̏ӣӣеро́ва, ја̏сенр̄ва и јасено́ва, ка̏менр̄ва и камено́ва, ӣла̏менр̄ва и ӣламено́ва, ӣр̏сӣенр̄ва и ӣрсӣено́ва, чо̏коӣр̄ва и чокоӣо́ва, чо̏ӣорр̄ва и чоӣоро́ва*.

Дат.—инстр.—лок. непроширеног плурала: а) *го̏вр̄рима, гу̏ӣӣēрима, ја̏сēнима, ке̏сӣēнима, ӣр̏сӣēнима, чо̏кр̄ӣима*;

б) *ђа̀волӣима, ка̀менӣима, ӣла̀менӣима, чо̏ӣорӣима*.

Именица *бо̏кр̄* има облике: *бо̀корӣима и бо̀корима* (лок. пл.: *у о̀ни бо̀кори*).

Проширена множина има у овим падежима облике: *гру̏меновима, гу̏ӣӣеровима, ја̏сеновима, ка̏меновима, ӣла̏меновима, ӣр̏сӣеновима, чо̏коӣовима, чо̏ӣоровима*.

Тросложне речи

1. *Б а́ ч в а н и н, Б а́ ч в а н и н а*: I Задржавају сва три слога: *ба́бовић, Ба́чванин, дра́говић, Ри́мљанин, Ма́чванин*.

Речи које се завршавају на -ин губе тај наставак већ у ном. сг.: *Ба́чван, Ри́мљан, Ма́чван*.

II Избацују -а- из трећег слога. Међу њима а) неке на другом слогу добијају дужину: *на́сӣавак*, ген. *на́сӣāвка*, дат. *на́сӣāвку*, инстр. *на́сӣāвком*, ном. пл. *на́сӣāвци*, ген. пл. *на́сӣавāка*, дат.—инстр.—лок. *на́сӣавцӣма*, што значи да и у плуралу акценат остаје исти, једино се у ген. и дат.—инстр.—лок. пл. дужина сели на предзадњи слог. Ту спадају речи: *за́војак, за́главак, за́ӣерак, за́сенак, зли́ковац, на́главак, на́сӣавак и са́сӣавак*.

У ову групу нѐ спадају речи: *дре̏кавац, дре̏кавца* (Даничић: дре́кавац, дре́кавца), и *у̀ӣорак, у̀ӣо̏рка* (Даничић: у́торак, у́торка).

Именица *зли̏ковац* има и облик: *зли̏ковац*, *зли̏ковца*, а именица *у̏торак* позната је и чешћа у Ковиљу у облицима *у̏фторак* и *у̏второк*.

III Неке именице, избацивши -а- не мењају акценат: на́вртак и на́плотак. Генитив сингулара ових именица ће гласити: *на́вртка*, *на́плотка*, дакле у свему као и код Даничића.

2. *б â н о в и ћ*, *б â н о в и ћ а*: Од речи које задржавају све слогове овамо не спадају: *и̏нтерес*, *и̏нтереса* (Даничић: и̂нтерес, и̂нтереса), *канта̀рић*, *канта̀рића* (Даничић: ка̂нтарић, ка̂нтарића) и *ма́јковић*, *ма́јковића* (Даничић: ма̂јковић, ма̂јковића).

Речи које избацују -а- из трећег слога су: *ву̂ковац*, *Ђу̂рђевац*, *Ка̂рловац*, *Ви̂нковци и Ка̂рловци*.

Овај се акценатски тип у свему подудара са Даничићем (*Ђу̂рђевца*, *Ђу̂рђевцу*, *Ка̂рловаца* итд.).

3. *б а̀ р ј а ч и ћ*, *б а̀ р ј а ч и ћ а*: *А̀рапин*, *ба̀рјачић*, *бе̏рберин*, *Бо̀госав*, *и̏гуман*, *ка̀луђер*, *ро̀дитељ*, *све̏титељ*, *и̏етичар* (најамни радник), *трѐћичар* (најамни радник), *цѝмерман* (тесар).

И овај се тип углавном слаже са Даничићем (нпр.: ген. пл.: *ка̀луђера*). Од Даничића одступају једино поједини облици ген. пл.: *берберу́*, *калуђе́ри*, *етичáри*, *трећичáри*.

Оне речи које се завршавају на -ин мењају на првом слогу краткоузлазни акценат у краткосилазни: *А̀рапа*, *бе̏рбера* (поред: берберу́).

Именице које избацују -а- из трећег слога, а припадају овом типу су: *до̀вратак*, *до̀лазак*, *жѐлудац*, *за̀клопац*, *на̀купац*, *по̀вратак*, *по̀љубац*, *прѐкумак*, *прѐкупац*, *и у̀штипак*.

Именице *за̀ушак*, *на̀задак и на̀предак* које је Даничић сврстао у овај тип у Ковиљу имају дугоузлазни акценат на првом слогу: *на́задак*, *на́предак и за́ушак*.

У ген. пл. ове именице, поред акцента из ном. сг., имају још и дужину на слогу са непостојаним -а-: *до̀вратака*, *до̀лазака*, *жѐлудаца*, *за̀клопаца*, *на̀купаца*, *по̀вратака*, *по̀љубаца*, *прѐкупаца*, *прѐкумака*, *у̀штипака*.

Овамо спадају и именице које избацују -а- из трећег слога, па добијају дужину на другом: у ген. сг.: *бо̀сиљак (бо̀сиљка)*, *гло̀говац*, *(гло̀говца)*, *дрѐновац (дрѐновца)*, *ѝзданак (ѝзданка)*, *и̏спалац* (посуда за избацивање воде из чамца) *ѝспалца*, *ка̀танац*, *ка̀танца*, *кра̀дљивац*, *кра̀дљивца*, *ла̀жљивац*, *ла̀жљивца*.

Ову дужину именице задржавају кроз читаву сингуларску и плуралску парадигму. У ген. пл. она се сели на предзадњи слог: *бо̀сиљака*, *гло̀говаца*, *дрѐноваца*, *ѝзданака*, *и̏спалаца*, *ка̀танаца*, *кра̀дљиваца*, *ла̀жљиваца*.

Других промена именице овог типа не трпе.

4. *а̀ п о с т о л*, *а̀ п о с т о л а*: *а̀постол*, *ду̏шманин*, *гра̀ђанин*, *пра̀унук*, *прѝјатељ*.

Именица *вȍјводић* (тако код Даничића) у Ковиљу гласи *вȍјводић*, *вȍјводића*, а именица *прȉјатељ* често се чује у облику и са акцентом *прêтељ*.

Ген. пл. карактерише дужина на претпоследњем слогу: *ȁпостōла* (и: *апостóли*), *дȕшмāна* (губи -ин почев од ном. сг.), *грȁђāна*, *прȁунȕка*, *прȉјатēља* (*прêтеља*).

То значи да је (осим примера: прêтеља) слагање именица овога типа са Даничићем потпуно.

5. *а м á н е т*, *а м á н е т а*: *бурáзер*, *вилáјет*, *кијáмет*, *Прњáвор*.

Овамо не спада именица *душмȁнлук*, *душмȁнлука* (Даничић: душмáнлук, душмáнлука).

У ген. пл. ове именице имају још и дужину на предпоследњем слогу: *бурáзēра*, *вилáјēта*, *кијáмēта*.

Имена месеци имају следеће облике:

1. *сȅптēмбар*, *ȍктōбар*, *нȍвēмбар*, *дȅцēмбар*.

2. *сȅптēмбер*, *сȅктēмбер*, *нȍвēмбер*, *дȅцēмбер*,

што значи да не припадају овом типу, како је код Даничића случај.

У косим падежима чују се и облици: *ȍктōбра*, *ȍктōмбера*, *нȍвēмбра*, *нȍвēмбера*, *у сȅптēмбру*, *у сȅктēмбру*, *у сȅктēмберу*.

Акценат ових именица, као ни њихове дужине, се не мењају.

И у овом типу постоје именице које избацују -а- из трећег слога. То су: *анђéлак*, *брежýљак*, *бегýнац*, *десéтак*, *једúнац*, *матóрац*, *пребрáнац*, *пијáнац*, *ужúтак*, *мацáрац*.

Овамо не спада именица *стрȁдалац* (Даничић: страдáлац).

У ген. пл. ове именице мењају и квантитет и квалитет акцента: *ȁнђēлака*, *брȅжȕљака*, *бȅгȕнаца*, *јȅдȕнаца*, *мȁтōраца*, *мȁцāраца*, *прȅбрāнаца*, *пȉјāнаца*, *ȕжȕтака*, дакле, као и код Даничића.

6. *ō м ȍ ђ н ȉ к*, *ō м ȍ ђ н ú к а*: *вешȅњāк*, *заглȅдāч* (сватовски термин), *инцȉлпр*, *јалȍвчāр* (пастир који чува јалову стоку и младунце), *калȁнђōв* (реса на бичу), *лебȑњāк* (мали прозор у кухињи који гледа у задње двориште), *метȅрāш* (дебео човек), *пенцȅрāш*, *петрȍлин* (гас), *полȉвāч* (онај који полива водом о Божићу), *сефȅрин*, *фандрȍкāш* (и: *вандрȍкāш*), *шарȁјтōв* (новчаник), *шарȁмōв* (ров).

Почев од ген. сг. акценат се мења: *вешȅњāк*, *вешењáка*, *вешењáку*, *вешењáком*, *вешењáци*, *вешењáка* (и: *вешењáци*), *вешењáцима*, *вешењáке*.

Тако све именице овога типа.

7. *б ȅ з д у ш н ȉ к*, *б ȅ з д у ш н ȉ к а*: *ȁјзлибāн ȁлдумāш*, *ȁљинāр* (сватовски термин), *вȉноград*, *ȉдгачāр*, *ȉдложнȉк* (део разбоја), *ȉдложнȉк*, *ȉдȉерњāк*, *сȕботāр*, *чȉвињāк* (део кола), *шȅрȉењāр*.

У Вука је *ȉдлажājник*. У Ковиљу ова реч често гласи: *ȉд(д)ложнȉк*. Осим тог облика јавља се још и *ȉолȍжājник*.

Овај се тип у свему слаже са Даничићем.

8. *брѐнājзли, брѐнājзла* (*-етā*). Ова реч не мења акценат у једнини, Понекад се јавља са проширењем -ет-: *с дȍтим брѐнājзлетȍм*. У ном. пл. ова реч има акценат ном. сг.: *брѐнајзлови*, а у ген. га мењају у дугоузлазни: *бренајзлóва*, дат.—инстр.—лок. пл. гласе: *бренајзлȍвима и брѐнајзловȉма*.

9. *кȁрāкуш, кȁрāкуша*: *дȍгађāј, дȍговōр, ђȕтурчāр* (најамни радник), *кȁракȕш* (коњска болест), *ȍбичāј, ȍбрȉтаљ* (део кола), *ȉȍложāј, ȉȍрођāј, рȁзговōр, нȁговōр*.

У Вука је: Мȉлорад, зȁмјеник, нȁдничар, У Ковиљу је: *Мȉлорāд, зȁменик, нȁдничāр*.

Именица *ȉȁȉрикāш* (у Вука: пȁприкāш) има још и облике: *ȉȁȉрикāш и ȉȁȉрȉкāш*.

И овај се тип слаже са Даничићем уз напомену да су облици ген. пл. са дугоузлазним акцентом на претпоследњем слогу *(догађáји, договóри, ђȕтурчáри, каракȕши, обичáји, обрȉтáљи, ȉȁȉрикáши, ȉорођáји, ȉоложáји, разговóри, наговóри)* ретки. Чешћи су облици са краткосилазним акцентом на првом и дужином на предзадњем слогу: *дȍгађāја, дȍговōра, ђȕтурчāра, кȁракȕша, ȍбичāја, ȍбрȉтаља, ȉȁȉрикāша, ȉȍложāја, ȉȍрођāја, рȁзговōра, нȁговōра*.

10. *кокȕруз, кокȕруза*: *басȁмак, кокȕруз, котȕрић, ладȍлеж, ȉустȍсват* (сватовски термин), *рāȉȁцик* (арпаџик), *тргȁњчић* (врста теста, чешћа у облику пл. тант.: *тргȁњчићи*).

Овамо не спадају именице *блȉзанац, блȉзāнца, ȉȕшкомēт, ȉȕшкомēта* и *чȍвечић, чȍвечића* (Даничић: близȁнац, пушкȍмет, човѐчић).

У ген. пл. мења се место акцента: *басȁмāка, кокȕрȕза, котȕрȉћа, ладȍлēжа, ȉустȍсвāта, рāȉȁцȉка, тргȁњчȉћа*.

Других промена ове именице не трпе.

Речи од четири слога

1. *ариштáнац, ариштáнца*: *ајзлибáнер, ариштáнац, Далматȉнац, нововéрац*.

Овамо спада и именица *Црногóрац, Црногóрца* (Даничић: Црнȍгорац, Црнȍгорца).

Ове именице имају промену акцента само у ген. пл.: *ајзлибȁнēра. Далмȁтȉнаца, Црнȍгōраца*, али само: *ариштȁнаца, нововѐраца*.

2. *бȁндигазда, бȁндигазде*: Именица *бȁндигазда* трпи промену једино у ген. пл.: добија дужину на предзадњем слогу: *бȁндигāзда* (и: *бȁндигāзди*).

3. *мордȍклинац, мордȍклȉнца*: У ген. сг. ова именица добија дужину на предзадњем слогу и задржава је у свим падежима сингулара и плурала. У ген. пл. ту дужину добија непостојано -а-: *мордклинāца*.

Именице средњег рода

Двосложне речи

1. *в и́ н о, в и́ н а*: *бр̏вно, ве̏дро, вра̏шло, дле̏ше(-о), гњи́здо, гу̏вно, ја̏је, кри̏ло, мле̏ко, пи̏ће* и именице плуралиа тантум: *вра̏ша, ле̏ђа и у̏сша.*

Ове именице мењају акценат ген. пл. уколико се између два сугласника уметне непостојано -а-: а) *бр̂вана, гу̂вана, пи̂сама*;

б) *враша̏ла, веда̏ра.*

За инстр. и лок. пл. постоје следећи примери: *прѐд вра̏ши, за мо̀ји ле̏ђи, пѝд(д) ши̏ вра̂ши, на̀ ле̏ђи, на̀ у̏сши, у̀ у̏сши.*

2. *д е́ ш е, д ѐ ш е ш а*: *де́ше, дрвце, ја̏је, пу̏шле, у̏же.*

Поред овог акцента именице *ја̏је, пу̏шле и у̏же* јављају се још и са непромењеним акцентом ном. сг.: *ја̏јеша, пу̏шлеша, у̏жеша.*

У вок. сг. акценат се мења: *де̂ше.*

У плуралу је акценат следећи: а) *дѐца, дѐце, дѐци, де̏цу, сас дѐцо̄м.*

б) Именица *дрвце* има специфичан облик плурала: *дрвца̄да, дрвца̏ди и дрвца̄ди, дрвца̄дима* (поред: *дрвца, дрваца, дрвцима*);

в) *ја̏ја, ја̏јима* (инстр. пл.: *с ја̂ји*, лок. пл.: *о̀ ја̄ји*); *пу̏шле* (множина преузета од именице: *пу̏шла*), *пу̏шли, пу̏шлама*;

г) *у̏жа̄д, ужа̏ди, у̏жа̄дима.*

3. *ж д р е̂ б е, ж д р ѐ б е ш а*: *до̂бо (-а), ждре̂бе, пра̂се, ћу̂ше.*

Овамо не спада именица *дрвце* (Даничић: дрвце).

Поред краткосилазног акцента ове именице имају у ген. сг. и дугосилазни акценат на истом месту: а) *ждре̂беша, пра̂сеша, ћу̂шеша*;

б) *ждрѐбеша, пра̀сеша, ћу̀шеша.*

Именица *до̂бо* има у Ковиљу само тај акценат. Може да гласи и *до̂ба*, али опет само са дугосилазним акцентом. Углавном се не мења, а уколико се и јави у другим падежима има опет акценат номинатива сингулара: *о̀д ши̏ог до̂ба, о̀(д) ша до̂ба, у̀ ши̏м до̂бу.*

Множина ових именица гласи: $а_1$) *ждрѐбеша, ждреба̏ди, ждрѐба̄дима*;

$а_2$) *ждре́бци, ждре̂баца, ждре́бцима* (преузето од именице *ждре́бац*).

$а_3$) *ждрѐба̄д, ждреба̏ди, ждрѐба̄дима.*

$б_1$) *ћушѐша, ћуша̏ди, ћу̀ша̄дима*;

$б_2$) *ћу́шци, ћу̂шака, ћу̀ша̄цима и ћуша̏цима* (преузето од именице *ћу̀ша̄к*);

$б_3$) *ћу̀ша̄д, ћуша̏ди, ћуша̏цима*;

$в_1$) *пра̀сићи, праса̏ди, пра̀сади̏ма*;

$в_2$) *пра́сци, пра́сцима* (преузето од именице *пра́сац*);

г) *до̂ба, до̂бима* (лок. пл.: *у о̀ни до̂бима*).

4. *с è л о, с è л а*: *бѐдро, вѐсло, дȍбро, пѐро, рѐбро, сѐло, сѐдло, плѐће.*

Овамо не спада именица *кȍпље, кȍпља* (Даничић: кȍпље, кȍпља).

У једнини именице припаднице овога типа не мењају акценат. Не мењају га ни у ном. пл.: *бѐдра, вѐсла, дȍбра, пѐра, рѐбра, сѐла* (*и сѐла* — ређе), *сѐдла, плѐћа.*

Уколико је плурал са уметнутим -а-, ове именице добијају дугоузлазни акценат на слогу за њим: *бедáра, весáла, добáра, ребáра, седáла.*

Ту настаје неслагање са Даничићем који у ген. пл. именица које је сврстао у овај тип бележи краткосилазни акценат са дужинама (нпр.: *рѐбāра*).

Дат.—инстр. и лок. пл. поново преузимају акценат номинатива: *бѐдрима, вѐслима, дȍбрима, пѐрима, рѐбрима, сѐдлима, плѐћима*, али само: *сѐлима.*

5. *м ѐ с т о, м ѐ с т а*: *блȁто, вȉто, вȍће, грȍло, врȍдо, јȁгње, јȁто, јѐло, јȕтро, жȉто, кȍло, лѐто, пȍље, слȍво, срце, чѐдо.*

Овамо не спадају именице: *брȁтство, брȁтства, врéло, врéла; кмѐтство, кмѐтства; Скȍпље, Скȍпља; ушће, ушћа*, које Даничић бележи као пример за овај тип.

У ном. пл. ове именице не трпе промену акцента: *блȁта, вȉта, вȍћа, грȍла, јȁта, јѐла, јȕтра, жȉта, кȍла, лѐта, пȍља, слȍва, срца, чѐда.*

Именица *дрво* има множину: *дрва (и дрвѐта), дрвима* (лок. пл.: *нȁ дрви*; инстр. пл.: *сȁс дрви*).

Именица *јȁгње* има множину: *јȁгњци, јȁгњаца, јȁгњцима.*

Неке именице овога типа мењају акценат у ген. пл.: а) *вȏћа, грȏла, јȏта, јȏла, жȉта, кȏла, пȏља, слȏва, чȏда*;

б) *јȕтāра, срдāца.*

Именице *блȁто* и *вȉто* не јављају се у ген. пл. Именица *блȁто* преузела је за ген. пл. сингуларски облик овог падежа: *дд блата* и *од блȁта.*

Дат.—инстр.—лок. пл. ових именица гласи: *блȁтима, вȉтима, вȍћима, грȍлима, јȁтима, јѐлима, јȕтрима, жȉтима, кȍлима, пȍљима, слȍвима, срцима, чѐдима.*

Облици ових падежа за именице *дрво* и *јагње* дати су раније.

Тросложне речи

1. *п р ȍ л е ћ е, п р ȍ л е ћ а*: *бѐлило, грнало* (део пећи), *гдведо, жрнало* (доњи воденични камен), *кȍрито, лȕдило.*

Именице *кȍлено* и *стȍпало* прешле су у женски род и гласе: *кȍлена* и *стȍпала.*

Акценат ових именица је непроменљив, једино се у ген. пл. налазе дужине на предзадњем слогу: *бѐлила, грнāла, гдвēда, жрнāла, кȍрита, лȕдила.*

2. *а̀ р ӣ ш т е, а̀ р ӣ ш т а*: *а̀рӣште, ко̀вӣље* (и *ко̀вӣље*), *на̀сӣво*.

Именица ариште има следећу промену: *а̀рӣште, а̀рӣшта, а̀рӣштом (и а̀рӣштем)*, пл.: *а̀рӣшта, а̀рӣштима*. Тако се мењају и остале именице овога типа.

3. Именица *в р т̄ ѐ н о* не мења акценат нигде, осим у ген. пл.: *вр̄те́на*.

4. Именица *н а́ к о л ч е* такође не мења акценат: *на́колче, на́колчета, на́колчету, са(с) на́колчетом*; пл.: *на́колчад, на́колчади, на́колчадима*.

Код Вука је *на̂конче* и *на̂коњче*, а код Даничића: *на̀ко̄нче*.

Облик *на́колче* настао је због тога што се у свим војвођанским селима, па тако и у Ковиљу, свадбене поворке крећу у колима, а не на коњима.

Именице женског рода са -а у номинативу сингулара

Двосложне речи

1. *с т р а́ н а, с т р а́ н е*: *ба́ца* (отвор на забату куће), *бе́на* (сако), *бра́да, бр̄ља* (1. слаба ракија, 2. локва), *бу́ња* (отвор за пса у слами), *во́јска, вре́жа* (1. бостан, 2. сој, нпр.: то̀рњāј се у бӯњу, па̏сја врѐжо!), *де́ра* (отвор на плоту), *ду́ша, гла́ва, гра́на, гре́да, е́нга* (сватовски термин), *зи́ма, ка́псла* (део кола), *ки́бла* (део забата куће), *клу́па, ко́шћа, ла́ја* (шарена овца), *ле́рна, му́ра* (остаци од печења ракије), *пе́та, пљо́шта*, (локва), *при́гла* (округла цепаница), *ра́ша* (на одређен начин намотана вуна), *ру́жа, ру́ка* (поред: *ру̀ка*), *сви́ња, се́ка, сна́га, сре́да, стра́на, то́зна* (табакера), *тр̄ша* (кућа под трском), *ћу́ла* (дечија игра), *фро́нцла, це́на, ци́гља, це́га, штре́нгла*.

У дат. сг. ове именице задржавају акценат номинатива, што није случај са Даничићем (код њега је дугосилазни): *ба́ци, бе́ни, бра́ди, бу́њи, бр̄ли, во́јски, вре́жи, де́ри, ду́ши, гла́ви, гра́ни, гре́ди, е́нги, зи́ми, ка́псли, ки́бли, клу́пи, ко́шћи, ла́ји, ле́рни, му́ри, пе́ти, пљо́шти, при́гли, ра́ши, ру́жи, ру́ки* (поред: *ру̀ки*), *сви́њи, се́ки, сна́ги (и сна́зи), сре́ди, стра́ни, то́зни, тр̄ши, ћу́ли, фро́нцли, це́ни, ци́гљи, це́ги, штре́нгли*.

У ак. сг. постоји бифуркација: а) *ба́цу, бе́ну, бр̄љу, бу́њу, вре́жу, де́ру, е́нгу, ка́пслу, ки́блу, ко́шћу, ла́ју, ле́рну, му́ру, пљо́шту, при́глу, ра́шу, ру́жу, сви́њу, се́ку, то́зну, тр̄шу, ћу́лу, фро́нцлу, ци́гљу, це́гу, штре́нглу*;

б) *бра̂ду, ду̂шу, гла̂ву, гра̂ну, гре̂ду, ру̂ку, сна̂гу*;

в) *во́јску и во̂јску, зи́му, клу́пу и клу̂пу, пе́ту, сре́ду и сре̂ду, стра́ну и стра̂ну, це́ну и це̂ну*.

У вок. сг. ове именице обавезно мењају акценат у дугосилазни: *ду̂шо, гла̂во, е̂нго, зу̂мо, ла̂јо, ру̂жо, сви̂њо, се̂ко, сна̂го* итд.

У ном. пл. има таквих именица које: а) задржавају акценат ном. сг.: *ба́це, бе́не, бр̄ље, бу́ње, вре́же, де́ре, е́нге, ка́псле, ки́бле, ко́шће, ла́је, ле́рне, му́ре, пљо́ште, при́гле, ра́ше, ру́же, се́ке, то́зне, тр̄ше, ћу́ле, фро́нцле, ци́гље, це́ге, штре́нгле*;

б) добијају дугосилазни акценат на првом слогу: *бра̂де, во̂јске, ду̂ше, гла̂ве, гра̂не, гре̂де, клу̂ће, ће̂ће, ру̂ке, сви̂ње, сна̂ге*;

в) имају и а) и б) могућност: *во́јске и во̂јске, зи́ме и зи̂ме, клу̂ће, ће́ће и ће̂ће, сћра́не и сћра̂не, це́не и це̂не.*

У ген., дат.—инстр.—лок. пл. све ове именице имају дугоузлазни акценат на првом слогу осим именице *ру́ка* која у дат.—инстр.—лок. пл. гласи: *ру̀кама.*

У овај акценатски тип спадају и лична имена: *Бо́жа, Ва́са, Ве́са, И́са, Јо́ца, Ла́за, Ми́ја, Ми́ка, Па́ја, Па́нћа, Пе́ра, Ра́да, То́ма, Три́ва, Сће́ва.* Неке од њих се јављају и са краткосилазним акцентом на истом слогу: *Јо̀ца, Ла̀за, Ми̏ја, Ми̏ка, Па̀ја, То̀ма, Три̏ва, Сћѐва.*

Код деминутивног -ица јављају се облици као: *блузи́ца, канћи́ца, чини́ца, чинији́ца, сикири́ца, цедуљи́ца.* тако и дики́ца. Али се, напоредо, јављају и примери са краткоузлазним акцентом: *бра̀дица, зо̀кница, ко̀сица, ћра̀вица.* Поред тога постоји и пример са дугосилазним акцентом: *ши̂ца* (врх сељачке пећи).

Вок. пл. ових именица има увек дугосилазни акценат: *во̂јске, ду̂ше, гла̂ве, е̂нге, се̂ке, сви̂ње* итд.

Именица *сви́ња* има и следеће облике множине: *сви̂њи, сви̂ње, сви̂њима.*

2. *б а̂ н к а, б а̂ н к е*: *ба̂нка* (десет динара), *зе̂љка* (зелена свиња), *ка̂рћа, ку̂јна, ла̂мба* (и *ла̂мћа*), *о̂лба* (боца од литре), *ћри̂ча, ћу̂рка, цр̂ква, ша̂јка* (барка), *ша̂рка* (1. змија, 2. шарена свиња), *ша̂ћра, ши̂ца* (врх пећи), *шко̂ла, шћра̂њка* (узда).

Акценат ових именица се не мења ни у сингулару, ни у плуралу. Једино именице *ка̂рћа* и *ћу̂рка* имају у ген. пл. облике: *ка̀ра̄ћа* и *ћу̀ра̄ка* (поред:: *ћу̂рки*).

3. *в о̀ д а, в о̀ д е*: *вѐксла* (меница), *во̀да, да̀ска, дѐца, жѐна, зо̀ра, ѝгла, ко̀за, ма̀гла, но̀га, ћо̀чна* (патика), *ро̀са, сѐћра, сна̀ја, слу̀жба, сћа̀за, ћр̀ска, шла̀јфна* (кравата).

Именица *сна̀ја* јавља се и са акцентом: *сна́ја*, а и контрахована: *сна̂.*

Ак. сг. има облике: а) *вѐкслу, жѐну, ко̀зу, зо̀ру, ћо̀чну, ро̀су, сѐћру, сна̀ју, слу̀жбу, шла̀јфну.*

б) *во̏ду, де̏цу, и̏глу, но̏гу*;

в) *ма̀глу и ма̏глу, сћа̀зу и сћа̏зу, ћр̀ску и ћр̏ску.*

У вок. сг. се јавља краткосилазни акценат на првом слогу: *во̏до, де̏цо, же̏но, зо̏ро, ко̏зо, се̏ћро, сћа̏зо*, али *сна̂јо, сна̂во.*

Именице *сна̀ја* и *шла̀јфна* имају у инстр. сг. облике: *сна́јом, сна́вом* и *шла́јфном.* Остале именице задржавају акценат из ном. сг.

У ном. пл. облици су следећи: а) *вѐксле, дѐца, жѐне, зо̀ре, ко̀зе, ма̀гле, ћо̀чне, сѐћре, слу̀жбе, шла̀јфне*;

б) *вȍде, дȁске, ȉгле, нȍге, сшȁзе, шр̀ске*;

в) *снáје*.

Ген. пл.: а) *вóда, жéна, зóра, кóза, нóгу, снáја, сшáза, шлáјфни*;

б) *вѐксли, дѐце, мȁгли, ȉдчни, слȕжби, шр̀ски*;

в) *дасáка, игáла, сесшáра*.

У дат.—инстр.—лок. пл. све ове именице имају краткоузлазни акценат.

Именица *снȁха* спада у овај тип, али о њој треба рећи следеће: у Ковиљу се -х- губи. После његовог нестанка хијат се у овој речи најчешће уклања контракцијом и добија се реч *снâ*. То је најчешћи облик ном. сг. ове речи. Међутим, до уклањања хијата не мора доћи само контракцијом. -х- се може уклобити и секундарним -ј-: *снȁја*, а није редак ни облик: *снȁва*. Оба ова облика су подједнако често у употреби у говору Ковиља.

4. *к њ ȉ г а, к њ ȉ г е*: *вȉкса, вȉшња, гȕма, грȁбље, гȕска, дгȕња (и: гȕња, дȕња), дȉња, жȁба, жȉла, квȍчка, кѐца* (троугласта рибарска мрежа), *клѐчка*, (1. штап везан псу око врата, 2. погрд.: кравата), *књȉга, крȁва, крȕшка, кȕћа, млȁка*, (нижа, забарена земља на пашњаку), *нȉше* (део разбоја), *пѐсма, пȉћа* (сточна храна), *пȍла* (мера), *пшȉца* (и *шȉца*), *пȕшка, рȁна, сȍба, сȍја* (део ђерма), *сшрȕка* (део кола), *шрѐшња, ȕља, чѐла, цȍра* (стара овца, погрд.: стара жена), *шȉба* (део бунара), *шȉна* (део кола), *шшрѐка* (пруга), *шшȕла* (алатка), *шȕга, шȕра* (надстрешница), *шȕћка* (лакомислена жена).

Ове именице трпе промену акцента једино у ген. пл.: а) *дгȗња* (и: *гȕња, дȕња*), *дȉња, жȁба, жȉла, кѐца, крȁва, кȕћа, нȉша, млȁка, пȉћа, пȍла, пшȉца (шȉца), сȍја, сшрȕка, ȕља, чѐла, цȍра, шȉба, чȉна, шшрѐка, шшȕла, шȕга, шȕра*, али само: *клѐчки, шȕћки*;

б) *вȉшања, гȕсака, квȍчака, крȕшака, пѐсама, пȕшака, шрѐшања*.

У завршетку -ама у множини код именица овога типа прво -а- је дуго: *з гȕмама, по ȍни сȍбама, з грȁбљама, пȍ собама, пȍ књигама*.

Тросложне речи

1. *ж и в ȉ н а, ж и в ȉ н е*: Према ном. сг. *брзȉна, висȉна, врућȉна, госȉдда, дубȉна, дужȉна, живȉна, ледȉна, лепȉша, родбȉна, срамȉша, судбȉна, ширȉна* имамо ак. сг.: *брȕзину, вȉсину, врȕћину, дȕбину, дȕжину, жȉвину, лѐдину, нȁ лапошу, рȍдбину, срȁмошу, шȉрину*. Међутим, у Ковиљу се чују и примери са неповученим акцентом: *брзȉну, висȉну, врућȉну, госȉдду, дубȉну, дужȉну, живȉну, ледȉну, лепȉшу, родбȉну, срамȉшу, судбȉну, ширȉну*. Ови се примери могу чути у свим говорима са новоштокавском акцентуацијом. То неповлачење акцента везује се за ситуацију када су именице употребљене без предлога (поцерина, Пива и Дробњак, Пљевља); говор Ковиља од ових говора

разликује једино то што овде срећемо и примере са неповученим акцентом; онда када су те именице употребљене са предлогом: *на брзѝну, ледѝну, у ѝланѝну.*

У ном. пл. имају ове именице краткоузлазни акценат на другом слогу: *брзѝне, висѝне, врућѝне, госѝдда, дубѝне, дужѝне, живѝне, ледѝне, лепѝте, родбѝне, срамѝте, судбѝне, ширѝне.*

У ген. пл. јавља се дугоузлазни акценат: *брзѝна, висѝна, врућѝна, дубѝна, дужѝна, лепѝта, срамѝта, ширѝна,* али *лѐдина, сѝудбина.*

У осталим падежима је акценат исти као у ном. сг.: *са судбѝнама, ѝо ледѝнама.*

2. *л ѝ в а д а, л ѝ в а д е*: *а̀љине* (1. постељина, 2. девојачка спрема), *ба̀скија* (део ограде), *ба̀шина, бѝкара* (стаја у којој се чувају општински бикови), *бѝкача* (бичија жила), *бу̀шуња* (кофа за ношење млека), *ва̀шине* (грађе преостало од сече дрвета), *вѝљушка, дрѝмбуље* (погрд.: уста), *жва̀лача* (брбљива жена), *зла̀шара* (кошуља или марама извезена златом), *ѝљада, ка̀мара, ка̀руце, кѐњаца* (1. коломасѝ, 2. *флека*), *кѝдрива, кѝшћура, кр̀мача, кѝзара* (импровизована продавница јела и пића у време бербе кукуруза), *ку̀јница, лѝнгача* (беспослен човек), *љу̀шѝика* (спољна љуска кукуруза), *млѐчара, (мѝлитва), нѐдеља, нѝумера, ѝѝјаца, ѝлѐвара, ѝѝгача, ѝра̀нгија* (дечија играчка), *ѝра̀шина, ѝу̀тњица* (прљавштина), *ра̀јчура* (терање коња у круг зими,) *ра̀шкуља* (овца) *рѐзидба, рѝѝида* (1. свећњак, 2. дуга, танка рука), *сла̀нина, шѐстера, шѝквара* (барка за продају рибе), *шра̀гаче, чѝркуља* (клизаљка), *ша̀млица.*

Овамо спада и именица *ма̀шина, ма̀шине.* О њој треба рећи следеће: ова именица у Вука гласи ма̀шина, а значи: „die Maschine". У том истом значењу Ристић-Кангрга имају: маши́на. За исту ту именицу у Ковиљу постоје три акценатске могућности: ма̀шина, маши́на и машѝна. Прва има значење: шибица, а друге две „die Maschine".

Именице, припаднице овога типа трпе промену једино у ген. пл.: *а̀љина, ба̀скија, ба̀шина, бѝкара, бѝкача, бу̀шуња, ва̀шина, дрѝмбуља, жва̀лача, зла̀шара, ѝљада, ка̀мара, ка̀руца, кѐњаца, кѝдрива, кѝшћура, кѝзара, ку̀јница, лѝнгача, љу̀шѝика, млѐчара, нѐдеља, нѝумера (и нумѐри!), ѝѝјаца, ѝлѐвара, ѝѝгача, ѝра̀нгија, ѝу̀тњица, ра̀јчура, ра̀шкуља, рѝѝида, сла̀нина, шѐстера, шѝквара, шра̀гача, чѝркуља, ша̀млица*; *вѝљушака, мѝлитава, рѐзидаба* (и *рѐзидби*).

3. *з а̂ ш т р к а, з а̂ ш т р к е*: *за̂шрка, ла̂бошка* (посуда), *ѝа̂влака, шѝе̂ција* (рецептура).

Овамо спадају и именице: *за̂ѝршка, за̂ѝршке* (Вук: за̀пршка, за̀пршке), *за̂слуга, за̂слуге* (Вук: за̀слуга, за̀слуге), *на̂дница, на̂днице* (Вук: на̀дница, на̀днице).

Овај акценат задржавају именице тија *за̂шрка* кроз читаву парадигму, како сингуларску, тако и плуралску.

3. *ј ä г о д а, ј ä г о д е*: *бȳћкоша (клеӣеӣуша), дѐӣеша, гäроша (црна свиња), јäбука, јäгода, кȍрица, млѐкоша (крава са ӣуно млека), нäора, ӣѐрина, ӣȍнуда, флѐкице.*

Ни ове именице не мењају акценат. Једино у ген. пл. добијају дужину: *бȳћкōша, дѐӣēша, гäрōша, јäбȳка, јäгōда, кȍрӣца, млѐкōша, ӣѐрӣна, ӣȍнȳда, флѐкӣца.*

Паралелно са примерима пренесеног акцента *(ȍ бȳћкоши, ȍ јабуку, зä ӣонуде)*, постоје примери са непренесеним акцентом: *о бȳћкоши, о јäбуку, за ӣȍнуде.*

4. *к ó к и ц а, к ó к и ц е*: *кóкица*, (врста бубе), *кóкице* (печени кукуруз), *лéница* (пољски пут), *ӣрáкљача* (даска за прање веша), *сӣркача* (метла), *ӣрȕшница* (хлеб умешен од одпадака за псе).

У ген. пл. ове именице добијају тзв. „сталну“ дужину: *кóкӣца, лéнӣја, ӣрáкљāча, сӣркāча, ӣрȕшнӣца.*

5. *д è в ō ј к а, д è в ō ј к е*: *вäӣрѐнка* (парни млин, вршилица), *ѐвѐнка, кäӣлōнка* (посуда), *кȍшāрка* (плитка корпа без дна), *ӣäјāнӣа* (попречна греда на тавану), *снȍвāља, снȍвāљка* (исто значење: жена која полаже нити на разбоју), *фȉрāнга.*

Ове речи не мењају акценат, сем речи *дѐвōјка*, која у вок. сг. и пл. гласи: *дѐвōјко* и *дѐвōјке.*

Уколико се ген. пл. прави са непостојаним -а-, дужина прелази на њега: *дѐвојāка, ѐвенāка* (поред: *ѐвѐнки*).

Речи од четири слога

1. *ȍ б р в и ц а, ȍ б р в и ц е*: *вѐӣрењача, вȉкавица* (дечија игра), *кȕварица, мäчевина, ȍвраӣине* (крај узоране њиве), *ȍгризине* (остаци сточне хране), *ӣäбушина* (део меса са трбуха заклане свиње), *ӣäврзина* (пасмина, напр.: *од дȍбре ӣäврзине*), *рѐкавица* (млин).

Овамо не спадају именице: *градрица, градрице* (Вук: грäорица, грäорице), *милȍсӣиња, милȍсӣиње* (Вук: мȉлостиња, мȉлостиње) и *џанäрика, џанäрике* (Вук: џäнарика, џäнарике).

У ген. пл. ове именице добијају још и дужину: *вѐӣрењāча, вȉкавӣца, кȕварӣца, мäчевӣна, ȍвраӣӣна, ȍгризӣна, ӣäбушӣна, ӣäврзӣна, рѐкавӣца.*

2. *б è с ӣ о с л и ц а, б è с ӣ о с л и ц е*: *бѐсӣослица, гȉбаница, дрѐновина, ȕсновица* (начин ткања).

Ни ове именице не мењају акценат. У ген. пл. добијају дужину на предзадњем слогу: *бѐсӣослӣца, гȉбанӣца, ȕсновӣца.*

3. *к ȍ с ӣ ȕ р н и ц а, к ȍ с ӣ ȕ р н и ц е*: *бȍкӣѐрница* (кућа чуварица канала), *кȍмлѐнција* (најамнина), *мäӣѐрија* (текстил), *нѐвѐрија* (сви они који нису православне вере), *ȍбрāница, ȍлāјница* (уљара), *ӣѐрōница* (дрвена кутија за оловке), *сӣѐлāжија* (полица).

Именице овог типа костурница не мењају акценат у парадигми.

4. *а р н а̀ у т к а, а р н а̀ у т к е*: *белѐнзуке* (плетене навлаке за руке око чланака), *бокљу̀чара* (неуредна жена), *босѝљкача* (обредна кита босиљка), *бритвѐњача* (футрола за бритву), *гардѐноша* (део пећи), *забѝјачка* (свињокољ), *косѝрица* (импровизована коса), *кошу̀љача* (дебела кошуља која се облачи преко обичне), *кромпѝрача* (јело од кромпира), *лопа̀руша* (мамаљуга), *муђѐница* (врста сланих колача), *награ̀ђуша* (део разбоја), *натѝкача* (плетена патика), *оба̀јлија* (ћилим за коња у свадби), *овѐњача* (и: *увѐњача*, руб на вешу кроз који се провлачи учкур), *опа̀јдара* (брбљива жена), *опѝрача*, *помдѐница* (део кола), *попа̀рина* (црквени порез), *редѝшара*, *свечàрица*, *срчàница* (део кола), *ћушàкиња*, *цигàнчица* (део разбоја), *шавдљица* (посуда), *шапу̀рика* (окрњен клип кукуруза).

Речи овога типа не мењају акценат, једино у ген. пл. добијају дужину: *белѐнзӯка*, *бокљу̀ча̄ра*, *босѝљка̄ча*, *бритвѐња̄ча*, *гардѐно̄ша*, *кордва̀ча*, *косѝрӣца*, *кошу̀ља̄ча*, *кромпѝра̄ча*, *лопа̀рӯша*, *муђѐнӣца*, *награ̀ђӯша*, *натѝка̄ча*, *оба̀јлӣја*, *овѐња̄ча* (*и увѐња̄ча*), *опа̀јда̄ра*, *опѝра̄ча*, *помдѐнӣца*, *попа̀рӣна*, *редѝша̄ра*, *свечàрӣца*, *срчàнӣца*, *ћушàкӣња*, *цигàнчӣца*, *шавдљӣца*, *шапу̀рӣка*, али: *забѝјачки*.

Петосложне речи

1. *ӣ а с у̀ љ е в и н а, ӣ а с у̀ љ е в и н е, ӣ о с л у̀ ж о̄ н и ц а, ӣ о с л у̀ ж о̄ н и ц е*: Прва добија дужину у ген. пл.: *ӣасу̀љевӣна*. Ове речи не мењају акценат.

Именице женског рода са номинативом на сугласник

1. *м â с т, м â с т и*: *вла̂ст*, *гла̂д*, *ду̂ж*, *ма̂ст*, *ре̂ч*, *све̂ст*, *ср̂ж*, *ста̂р*.

Овом типу је пришла и именица *ча̂ст*, *ча̂сти*.

Са Даничићевим локативима се слажу: *ма́сти*, *вла́сти*, *ду́жи*, *ре́чи*, *све́сти*. Међутим, постоје и примери са непреносеним акцентом: *на ма̂сти*.

2. *ј ѐ с ē н, ј ѐ с ē н и*: *зѐлēн*, *кѐрӣст*, *нѐсвѐст*, *пѐмēт*, *прѐгрӣт*, *стѐудēн*, *ѐгар*.

Ове речи чувају акценат и дужину кроз све падеже.

3. *б ѐ л ē с т, б ѐ л ē с т и*: *бѐлēст*, *нѐмōћ*, *мѐти*, *жѐалōст*, *мѐлōст*, *млѐдōст*, *мѐудрōст*, *рѐдōст*, *стѐарōст*.

Када у косим падежима добију већи број слогова, ове именице губе дужину.

У лок. сг. се јављају примери типа: *у болѐсти*, *у жалѐсти*, *у младѐсти*, али напоредо и чешће: *у бѐлести*, *у жѐалости*, *у млѐдости*.

Благоје В. Марковић

ИЗ ЛЕКСИКЕ И ФРАЗЕОЛОГИЈЕ „ДРУШТВЕНИХ“ ИГАРА ВРАЧАНА

Рађено под руководством
доц. др Драгољуба Петровића

Наша народносна група Врачана, док је живела у Враки код Скадра, до 1933, била је веома живахна, весела и разиграна средина. Играло се током целе године, у кући и у пољу; у селу и из једног у друго на поселима, на свеврачким саборима код рушевина цркава: Св. Јован рашки „Црквина“ у Рашу, Св. Петка код Гриља, а особито код нове врачке цркве и школе усред Враке, у селу Млади Борич за три дана „Грôјчинадне“, кад је придолазило и мноштво Скадрана на излете. Играло је „стâро и млâдо“, осим најстаријих који причаху предање, а све живо их слуша „кā ѐдно ўво“. — Приметно мање играху женске — жене, мајке над много деце и девојке верене у трајању вереништва за годину, две, три. Деца су била неуморна у својим играма — играма подражавања старијима, природи, са маштовитошћу слободно, као што је природа, вазда покиданих дугмади, копчара и копчица на одећи за играње „Бўћа“, „На чѐкме“...

Мноштво од преко седамдесет игара[1], које ћемо овде поменути само док се осети смисао њихова извођења, нису у свему само производ врачанске заиграности, већ у понечему има ту и остатака веома старих игара. Равничарским пределима Скадра, таложили су се, преносили и у Врачана конзервирали елементи играња од најстаријих етничких формација и пролазника, затицањем, преузимањем, језичких симбиоза од Грка, Романа, првих словенских додира и слично, пример: у Грка је била веома распрострањена игра лоптом „cikanion“ и играчи „keretizontes“ (в. „Таратàчка“, „Цўцка“) и двојезичност говорних елемената (в. „Јѐдунија, дўдунија...“), док „прàћка“ (праште), „штрîнга“ (самострел) бејаху саставни делови наоружања српске војске у средњем веку и, даље, Србијом под Турцима[2]. Сачуване појединости: „Кȍ ће јàре

[1] Већину ових игара писац је играо као дете, према узрасту од 17 година (1928), а друге посматрао у Врачана у Враки и у Метохији по њихову исељењу, где је за једну групу њих отворио основну школу у Сарошу, 1938. године.

[2] Др Владан Ђорђевић, *Цар Душан* II, Загреб, 1920, 151, 407; Др Гавро А. Шкриванић, *Именик географских назива средњовековне Зете*, Титоград, 1959, 101: „А се Стрел'ц“; „Самострел“ „Политика“, Београд, 28. 5. 1966.

за четири паре“, односно: „Трȳс, трȳс, кобȉла, товȁр сȍљи носȉла!“ директно су одраз прилика везаних за Зету из доба цара Душана из играња са децом у дому и задужених приложених катунара „Тузије“ да преносе со с Бојане у Дечане и слично.[3] При томе, врачански преци могли су штошта да пренесу долазећи из разних племена старе Црне Горе у Враку; иначе је врвило доле-горе разних пролазника са задржавањем кроз Враку, као свештеници и учитељи са стране, политички емигранти из Црне Горе, а у два маха, 1912—1916, у Враки је логоровала црногорска војска, па се укрштала игра са изворним стварањима Врачана. Приметна је и примеса малисорске околине из играња са њима у суседству, из сталног одседања Малисора у Врачана издаље, на путу за Скадар и натраг, или издизањем и спуштањем из планина са стоком и чељадима, у „крвāнȉма“.

Односи са црногорским муслиманима, којих је на хиљаде породица дошло према Скадру иза 1878. и многе се настаниле у запуштеном Штоју између Враке и Скадра („ksolat e mohaxhervet“), били су хладни и касни да утичу фолклорно на већ етнички и економски срођену Враку. Зађевице зачете првобитно с њихове стране, појмљиво економске природе, па заоденуте обредским разликама, текле су убиствима, тешким пресретањима, заседама у четама и фронталним сударањима да их војска турска из Скадра раздваја, док, око 1905. није био „царски умир код паше у Скадру“ и постављена унутрашња граница целим током воде Враке, поседнута таборима низама за три године, са седиштем на (Х)Ану Врака. Иако су касније односи побољшани, није уследило масовније састајање ове две групе народа, па ни икакав утицај те средине на игру и забаву Врачана.

Пре почетка сваког играња у Врачана играчи су се делили на групе, претежно две, „кобēњȁњēм“ или како за коју игру тражењем прстена из две руке, испод две капе, „шоркȁњēм“ ко да започне. За неке игре врћена је камена плочица увис, запљунута „мȍкрō-сȳ(в)ō“, „кȉша-сȳнце“, па коме изабрано буде доле, подлеже, а друга страна је „наизвȁн“, јаше и слично.

А

ȁ-ȁ, узвик, чест у борбеним бодрењима у играма обарања и слично („А̀, ȁ, шȉр нȍге, бȳљ гузȉцу!“).

арȳша, ф, мушка игра ловљења „*Мађеда*“, зимска на поселу (албанизам).

ȁфкāње,-а, н, јављање пса у „лову“; *ȁфкāш*, импф, (подражавати глас кера); *ȁфкāч,-а*, м, (пас који лепо „ȁфћē“ — „Нēма ȁфкāча кā мȍј загȁр!“).

Б

бȁ, *бȁ*, узвик подражавања блејања оваца — „Офце бљēјȳ бȁ, бȁ, бȁ!“

бȁ-бȁ-бȁ, узвик чуђења у играма — „Бȁ-бȁ-бȁ, колько га скȍчи!“

---

[3] Милош С. Милојевић, *Дечанске хрисовуље*, Гласник српског ученог друштва XII, Београд, 1880, 134., данашње читање: „И вси Власи и Арбанаси Тузије да носе сол цркомну от светога Срђа“ — где се одређује шта који манастирски катун треба да ради за манастир Дечане.

бāдāљ, ген. *бāдља*, пл. *бāдљо(в)и*, м, заоштрен клинац на врху остана (в. ошњи̏ц); *бадљāт*, импф, (бости волове бадљом, преносна употреба у игри „Орања“ — „Окрвāвиjо си бу̏тове волòма бāдљаjућти и’!“).

бājрāк, ген. *бājрāка*, пл. *бājрāци*, м, мушка игра „Бājрāка“ — отимање капе са пободена штапа; *бājрачи̏ћ,-а*, м, (дем. *бājрак* — „Играте се, ђѐцо, бājрачи̏ћа!“).

бāн, ген. *бāна*, пл. *бāно(в)и*, м, извршилац казне у игри „Поклопи̏ша“.

бāи̏, узвик при обарању, паду у играма, („Òбāљи га кā врећетѝну; ~ *бāи̏*; ~ *бѝи̏*; ~ ~ *бу̏и̏*!).

бāтāра-е, ф, имитација плотунске паљбе из пушака у игри „Прѝтē“ (заседа); *бāтāрѝсāт*, импф. стрељати,

бāчāње кāмена, н, бацање камена; ~ *бāночкē* (бочно); ~ *изāгдна* (затрке); ~ *испо(т) сѐбе* (између ногу); ~ *ис пра̏ћке* (праћком); ~ *прекò себе* (преко главе); ~ *с мљѐста* (из места); ~ *с ногê* (вијање с лесице ножне); ~ *сас рāмена* (са рамена); *бāчāт*, импф, (бацати); *бāчāч,-и*, м, (бацач, „Òн је нāјљешти(ј)и̏ бāчāч кāмена у̏ село!“).

бѐк, ген. *бѐга*, пл. *бѐго(в)и*, м, шести степен играња „Петкамења“, „Сāт си на у пō бѐга!“).

бѐс (бѐц),-ā, лучно добациваше „цуцке“ ка „котљану“ у игри „Цуцке“, кад је браниоци котљана јако удаље, „зазôљаjу̏“.

ззз-ззз, обмањивачко узвикивање играча у игри шакања испод „пāзу̏(в)а“ „Ззз-ззз, кò’е?!“ — (Сви држе уздигнуте руке).

бѝрāње,-а, н, деоба играча у две групе „кобѐњāњем“; *бѝрāт*, импф, одабирати; *бѝрāт ми га* (степен кобењања; мени је да бирам); *бѝрāч-и*, м, *бирачи̏ца-е*, ф, *бѝрче*, ген. *бирчѐта*, мн. *бѝрчāти̏*, *бирчи̏ћ*, м,

бљēјāње,-а, н, имитација блејања у дечјоj игри „Òвāцā и jāгњāди“ („Бљѐјѝ кā ôфца преко зāлагāја!“); *бљēјāт*, импф. (блејати); *бљѐк*, ген. *бљѐка*, пл. *бљѐкови*, м, (ехо овчјега гласа); *бљѐка,-ē*, ф, *бљѐкāње.-а*, н, учестан ехо овчјега јављања.

бòђēње,-а, н, подражавање у дечјој мушкој игри „Бòђēње (в)òлō(в)ā“; *бòс(се)*, импф, бости се, „Бодỳ се кā (в)олò(в)и“.)

брāбоњак, ген. *брāбōњка*, пл. *брāбōњци*, м, у игри „Пу̏шкаља“;

бу̏рѝк,-а ген. мн. *бу̏рѝци*, м, подражавање загребања и гласа вола „ногāма и роговима“ у дечјој мушкој игри „Бòђēње (в)òлō(в)ā“; *бурѝкāње,-а*, н, припремање вола за бођење; *бурѝкāт(се*, импф, *бурѝкāч,-и*, м, („Бāљòта нāш је нāјбољи бурѝкāч!“) *бурỳкħāње,-а*, н, *бурỳкħāт се*, импф, *бурỳкħач,-и*, м.

бу̏ћ, ген. *бу̏ћа*, пл. *бу̏ћо(в)и*, м, јаjаст камен побијен на ободу „ћу̏пке“ у дечјој мушкој игри „*Бу̏ћа*“. Ова се игра још назива: „*На бу̏ћ*“, „*Пот бу̏ћ*“, „*Пљòрке пот бу̏ћ*“.

В

валутѝца,-е, ф, округласт повећи камен за гађање „кѝљāнā“ у мушкој игри „Трòкиљана“.

ваљењāк,-а, м, јаjе затупаста врха као „шу̏па“ које се даље одваља у мешовитој игри „Нā пāс“ ускршњим јаjима.

ви̏за,-ē, ф, црта на земљи изведена за полазиште или добациваше у разним играма. Она се назива и „*ви̏заница*“, „*ви̏зганица*“. („Да ѝграмо „Нā ви̏зу“).

ви̏та, ген, *ви̏тла*, пл. *ви̏тāци*, м, мали стожер са натакнутом дрвеном пљоском с длаком на врху да додирне јаjе ускршње у мешовитој игри „На ви̏тā“. Назива се и *ви̏тāк*.

вojнѝк, -а, м, мушка игра школске деце „Вojнѝка“.

вòч, вòље, вòч, узвик нуткања „вòлōвā“ да пију у игри „Òрāња“.

ву̏к и jāгње, мушка игра школске деце „Ву̏к и jāгње“ („Оћемò ль сāт „Ву̏к и jāгње?“).

Г

гаљавāљāње,-а, н, дечја игра ваљања целом дужином тела у игрању „Гаљавāљāња“; *гаљавāљāш се*, импф, („Ђѐца се ӣграјӯ *гаљавāљāња* пȍ трāви“); *гаљавāљāч,-и*, м, *гаљаваљāнче*, ген, *гаљаваљанчѐша*, пл. *гаљаваљāнчāш*, н,

гӣља,-ē, ф, дечја мешовита игра додира руком „Гӣље“ (боте“) („На тѐбе је гӣља!“); *гӣљāш се*, импф, („Оћемо ль се мāло *гӣљāш ӣо* обȍру испре(т) вѐчера?“).

глāђѣ̄ње,-а, н, дванаести степен играња „Пѐткамења“ — нежно глађење лесице руке у кажњавању побеђеног; *глāдӣш*, импф.

глāка, ф, длака, примењена у игри „На вӣтā“ или ваљана у лопту („глȍпту“) у игри „Семѐркобиље“ („Прескочӣјо те за глāку!“).

гржȍла, ген, *гржȍље*, пл. *гржȍље*, ф, чаура, израз уз играње „На гржȍље“ (~ *на кочāре* (в. *кочāра*); ~ *нā ӣљȍрке* (бацање каменом пљоском на ред чаура).

Д

дацāн,-а, м, мачак (албанизам као синоним у мушкој игри „Мâчка“ кад у игри учествују и Малисори.

двāдѐс ӣ један, м, број — игра карата „На двāдѐс и један“ („Ђâци бȳцају љӣстове свѐсака да ӣграју „На двāдѐс ӣ један“).

двȍјца ӣ двȍјца, мешовита игра на ору где играју мушко-женско с упадањима смене *дӣвуљиљи*, број девет у играној бројалици до десет „Јѐдунија, дȳдунија...“.

дӣзāње на ш̄р(о)бȳф, н, мушка дечја игра где један другога из става лежећег подиже упрвши стопалом у трбух.

дӣјо-ӣјо, узвик у мушкој дечјој игри „Трчâње кȍњā“.

дрāчица,-е, ф, бодља драче примењена у „Кȳкāљā“ (лутка).

дȳдунија, број два у игри „Јѐдунија, дȳдунија...“.

дȳкман, број осам у игри „Јѐдунија, дȳдунија...“.

дȳшман, број десет у игри „Јѐдунија, дȳдунија...“.

Ђ

ђāкāње,-а, н, ношење другога на леђима, примењено у неким играма, као „Киљāна“; *ђāкāш(се)*, импф, (носити на леђима другога, или узајамно — „Āте, ђѐцо, ђāкāте се мȉрно!“); *ђāкāч,-а*, м, *ђāкē*, адј, (упор. ђāкāње).

ђѐчӣ (ђечӣњи), адј, дечји („(Н)Ане је ђечӣњā ӣгра“).

ђȍјка,-е, ф, девојка, преносно у девојачкој игри „Кȳкāљā“; *ђојчӣна*, ф, (девојчина); — Интересантно је да девојке у Враки никада нису правиле „кȳкљу“ син, „страмȍта је!“, већ „кȳкљу“ — кћер, најлепше, идеалишући себе.

Е

ембѐљачкē ембѐљачки, адј, суновратно скакање („Море, ђѐцō, не скâчите ембѐљачкē, сломӣћете врâт, глâву!“).

Ж

жâри-āâљи, узвик из дечје игре с лоптом: „Жâри, пâљи, жѐжи, бљѐжи!“ („Ајдемо мāло „Жâри, пâљи...!“).

жмȳрѐње,-а, н, примењено у игри „Ћȳка“; *жмȳрѐш*, импф, (држати очи затворене,

З

зављēјāње зављеја̄вāње,-а, бацање нечега у вис да веје из играња или радовања у победи; *зављѐјāн,-на,-но*, адј, (забачен — „Бљѐше матӣка зављѐјāнā изā плȍта!“); *зављѐјāш*, импф, (забацити — „Нâша га је, зављѐјмо кāпица у авâ!“).

загāр, м, ловачки пас у дечјој мушкој игри „Зѐчē(в)ā“ („Скāдар нѐма зāгāрā ни лȍвāцā што ӣмā Врāка!“); *загарѐша-е*, ф, (ловачка керуца); *загāрче*, ген, *загарчѐша*, пл. *загâрчāш*.

заи̏љет̄ коло, Јôво, мешовита народна игра на ору, другде позната као „Коларићу, панићу...“. Она се зове и „Ој, *Јово, Јôво*“ — игра се с певањем: „Ој, Јово, Јôво, запљѐт коло, Јôво — они што заплићу — а заплетени одговарају — Ма̀ричице, Мâро, запљѐсће се сâмо̄!“ Кад се коло расплиће, пева се обратно.

зе̏ц, ген, *зе̏ца*, пл. *зе̏чеви*, м, зец, преносна употреба у дечјој игри у пољу „*Зе̏чē(в)ā*“; „зе̏ц“ има две смотане капе као уши, па га траже загари и ловци; *зечи̏ца,-е*, ф, *(зечи̏ћ,-а*, м, дем, зе̏ц, а синоним је „*Ти̏ће о̀т̄ зе̏ца*“).

зо̀ља̄ње, н, далеко одагоњење играног облутка у играма „Цу̏цке“, „Таратâчке“; *зо̀ља̄т̄*, импф, одагонити што даље „цу̏цку“ и играча за њом, када му се даје да баца „бе̏с(бе̏ц)-а, „Зо̀љају га пова̀здан ка̄ бу̀дало!“; *зо̀љеч*, м, добар играч „Цуцке“, „Таратачке“.

И

и̏с, и̏с, узвик терања оваца у игри „Оваца и јагњади“; *иси̏ка̄ње*, н, (узвикивање на овце); *иси̏ка̄т̄*, импф, (повикивати на овце, „Иси̏кни онē ôфце да не о̀јдњу̀ на брањеви̏ну у по̀ару!“

иси̏цу(в)а̄т̄ (се), импф, шаљиво се испсовати у игрању, „Àеē, ни̏ко ка̄ тамо о̀ни двôјца не уми̏је ша̀љу̀ћти се да испцу̀јē до на па̀ćē обôјке по ćѐдни̏ка̄!“

Ј

ја̀гње, ген, *јагњѐт̄а*, пл. *ја̀гња̄т̄*, н, јагње, преносна употреба у игри „Оваца и јагњади“.

јака̄ње,-а, н, надјачавање рвањем без обарања, уз дечју мушку игру „Јакања“; *јака̄т̄(се)*, импф, (надјачавати се рвањем, „Јакâте се нѐкочко, почи̏нте, па јо̀пēта!“); *јакâч,-а*, м, (добар рвач, „Ôн је на̀јбољи јакâч међу свôм ђецôм!“).

ја̀ребица, ф, преносна употреба у мушкој игри „Ја̀ребицē“ — прескакање попречно угнутих играча у размакнутој колони.

је̏дунија, број један у играној бројалици „Је̏дунија, ду̀дунија...“.

је̏дунија, ду̀дунија, игра кућне младежи, зими, „Је̏дунија, ду̀дунија“, при којој играчи истуре по три средња прста на колено најстаријег играча, у круг, па на чијем прсту буде „ду̀шман“, подвије из играња, а задњег „фрњокају“ за казну („Ѝгра̄те се ма̀лачкō „Је̏дунија, ду̀дунија“, аљ се немоте ѝљаво и ја̀ко штро̀ка̄т аљ гра̀ја̄т!“). („*Је̏дунија, ду̀дунија, ти̏рѝљија, че̏грљија, и̏е̏ган, ше̏ган, се̏кман, ду̀кман, ди̏вуљиљи, ду̀шман*“ — бројалица 1—10).[4]

К

како Су̀нце идê, узречица за правац почетка играња према кретању Сунца, исток-запад. („(Х)Ане се ѝгра како Су̀нце идê!“).

ка̄пица, ф, капа, примењен израз уз игру „Прстена пот капице“ и друго.

кара̀бу̀ш, м, пољска лукаста биљка приморског шљунковита тла, једногодишња, са лепим шибом крунаста гранања, примењена уз игру „Оваца и јагњади“ као за кићење торова о Ђурђевудне и терање оваца, а глава за „кукље“. (У Бару је то „чапљѐн“).

ка̀ри̏ја, ф, клас кукуруза црвених зрна, „Бљѐш Мари̏ја, ћѐра̄ла те ка̀ри̏ја“ — узречица кад се нађе карија у комишању.

ка̀рта, иначе *карти̏ца*, ф, карта за играње карата „На̀ ка̄рте“; ~ на два̀дѐс и̏ е̏дан; ~ на ца̀ндāра; „Обр̀нимо ка̀рте „На ца̀ндāра“). („На̀јгоре је у̀ чōјка тро̀је: ка̀рте, пи̏ће и ку̀рве“).

---

[4] Кат. П. Шарчевић, *Дечје игре и гимнасти̏ка*, друго поправљено издање дворске књижаре Мите Стајића, Београд, 1902, 55/56,: „Једно коло, Дво коло, Тро коло, *Чеврга̀ло, Пега̀ло, Шега̀ло, Шегу̀ман, Дегу̀ман*, Деверија, Делија“, односно „Једноголо, Двоголо, Троголо, *Чеврга̀ло, Пега̀ло, Шега̀ло*, Седмак, Осмак, Диворога, Дишилац“. — У Врачана старих је и бројалица 1—10: „Љи̏ћи-љи̏ћи, па̀па-љи̏ћи, о̀ мрка̀ча, петрова̀ча, ју̀нē, шку̀нē, би̏ћ-би̏ћ, ка̄ ти̏ћ, њето̀ ме̏ре, њето̀ и̏ћ“.

квдк, квдк, узвик имитирања квоцања у игри „Орлука“.
квдчка, ф, преносно означавање „квочке“ у игри „Орлука“.
киљан, м, побијен већи јајаст камен у мушкој игри „Киљана“, иначе се назива и „*Киљан йљоркē*“.
кљецногē, адј, ходање поскакивање на једној нози, „Царке се игра кљецноге“.
кљечка,-е, ф, дечја мушка игра „Кљечке“ (клис), а назива се и „*Бечкē*“, „*Шкопецингиљ*“ (албанизам).
кд ће јāре за четир пāре, завршница у попевци деци на колену предајући га некоме на супротној страни око огња: „Трус, трус, кобйла, товар, сољи носйла, и ждребйцу јаребйцу, да нēко пувā у гузицу!“).
кобēњāње, наизменично одабирање дружине у разним играма; *кобēњāти се*, импф, (наизменично одабирати друштво за своју групу у играма у пет степени: *кдбēн, кобēнац ти га, бирāт ми га, бирā, јā ћу* (име...), јā...).
кобйла, ген. *кобйље*, пл. *кобйље*, ф, преносна употреба у игри „Трчање коња“ („Суждрēбна ми је кобйла, не трчй!“).
козблац, ген. *козблца*, пл. *козблци*, м, назив игре „Козолца“ — превртање м. преко главе.
кокотйћ,-а, м, дем. кокот (петао) и назив игре школске деце „Кокотйћа“ (Борба петлића) — („Ђāци йграју Кокотйћа, а учйтељ гљēдā кд ће оштēтйт“).
кдло,-а, н, коло или „*Нā коло*“ у саставу игара ора: *кдло нā коло* (двостепено коло); *кдло (не) йромијешāнд* ((не) прошарано мушко-женско); ~ *црногдрскд* (редовно црногорско коло); ~ *шестāнскд*
кдњ, ген. *кдња*, пл. *кдњи-кдњови*, м, јахање прута — „коња“ у игри „Трчāње кдњā“; *коњйна,-е*, ф, (аугм, кдњ); *коњйћ,-а*, м, дем. кдњ; *коњйћ,-а*, м, (в, коњйћ); *коњйција,-е*, ф, (у дечјој машти коњица јахањем штапа, један другога); („Бдља је српска но турска коњйција“); *коњчйна,-е*, ф, (в. коњйна); *коњчйћ,-а*, м, (в. коњйћ).
котљāн, м, издубљена рупа за утеривање „цуцке“ у њ.
кдч,-а, м, одабрана чаура напуњена оловом за „māшāње“ на побијене чауре у игри „На грждље“). Назива се и *кочāра*.
крйа,-е, ф, платнени отпаци за ж. игру „Кукāљā“; *крйица-е*,
кујца, ген. *кујцē*, пл, *кујце*, ф, замишљена штала, појата оивичена каменчићима или палицама уз игру „Оваца и јагњади“.
кукља,-е, ф, лутка, коју девојке праве од главе „карабуша“, крпица разнобојних (упор, крпица) и украшавају је забодом драче, купине, (в. карабуш) у игри „Кукāљā“. Ова игра се назива и „Крпйцā“ („Да не вйди ко, јāде, да йграмо „Кукāљā“, „Крпйцā!“).
кућарица,-е, ф, кућица од ситнијег пољског камена у м. дечјој игри „Кућарица“. Од кућарица деца направе „село“, „жене“ се, палице су им „дјеца“ („Чујēш, тй жени“), стā(в)и столйце, јд прийатељи у обор, сā(т) -ту у кућу!“).

Л

ло(в)арйца,-е, ф, замишљено у играма 1. лов. пушка, 2. керуша.
лд(в)ац, ген, *лдфца*, пл. *лдфци*, м, преносна употреба у играма „Зечē(в)ā“, „Штрйнге“; *ло(в)йти*, импф, (ловити); *лд(в)љење*, н, (бављење ловом); *ломнйца,-е*, (в. ло(в)арйца); *лдф*, ген. *лдви* пл. *лдвови* („Нāјбољи је лдф у Бēгачкē гдре кат ддђē нāш кднцула су скадарскијема лдфцйма пā лдвимо зāјдно!“).
ложйца, ф, кашика, преносно палица у играма „Кућарица“, („Сēте, ђēцо, да ручāмо!“) и слично.

Љ

љишāн, м, 1. нишан на оружју, 2. побијен камен или гранчица за мету за пуцање у њ; у игри „Љишана“ *љишāн йљй*, (узвик за појединачно окидање или плотуном); *љишāнйти*, импф, (нишанити); *љишāнцйја*, ген, *љишāнцйјē*, пл. *љишāнцйји*, м, (онај што нишани — „Врāчки лдфци су бдљи љишāнцйји стāријема пушкāмā нд Скāдрāни су мдđēрнијема ере млдгй зажмурў кат потēгнў за кљйнац!“).
љдј, ген, *љдја*, пл, *љдјо(в)и*, м, 1, ред играња у понављању неке игре, 2. сукцесиван ред да играч игра („Њēму га је сат љдј; Њеđдф је љдј!“)

М

ма̏чак, ген, *ма̑чка*, пл, *мачко̏ви*, м, преносно, „ма̏чак“ је играч у игри „Ма̑чка“.

ме̏тмаца, ф, мушка игра „Ме̏тмацē“ или „Мија̏тмацē“, у којој један играч клекне на по једну ногу и руку и гађа ногом спољне који га ударају по глави, да он „па̏дā“.

ми̏јена на мљесе̏ц, ф, дечја игра у пољу и у школи „Ми̏јена на мљесе̏ц“), при чему су деца у два концентрична круга, један трчи около, други је у средини круга и повикује „Ми̏јена на мљесе̏ц“ и, сваки задњи треба да уграби предње место десног пара, иначе он је сада „наизван“ — оптрчава. Томе је садашња школска игра „Каиш око кола“ слична.

ми̏цање за ӣрс(ӣ), м, младићка игра испробавања снаге у рукама „ко̏љко ко има „по̑нта“, са уклештеним средњим прстима десне руке, а упру се и опиру десним ногама, па ко кога навуче на себе преко визе, он је победник у игри „Ми̏цање за пр̏с“.

ми̏ш ђо̑рӣ, дечја игра „Миша ђо̑рōгā“ или „*Ми̏ша вр̏љōга*“ при чему се двоје везаних очију траже у затвореној просторији (ку̏јци“),

мњи̏н, ген, *мњи̏на*, пл, *мњи̏ни-мњи̏нови*, м, мушка игра на поселу „Мњи̏нā“ играчи седну збијени испружених ногу, а један из средине им пада на руке па га додају да се „вртӣ ка̏м“ („Ни мњи̏нӣ Ӣљи̏ђā на̏ Ку̏ље не ме̏љу̏ бо̏ље!“).

мушке̏ӣ,-а, м, стрељање, преносно у игри „Прите“ (заседа); *мушкеӣа̏ње*, н, *мушкеӣа̏ӣ*, импф, (стрељати некога).

Н

на̏ па̏с, мешовита игра црвеним јајима за три дана „Вељи̏кадне“. Па̏с је забоден палицама за ресе једнога краја, други крај је искошен „према себе“; играчи пуштају јаја низ пас „ваљењаке“, па чије у ваљању такне, добије га или да друго за ваљењак и чека ред да ваља.

на чију̑ ку̏ћу вра̏на ӣрди̑, играње старијег с дететом потежући га за уво да каже нечију кућу у селу са најмање чељади, ређајући му: „Ово̑ домаћи̏ну, домаћи̏ци“ и редом по старости сваком у кући па најјаче потегне на крају „Ово̑ *ци̏римирико̏њӣ*!“. („Да ӣграмо циримирикоњи“, „На чију̑ ку̏ћу вра̏на прди̑“.

наӣе̏рање, н, побадање усправно у игри „Ки̏љана“, „На гржоље“.

на̏ша га је, узвик радовања при победи у играма.

не̏ка бије̑, не̏ка бије̑, мушка жустра игра „Нека бије“ и узвик при ударању подметнута длана испод пазуха, а тако се каже и кад је лопта усред круга играча.

О

обаљу̏ва̏ње, н, обарање, мушка игра „Обаљу̏ва̏ње“ (или „Побаљу̏ва̏ње“); ~ *коље̏начке*, адј, (с колена); ~ *мађа̑њем ногē*, адј, (саплитањем); ~ *сӣо̑јē(-ћке)*, адј, (рвање стојећи); ~ *ćēдē(-ћ-ке-н-а-к-е)*, „Е, ја̑до, би те мо̏гā обаљи̏т ćēдē!“; *обаљу(в)а̏ӣ(се)*, импф, (обарати(се); *обаљу(в)а̑ч*, м, (јак рвач) „Ја̑ ćēдē а тӣ стōјē, обаљи̏ћу те!“.

ова̏н, ген, *о̑мна*, пл, *о̏мнови*, м, преносна употреба у мушкој дечјој игри „Оваца и јагњади“, у стадима од опалих плодова смокава, дивљег шипка (нара), шишкара дубових, са много маште „ка̏ избиља“, а угичима и омновима за приплод, „то̏бошњӣ“, забадају трнове да се истичу. Ова игра се назива и „Чо̏бāнā“;.

о̏гањ, ген, *о̏гња*, пл, *о̏гње(в)и*, м, мушка дечја игра „О̏гњē(в)ā“ при чему деца потпале суву папрат и сл. па прескачу велике пламенове. („Ко ће преско̏чи̏т онӯ љēштицу?!“).

о̏рāње, н, мушка игра „О̏рāњā“ на поселу; „о̏рāч“ оре дебљим дрветом, преврће мушкарце са троножница, „ćēјē“ пепелом из торбе по народу.

о̏рлӯк, ген, *о̏рлӯка*, пл, *о̏рлӯци*, м, дечја игра „О̏рлӯкā“ у пољу; најјачи играч шири руке као крила, а „квочка“ брани колону похватаних „пилади“. Ако ко из

дома не „убйјē ȍрлӯка“ („*Тӯј, ӣӯ(ј)ӣ*!“[5], квочка се потуче са њиме, укљува га и ослободи сву пилад, па се игра други „љȏ̂ј“.

ȍро,-а, н, општенародно веселье с играма и певањем „*Нȁ оро*“ („Свȁко бљѐше дошȁ нȁ оро врȁчко о Трȏјчинудне прѐ(т) врȁчкȏм цр̏квȏм и шкȏлȏм у Борйч Млȁдӣ!“).

ӧшикȁча,-е, ф, лучно заоштрено гвожђе насађено на ошњиц за изгребање земље са „штйце“ на ралу, у имитацији игре „Ȍрāња“.

ȏч-ȏȍч, узвик за заустављање волова запрегнутих („Оȍч, сȍколье, дѐните док савйјем цингȁр!“), замишљено у „Ȍрāња“.

ошњȋц, ген, *ошњȋца*, пл, *ошњȋци*, м, остан.

ошӣѐшӣ, импф, погрешити, побркати у игрању („Ȍн је оштѐтӣјȏ *нȁ ӣȁрку*; ~ *на у ӣо ӣрȋ* (игра „Петкамења“).

П

ӣȁј, ген, *ӣȁја*, пл, *ӣȁјови*, м, пар, „Учйњте се по ӯ пāј да йграмо „Мйјена на мљѐсēц“.

ӣȁзӯ(в), н, пазухо, примењено у игри „Мȁчка“ и слично — („Ур по шȁки а нѐ пȍ тијелу!“).

ӣȁсарело,-а, н, мушка игра „Пȁсарело пȁсē“, слична школској игри „Ту, ту, пошта...“ (италијанизам). („Пȁсарело пȁсе нā Н-ā...!“).

ӣēган, број пет у игри „Јѐдунија, дӯдунија...“.

ӣēӣēјо, ген, *ӣēӣела*, м, израз примењен у играма „Ȍрāња“, „Пр̏стāна“, „Нѐмā, нѐмā тȁкō, нō испӯвā цйјо пѐпēјо ис ложйцē!“.

ӣēӣкамен,-њи, м, каменчић за играње „Пѐткамēњā“.

ӣēӣкамењā, м, чисто и неуморно играна девојачка игра „Пѐткамēњā“ са пет мањих облучића, другде звана „Петкач“. Степени играња су: ~ *на у ӣȍ један*; ~ ~ *на у ӣȍ двā*; ~ *на у ӣȍ ӣрӣ*; ~ *на у ӣȍ чеӣир*; ~ *на у ӣо љȋс*; ~ *на у ӣо бēга*; ~ *на у ӣо рукȁӣке*; ~ *на у ӣо шӣӣӣљање*; ~ *на у ӣо ćēчēње*; ~ *на у ӣо дӯȁње*; ~ *на у ӣо гребучȁње*; ~ *на у ӣо глȁђēње*, „Страмȍта ē да ђетйћи йграју „Пѐткамēњā кā ђȏјке аљ ђȏјчйне!“.

ӣȋ, ӣȋ, ӣȋј, ӣȋјуу, ономатопеја пијукања пилади у игри „Ȍрлӯка“; *ӣȋјӯкђāње*, н, *ӣȋјӯкђāӣ*, импф,

ӣȋк, ген, *ӣȋка*, пл. *ӣȋкови*, м, 1, почетак реда играња, „Његȍф га је сат пйк!“; 2, узвик за почетак игре, „Пйк, пйк, кȍ се није скрйјо ȍн нѐшто изйјо!“; 3, „Ȍни двā га ймају на пйк, избйљачкē!“

ӣикљȋш,-и, м, адут (боја) у играма карата.

ӣȋље, ген, *ӣȋљѐӣа*, пл, *ӣȋлāӣ*, н, пиле, у игри „Ȍрлӯка“.

ӣиӣȋвӣно,-а, н, мушка игра „*Пиӣȋвӣна*“; један играч седи, други га чува, а остали хоће да чупну за косу седећега или који појаше чувара, и, док га овај изнесе „наизвāн“, они „пијӯ вйна“ попевајући: „Данас јесте субота, а ćутра је нѐђеља, да женимо међеда, и међеда сина, да пијено вина, ис копуса гњила!“

ӣлȁм, ген, *ӣлȁма*, пл, *ӣлȁмови*, м, пламен из игре „Ȍгњē(в)ā“; *ӣламȁње*, н, (разгоревање с пламеном); *ӣламȁӣ(се)*, импф, (разгоревати (се); *ӣламȁч*, м, (оган с већим пламеном, „Штйца чињӣ ȍган пламȁч“.

ӣлӯжица,-е, ф, ралица са два рукодржа, из игре „Ȍрāња“.

ӣљȁс, узвик за пуцањ „пӯшкаље“ — („Пӯче пӯшка пљȁс!“);

ӣљȁсȁк, ген, *ӣљȁска*, пл, *ӣљȁскови*, м, (пуцањ, „Мȍја пӯшкаља ймā најјачӣ пљāсāк!“); *ӣљāскȁње,-а*, н, (пуцкетање — „Чӯје се пљāскȁње пӯшкаљйцā!“); *ӣљāскȁӣ*, импф, (пуцкетати).

ӣљӣ, ӣљӣ, узвик за паљбу или почетак игре.

ӣљȏрка,-е, ф, пљоснат а кружан камен за добацивање „Пљȏркē“ — „Нȁ пљȏрке“, на визу или буђ и слично.

---

[5] Препадање птица грабљивица прати попевка: „Тӯј, врāна, гологлāва, ђѐ си кȁпу изгубйла, у Гостйљ, пометйљ, помѐт Бȍже вȁс Гостйљ.“

ӣљӯвāње, н, запљувавање места претрчавањима у игри „Ћӯка“ и слично; *ӣљувāӣ се*, импф, (пљувати/се у играма — „Ȍн те је претȅкā и препљувā!“); *ӣљӯвāч,-а*, м, (израз из играња, љутње у играма — „Дјȅца њӣна су пљӯвāчӣ кā габȅљи!“); *ӣљӯј (ӣљӯн-и)*, имп, (пљуни — „Пљӯн кат пāнēш, уфāтијо си зȅца!“).

ӣобāљӣӣ | ӣобаљувāӣ се), импф, обарати(се) рвати се; *((ӣ)обаљувāње*, н, (обарање) — („Побаљувāње је ђечӣња ӣгра!“).

ӣоклопӣш, м, мушка игра „Поклопӣша“ са расцепљеном облицом надвоје, па се спуштају усправно да падну. Коме се отворе обе половине „бӣјело“ — он је „цāр“ и суди; коме „бӣјело-кȍра“, он је „бāн“ и извршава казну, а коме је обоје „кȍра“, он је „поклопӣш“ и кажњеник.

ӣолдг, ген, *ӣолдга*, пл, *ӣолдзи*, м, преносна употреба у игри „(Х)Ане“, па кад се која гомилица „дӣжē“, мора да остане „полȍк“ у „ћӯпки“.

ӣдљеће-ӣдљеће, општа игра у кући или поселу — сви играчи држе прст на колену, а један вара: „пȍљеће-пȍљеће — тӣца, штӣца, ћȍс-нȍс...“ па ко дигне прст на оно што не лети, излази из играња. („Играјӯ „Пȍљеће-пȍљеие!“).

ӣоćекоӣӣна,-е, ф, преносна употреба у мушкој игри „Ćечȅња“ — („Поćȅка те ’е, вӣдӣ ти се поćекотӣна!“); *ӣоćȅћ(се)*, импф, (посећи се узајамно); *ӣоćȅчēм...*, през.

ӣрāћка,-е, ф, мушка направа за бацање камена у даљ и назив игре „Прāћкē“. Праћка се прави од ликовитасте коре кошћеле, један крај је везан за кажипрст а други стиснут палцем и опушта пошто се завитла. — *ӣраћкаӣ(ј)а,-е*, м, (бацач камена праћком, „Ȍн је праћкација кā ӣједан у нāс!“).

ӣрескāкāње ӣāса, н, мушка игра скока у вис „Прескāкāње пāса“; *до кȍљēна* (појас држе двојица према коленима); ~ *дȍ ӣāсā* (према појасу); ~ *до ӣӯӣка* (према пупку); ~ *до сāсā* (према сисама); ~ *до рāмēнā* (према раменима); ~ *нā глāву* (на глави); *ӣрескāкāӣ се*, импф, (такмичење скока у вис, — „Кȍ ће вӣше скочӣт нā пāс!“).

ӣрȅсуда, ф, решење спора у разним играњима; *ӣресӯдӣӣ*, импф, (пресудити); *ӣресудӣӣēљ*, м, (играч који пресуђује спор у играма); *ӣресуђувāње*, н, (процес пресуђивања, — („Нēма дрȕкче нō како је пресȕђено да ӣгрāмо!“ — Кад неко неће да настави, прати га поруга: „Ȍпāрā, дȍпāрā, Мāркȍва пȍпāрā!“).[6]

ӣрешӣӣцāње|ӣрешӣјецāње,-а, н, претицање у неким играма, трчању и слично; *ӣрешӣӣцāӣ(се)*, импф, (претицати(се) — („Аjде да се претӣчēмо трчāњā!“); *ӣре(и)ӣӣцāч-а*. м, („Ȍн је пре(и)тӣцāч у свāку ӣгру!“).

ӣрӣӣа,-е, ф, заседа, дечја имитација освете из заседе (у албанском „me prite — сачекивати). — (Игрāмо „Прӣтē“).

ӣродāвāње,-а, н, мушка игра на поселу, зими; ~ *ȍмнȍвā* (продавалац загрне једног играча кожухом „овāн“); ~ *ȕгӣча* (в. „овāн).

ӣрȅсӣēн, м, игра сакривања прстена, кугле омиљен у Малисора под шољама и чарапама; у Војводини „Прстењак“[7]; ~ *на ӣепӣцӣју* (на тепсији под шољама за каву) — „Прȅстēна на тепцӣју“ ӣграју сāмо мушкāњи!“); ~ *ӣоӣ кāпице*, („Прȅстēна пот кāпицама се ӣгра дȍма аљ на ćȅднӣк у кȍга!“); ~ *ȕ рȕке* („Прȅстēна ȕ рȕке“ ӣграју дȍма свā чȅљāт до стāрӣзи!“). — („Оћемȍ љ јȍш ȅдāн љȍј прȅстēна?“).

ӣȕвā (ӣȕни), 2. л. јд. имп, пувāт (дувати); *ӣȕвāње-а*, м, (дување); *ӣувāӣ*, импф, (дувати) — „Пȕвā у ложӣцу, мȍрāш дȍк не испȕвāш цӣјо пȅпēјо ис њȅ!“); *ӣȕвāч*, м, (онај што за казну дува у кашику пепела).

ӣцувāње,-а, н, псовање (шаљива псовка у игри „Продавање омнова“); *ӣцувāӣ|се*, импф, (псовати/се — „Испцувāше се до на девет ђȅдōвā!“); *ӣцȕвāч*, м, (псовач — „Нӣко нӣје пцȕвāч кā ȍн ка се ӣгра ȍмнōвā (ȕгӣчā“); *ӣцȕ-ӣцȕни*, 2. лице имп, пцувāт(се) („Пцȕн-и га кā нӣшта чȍјка!“).

ӣȕшкаља (ӣȕшкаљица)-е, ф, мушка дечја игра са пуцаљкама од зове „Пȕшкāља“ — „Пȕшкаљицā“. Пуне се брабоњком од овце и потискује „фундāкȍм“ — кундаком („Да гāђемо љишāн пȕшкаљāма!“)

---

[6] Друга поруга буде: „О, Никȍла, пӣкола, пӣни кȕчку пȍт кола, да ти рȍди сȍкола, сȍкȍф пāде на љивāде, зā њӣм бȕље гологлāве...“

[7] *Игра ӣрсӣēна*, „Да ли знате?“, „Политика“, Београд, 20. III 1975.

Р

ра̏ло,-а, н, обична дечја направица за „ȍрāње“ у прашини и јача накрива дрва за игру „Ȍрāњā“ на поселу.

С

самокрѐс, м, самокрес, старинско кратко оружје („ђѐца се ӣграју „Прӣтē“ су ста̑ријема самокрѐсима кā што’е онӣ у Ускȍкōјħā у Ра̏ш!“).

сѐкман, број седам у бројалици „Јѐдунија, дȕунија...“.

семѐркобӣла, ф, мушка игра с јахањем у пољу „Семѐркобӣљē“ добацивањем уваљане лопте од говеђе длаке бројећи 1—10, па је задњи задланчи те јахачи беже. Ако који буде ударен, та страна подлеже. — Ова се игра изводи и зими, на поселу, без лопте, у збијеном колу, спољни зајахају, а кад кога чувар кола удари ногом, та страна пада.

ска̏кало,-а, н, распоређен камен за прелаз замишљене баре, Враке, у разним играњима, „Овȏ на̏ше ска̏кало је го̏ре нȏ на̏ Брȏт куланског, а бо̏ље нȏ на̏ Мȏс пуљтӣнскӣ!“

ска̏кање, н, разне врсте играјући „Скāкāња“;, ~ *ѐмбељачкē/ѐмбељачки*, адј, (седне се, прекрсте ноге и рукама ухвате палце па преко главе око себе); ~ *изāгдна*, адј, (изатрке); ~ *кљѐцноге*, адј, (на једној нози); ~ *на̏ сӣāӣ* (на штапу); ~ ~ *дгња̏*, адј, (в, „Ȍгњē(в)ā“; ~ *ӣаса*, адј, (в, „Прескāкāње пāса“); ~ *с ка̏ма на ка̏м*, адј, (с камена на камен); ~ *с ногê на̏ но̏гу*, адј, (једном па другом ногом); ~ *ӣрȕӣачкē/ӣрȕӣачки*, адј, (из места); ~ *у дальӣну*, адј, (у даљ); *ска̑кāч*, м, (онај што скаче); *скакачӣца/ска̏кна/скочȕља*, ф, (скакачица); *ска̏че/-чāӣ*, н, (деца скакачи, „Нѐма та̏квōга скочѐта кā Мӣлош што̏’е међу ђецȏм!“).

сӣа̑ӣ,-а, м, израз примењен у играма „Цȕцке“, скакањима и слично. (Интересантно је, сва мушка чобанчад носила су добар кошħелов, дренов штап, „Чоба̏ни се бијȕ на ста̑пове кā муаџерӣнчāт!“); *сӣаӣна*, ф, (аугм, ста̑п); *сӣаӣӣħ/сӣаӣчӣħ*, м, (дем, ста̑п).

сӣо̏ље сӣо̏льӣчица, двојица носе трећега у седећем положају на састављеним рукама између себе, у неким играма.

сӣрӣ̏јела, ф, обрађен дренов изданак са иглом „ȕ глāву“ за одапињање у игри „Штрӣнге“, „Трчӣ кā стрӣјела!“.

Ć

ćѐднӣк,-ци, м, посело, само зими, редом по кућама у селима старих Врачана; *седньӣчѐње*, н, (продужено посело); *ćедньичӣħ*, м, *ćѐђа*, ф,; *ćеђѐње*, н,; *ćеђѐӣ*, импф, седети, „У кōга је рѐт до̑јчēн да ćедȉмо на ćѐднӣк?“.

ćедȍк/,-ци, м. сведок, у играним споровима, „Ја̑ са’ седȍк да је ȍн оштѐтӣјо!“; *седȍчѐње*, н, (сведочење); *ćедȍчӣӣ*, импф, (сведочити); *седȍчнӣк/-ци*, м, „Каквȉ су тō ђаоља̑ седȍчнӣцӣ кат ӣльāво ćедȍчȕ на ćедȍчēње?!“.

ćѐјāње, н, сејање, преносна употреба уз игру „Ȍрāња“ с употребом пепела; *ćѐјāӣ*, импф,; *ćѐјāч*, м,; *ćѐме*, н,; *ćѐмена/ćѐмāӣ*, ф, (семење); *ćемењâк/-ци*, м, „Манка̏ло ни је ćѐме пā чȍпљемо ćемењâке“.

ćѐкāч/-и, м, играч у игри „Ćечѐња“; ćѐħ(се), импф, (сећи(се); ćечѐње, н, мушка игра имитирања мачевања у „Ćечењу“ по паровима, при чему „ćѐкāч“ не сме прећи визу међу играчима, „Ćѐкāчи се ćечȕ прȕженом рукȏм мљѐсто ма̏ча до̏к ко кōга „ра̏ни“ и „побиеди“.

Т

ӣараӣа̏чка,-е, ф, мушка дечја иначе, робустна младићка игра „Таратāчкē“ — терање камена облутка величине мање јабуке „цȕцка“ штаповима задебљаним доњим крајем, и, у свему подсећа на хокеј на трави.

ӣа̏ф, ӣа̏ф, узвик и ехо за означавање пуцњаве у „Прӣте“, „Љишâна“ и играма кад се употребљава „*ȍрȕже*“.

шесша,-е, ф, множина од десет поена у игри „Пр̏стēна“ или две „*сшеге*“ фишека по пет.

шйгла, ф, креп, (в, ћеремйда), употребљава се у играма „Трēча“, „Кȳћарица“ и слично.

шйц-мйц, адј, такнуто-макнуто, из игре „Трēча“

шоцйљāње, н, бацање каменима за обарање „кйљāнā“ у игри „Трȍкиљана“ и сл.; *шоцйљāш*, импф, (бацати „валутйце“ на киљане“; *шоцйљāч*, м, (онај што се тоциља, „Ȍн је тоцйљāч да испр̏вē утоцйљā свāки киљāн!“).

шрāкаљица/-е, ф, дечја појединачна играчка од сирова дна стабла кукурузовине зарезане двокрилно на једном чланку да шљапа — „*шракарȍћē/шракā/шрāкћē*; иначе, од суве, праве деци „*љешййēрку*“ (пропелер) за играње у ветар; тракаљȍкћат, импф, (дете млати „трāкаљицōм“ — „Даљȅко се чȳје тракаљȍкћāње Мāркȍве тракāљицē“).

шргȏфци и везйље, мешовита игра одрасле чељади, у Врачана претежно звана „*Усшāј мȅне...*“ Одвојено се уврсте мушки и женски у „љȅсе“ и лесом наступају--одступају уједно певајући, при чему је једини случај у мешовитом игрању с певањем да свако пева своје, односно да женске не понављају иза мушкараца а сваки ред се понавља:

м.: „Устај мене, стај мене, (2)

ж.: Што зовете овамо? (2)

Имате љи ђевојке?

Ми имамо одвише.

Дајте нама бар едну!

Не дамо ви ниједну!

Наши монци тргофци!

Наше моме везиље!

Ајте да ’и свадимо!

А ми с вама нећемо!

Ви ’оћете и силом!

Силу, Боже, саломи!

Сат нам, Боже, помози!

(Овде мушка страна уграби једну женску и наставља)

Ој благоси нама!

Још блажије нама!

м.: Добро доведосмо!

ж.: О(т) зла утекосмо!

Певање започиње поново док има женских, а може да се наново закрене.

шрēч/-ови, м, мица, мушка игра удвоје „Трēча“, са по девет бојом уразличених камичака, пасуљ-кукуруз, бело-црвено зрно кукуруза. „Трēч“ треба да је албанизам „три“. Ред од три зрна је „трēч“. Зове се и „Цйц-мйц“.

шрāљица, број три у бројалици „Јēдунија, дȳдунија...“.

шрȍкиљан, м, мушка игра на пољани „Трȍкиљана“. Групе играча пободу по три „киљāна“ на два краја игране осе колико се може добацити, размакнутих корак-два, па странке „тоцйљају“ оне друге облуцима колико играч може да добаци.

шрчāње, н, мушка игра разног „Трчāња“; ~ *араван* (јахање прута као коња, „рāмно“); ~ *дјеце* („Стāнте ȳ рēт, пā кат бйднē пљȳ, кȍ ће прȳјет до онȍгā плȍта!“); ~ *у пајване* (јахање „коња“ равномерна поскока); *шрчāш(се)*, импф, (утркивати(се); *шрчāч*, м, тркач, „Нēма трчāчā кā Спасȍ да свāкōга претēчē!“). Паралелан је израз: *шшркāње*, *шшркāч* (в. штрокање).

шрȳскобила,-љē, ф, попевка која прати трускање деце на колену око огња „Трȳскобиљē“ (в. „Кȍ ће јāре за четйр пāре?“).

шȳ, *шȳ*, узвик навођења пса на траг дивљачи у лову, „Тȳ, тȳ, бāљо, тȳ...!“.

ӣ̄ӯра,-е, ф, 1. игра скривања прстена, кугле изреда у поселника око ватре, 2. свијена марама за ударање по руци; ~ ӯ коло (на поселу, мушка, седне се укруг, збијено, повијених колена, а један је у средини — „за тӯрӧ̄м“. Њега неко удари по леђима, па испод колена додаје „тӯру“ лево-десно, а сви буне: „тӯра-тӯра; шӧ̄ј-шӧ̄ј“. Ко̏ме се „тура“ ухвати, он је „за тӯрӧ̄м“. Ту буде јаких удараца свијеним појасом; ~ у руке (игра се у дому).

Ћ

ћа̏ф, ћа̏ф, ономатопеја лавежа у трци за „зецом“ у игри „Зѐчē(в)ā“;

ћѐр, ћѐр (ћѐрā, ћѐрмо, ћѐрте), имп, терати, гонити, у игри „Зѐчē(в)ā“, „Цуцке“; *ћѐрāње*, н, (терање); *ћѐрāӣ*, импф, (терати — „Мо̏ји загра̏ри ћѐрајӯ зѐца до̏к га нађѐрајӯ на бо̏ку от пӯшкē!“); *ћѐрāч*, м, (добар пас гонич).

ћеремӣда, ф, креп, израз употребљен у играма „Трѐча“, „Кӯћарицā“.

ћӣ, ћӯ, узвик дозивања „ӯгӣчā“, „о̏мнōвā“ у играма „Ова̏цā и јāгњāдӣ“, „Продāвање о̏мнōвā“, да иде за чобанином; *ћӣкāње*, н, 1, зов угича, 2, ходање угича за чобанином; *ћӣкāӣ*, импф,; *ћӣкāч*, м, 1, вешт овчар, 2, послушан угич, „Нѐма чӣкāчā кā Јōљѐ и његѐ̏ф угӣч!“).

ћӣшкāња/ћӣшкāӣца,-е, ф, дечја мушка игра „ћӣшка̏ња“ капе некога од играча „*Ћӣшкāње/Ћӣшкāӣце*“, другде „Шоркапа“, па испред кога је он ограби, његову „ћӣшкајӯ“; *ћӣшка̏ње*, н, (растурање); *ћӣшка̏ӣ(се)*, импф, (растурити(се); *ћӣшкāч*, м,; *ћишкоље̄ца̏ӣ/ћишкдљӣ*, импф, (пољушкивати, „Ја̏дна, дјѐбо, немѐте ћишкоље̄ца̀т ка̏пице, разбӯчӣћете, ӣ’, а дрӯгӣјā нѐма нāко у Ска̏дар.“

ћōрê(-ћ-ке-н-а-к-е-н-а-к-е), адј, жмиркајући, наслепо, *ћо̏рачке*, адј, „Ћōрê-ћо̏рачке те мо̏гу нāћ“ — из игре „Ћӯка“.

ћӯк/-о(в)и, м, дечја игра „Ћӯка“ (Жмуре); ћӯк-ћӯӯк, узвик за отпочињање игре „Ћӯка“; *ћӯка̏ње*, н, јављање „ћука“, „Ко̏ се није скрӣјо, о̏н нѐшто изӣјо!“; *ћӯка̏ӣ*, импф, (онај што жмури обично броји до десет и „ћӯкā!“ „ћӯӯк...“, па тражи скривене и трчи да нађеног „препљӯје“.

ћӯка/-е, ф, рупица, из игре (х)а̂не; место играча „Цӯцке“ које „држӣ“ петом а у „Тара̏тачке“ штапом; за дугмад под буђ; *ћӯкица*, ф, (дем, ћӯпка).

У

ӯво, ген, *ӯва/увѐӣа*, пл, *ӯши*, н, у игри „Зѐчē(в)ā“, „Напра̏фте ӯши зѐцу от свијѐнӣјā ка̏пӣцā!“.

ӯјс/ӯјсӣу, узвик гоњења „во̏лōвā“ у игри „О̏рāњā“, „Ујстӯ, мӯро̏ња, ботунâр те растѐгâ, што не мӣчѐш дана̏ске!“; *ујсӣка̏ње*, н, (повикивање на „воло̏ве“); *ујсӣка̏ӣ*, импф, (повикивати на „воло̏ве“; *ујсӣӯка̏ње*, н,; *ујсӣӯка̏ӣ*, импф.

укōља̏ӣ, импф, зарадити играни предмет, „Укōља̏ сā’ пâт гр̏жōлā!“.

ӣпāја̏ње, н, спаривање по два за играње; *ӣпāјӣӣ(се)*. инпф, „Упâј(и)те се за „Мӣјена на мљѐсѐц!“

усӣѐр(се), *усӣѐрмо(се)*, *усӣѐрӣе(се)*, усправити (се); *усӣѐра̏ње*, н,; *усӣѐра̏ӣ(се)*, импф, (стати усправно).

уфрӣка̏ӣ/уфркѣ̏ӣ, импф, свити нешто „Уфртка̏те тӯру да је ја̏чā!“

Ф

фа̂љен, ген, *фа̂љенога*, пл, *фа̂љенӣ*, камен у игри „Пѐткамѐња“ који се не сме дирнути играјући на остале; *фа̂ље̄ње*, н, (означавање „фа̂љенога“ камена); *фа̂љӣӣ*, импф, (означити један камен у игри „Пѐткамѐња“).

фа̏ӣа̄ње пр̏стена, н, мушка игра дохватања прстена леђно преко главе, устима, „Фа̏тāње пр̏стена“; *фа̏ӣа̄ӣ*, импф, (дохватити); *фа̏ӣа̄ч*, м, „О̏н је на̏јљешти’ӣ фа̏тāч пр̏стѐна по ćѐднӣкā!“

фиће̄ка,-е, ф, дечја мушка игра „Фиће̄кē“, „Ис фиће̄кē“ — бацање каменчића кажипрстом десне притиском палца леве, преко кажипрста леве руке као опругом; *фиће̄ка̏ње*, н, (гађање фићоке); *фиће̄ка̏ӣ(се)*, импф, „Ајде ис фиће̄ке да га̂ђемо у онӣ љӣс, ко̏ме ће га провāљӣт“.

фрцуљѐт-а, м, вацулет, примењен за свијање у „тȕру“, везање очију у „Ћȕка“ и слично; *фрцуљетȉћ*, м,

фундȁк, ген, *фундȁка*, пл, *фундȁци*, м, дренова облица половина истањена и на врху затучена, потискивач — „кундȁк“ брабоњка у игри „Пȕшкаљицā“.

Х

(х)ȃна/-е, ф, мешовита дечја игра „(Х)Ане“ са по шест каменчића у три „ћȕпке“ испред сваког играча. Игра се док један све „укôљā“, па други „*љôј*“. (в. „љој“).

Ц

цȁк, ген, *цȁка*, пл, *цȁко(в)и*, м, место, црта одакле започињу разне игре („Гȃђи сас цȁка!“).

цȁр, ген, *цȁра*, пл, *цȁрови*, м, играч коме се у „Поклопȉша“ обе половине отворе „бијело“ (в. „Поклопȉша“).

цѐцȁње-а, н, љуљање, општенародна игра само на Ђурђевдан „Цѐцка“ или „Чѐчка“; *цѐцȁт/се*, импф, („Идѐм пот Вѐљōм кȍфћелōм нȁ чѐчку!“); *цѐцȃч,-а*, м, (онај који се љуља, односно који замахује јако продуженим конопцем — „Ȍн зацѐцā цѐцāча до у врȉф грȃнā!“); *цѐцка,-е*, ф, (игра и средство за цецање).

цȕљȉт/се, импф, пољубити/се; *цуљу(в)ȃње-а*, н, (љубљење, примењено у игри „Двојца и двојца“ при чему у последњем пару играња, женска пољуби у руку саиграча); *цуљу(в)ȁт (се)*, импф, (љубити(се), „Цȕљȉше се кā тȍтке!“); *цуљу(в)ȃч-а*, м, (онај што пољуби — „Ȍн је цуљу(в)ȃч, чињȉ шклȁп, шклȁп и забаљȃштȉ те по ȍбрāзā!“).

цȕцка,-е, ф, мушка робустна игра „Цȕцкē“, слична је „Таратȁчки“. Камен, који се тера штаповима у обе игре назива се „цȕцка“.[8] Пре почетка играња врши се „шотљȃње“ у „цȕцку“ на ивици „котљȁна“, штаповима као копљима, па чији зарез најдаљи, он је „за цȕцкōм“: „*Шȍтљан, бȍтљан, кȕрилом, бȕрилом, нȁ крāј њē, ȉострѐт, њē*!“.

Ч

чѐгрљија, број четири у бројалици „Јѐдунија, дȕдунија...“.

чѐкма/-е, ф, дугме, израз примењен у игрању „Бȕћа“, Нȁ вȉзу“, и игри „Чѐкāмā“, „На чѐкме“, у пуца, копчице.

чѐчка/-е, ф, љуљашка (в. цѐцȁње).

чифљȉја,-е, ф, стара ловачка пушка, преносна употреба у „Зѐчē(в)ā“.

чобȁн/чобȁнин, м, чувар разне стоке у играма „Ȍвāцā и јȁгњāдȉ“, „Кȕћарица“ и слично.

Џ

џȁндāр, м, мушка игра „Џȁндāра“, „На џȁндāра“.

џȃрка,-е, ф, девојачка игра „*Џȃрке*“ — терање плочице на једној нози кроз коцкасту правилну писаницу на земљи. То је у данашњих девојчица „Плȍвке“, „Џāмȉје“.

џȉцā,-е, ф, 1, дечја играчка за смиривање; *џȉцерāјка,-е*, ф, девојачка игра „Џȉцерāјкē“ — од иструлеле „*тенећке*“ (сатруо плех) девојке „уређују“ кућарицу, посуђе, „кољȉјекве“ и слично, домаћиче насупрот дечацима из игре „Кȕћарȉцā“ — („Ђȍјке су ȕ лāт по дȕњōм у згрȁду мȃлȕ, ȉграју „Џȉцерāјкē!“).

---

[8] „Цȕцкē“ и „Таратȁчке“ са још пет других игара у пуном опису објавила је „Побједа“, Титоград, у сталној рубрици „Црном Гором — путем и беспућем“ и увек на страници 17. Благоје В. Марковић, *Семеркобила*, 18. III 1974; *Цуцке и Таратачке*, 15. IX 1974; *(Х)Ане*, 29. IX 1974; *Петкамења*, 13. X 1974; *Прстен*. 20. X 1974; *Киљан и Трокиљан*, 17. XI 1974.

ѓо̏кна/ѓо̏ра,-е, ф, преносна употреба за нагомилану кућицу (х)ане, која се „дӣжē“ кад играч нема што друго по правилима играња „(Х)Анē“.

Ш

шēган, м, број шест у бројалици „Јѐдунија, дӯдунија...“.

шо̏рак, ген, *шо̏рка*, пл, *шо̏ркови*, м, одређивање вучењем палица пре неких игара ко ће „наизван“ и слично („Ко̀ на̏јдужӣ шо̀рак, на̏јдужи му пӯт на студѐнац!“); *шо̏ркање-а*, н, *шо̏ркāт(се)*, импф, („Мѐћēмо шо̀рак да вр̀нē говѐда ко̂ме га шо̀ркање рѐчē!“); *шо̏ркацӣја-е*, м, (онај што прави шорак („Андро̀ ће бӣт шо̀ркацӣја!“).

шот̄ља̂ње, н, процес пре неких игара (в. „цӯцка“); *шот̄ља̂т̄(се)*, импф, (замах штапом у „цуцку“ као копљем); *шот̄ља̂нцӣја,-е*, м, (онај што се захити штапом као копљем); *шот̄ља̂ч*, м, (в. шотљанцӣја).

шт̄ѐт̄а̂ч, м, играч који погреши или брка играње; *шт̄ѐт̄ӣт̄*, импф, (грешити, кварити игру); *шт̄ѐћēње*, (грешење, кварење) — („Чѐста су ти штѐћēња на̀ вӣзу!“).

шт̄ӣт̄ља̂ње,-а, н, штипање побеђеног у игри „Пѐткамѐња̄“; *шт̄ӣт̄ља̂т̄*, импф, (штипати); *шт̄ӣт̄ља̂чӣца*, („Тӣ си вѐља̄ штипљачӣца кат ти га допа̀нē у „Пѐткамѐња̄!“).

шт̄р̀ка̂ње, н, затрчавање *шт̄ркāт(се)*, импф, (затрчати се „Штр̀ка (уштр̀ка) се, уштрка̀ше ти се кра̀ве ӯ нӣкло“); *шт̄р̀кāч,-а*, м, (брз тркач).

шт̄р̀дка̂ње, н, ударање ноктом прста другога у чело „фрњокање“; штро̀кāт(се), импф, „Ко̀ је на̏јзадњӣ у „Јѐдунија, дӯдунија...“, нѐко га штро̀кā, а о̀н жмӯрӯ̂ћ да угА̂ђē ко(ј)ӣм пр̀стōм“; *шт̄р̀дкāч/шт̄рокацӣја*, м, (играч који штрока, „Штрокацӣја је о̀н да не мо̀ж погодӣт — ма̂љӣм па̄ ја̂ко, а вѐљӣм пр̀стōм па̄ ма̀ње!“.

шт̄р̂инга/-е, ф, самострел, мушка чобанска играчка врло опасна за игру „*Шт̄р̂ингē*“. Она има дашчани носач, лук са тетивом од јако упредена канапа, опуте, и стрелу са забоденом иглом опанчарицом у главу. Њоме се гађа „љишА̂н“, птице, увис „ка̂ме ће га да̀ље добāчӣт“ (— бивало је да се у паду стрела зарије прасцу у леђа те као луд побегне дома и, старији тако дознају чиме им се „ђѐца ӣграјӯ“; „Кампањѐло (звоник) „Црквӣнē“ је свѐ на ба̀це (обрађени прорези) су сва̀ке ба̄нде̄ кӯдијен су љӯђи, вактӣљѐ, га̄ђа̀љи су штр̄ингА̂ма да се брА̂нӯ ко би напА̂, а са̀т се у њӣ' тӣћӯ чА̂фке“.

шӯпа/-е, ф, тупи крај јајета, доњи крај „ста̂па“, задебљан, за играње „Цӯцкē“ и „ТаратА̂чке“, „Ја̂јце ваљењА̂к за „На̀ па̄с“ ӣма вр̀ф ка̄ шӯпу“.

АЗБУЧНИ ПРЕГЛЕД ИГАРА

1. Аруша (Међед),
2. Бајрак,
3. Бачање камена,
4. Бођење волова,
5. Буђ, На буђ,
6. Виза, На визу,
7. Вита, На вита,
8. Војник,
9. Вук и јагње,
10. Гаљаваљање,
11. Гиља,
12. Гржола, На гржоље,
13. Двадес и један,
14. Двојца и двојца,
15. Дизање на трбух,
16. Запљет коло, Јово,
17. Зец, Зечеви,
18. Јакање,
19. Јаребица,
20. Једунија, дудунија,
21. Киљан,
22. Кљечка,
23. Козолац,
24. Кокотић,
25. Коло,
26. Кукља,
27. Кућарица,
28. Љишан,
29. Мачак,
30. Метмаца,
31. Мијена на мљесец,
32. Мицање за прс(т),

33. Миш ћори,
34. Мњин,
35. На пас,
36. На чију кућу врана...“
37. Нека бије,
38. Овца и јагње,
39. Огањ, Огњеви,
40. Орлук,
41. Орање,
42. Оро,
43. Пасарело,
44. Петкамења,
45. Питивино,
46. Пљорка,
47. Поклопиш,
48. Пољеће, пољеће,
49. Праћка,
50. Прескакање паса,
51. Прита,
52. Продавање омнова,
53. Прстен,
54. Пушкаља,
55. Семеркобила,
56. Ćечење,
57. Таратачка,
58. Тракаљица,
59. Тргофци и везиље,
60. Треч,
61. Трокиљан,
62. Трускобила,
63. Тура,
64. Ћишкапа,
65. Ћук,
66. Фатање прстена,
67. Фићока,
68. (Х)Ана,
69. Цецање,
70. Цуцка,
71. Џандар,
72. Џарка,
73. Џиџерајка,
74. Штринга.

САДРЖАЈ

Светозар Стијовић — Графијске, правописне и фонетске особине *Историје о Црној Гори* Василија Петровића 1

Слободан Н. Реметић — Језик пјесама Гаврила Ковачевића 51

Т. А. Иванова — Синонимический ряд со значением отчуждаемой принадлежности в современных славянских литературных языках 93

Љубица Наранчић — Фонетске и морфолошке особине говора села Дољана у Лици 107

Светлана Годић — Акценат именица у Ковиљу (Шајкашка) 139

Благоје В. Марковић — Из лексике и фразеологије „друштвених игара“ Врачана 163